

VOLUME 1 ISSUE 2

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"

zenodo

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

+998 (88) 808-21-07

<http://universalpublishings.com>

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"

+998 (88) 808-21-07

<http://universalpublishings.com>

VOLUME 1, PART 2

«Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi:
№01. 2023 yil.

Ushbu to'plamda «Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi 2023 yil 1-soni 2-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz davlat universiteti Analitik kimyo kafedrası dotsenti, kimyo fanlari falsafa doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrası dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrası dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O‘zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

MODERN INTERACTIVE METHODS IN LESSONS OF CHILDREN'S LITERATURE

Botirova Surayyo Furqat qizi

Badirdinova Nozima Jaloldin qizi

Students of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Mamayoqubova Shahlo

Teacher of the Department of English Language Theory and Literature,

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Annotation: *This article discusses modern interactive methods used in teaching children's literature and how to attract children's attention to the lesson.*

Keywords: *demonstration, children's literature, analysis, video lessons, interactive methods.*

Introduction: The age, knowledge and level of education of the students are taken into account when performing demonstration in literature classes. Each exhibition has its own security and usage requirements. Full compliance with these requirements should be in the constant attention of every teacher. Because the prepared exhibition must be hygienically and psychologically suitable for the student.

In addition, it is required to know the specific principles of correct timing and adherence to the use of each prepared exhibition, as well as to use it in accordance with the purpose of the lesson. In the process of preparing each exhibition, specific tools are used, and during training, they must be used correctly, efficiently and safely. The quality of the prepared exhibits, their suitability for the intended purposes, their convenience and their correct use have a positive effect on increasing the effectiveness of training. It is an integral part of methodical activity to organize that each teacher prepares educational materials from certain types of exhibitions for practical use in the course of training. In this regard, teachers are recommended to prepare a lesson plan for conducting a lesson on a topic of their choice using the most appropriate visual aids and conduct open lessons based on it.

Fiction reflects existence through vivid scenes and images. By its very nature, literature itself is a visual representation of existence. But other types of art: film, television, music, visual arts can also help in literature lessons. They serve as an

additional source of information for literature lessons, allow the formation and development of aesthetic feelings in students, and also help the images created by the writer to be more carefully imprinted in the student's mind. Currently, various film cameras, televisions, tape recorders are available in almost every school and every home. Due to this, the range of visual aids has expanded.

It is worth noting that the use of visualization in the classroom and in extracurricular activities differ significantly in their nature and have different goals. In circle work, extracurricular activities, the teacher can, for example, set the task of expanding the students' imagination about a certain type of art or introducing the students to a visual art, a piece of music, a television film or a movie. This will definitely have a positive effect on students' mastery of literary works. Although the interaction of literature with other forms of art is not the same, students' experiences of film, theater, music, and visual arts have a significant impact on their literary development.

In the lesson, visualization can be used only to the extent that it can help students master the work. Otherwise, it may come to the fore and the main topic may take a back seat. The main task of visualization in literature classes is to help students to understand the literary work, helping to fully imagine the writer's creativity, creating an additional opportunity to acquire literary-theoretical concepts, to ensure the development of students' speech, in a word, to help solve all the tasks facing the literature teacher.

This feature can have different properties in each specific case. When using visualization, it is possible to conditionally talk about the passive or active participation of the student in the lessons. If visual aids do not have a positive effect on student activity, it is better not to use them.

If we are talking about the literature of the past or the works related to foreign life, the importance of visibility increases even more. Because the student has a brighter and clearer knowledge and imagination about the events and events that he has dimly imagined or has no idea at all. In this case, the explanation of the teacher is lacking, this place is filled by demonstration. Visualization is also present in the teacher's commentary. Although in such cases passivity is felt in the student, but this does not reduce the role of visibility at all. But it is important that the student reaches the level of active communication, conversation, and active thinking by means of visualization. Visibility is such only if it helps to reveal certain aspects of the literary process, event or image. It is also effective to involve students in making their own visual aids in increasing and activating students' knowledge. In particular, it is possible to involve the

students themselves in defining poetic weights, distinguishing literary types and genres. It is also useful in strengthening certain knowledge in students.

Conclusion: *By way of conclusion, the tasks of visualization in the process of teaching children's literature can be extremely diverse. Currently, its types are extremely diverse, and each of them can be related to visual, auditory, synthetic forms of visual aids.*

REFERENCES:

1. *M. Jumayeva, J. Isheryakova, & M. Mahmudova (2022). FAIRY TALES AS A PHENOMENON THAT PLAYS AN ESSENTIAL ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE INTELLECT OF PRESCHOOL CHILDREN. Science and innovation, 1 (B8), 1080-1082. doi: 10.5281/zenodo.7408925.*
2. *G. Djumambetova, B. Khabibullaeva, & M. Jumayeva (2022). DIFFERENCES AND SIMILARITIES OF PROVERBS IN ENGLISH AND KARAKALPAK LANGUAGES. Science and innovation, 1 (B5), 106-107. doi: 10.5281/zenodo.7005635.*
3. *Yo'ldoshev J, Usmonov S. Basics of pedagogical technology. - T.: Teacher, 2004.*
4. *Qadiri. A scorpion from the altar. - T.: Literature and art, 1974.*
5. *Qadiri. Days gone by. - T.: Sharq, 2014.*
6. *Oripov A. Bridges of trust.-T.: Literature and art publishing house, 1989.*
7. *M. Jumayeva (2022). EFFECTIVE CREATIVE WAY OF ERKIN VAHIDOV. TRANSLATOR, POET, HERO OF UZBEKISTAN. Science and innovation, 1 (B5), 404-409. doi: 10.5281/zenodo.7059373.*

Milliy qadriyatlarni anglamoq Vatanni anglamoqdir.
Omonov Fazliddin Asadulla o'g'li
Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti III bosqich talabasi
Annotatsiya

Vatanimiz muqaddasdir. Xalqimiz uzoq tarixiy qadriyatlarga egaki, biz ularni qancha ko'p anglar ekanmiz shunchalik vatanimizga bo'lgan muhabbatimiz, sadoqatimiz o'sib boraveradi.

Kalit so'zlar: Qadriyat, milliylik, vatan qadri, xalqimiz tinchiligi va totuvligi, birinchi prezidentimiz asarlaridagi qadriyat haqida so'zlar yurt haqida, ulug' bobolarmiz Amir Temur,.

Tabiiyki, milliy qadriyat tushunchasi fuqarolarimiz ongida, ayniqsa, o'quvchi yoshlar tushunchalarida yo'l-yo'lakay shakllanib, kamol topib, insonni bu sohada harakatga keltiruvchi kuch darajasiga ko'tarmaydi. Bu borada har bir insonni tug'ilib o'sgan maskani — Vatani, uning tabiati va tarixiga qiziqishlarini bilish, kamol toptirish asosiy omil hisoblanadi. Ana shunday omil o'z navbatida maktabda o'rganiladigan fan asoslarining maqsad, mazmun va vazifalari jamlanishidan kelib chikmog'i lozim. Lekin, shunga qaramasdan o'rta maktablarda o'rganiladigan O'zbekiston xalqlari tarixining o'rni, ilmiy-uslubiy imkoniyatlari ko'lami birmuncha katta. Demak, unga e'tibor ham shunga yarasha bo'lmoqda. Masalan, sobiq Ittifoq davrida «O'zbekiston SSR tarixi» deb atalmish maxsus maktab kursi yo'q edi. U bor-yo'g'i 22 soat davomida SSSR tarixi kursi tarkibida o'lkashunoslik ashyolari sifatidagina o'rganilar edi. Butungi kunga kelib istiklol sharofati bilan O'zbekiston xalqlari tarixi V— XI sinflarda o'quv yili davomida maxsus kurs sifatida o'rganiladigan bo'ldi. Birinchi prezidentimiz I. A. Karimovning «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida...» asaridan «*Ekologik muammolar*», «*Ma'naviy qadriyatlar va milliy o'zlikni anglashning tiklanishi*», «*Kuchli ijtimoiy siyosat va aholi ijtimoiy faolligining ortishi*» mavzularidan, shuningdek, birinchi Prezidentimizning «*huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyat darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida*»gi Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «*O'qituvchilar va o'quvchilar turmushi moddiy ishroitlarini yaxshilashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida*»gi qarori, o'rta maktablarda, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari hamda oliy o'quv yurtlarida birinchi Prezidentimiz asarlarini o'rganish xususida Xalq ta'limi yoki Respublika Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan maxsus buyruq asosida necha soat ma'ruza-yu, necha soat seminar mashg'ulot davomida o'rganish xususida maxsus farmon e'lon

qilindi.¹SHuni alohida qayd etib o'tish lozimki, birinchi Prezidentimiz I. A. Karimov asarlarida davlatimizning kelajak istiqboli ko'rsatib beri-lishi bilan chegaralanmasdan, balki unga erishish yo'llari ham asosli qilib ko'rsatib berilgan. Milliy qadriyat, ma'naviyat, madaniyat umumbashariy qadriyat, ma'naviyat va madaniyatning sarchashmasidir. Ana shu sarchashma ma'lum makonda, ya'ni Vatanda vujudga keladi. SHunday ekan, milliy qadriyat va madaniyat bevosita vatanparvarlik bilan uzviy alokqadorlikdadir. Turkiston xalqlari tarixi insoniyatning eng oliyjanob orzu-umidlari, ezgu niyatlarini o'zida mujassamlashtirgan ana shunday vatanparvarlik his-tuyg'ulari bilan to'lib-toshgan desak mubolag'a bo'lmas. Tumaris, Spitamen, Muqanna, Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi, Sohibkiron Amir Temur, Bobur... eh-he yana qancha-qancha dovyurak qalblar. Biz o'zimizning pedagogik faoliyatimizda yoshlarimizni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda» ana shunday katta imkoniyatlarimizdan har doim ham maqsadga muvofik foydalanmayotirmiz.

Xulosa qilib shuni aytmqochimanki biz ozod va obod yurt farzantlarimiz. xalqimiz tarixi, qadriyatlarini asrab, avaylab asrash bizning eng oliy burchimiz bo'lishi kerak aziz yoshlar.

Foydalanilgan adabiyotlat

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T. "O'zbekiston." NMIU. 2016 yil.
2. Mirziyoev Sh.M. Niyati ulug' halqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi T. "O'zbekiston." 2019 yil
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «To'y - hashamlar, oilaviy tantanalarni, ma'raka va marosimlarini o'tkazishdagi dabdababozlikka chek qo'yish to'g'risida»gi Farmoni. //| Xalq so'zi. 1988 y. 29 oktabr.
4. Abu Abdulloh Muhammad Ibn Ismoil Al-Buxoriy. Al Jomi' as-sahih (Ishonarli to'plam). 3-kitob. - T., 1997.
5. Omonov, F. (2022). ISLAMIS A RELIGION OF KNOWLEDGE. *Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya*, 1(2), 39-41.
6. Amir Temur o'g'itlari. T. 1992.

¹ Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. T.. "O'zbekiston". 1992.

Pragmatic goal and context relation

Nuralieva Ozoda

Teacher of the Language Department of
Samarkand State Medical University

Tel. 90 604 65 84

Аннотация: Анъанавий прагмалингвистикада асосий эътибор сўзловчининг коммуникатив мақсадига қаратилиб, тингловчининг маъно- мазмун шакилланишидаги иштирокига унчалик аҳамият берилмайди.

Нутқий ижодкорлик ва контекст ўзаро боғлиқ ҳодисадир. Контекст унсурлари мулоқот жараёнида ўзаро мослашиши зарурлигини ҳам айтиб ўтади.

Калит сўзлар: семантик, синтактик, монография, дейксис, импликатура, пресуппозиция, дискурс, лисоний, семиотик, психоллингвистика, социоллингвистика, когнитив, антропология, структурализм.

Прагматическая цель и контекстная связь

Преподаватель кафедры языков Самаркандского государственного медицинского университета

Нуралиева Озода Тел. 90 604 65 84

Аннотация: В традиционной прагмалингвистике основное внимание уделяется коммуникативной цели говорящего, а участию слушающего в смысло-содержательном формировании не придается большого значения.

Речевое творчество и контекст - взаимосвязанные явления. Также упоминается о необходимости взаимной адаптации элементов контекста в процессе коммуникации.

Ключевые слова: семантический, синтаксический, монография, дейксис, импликатура, пресуппозиция, дискурс, лингвистический, семиотический, психоллингвистический, социоллингвистический, когнитивный, антропологический, структурализм.

Pragmatic goal and context relation

Teacher of the Language Department of Samarkand State Medical University

Nuralieva Ozoda   Tel. 90 604 65 84

Abstract: In traditional pragmalinguistics, the main focus is on the speaker's communicative goal, and the listener's participation in meaning-content formation is not given much importance.

Speech creativity and context are interrelated phenomena. It also mentions the need for context elements to be mutually adapted in the process of communication.

Key words: semantic, syntactic, monograph, deixis, implicature, presupposition, discourse, linguistic, semiotic, psycholinguistics, sociolinguistics, cognitive, anthropology, structuralism.

The leading Uzbek linguists emphasized the need to take into account the "semantic, syntactic and pragmatic" aspects of these phenomena in order to achieve perfection in the study of linguistic phenomena. As a result of following this teaching, a unique school of pragmalinguistics was formed in our country, and during the following years, a number of dissertation studies on the topic were carried out, and significant monographs and educational literature were published (Hakimov 2020). In the mentioned works, problems related to deixis, implicature, presupposition, speech acts and the structure of discourse are being discussed. Also, sometimes the social aspects of pragmatics, the cases that appear in texts of different genres, are studied.

Despite the fact that pragmalinguistics occupies an important place among the fields of linguistics, it is still difficult to reach a consensus about its status and tasks. In particular, theorists of speech acts believe that it is difficult to give a clear explanation of the norm of the concept of pragmatics. According to Leach, pragmatics is the study of how discourse structures convey meaning in certain situations. Another English scientist notes that the object of study of pragmatics is linguistic forms and the relationship of individuals who use them. In our opinion, it is important to pay attention not only to the use of language, but also to the issue of its understanding when defining

the research object of pragmatics. After all, the goal of communication is ensured only if the content intended by the speaker (author) clearly reaches the listener.

When talking about the object of pragmalinguistic research, it is natural to ask whether this direction should be considered as a specific field of general linguistics or whether it is better to leave it within the framework of applied linguistics, which conducts a multifaceted analysis. In our opinion, the sharp separation of different aspects of pragmalinguistics creates a problem. Therefore, the point of view expressed in *Understanding Pragmatics* by J. Verschuren seems promising. The scientist evaluates pragmatics as a science aiming to study "cognitive, social and cultural features of the use of linguistic phenomena in various forms of speech - forms of action."

Linguistics is traditionally divided into such parts as phonetics, phonology, morphology, syntax, semantics. But pragmatics cannot be placed alongside these parts. "Pragmatics is a different look at the phenomena studied by phonologists, morphologists, syntaxists, semanticists, psycholinguists and sociolinguists."

Linguistic phenomenon of any level can be studied from the point of view of its application, therefore, pragmatic content is expressed at all levels. Even at the phonetic level, speakers pronounce sounds differently. Based on these pronunciation norms, it is possible to determine which social group the speaker belongs to. Morphemes, the use of words, also have a pragmatic purpose, and therefore they have different meanings. However, the possibility of consistently and objectively elucidating the contextual basis of the use of language units in the direction of traditional pragmatic analysis is limited. At the level of syntax, there is an opportunity to express a single event by means of different syntactic forms.

Charles Morris, the founder of the field of pragmatics, divided syntax, semantics and pragmatics into separate fields based on three main concepts: a) linguistic sign; b) the thing in reality represented by the sign is an event; c) the person who uses the sign and interprets it. According to the scientist, the interaction of linguistic signs is studied in the framework of syntax, while semantics focuses on the relationship between signs

and the objects named by them, and finally, the object of study of pragmatics is the relationship between signs and their users.

Ravshanki, Ch. These notes of Morris already indicate that the research scope of pragmatics is wide and encourage a comprehensive analysis of the factors that ensure communication.

In fact, as the Uzbek pragmalinguist Sh. Safarov pointed out, "the purpose of communication is not limited to the simple exchange of information, the purpose of information transfer is to influence the partner, to convince him of something, to subdue him, to encourage him to act." In addition, as the semioticians themselves admit, we also know that signs, which are the means of communication, are used by the speaker to express his inclination, liking for someone or something, displeasure, admiration and other emotional feelings. only when the same aspects of linguistic communication are taken into account, it is possible to imagine that the parts of the semiotic system have a dynamic, dynamic relationship with each other" (Safarov 2008: 54).

From what the scientist said, it becomes clear that the use of language is a specific social character - an action or activity. Therefore, preoccupation with the problem of language use inadvertently leads to the study of the relationship between language and human activity. So, the field of pragmatics actually shows another connection of linguistics. The connection of pragmalinguistics with other multidisciplinary disciplines such as psycholinguistics, sociolinguistics, cognitive linguistics, and anthropology is also unique. In pragmatics, a linguistic character - a complete set of actions is studied.

Regardless of how diverse the area of pragmatics and the opinions about its object of study are different, researchers all do not forget to mention the concept of "context" in their descriptions. It cannot be denied that this concept occupies a leading position in pragmalinguistic studies. The concept of context refers to the environment in which the speech structure is formed and includes linguistic, socio-cultural factors. Naturally, the essence of language units is reflected in the situation and environment in which they

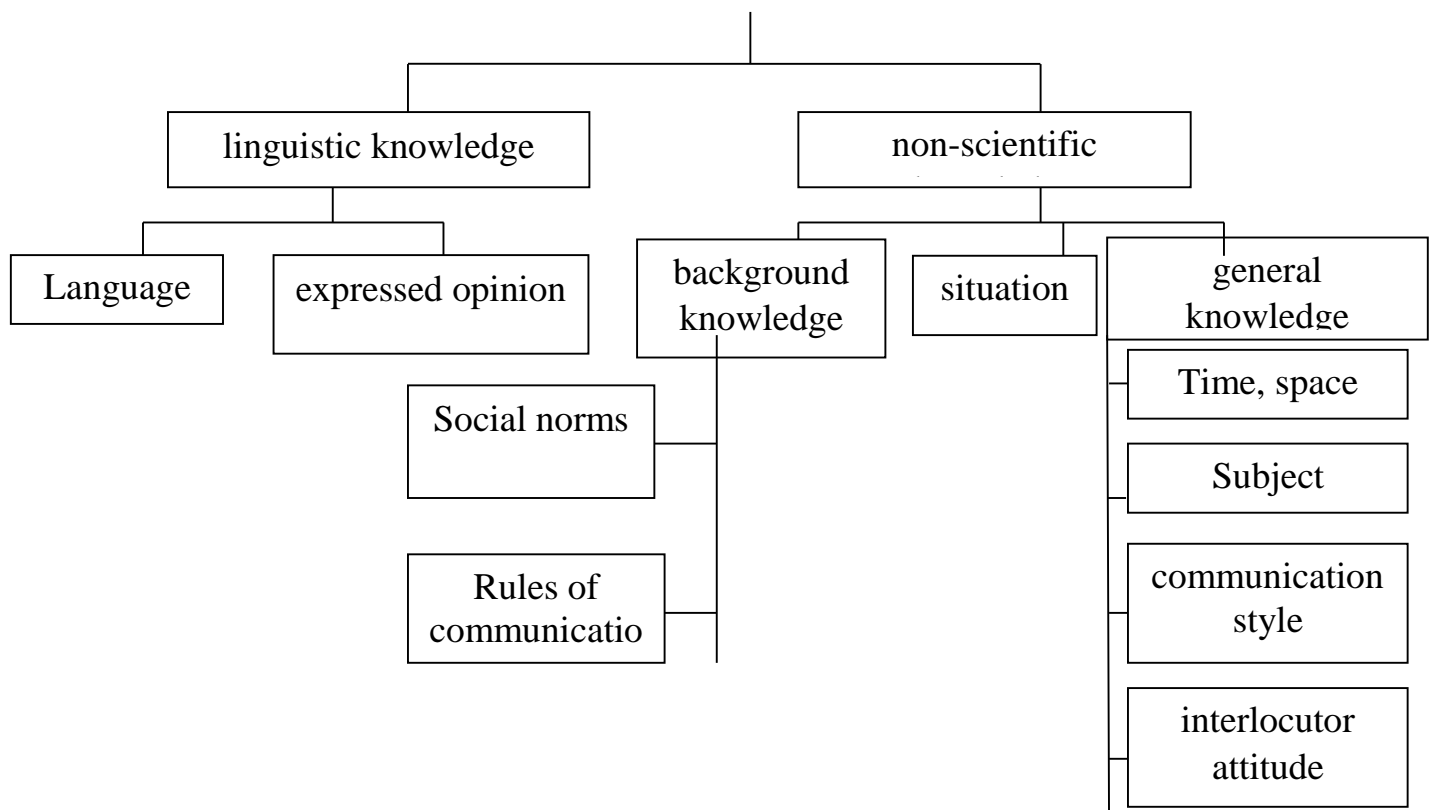
are used. A separate word outside the context is only a symbolic sign and does not express a specific meaning, its true meaning depends on the context in which it occurs. It is for this reason that two terms occupy the main place in the definitions given to pragmatics. One of them is "information" and the other is "context". We observe this, for example, in the definition given in Alan Cruz's book:

Context is a complex phenomenon that is directly related to meaning or content studied in the fields of linguistics and literary studies. The phrase "any word used in a new context is a new word" (Firth 1957: 190) once said by the exponent of structuralism means that the meaning of a lexical unit is the result of its use in a particular environment. Context can be linguistic and situational.

Normal communication always takes place in a certain environment, and this is directly reflected in the activity of using language and understanding the content. In other words, the alternative and appropriateness of this or that speech act is determined in relation to the context of speech communication. A speech structure without an alternative to the context, the situation, loses its meaning. Therefore, in the analysis of content and pragmatic alternatives, linguists turn away from the grammatical structure of the structure and turn to non-linguistic indicators. Accordingly, the context plays an important role in the analysis of dialogues in the artistic text.

Researchers dealing with the problem of context note that this phenomenon is made up of various factors. In his above-mentioned book, J. Först considers context as consisting of text and situation (Firth 1957: 190). It is customary to divide contexts into three types, namely linguistic, cultural and situational contexts. Linguists based on J. Forst's theory focus on the relationship between language and society when describing the context. For them, changes in context cause changes in language, and also context is a specific semiotic structure that expresses the set of meanings of the semiotic system that organizes culture (Halliday 1978). Researchers who follow this idea of the London Functional School captain try to describe the context in relation to the situation that occurs outside the text.

M. According to Holliday, linguists conducting research on the issue of context should focus on generalizing the characteristics of all contexts rather than on specific situations. He advocates focusing on the role of contextual factors in the expression of meaning. This indicates that the contextual factors in the discourse affect the meaning of the text, the interpersonal meaning and the original meaning. These three types of meaning, in turn, influence the linguistic choices made by the speaker and the information conveyed, its modal content (Halliday 1978). It is clear from this that the context plays an important role in the human activity of knowing the world

the context requires interaction of activating factors in different ways. In other words, the context is a specific world related to the performance of speech activity. Consequently, in addition to deictic (space-time) indicators, direct linguistic

environment and paralinguistic means, there are other situations that indicate the determination of meaning. These are, for example, the scope of communication, personality of interlocutors, environment and socio-cultural, historical environment. There are different reasons for the ambiguity in the interpretation of the contextual event. First, real context and related factors are often confounded; secondly, in the traditional interpretation of the context phenomenon, the concept of "common knowledge" has an abstract appearance, not concrete; thirdly, the mental state of speakers, which affects speech creativity and pragmatic content, is not taken into account. This, in turn, causes the context to be perceived as a stable, static phenomenon. However, the pattern of communication-activity and the environment and context in which it occurs are expected to change. Therefore, it is necessary to recognize that communication is a process oriented towards the creation and perception of meaning, and that the context in which it takes place adapts accordingly. The dynamic nature of the context creates conditions for its participants to correctly understand the meaning of the linguistic means used. In this case, the transmitted information is divided into two types: in one, the transmitter considers the receiver already aware of it, and in the second part, the information is considered new. However, "the status of a piece of information can change during discourse, information that is already "new" in one sentence, becomes "old" in another" (Cook 1994: 36).

However, in the dynamic process of communication, some elements (including prior knowledge, time and place of communication) may remain static, but others are constantly in motion. During the interaction, the level of common knowledge of the interlocutors increases, and at the same time they understand each other.

J. Verschueren takes a somewhat different approach to the phenomenon of context in his book *Understanding Pragmatics* mentioned earlier (Verschueren 1999: 75-114). First of all, he divides this phenomenon into two types, that is, linguistic and communicative. The first of them includes the method of communication, continuity,

cohesion and intertextuality, while the communicative context consists of the material, social and intellectual worlds of language users (Verschuere 1999: 76).

The scientist puts the speaker and the listener in the most important place, because the material, social and mental world becomes an indicator that determines the context only due to the activities of the participants of the communication. The effect of speech creativity and the relationship of its understanding is related to the closeness in the level of knowledge of these individuals.

It is known that in traditional pragmalinguistics, the main attention is focused on the communicative goal of the speaker, and the listener's participation in the meaning-content formation is not given much importance. J. Vershurin, unlike others, emphasizes that the role of the listener is special in this, and notes that understanding the content of the speech structure is a dynamic thinking activity. In the process of communication, the listener is an active participant who contributes to the creation of content. It forms the meaning that corresponds to the communicative purpose of the speaker. This indicates the importance of the listener's correct understanding of the speech structure in order to achieve the communicative goal. Therefore, while commenting on the concept of context, J. Vershurin considers it necessary to mention the interaction between the speaker and the recipient of information, the ability to adapt their speech act to the situation.

The scientist recognizes that the context determines the choice of linguistic units, noting that the realization of the pragmatic goal is adapted to a certain context. Therefore, speech creativity and context are interrelated phenomena. Understanding activity is also dynamic. Dialogue participants can understand the content of the speech structure in different ways while performing the actions of forming, proving and transmitting linguistic information in a certain situation. Such a different interpretation creates a new situation. Meanwhile, J. Verschuren relates context to the process of communication in action and notes that it changes during this process. The scientist also mentions the need

for context elements to be mutually adapted in the process of communication. This requires the analysis of the factors that ensure adaptation.

REFERENCE :

1. Halliday M.A.K. Language as social semiotic: The social Interpretation of Language and Meaning. – L.: Edward Arnold, 1978.
2. Leech G. Principles of Pragmatics. – L.: Longman, 1983.
3. Levinson S. Pragmatics. – Cambridge: CUP, 1983.
4. Lyons J. Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
5. Mey J. Pragmatics: An Introduction. – Oxford: Blacwell, 1993.
6. Morris Ch. Writings in the General Theory of Signs. – The Hague – Paris, 1977.
7. Verschueren J. Understanding Pragmatics. – L.: Edward Arnold Publishers, 1999.
8. Yule G. Pragmatics. – New York: Oxford University Press, 1996.
9. Маҳмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1995. – 232 б.
10. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008. – 300

BULUTLI TEXNOLOGIYALARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

Nurmatov Sardorjon Siddiqovich
Qo‘qon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bulutli texnologiyalar yaratilishi, evalutsiya jarayoni va ular to‘g‘risida batafsil yoritilgan. Bundan tashqari bulutli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklari tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: axborot texnologiyalari, server xizmatlar, internet tarmog‘i, bulutli texnologiya, bulutli hisoblash, shaxsiy kompyuter, infratuzilma.

Аннотация. В этой статье подробно рассказывается о создании облачных технологий, процессе эволюции и многом другом. Кроме того, анализируются преимущества и недостатки использования облачных технологий.

Ключевые слова: информационные технологии, серверные услуги, Интернет, облачные технологии, облачные вычисления, персональный компьютер, инфраструктура.

Annotation. This article details the creation of cloud technologies, the evolution process, and more. In addition, the advantages and disadvantages of using cloud technologies are analyzed.

Keywords: information technology, server services, Internet, cloud technology, cloud computing, personal computer, infrastructure.

O‘tgan oxirgi o‘n yillik davr mobaynida, telekommunikatsiya sohasi mehnat unumdorligining o‘shishini ta‘minlashda hamda yangi texnologiyalarni joriy etishda muhim o‘rinlarni zabt etib keldi. Kelgusida xalq xo‘jaligi va iqtisodiyotning turli tarmoqlarida tayanch infratuzilma - elektron tijorat yoki Internet tarmog‘ining turli imkoniyatlaridan istalgancha miqdorda foydalanishning mutassil o‘shishiga va keng qamrovli joriy etilishiga, mazkur soha o‘ta muhim qirralarni - yangi iqtisodiyotni shakllanishiga va iqtisodiyot tarkibini rag‘batlantiruvchi vosita sifatida butkul o‘zgartirishlarni kiritishiga odimlanayotgani shubhasiz, muhim hodisaga aylanib bormoqda.

Axborot texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda dasturiy ta‘minotni o‘rni juda ham katta ahamiyatga ega. Dastur to‘la qonligicha ishlashi uchun shaxsiy kompyuter minimal tizim talabiga javob berishi kerak. Internet modernizatsiyalashtirildi va server uskunalari ishlab chiqildi. Shu bilan birga shunday g‘oya yuzaga keldiki, dasturdan

foydalanishda hisoblash tizimlarini birlashtirish va undan yagona manba sifatida foydalanish. 2008-yildan boshlab (Cloud technology) Bulutli texnologiyar so'zi dunyo miqiyosida keng tarqaldi. Birinchi qarashda "Bulutli texnologiyalar" tushunarsiz ko'rinsada: bu model o'zida biror bir tizmdagi (serverlar, ilovalar, saqlash tizmlari va xizmatlar) dan tez, qulay, samarali foydalanish imkonini beradi[1].

Bulutli texnologiyalar - bu model iste'molchiga ATni servis sifatida internet orqali namoyon qiladi. Bulutli hisoblashlarning yuzaga kelishida "virtualizatsiya" texnologiyalarining ahamiyati juda katta hisoblanadi. Birinchi bo'lib 1960-yilda virtualizatsiya texnologiyalari IBM taklif qilingan ammo qimmat meynfreym kompyuter texnologiyalarini arzon x86 protsesorli kompyuter serverlariga o'tgandan so'ng virtualizatsiya termini ancha vaqtgacha esdan chiqarildi. 2000- yildan boshlanib holat o'zgarib boshladi, shu yillarga qadar VMware x86 razryadli virtualizatsiyada monopoliyani qo'lga kiritdi[2]. 2005-yilda VMware kompaniyasi virtual mashinalarni DTdan foydalangan xolda bepul tadbqiq qildi. 2006-yilda Microsoft kompaniyasi "Microsoft virtual PC" Windows versiyasini ishga tushirildi. 2006-yilda Amazon kompaniyasi o'z qurilmalarida virtual serverlarni kengaytirish orqali "Amazon Elastic Compute Cloud" yuzaga keldi buning yana asosiy sabablaridan biri virtual serverlarni boshqa qurilmalarga (iste'molchilarga) ijaraga berish orqali bulutli texnologiyalarni kelib chiqishiga turtki bo'ldi. Bulut - AT- infratuzilma tashkilotlarining innovatsion modeli (konsepsiya) xisoblanib, u alohida ajratilgan va taqsimlangan konfiguratsiyalangan apparat va tarmoq resurslaridan, dasturiy ta'minotdan tashkil topgan va ular masofadagi provayderlarni ma'lumotlar markazida yotadi[3].

Aslida, faqat farq faqat ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash usuli yotadi. Barcha operatsiyalar (uning kuchi yordamida) kompyuteringizga sodir bo'lsa, u - bo'lmagan bir "bulut", va jarayon tarmoq ustida serverda shakllangan bo'lsa, bu tendentsiya narsa, va bu deb ataladi

"cloud computing".

Boshqa so'zlar bilan aytganda, bulutli hisoblash - ularning maqsadlari, vazifalari va loyihalarni erishish uchun apparat, dasturiy ta'minot, metodologiyasi va Internet xizmatlari kabi foydalanuvchiga mavjud vositalar turli hisoblanadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, "bulutli texnologiyalar" / "bulutli xizmat" tushunchalari, "bulutlar" shaklida, umuman qabul qilingan grafik tasviri bilan foydalanuvchilarni shunchaki chalkashtirib yuboradi, aslida ularning tuzilishi keyingi piramida shaklida ifodalanadi.

Piramidaning “infratuzilmasi” - bu jismoniy qurilmalar majmuasi (serverlar, qattiq disklar, va boshqalar). Buning ustiga, “platform” - foydalanuvchilarning iltimosiga ko'ra xizmatlarning to'plami va yuqori dasturiy ta'minot.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1]. *Amirov D.M, Atajonov A.Y, Ibragimov D.A, Raximjonov Z.Y, Saidxo 'jayev S.S. “Axborot - Kommunikatsiya texnologiyalari izohli lug'ati” BMTTD ning O'zbekistondagi vakolatxonasi, 2010.*
- [2]. *Kruk B.I. Telekommunikatsion sistem seti. Sovremenne texnologi.M: Goryachaya liniya – Telekom 2003 yil.*
- [3]. *Juha Korhonen. Introduction to 3G Mobile Communications. Second Edition 2003.*

Ta'limda bulutli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi

Nurmatov Sardor Siddiqovich

Qo'qon davlat pedagogika instituti magistranti

Maqolada ta'limda bulutli texnologiyalarni qo'llash va undan foydalanishning maqsadi, muammolari shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimida bulutli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'limda bulutli texnologiyalarni o'qitishning yanada kengroq shakl va usullaridan foydalanish imkonini berishi hamda o'quv jarayonini intensivlashtirish va optimallashtirishning zamonaviy usullaridan biri ekanligi o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlar: bulutli texnologiyalar, ta'lim tizimi, yangi ta'lim texnologiyalari.

В статье анализируются цель и проблемы использования и применения облачных технологий в образовании, а также важность внедрения и использования облачных технологий в системе образования Узбекистана. Было выяснено, что облачные технологии могут использоваться в более широком спектре форм и методов обучения и являются одним из современных способов интенсификации и оптимизации процесса обучения.

Ключевые слова: облачные технологии, система образования, новые технологии обучения, облако.

The article analyzes the purpose and problems of the use and application of cloud technologies in education, as well as the importance of the introduction and use of cloud technologies in the education system of Uzbekistan. It was found that cloud technologies can be used in a wider range of forms and methods of teaching and are one of the modern ways to intensify and optimize the learning process.

Key words: cloud technologies, education system, new learning technologies, cloud.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishida ta'lim uzluksiz, individual yo'naltirilgan, moslashuvchan va dinamik jarayon shaklida bo'ladi. YUNESKO XXI asr uchun yuqori texnologiyali ta'lim kompetensiyalari va ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Hamma uchun ta'lim barqaror rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning hamma joyga kirib borishi sharoitida inklyuziv bilimlar jamiyat talablariga mos keladigan AKT kompetensiyasi, media va axborot savodxonligi darajasini shakllantirish muammolari va yechimlarini tavsiflashni amalga oshirmoqda, AKT va pedagogika integratsiyasi muammolarni hal qilish yondashuvlari, shu jumladan ochiq

ta'lim resurslari va o'quvslubiy yordam, ommaviy ochiq onlayn ta'limdan foydalanish, shakllantirish uchun ishlatiladigan innovatsion texnika va texnologiyalar rivojlanishi bunga misol bo'la oladi. X X I asr - yuqori texnologiyalar va ommaviy kommunikatsiyalar asri. Endi hayotimizni elektron qurilmalarsiz tasavvur qilish qiyin. Kompyuter, noutbuk, planshet yoki hatto uyali telefon. Ushbu qurilmalar ko'plab odamlarning hayotini yaxshi tomonga o'zgartirib yubormoqda.

Bugungi kunda «bulutli» texnologiyalar barcha rivojlangan mamlakatlarda faol qo'llanilmoqda. Ular biznes, menejment, ta'lim va tadqiqot uchun innovatsion, tejamkor imkoniyatlarni taqdim etadi. Hozirgi vaqtda ma'lumotlarning juda tez o'sishi, bilimning o'zi o'z-o'zidan maqsad bo'lib qolmoqda, ular shaxsning, kasbiy faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishning shartlaridan biri hisoblanadi. [1]

Shunday qilib, hozirgi vaqtda bulutli texnologiyalarni o'rganish alohida ahamiyatga ega:

- bir kishining bir nechta kompyuterlarda ma'lumotlari bor masalan: ishdagi kompyuterda, uydagi kompyuterda, noutbuklarida, planshetlarida, ular orasida doimiy ravishda fayllarni uzatish, hujjatlarni ochish va tahrirlash uchun, dasturiy ta'minotlarning muvofiqligi haqida bilimlarga ega bo'lishi kerak;
- kompyuterning qattiq diski yoki flesh-kartalarining cheklangan hajmini bilish;
- dasturiy ta'minot litsenziyasiga ega bo'lish zarurati;

Bulutli texnologiyalarning o'ziga nazar tashlaydigan bo'lsak - bu ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari bo'lib, unda kompyuter resurslari Internet foydalanuvchisiga onlayn xizmat sifatida taqdim etiladi. Bu yerda «bulut' so»zi barcha texnik tafsilotlarni yashiradigan murakkab infratuzilmaning metaforasi sifatida ishlatiladi.

Hozirgi vaqtda «bulutli texnologiyalar» ning quyidagi toifalarga ajratilgan:

- Shaxsiy (xususiy)
- Ommaviy
- Gibrid - Klan (jamoat) **Shaxsiy bulut:**

Xususiy bulut (inglizcha privatecloud) - bu bir nechta iste'molchilarni o'z ichiga olgan bir tashkilot tomonidan foydalaniladigan infratuzilma hisoblanadi. Xususiy bulut tashkilotning o'zi yoki uchinchi tomon (yoki ularning kombinatsiyasi) tomonidan egalik qilinishi, boshqarilishi mumkin.

Umumiy bulut:

Ommaviy bulut (inglizcha publiccloud) - bu keng jamoatchilik tomonidan foydalaniladigan infratuzilma. Ommaviy bulut tijorat, akademik va davlat tashkilotlariga (yoki ularning har qanday kombinatsiyasiga) egalik qilishi, boshqarilishi va tahlil qilinishi mumkin.

Gibrid bulut:

Gibrid bulut (eng. hybridcloud) - noyob ob'ektlar bo'lib qoladigan, lekin ma'lumotlar va ilovalarni uzatish uchun standartlashtirilgan yoki xususiy texnologiyalar (masalan, qisqa muddatli) bilan o'zaro bog'langan ikki yoki undan ortiq turli xil bulutli infratuzilmalarning (xususiy, jamoat yoki ommaviy) birikmasidir, bulutlar orasidagi yukni muvozanatlash uchun umumiy bulut resurslaridan foydalaniladi.

Klan buluti yoki jamoat buluti:

Jamoa buluti - umumiy vazifalari bo'lgan tashkilotlar iste'molchilarining ma'lum bir jamoasi (klan) tomonidan foydalanish uchun mo'ljallangan infratuzilma turi. Ommaviy bulut bir yoki bir nechta jamoat tashkilotlari yoki uchinchi tomon (yoki ularning kombinatsiyasi) tomonidan birgalikda egalik qilishi, boshqarilishi mumkin va u jismoniy jihatdan egasining yurisdikatsiyasida ham, tashqarisida ham mavjud bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Романова И. Облачные технологии и их применение // Молодой ученый. - 2016. - № 17.1. - с. 109-112.*
2. *Склейтер Н. Облачные вычисления в образовании: Аналит. записка, сентябрь, 2010. М.: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2010.*
3. *Гавриленкова, И. В. Информационные технологии в естественнонаучном образовании и обучении. Практика, проблемы и перспективы профессиональной ориентации. Монографии / И. В. Гавриленкова. - М.: КноРус, 2018. - 284 с.*

SO'ZLARNING SHAKL VA MA'NO MUNOSABATIGA KO'RA TURLARI

Jonbo'tayeva Zumradxon Abdujabborovna

Namangan shahar Ziyokor o'quv markazi

Annotatsiya: Tilshunoslikda ma'no muammosiga turlicha yondashilgan bo'lib, ularning ba'zilari bu yerda qisqacha ko'rib chiqiladi. Ko'proq ma'lum bo'lgan uchta yondashuv yoki nazariya ma'noni narsa, g'oya va xatti-harakatlar sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu maqolada so'zlarning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: so'zlarning turlari, ona tili, leksik birliklar, tilshunoshlik bo'limi.

Ma'no lug'atshunoslikning markaziy va eng muhim yo'nalishidir. O'quvchi birinchi navbatda leksik birlikning ma'nosini bilish uchun lug'atga murojaat qiladi. Lug'atning butun ishi leksik birliklarning ma'nolarini iloji boricha aniq va ravshan tarzda berishga qaratilgan.

Ma'no ko'plab fanlarda o'rganilgan, ya'ni. falsafa, psixologiya, mantiq va tilshunoslikka turli nuqtai nazardan qaraydi, ammo ma'no nima degan muammoning oddiy yechimlari topilmadi. Ma'noni o'rganuvchi tilshunoslikning bo'limi - semantika yoki semasiologiya. Shakl va ma'no o'rtasidagi munosabat, til tarkibidagi ma'noning o'рни haqida turli asarlar bu borada turlicha muhokama qilingan. Bu ishda semantikaning barcha nazariy jihatlarini batafsil muhokama qilish uchun imkoniyat yo'q. Bizning maqsadimiz, asosan, shakl va ma'no o'rtasidagi munosabatni, ma'noning turli tarkibiy qismlarini, ularning o'zaro aloqalarini, tilning leksik tizimining umumiy ramkasida turli leksik birliklar o'rtasidagi ma'no munosabatini o'rganishdan iborat bo'lar edi. lug'atda ularning davolash ko'rinishi.

Tilshunoslikda ma'no muammosiga turlicha yondashilgan bo'lib, ularning ba'zilari bu yerda qisqacha ko'rib chiqiladi. Ko'proq ma'lum bo'lgan uchta yondashuv yoki nazariya ma'noni narsa, g'oya va xatti-harakatlar sifatida ko'rib chiqadi.

Birinchi nazariyada so'zning ma'nosi uning nomi bilan atalgan narsa sifatida qaraladi. Bu erda narsa stul kabi aniq ob'ektlarni, o'qish va o'ldirish kabi harakatlarni, tushunish va bilish kabi holatlarni, halollik va jasorat kabi mavhum tushunchalarni va yashil yoki qizil kabi fazilatlarini nazarda tutadi.

Ushbu nazariya bir qator cheklovlarga ega. U inglizcha no, hind se, kaa va boshqalar kabi funktsiya va munosabat so'zlarini qamrab olmaydi va faqat xayoliy va

mistik mavjud bo'lgan feniks, yagona shoxli va hokazo ob'ektlarni hisobga olmaydi. Xuddi shu narsani nomlaydigan ikkita ibora bir xil ma'noni anglatmaydi. Masalan tong yulduzi va kechqurun yulduzi ikkalasi ham bir xil ob'ekt "Venera sayyorasi" ga ishora qiladi, lekin har xil ma'noga ega. Ob'ektga har xil holatlarda turli xil iboralar bilan murojaat qilish mumkin. Xuddi shu ayolni turli shaxslar ona, qiz, xotin deb atashlari mumkin. Olmani turli holatlarda olma yoki meva deb atash mumkin.

G'oyaviy yoki mentalistik nazariya deb ataladigan ikkinchi nazariya, ifodaning ma'nosi so'zlovchi yoki tinglovchining ongida ifoda bilan bog'liq bo'lgan fikr yoki fikrdir, deb postulat qiladi. Ushbu nazariyada g'oyalar tushunchasi aqliy rasm va tasvirlar sifatida tushuniladi. Bu avvalgi nazariya bilan qamrab olinmagan yagona shoxli, feniks kabi ob'ektlarga tegishli. Lekin bu nazariya ham erkin shakldagi kamchiliklar emas. Ruhiiy suratlar va tasvirlar odamdan odamga va vaqti-vaqti bilan o'zgarib turadi. Xuddi shu ob'ekt e'tiroz bildirishi mumkin, turli vaziyatlarda turli fikrlarni keltirib chiqarishi mumkin. Stol bir vaqtning o'zida yozish uchun mebel bo'lagi va biron bir funktsiyani bajarish vaqtida berilgan sovg'a bilan bog'lanishi mumkin. Ushbu nazariya fizik va aniq ob'ektlarni etarlicha qoniqarli qamrab oladi. Lekin halollik, fazilat va xudojo'ylik kabi mavhum tushunchalarni ifodalovchi so'zlar haqida nima deyish mumkin? Bu so'zlar turli odamlarda turli xil ruhiy tasvirlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Yo'q kabi grammatik so'zlar so'zlovchi-eshituvchida qanday qilib aqliy tasvirni keltirib chiqarmaydi. Bu nazariya ham ko'p sonli tovush shakllari yoki ifodalarini qamrab olmaydi.

Uchinchi nazariya, xulq-atvor yoki sabab nazariyasi, ma'no g'oyalar yoki aqliy suratlar bilan emas, balki tinglovchining so'zga qanday munosabatda bo'lishi bilan bog'liq, deb hisoblaydi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, ifodaning ma'nosi - bu gapni keltirib chiqaradigan qo'zg'atuvchi va u tinglovchidan kelib chiqadigan javob. Bu yana barcha ifodalarni hisobga olmaydi. Hatto bema'ni ibora ham rag'batlantirishni keltirib chiqarishi va mazmunli javobni olishi mumkin. Eshituvchi rag'batlantirishga bir nechta tarzda javob berishi mumkin va ularning barchasi ma'ruzachi tomonidan mo'ljallanganidan butunlay farq qilishi mumkin. Ushbu nazariya yana ma'noning to'g'ri ma'nosini hisobga olish uchun etarli emas.

Omonimlar (shakldosh so'zlar) bir xil shaklga ega bo'lgan. Ammo har xil ma'nolarni anglatuvchi so'zlardir. Masalan, kul-tabassum qil kul-o'choqning kuli. Demak, omonimlar shaklan teng kelgan. boshqa-boshqa so'zlardir. Ular anglatgan ma'nolar o'rtasida bog'liqlik bo'lmaydi. Omonimlar va ko'p ma'noli so'zlarni farqlay olish kerak. Omonimlar har xil ma'noni anglatuvchi so'zlar, ko'p ma'noli so'zlar esa bir

so'zning turli ma'nolaridir. Bir so'zning matnda har xil ma'nolarni anglatishi ko'p ma'nolilik, bir xil shakldagi bir necha so'zning har xil ma'noni anglatishi esa omonimlikdir. Omonimlar qanday birliklar orasida bo'lishiga ko'ra 3 xil: lug'aviy omonimlar, grammatik omonimlar, frazeologik omonimlar. 1. Lug'aviy omonimlar - so'zlar orasidagi omonimlikdir. Shakli bir xil ma'nosi har xil bo'lgan omonimlar lug'aviy omonimlar deyiladi. Masalan, soch-odamning sochi, soch-ishharakat. 2. Grammatik omonimlar - qo'shimchalar orasidagi omonimlikdir. Bir xil shaklga ega bo'lgan qo'shimchalar grammatik omonimlar hisoblanadi. Ularda quyidagi holatlar kuzatiladi: So'z yasovchi qo'shimchalar shakldoshligi quvonch(ot)-tinch(sifat), So'z yasovchi va lug'aviy shakl yasovchi qo'shimchalar shakldoshligiruscha sifat yasovchi)-qizcha(kichraytirish-erkalash). lug'aviy shakl yasovchilar o'rtasidagi shakldoshlik: U tarandi(o'zlik nisbat shakli)-nutq so'zlandi(majhul nisbat shakli) So'z yasovchi va sintaktik shakl yasovchi qo'shimchalar shakldoshligi: Siz kimsiz? (sintaktik shakl yasovchi) - suvsiz hayot yo'q(sifat yasovchi). Frazeologik omonimlar - iboralar o'rtasidagi omonimlikdir. So'zning shakli bir xil ma'nolari har xil bo'lgan iboralar omonim iboralar deyiladi: Masalan: boshga ko'tarmoqhurmat qilmoq. boshga ko'tarmoq-janjal qilmoq. Sinonimlar (ma'nodosh so'zlar) shaklan har xil bolsa-da bir-biriga yaqin ma'noli so'zlardir. Bunda so'zlar har xil ma'noni anglatishiga ko'ra guruhlanadi. Sinonimlar faqat bir xil so'z turkumiga mansub bo'ladi: katta, ulug', ulkan, buyuk. Sinonimlar til boyligi bo'lib, shaxs va predmetlarning eng nozik ma'no bo'yoqlarini ifodalash uchun xizmat qiladi va gapdagi takrorlarga yo'l qo'ymaydi. Sinonimlar adabiy tilni boyitish manbalari bo'lib, o'z imkoniyatlarimizdan tashqari, boshqa tillardan so'zlarni o'zlashtirish orqali ham sinonimik qatori kengayib boradi: shamol, yel. nasim kabi. Sinonimik qatorda bitta so'z dominanta bo'lib.barcha uslublarda qo'llanila oladi: odat, rasm urf. Demak, uslubiy betaraf yoki dominanta so'z barcha uslublarda qo'llanila oladi. Badiiy uslubda ma'lum bir fikrning, tushunchaning mazmunini kuchaytirish va ta'kidlash uchun sinonimlar katta ahamiyatga egadir. Antonimlar ma'nolari o'zaro zid, qarama-qarshi bo'lgan so'zlardir. Antonim munosabatdagi so'zlar antonimik juftlik deyiladi. Antonimlar ham faqat bir so'z turkumi doirasida bo'ladi: sifatlarda katta-kichik, yaxshi yomon, uzun-qisqa. - otlarda yoz qish, g'arb-sharq.tong-shom, boylik-kambag'allik. - fe'llarda bormoq-kelmoq, uxlamoq-uyg'onmoq kengaymoq-toraymoq. ravishlarda ko'poz.tez-sekin kecha-bugun arang-bemalol Antonimlarning quyidagi turlari mavjud: - leksik(lug'aviyantanimlar - so'zlarning bir-biriga zid ma'no anglatishi asosida birlashishi ya'ni zid ma'noli so'zlardir:tun-kun, bormoq kelmoq. Frazeologik antonimlar - iboralar orasidagi antonimlik: oqko'ngil-ichiqora Grammatik antonimlar qo'shimchalar orasidagi

antonimlikdir: odobli-odobsiz, bama'no. Antonimlar she'riyatda tazod ya'ni qarshilantirish san'atini vujudga keltiradi. Paronimlartalaffuzi bir-biriga yaqin, ammo ma'nolari har xil bo'lgan so'zlardir. Paronimlik ko'pincha orfoepiya me'yorlariga rioya qilmaslik natijasida vujudga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xamitovna, T. N. (2022). SO‘ZLARNING SHAKL VA MA'NO MUNOSABATIGA KO'RA TURLARI. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(24), 284-285.
2. Vafojeva, M., & Mardonova, F. (2022). SO ‘ZLARNING TUZILISHIGA KO ‘RA TURLARI. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(10), 156-160.
3. Solidjonov, D. (2021). TALIMNING RIVOJLANISHI UCHUN DIGITAL LEARNING KONSPEKSIYASINING TENDENTSIYALARI. *Scienceweb academic papers collection*.
4. Karimov, K., Akhmedov, A., & Adilova, S. (2022, October). Theoretical and engineering solutions of the controlled vibration mechanisms for precision engineering. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2637, No. 1, p. 060001). AIP Publishing LLC.
5. Adilova, S. (2021). Internationalization of Higher Education: Toward Intellectual Mobility for Sustainable Development. *SPAST Abstracts*, 1(01).
6. Rakhimovna, A. S., Akmalovna, T. N., Yusupovna, A. K., Irkinovna, D. N., & Mirhaydarovna, D. S. (2019). Metodos de ensenanza efectivos en la ensenanza del ingles. *Religación. Revista de Ciencias Sociales y Humanidades*, 4(20), 230-233.
7. Rakhimovna, A. S., Akmalovna, T. N., Yusupovna, A. K., Irkinovna, D. N., & Mirhaydarovna, D. S. (2019). Effective teaching methods in teaching English. *Religación: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades*, 4(20), 230-232.
8. Khamrokulov, G., Adilova, S. R., & Khamrakulov, M. G. (2019). THE PHILOPHY OF QUALITY, PRODUCT QUALITY AND MANAGEMENT. *Theoretical & Applied Science*, (12), 336-340.
9. Адилова, Ш. Р. (2016). Проза Эрика Сигала как «Пограничное явление» в литературе США во второй половине XX века. *Вестник Челябинского государственного университета*, (9 (391)), 7-12.
10. Адилова, Ш. Р. (2015). Массовая литература и книжный рынок. *Europaische Fachhochschule*, (11), 70-72.

СИНТЕЗ АДАПТИВНЫХ НЕЧЕТКИХ РЕГУЛЯТОРОВ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПАРАМЕТРАМИ КОТЛОМ В ТЕПЛОЭЛЕКТРОЦЕНТРАЛЬ.

Турсунова Садокат Абдусалом кизи магистрантка 2 курса ТГТУ
имени Ислама Каримова

Аннотация: В статье обсуждается задача синтеза системы управления прямоточным котлом. Предлагается использовать подход каскадного управления для управления объектом, так как есть возможность измерения промежуточной переменной. Параметры контура внешнего нагревателя нестационарный и зависят от нагрузки котла, поэтому для управления им предлагается использовать надежный ПИД-регулятор. Основным преимуществом метода является использование вектора производной для вычислений управляемой переменной, что позволяет иметь дело с отложенным типом объекта управления. Результаты показывают, что полученная система управления имеет достаточно хорошее качество переходных процессов. Разработанный набор регуляторов был применен к большой нелинейной модели прямоточного котла, обеспечивающей более реалистичные переходные процессы. Поэтому можно сказать, что разработанная система управления полностью соответствует всем требованиям.

Ключевые слова: *нагреватель, каскадное регулирование, нестационарный объект, ПИД-регулятор, метод локализации.*

Паровые котлы широко применяются в тепло-энергетике и промышленности. Их основным назначением является генерация насыщенного или перегретого пара высокого давления, который приводит в движение турбину. Существуют два типа паровых котлов: газотрубные и водотрубные котлы.

Последние, в свою очередь, делятся на барабанные и прямоточные [1]. Главным отличием принципа действия прямоточного котла является то, что вода проходит через испарительные трубы однократно, постепенно превращаясь в пар. В случае барабанного котла кратность циркуляции воды может достигать 30 раз, что приводит к более длительному времени приведения такого типа котлов в рабочее состояние и замедляет время нагрева пара.

Особенности прямоточного котла как объекта управления Нагреватель как объект управления обладает следующим рядом особенностей, которые необходимо учитывать при выборе регулятора:

- параметры и порядок объекта зависят от текущей нагрузки (см. табл. 1);
- управление в системе ограничено;
- на вход и выход нагревателя действуют возмущения.

При работе с ним следует помнить, что управляющее воздействие может изменяться только в диапазоне от 0 до 1 (0...100 %), что соответствует полностью открытому и полностью закрытому положениям клапана.

Также следует отметить, что единственная возможность воздействия на систему - это охлаждение пара. Если температура пара слишком мала, то единственное возможное действие с точки зрения регулирования температуры - закрыть клапан до тех пор, пока температура пара не войдет в рабочую зону.

В системе имеется два типа возмущений, причем работа со вторым типом (приложенным к выходу системы) является наиболее трудной, так как возмущение "проходит" напрямую в регулятор. Следовательно, при синтезе регулятора нужно учитывать необходимость отработки такого возмущения.

Отметим также, что "наихудшим" случаем является система с параметрами, соответствующими нагрузке 50 % от максимальной. Этому состоянию соответствуют наибольший порядок системы, наибольшие постоянные времени и наибольший коэффициент усиления, что по отдельности и в целом затрудняет синтез регулятора.

Стабилизация внутреннего контура. Исследуемая модель проточного котла включает в себя два контура, процессы в которых являются разнотемповыми, так как постоянные времени внутреннего и внешнего контуров различаются более чем на один порядок. В этом случае можно синтезировать регуляторы для внутреннего $G_{C1}(p)$ и внешнего контуров $G_{C2}(p)$ независимо друг от друга.

Для стабилизации внутреннего контура целесообразно использовать пропорциональный регулятор [2].

При расчете внешнего контура внутренний можно не учитывать, поскольку процессы в нем уже закончились. В качестве регулятора внешнего контура предлагается использовать типовой адаптивных нечетких ПИД регулятор

$$G_{c1}(p) = K_p + \frac{K_i}{p} + \frac{K_d p}{\tau p + 1}, \quad (1)$$

где τ - постоянная времени реального дифференцирующего устройства. В результате преобразований (3) принимает вид

$$G_{c1}(p) = \frac{(K_d + K_p)p^2 + (K_p + \tau K_i)p + K_i}{p(\tau p + 1)}, \quad (2)$$

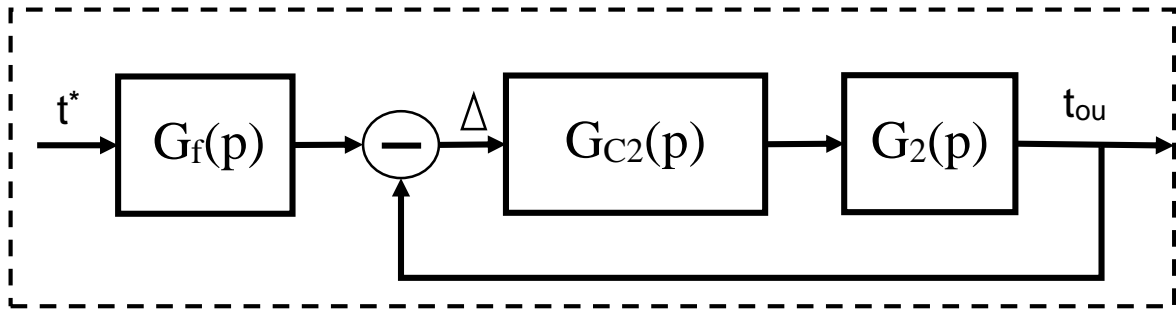

Рис. 5. Структурная схема внешнего контура.

Как видно, регулятор $G_{c2}(p)$ содержит форсирующий полином и для $G_{c2}(p)$ второго порядка по форме соответствует регулятору, основанному на методе локализации [7, 8]. В связи с этим предлагается рассчитывать параметры ПИД регулятора (1) на базе данного метода, аналогично работам [3, 4]. Предварительно выражение (2) записывается в форме

$$G_{c2}(p) = K \frac{p^2 + 2cp + c^2}{p(\tau p + 1)}, \quad (3)$$

где c - параметр, который определяет длительность процесса, K - точность. Их численные значения следующие: $K = 35$, $c = 0.017$, $\tau = 20$.

С учетом этого системы предварительный фильтр $G_f(p)$, который позволяет качество переходного процесса:

$$G_f(p) = \frac{c}{p^2 + 2cp + c^2}, \quad (4)$$

В соответствии с алгоритмом расчета робастного адаптивных нечетких ПИД регулятора [9, 10] его параметры определяются по соотношениям

$$K_p = Kc(2 - \tau c), K_i = Kc^2, K_d = K - \tau K_p$$

и имеют численные значения: $K_p = 0,988$; $K_i = 0,0101$; $K_d = 0,0656$.

В работе исследована возможность использования робастного ПИД регулятора в системе управления прямоточным котлом. Главным отличием и преимуществом полученного регулятора по сравнению с разработанным ранее адаптивным регулятором является то, что он имеет постоянные параметры и структуру. Использование старшей производной выходной величины при формировании управляющего воздействия позволяет парировать влияние нелинейных характеристик и нестационарных параметров нагревателя. Описанные качества предложенного регулятора говорят о его эффективности, и, следовательно, данный подход может быть использован для решения относительно широкого круга задач управления.

Список литературы.

1. Yusupbekov N.R, Igamberdiev H.Z, Mamirov U.F: Adaptive control system with a multilayer neural network under parametric uncertainty condition. CEUR Workshop Proc. 2782, 228–234 (2020)
2. Yusupbekov N.R, Igamberdiev H.Z, Zaripov O.O, Mamirov U.F.: Stable iterative neural network training algorithms based on the extreme method. In: Aliev, RA, Kacprzyk, J., Pedrycz, W., Jamshidi, M., Babanli, M., Sadikoglu, FM (eds.) ICAFS 2020. AISC, vol. 1306, pp. 246–253. Springer, Cham (2021). https://doi.org/10.1007/978-3-030-64058-3_30
3. Французова Г. А., Земцов Н. С. Применение метода локализации для расчета робастного ПИД-регулятора // Научный вестник НГТУ. 2013. № 3 (52). С. 18-21.
4. Zemtsov N. S., Frantsuzova G. A., Hubka L., Modrlak O. Calculation of robust PID-controller // Proc. of 12th Intern. Conf. "Actual problems of electronic instrument engineering (APEIE-2014)" (2-4 October 2014). Novosibirsk. 2014. Vol. 1. P. 675-678.
5. Hubka L. Temperature dynamics of heat exchangers in boiler // Proc. of 7th Eurosim Congress on Modeling and Simulation. Praha. 2010.

Как цифровая экономика меняет нашу жизнь

Турдиев Шахзод Махмуд ўғли - студент Ташкентского финансового института turdiyevshaxzodt02@gmail.com¹

тел: (91) 908 2929

Абдуллаева Нилуфар Джавдатовна, старший преподаватель кафедры «Бюджетный учет и казначейство» Ташкентского финансового института abdullayeva9383.gmail.co@mail.ru²

тел: (90) 903 9383

Аннотация: Цифровые технологии экономики меняют условия жизни и экономическое поведение людей. Внимание фокусируется на бизнес-поведении и новых возможностях деловой среды. В частности, разбираются изменения в стратегии бизнеса, конкурентной борьбе, новые возможности маркетинга и работе с клиентами, появление новых источников прибыли и факторов конкурентоспособности. Анализируются организационные формы и новые методы ведения бизнеса в условиях цифровой трансформации и цифровой экономики.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровая трансформация, искусственный интеллект, клиентский опыт, ценовая дискриминация, цифровая глобализация, цифровой капитал.

Весь мир - это байты. Можно сказать, что цифровая экономика - это все, что происходит вокруг нас. Это использование цифровых технологий и инфраструктуры, компьютеры, средства связи, любые программы оптимизации.

Вообще автором понятия «цифровая экономика» считается Николас Негропonte - известный ученый, который, в частности, создал медиа лабораторию в MIT (Массачусетский Технологический Институт). Он в середине 90-х делал упор³ на то, что при цифровой экономике ключевым элементом производственных цепочек становится байт, то есть единица хранения и анализа информации компьютером.

Сложно сказать, когда цифровая экономика выделилась в отдельное направление. Кто-то скажет – с появлением первого компьютера, на рубеже

¹ Турдиев Ш. М. Особенности развитие транспортной инфраструктуры в Республике Узбекистан // Pedagog Respublika Ilmiy Jurnal. – 2022. №. 4. – С. 915-919.

² Javdatovna A. N. FOREIGN EXPERIENCE IN ACCOUNTING AND CONTROL OF FIXED ASSETS IN THE PUBLIC SECTOR //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 1-5.

³ <https://www.wired.com/1995/01/negroponte-30/> Bits and Atoms (18.18.2022)

Второй мировой войны, например, что это случилось в 1939 году, когда миру был представлен компьютер Атанасова-Берри.⁴ Но в более широком смысле байт появился намного раньше. Скажем, выбор между крестиком и ноликом в вашем бюллетене - это тоже байт. И, очевидно, люди всегда работали с базовыми элементами информации. Есть разные взгляды на то, что стоит относить к цифровой экономике, а что в определение не вписывается. Поначалу считалось, что это расширенное понятие интернет-экономики, в которую включены смежные рыночные сегменты. Такой взгляд несколько устарел: те экономики, которые традиционно причисляли себя к «реальному сектору», неизбежно становятся более «цифровыми». И здесь возникает главная сложность. Как подсчитать, какую роль в экономике играет ее цифровой сегмент? Как понять, каков вклад именно цифры в те или другие производственные цепочки? Если для какого-нибудь интернет-гиганта вроде Microsoft это сделать не так трудно, то для компании, производящей стиральные машины, это сделать сложнее. Машина не включится, если человек не нажмет на дисплей, но стирка явно носит нецифровой характер. Так какую часть услуги стиральной машинки следует считать цифровой?

Е-бизнес, software и ваши лайки: из чего состоит цифровая экономика. Цифровая экономика состоит из нескольких сегментов.

К первому можно отнести базовые технологии, hardware и software, алгоритмы, компьютерные языки, интерфейсы, системы хранения данных, связь и конечно интернет.

Второй сегмент - это электронный бизнес (е-бизнес). Это прежде всего касается оптимизации и выстраивания производственных процессов с помощью цифровых технологий. Например, если мы хотим сократить издержки, связанные с коммуникацией, то создаем удобный электронный реестр клиентов. И теперь не нужно каждый раз спрашивать постоянного клиента булочной, чего он хочет. Если у клиента аллергия на орехи, то продавец уже это знает и не предлагает ему ореховую начинку. Если клиент любит шоколад, продавец предлагает шоколад. Можно использовать память конкретного сотрудника этой булочной, но с цифровой памятью все проще и надежнее. Система сразу воспроизводит историю покупок клиента, обдумывает ее и условно спрашивает: «Вы в прошлый раз заказывали булочку с корицей, не хотите ли заказать то же самое?». Все это экономит время и сотрудников, и клиента.

⁴ https://ru.wikipedia.org/wiki/Компьютер_Атанасова-Берри, Компьютер Атанасова-Берри (18.12.2022)

Следующий сегмент - электронная коммерция, когда транзакции (онлайн-покупки и платежи) осуществляются с помощью онлайн-технологий.

Еще важный сегмент - это общение в социальных сетях. Было бы неправильно недооценивать то, насколько цифровые технологии снизили издержки, связанные с коммуникацией. Она сама стала новым видом потребления - люди получают удовольствие от того, что общаются друг с другом в сети.

И последний, не самый тривиальный сегмент - это интернет-платформы, которые связывают между собой разные стороны рынка. Почему You Tube стал таким популярным? Он максимально упростил доступ к визуальному контенту, собрав все, что можно найти в интернете, в одном месте.

Как устроена цифровая экономика. Самый базовый процесс цифровой экономики - это оптимизация.⁵ Этот процесс включает в себя сбор, анализ и переработку данных с постепенной заменой ручного труда машинным. Такая оптимизация ведет к снижению издержек по всем направлениям. Теперь проще и сделать чип, и просверлить отверстие в материале. Когда работа отлажена на простых процессах, можно переходить к сложным. Дополнительная ценность создается через постоянное усложнение, создание более комплексных алгоритмов в производстве. В какой-то момент оптимизация начинает работать под конкретные запросы. Например, появляются автомобили, частично созданные под индивидуальный заказ. Концептуально они одинаковые, но под клиента подбираются цвет, форма дверей, антикоррозийное покрытие в зависимости от того, где человек живет, и тому подобное.

В те времена, когда на конвейерах работали люди, унификация была очень полезна, она помогала работникам качественно изготавливать одни и те же детали. Компьютеризация же позволяет создавать уникальный продукт в массовом порядке. Сам продукт при этом становится дешевле из-за того, что сокращаются издержки производства. С роботами и компьютерами можно делать каждую следующую машину индивидуальной.

Как меняются бизнес-модели в цифровой экономике. Внутри цифровой экономики все постоянно ускоряется. Можно сказать, любые классические бизнес-процессы происходят теперь быстрее, интенсивнее и потенциально сложнее, когда люди могут писать программы, которые управляют бизнес-

---

5 <https://cyberleninka.ru/article/n/optimizatsiya-ispolzovaniya-resursov-v-tsifrovoy-ekonomike> Оптимизация использования

процессами. Другая важная черта новых бизнесов – у них есть время и возможность для экспериментов. Можно экспериментировать со всем: с продуктами, упаковкой, цветом, содержанием, не отходя от компьютера.

Вспомним знаменитый эксперимент с четырехдневной рабочей неделей. Каким образом в нем оценивалось то, могут ли подобные нововведения пойти людям на пользу? На помощь пришли цифровые технологии. С помощью приложений и девайсов анализировать такие данные все проще. Можно измерить и подсчитать все: от давления и калорий до потенциального наблюдения за тем, на что участники тратят свободное время и как они справляются с задачами напрямую на своем рабочем месте. При этом используются, разумеется, обезличенные данные. И это огромное поле для оптимизации бизнес-процессов. Таким образом создается целая среда, в которой исследуются риски, новые пути к развитию - это самый важный элемент новых бизнес-процессов.

Цифровая экономика и государство. Google и Facebook с трудом контролируются государством, потому что это транснациональные корпорации. Они находятся вне юрисдикции одного конкретного государства, их работа «поделена» между офисами, находящимися на разных концах света. Поэтому здесь возникает проблема: куда, как и почему должно вмешиваться государство.

Раньше государство могло оценить, кто, что, в каких количествах и по какой цене производит, все это было наблюдаемо. Теперь эта оценка перестала быть прозрачной, и государство точно не знает, сколько стоит конкретная услуга. К примеру, если кто-то предоставляет облачный сервис, то не вполне понятно, какое количество ресурсов на это требуется, где была предоставлена услуга и какому государству в итоге надо платить.

Влияние пандемии. Пандемия стала положительным шоком для многих цифровых сервисов, произошел рост в секторах общения, онлайн-доставок. Все научились общаться в Zoom, предъявлять QR-коды. Одно из не самых очевидных, но занятных изменений - люди стали больше смотреть сериалы. Это повлияло на индустрию, существенно обогатив сервисные платформы вроде HBO или Netflix.⁶ И очевидно, это тоже дает толчок для развития цифровой экономики.

Появляются дополнительные услуги, которые влияют на качество жизни. Например, приложения, помогающие улучшить качество сна, сервисы по подсчету шагов или калорий. Такие девайсы позволяют достаточно быстро

⁶ <https://www.bbc.com/news/business-54623959> Five ways the virus has changed Netflix (18.12.2022)

видеть результаты своих действий, помогают бросить курить или подобрать партнера. И это то, что помогает людям заниматься монотонными делами.

Риски цифровой экономики. Основной вопрос, связанный с цифровой экономикой - это защита частной информации. Люди опасаются, что личные данные человека просочатся в открытый доступ и будут использованы не по назначению. Та же проблема есть у криптовалют, с биткоинов. Если для наличных и ценных бумаг можно было завести сейф, то с цифровыми технологиями нужны совершенно другие методы.

Обществу еще предстоит проработать свои страхи перед нарастающей цифровизацией. А основные опасения связаны с сжатием традиционных рынков, поглощением диджитал-экономикой всего и вся, заменой ручного труда машинным и исчезновением некоторых профессий. Отдельно стоит рост масштабов киберпреступности, человек все-еще очень уязвим перед этим. Решение этих вопросов - одна из приоритетных задач цифровой экономики.

Литература:

1. [ДОКЛАД О ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ 2019](#) // ООН
2. [Bits and Atoms](#) // wired
3. [Компьютер Атанасова — Берри](#) // wikipedia
4. В. П. Куприяновский, А. В. Конев, С. А. Синягов, Д. Е. Намиот, П. В. Куприяновский, Д. Г. Замолотчиков. [Оптимизация использования ресурсов в цифровой экономике](#). 2016
5. Stephen F. Bowyer, Dean Tomazic, Gary W. Rogers. [Fuel Economy Optimization](#). 2014
6. [Five ways the virus has changed Netflix](#) // BBC

INTERNET ODOB AXLOQI

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

XOLYOROVA DILNURA

Annotatsiya: Ushbu maqolada internet tarmog‘idan foydalanish qoidalari hamda global kompyuter tarmog‘i haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Kompyuter, internet, texnologiya, kibershoh.

Abstract: This article describes the rules of using the Internet and the global computer network.

Key words: Computer, internet, technology, cyber king.

Аннотация: В данной статье описаны правила пользования Интернетом и глобальной компьютерной сетью.

Ключевые слова: компьютер, интернет, технология, кибер-король.

Currently, there are forms of communication, forms and methods of communication, and most of them are related to modern technical capabilities, in particular, they are provided using the global computer network - the Internet (Internet). This is primarily due to the fact that humanity has made a giant leap in the development of science and technology, which has opened up new opportunities for human activity. The emergence and development of digital and computer technologies and the subsequent mass distribution of personal computers opened a new type of "computer-computer" interaction and the Internet network for "computer-computer" interaction. Added MAN-computer-Man" communication capability. It should be noted that the Internet is developing very quickly. Thus, today the Internet has about 15 million subscribers in more than 150 countries of the world, and the monthly network volume increases by 7-10%.

A number of specific features of communication using computer networks should be taken into account. These features lead to the development of new forms and styles of interaction and the emergence of a unique Internet etiquette.

1. Do not forget that through a dead network and computer electronics you communicate with a living person and often with many people. Remember the environment of anonymity and permission - that the other end of the wire is the same person as you. Writing an electronic message, imagine that everyone tells the truth to the face, and you are not ashamed of your words.

2. Follow the network in the same rules that you follow in real life. Violation of human relations, moral rules or normative laws of public life Networks are relatively punishable for you, but will your conscience be cleared?

3. Don't forget that you are in cyber king! Its boundaries are much wider than those of ordinary humanity, and different parts may have their own laws. Therefore, focus on a new type of communication on the network, learn its laws and accept their priority. For example, news, a forum or even a channel has relevant, local rules, local rules - read them before sending your first message! And most importantly, remember the unwritten rules.

4. Check out other people's time and thoughts! Only if necessary - and in this case you can always help and support your colleagues. However, do not drag other users into trivial areas - otherwise you will eventually stop communicating with you. Remember that network time is not only limited, but also very expensive! And in addition to your problems, your interlocutors can also be on their own.

5. Try to look decent in the eyes of your interlocutors! Save your time on the "conventions" of good tone rules or, say, grammar and spelling rules. Even sincere compliments lose weight and believability with grammatical and spelling errors and incorrect form.

6. Do not ignore the advice of experts and share your knowledge with others! Answer your questions to those who have invested your time. But do not rush to trash the question of another user, no matter how funny and simple it seems to you, do not send a message.

7. Pay attention to frustrations. No etiquette is forbidden to enter the discussions, but do not go to Brahi and curses - even if your Vezavari consciously annoys you.

8. Respect not only your own privacy, but the privacy of others! If for some reason you want to remain anonymous online, acknowledge these rights and your interviewer. In addition, even if you are "with an open king", you have the right to anonymity and privacy. The pastures of this rule: do not publish information from your personal letters without the consent of their senders, do not dig in other mail computers, other foreign computers!

9. Do not abuse your authority and influence the network! Trust is easy to gain and lose!

10. Be tolerant of the shortcomings of people around you! Don't look at it, don't watch your parameter or be, save them yourself! At the end of the day, it is very polite to familiarize yourself with these rules.

Summary

In conclusion, we can say that the Internet is an almost universal means of intercultural communication, which contributes to the rapprochement of peoples and national and international self-awareness. Currently, there are many ways to communicate on the

Internet, such as e-mail, forums, various conferences, chat rooms, network games, and many others. But communication using computer networks has a number of specific features. First, it reflects the ability to convey many people in different parts of the world at the same time and therefore the ability to live in different cultures; secondly, the impossibility of using most communication and self-restraint; thirdly, a decrease in the emotional component of communication; and fourth, Anonymity and reduction of psychological risk in the communication process. These features lead to the development of a unique Internet etiquette with rules of illegal communication in which you can enjoy and benefit from virtual communication.

References:

1. Belinskaya E., Zhichkina A. Modern research Virtual communication: problems, hypotheses, results. - M.: Uniti-Dana, 2004. - 165 p.
2. Gorvsky Yu. Back to the Future // World of the Internet. No. 10. - M., 2001.- 35 p.
3. Chichkina A. Social-psychological aspects of communication on the Internet. - m .: Dashkov and CO., 2004. - 117 p.

SPEECH ERRORS AND WAYS TO ELIMINATE THEM
TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
ALLANAZAROVA RUXSHONA BAHODIR QIZI

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan lug'aviy-uslubiy, morfologik-uslubiy, sintaktik-uslubiy xatolar to'g'risida va ularni bartaraf qilish haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Lug'aviy-uslubiy, morfologik-uslubiy, sintaktik-uslubiy.

Abstract: This article describes the lexical-methodical, morphological-methodical, syntactic-methodical errors that elementary school students can make and how to eliminate them.

Key words: Lexical-stylistic, morphological-stylistic, syntactic-stylistic.

Аннотация: В данной статье описаны лексико-методические, морфолого-методические, синтаксико-методические ошибки, которые могут совершать учащиеся начальной школы, и способы их устранения.

Ключевые слова: Лексико-стилистический, морфолого-стилистический, синтаксико-стилистический.

Speech errors include wrong (inappropriate) chosen words, wrongly structured sentences, wrong use of morphological forms. It is more difficult to work on such mistakes in elementary grades, because the short theoretical information given in the native language program is not enough to correct and prevent them.

It is necessary to know the main types of speech errors in order to carry out planned and regular work on improving children's speech. The study of such speech errors, as well as the examination of their causes, prepares the ground for correcting and preventing errors. Speech errors are divided into three types: lexical-stylistic, morphological-stylistic, syntactic-stylistic.

Vocabulary and stylistic errors are more common in elementary grades. Such errors include:

1. Using the same word over and over again. The reason for this error is, firstly, the student pays little attention to the use of the word and repeatedly uses the word in the active dictionary; secondly, the student's vocabulary is small, he does not know synonyms, he cannot use pronouns instead of repeated words. If the teacher explains well that in order not to use a word repeatedly, it is necessary to use its synonyms or pronouns instead of the same word, then a young student can read the text carefully and correct his repetitions relatively quickly.

2. Not being able to use the word in its exact sense as a result of not understanding the meaning or edge of the meaning. Such a mistake occurs because the child's speech is not well developed, and the vocabulary is small.

3. Use of dialectal words. Students use such words under the influence of their parents' speech and speech environment. Based on the formation of concepts used in the literary language, the skill of not using dialect-specific words is formed. Since lexical errors are different, the methods of correcting and explaining them are also different, but there is a common way to prevent such errors: to create a good speech environment, to analyze the text read and retold from a linguistic point of view, is to explain the meaning of the words in the text.

Morphological and stylistic errors include errors resulting from incorrect use of word form, word-changing and word-forming adverbs. Syntactic and stylistic errors include errors in word order and sentence structure. Such errors are very diverse. Compositional, logical, and argumentative misstatements are not grammatical errors. A typical compositional error includes the non-compliance of an essay, story, statement with a structured plan, that is, a violation of coherence in the presentation of events and observations. During the preparation of the essay, if the students do not have an orderly, unplanned work in observing, collecting material, selecting evidence, they cannot clearly visualize how to start the story, what to write about next, and how to end it, as a result, they make a compositional error. . Such a mistake is the result of not being able to fully grasp the content of the story, not being able to place the material in its place. The skill of writing a well-planned, coherent essay is a complex skill that students develop gradually through regular practice.

In conclusion, we can say that it is necessary to correct speech mistakes made by students in their oral and written speech in a timely manner. Let the student learn the correct version of the mistake he made, and if possible, understand the cause of the error. The most useful way to correct a mistake is for the student to correct the mistake he/she has made, and if the student cannot correct the mistake, the teacher will correct it. . It is corrected depending on the type of error: we can express our opinion that the sentence or phrase is restructured, the word is replaced by another, the necessary word is added, the excess is crossed out.

References:

1. Q. Abdullayeva, K. Nazarov, Sh. Yoldosheva. Literacy classes. — T.: "Teacher", 1996.
2. Q. Abdullayeva and others. Literacy teaching methodology. - T.: "Teacher", 1996.
3. www.google.com website

Hozirgi zamon psixologiyasi va uning boshqa fanlar tizimida tutgan o'ri

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI TALABASI

XUDAYOROVA SHODIYA HAMDAM QIZI

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi zamon psixologiyasi va uning boshqa fanlar tizimida tutgan o'ri haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Psixologiya, falsafa, ong, tafakkur, sotsiologiya, kibernetika.

Abstract: This article describes modern psychology and its place in the system of other sciences.

Key words: Psychology, philosophy, consciousness, thinking, sociology, cybernetics.

Аннотация: В данной статье описывается современная психология и ее место в системе других наук.

Ключевые слова: Психология, философия, сознание, мышление, социология, кибернетика.

Psixologiya yaxlit va mustaqil fan sifatida odamlarda gumanistik mentalitetning shakllanishiga xizmat qilib, inson omiliga aloqadorligi uning shu yo'nalishdagi muammolarni ma'lum ma'noda o'rganadigan barcha fanlar bilan bevosita aloqasini taqozo etadi. Bular birinchi navbatda ijtimoiy-gumanitar fan sohalari bo'lib, psixologiyaning ular orasidagi mavqei o'ziga xos va yetakchidir.

1. Falsafa va uning oxirgi paytlarda shakllanib, rivojlanib borayotgan ijtimoiy falsafa qismi bilan bo'lgan aloqa bu ikkala fanning inson va uning hayoti mohiyatini to'la anglash va uning rivojlanish tendentsiyalarini belgilashdagi o'ri va ahamiyatidan kelib chiqadi. Tabiat, jamiyat va inson tafakkurining rivojlanishiga oid bo'lgan umumiy qonuniyatlar va printsiplarni psixologiya falsafaning bazasidan oladi va shu bilan birga o'zi ham inson ongi va tafakkuri qonuniyatlari sohasidagi yutuqlari bilan falsafani boy ma'lumotlarga ega bo'lishiga yordam beradi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, mustaqillik mafkurasi va milliy ongning shakllanishiga taalluqli umumiy ilmiy qonuniyatlarni izlashda ham yurtimiz sharoitida bu ikkala fan-falsafa va psixologiyaning hamkorligi bevosita sezilmoqda. Bu bog'liqlik avvalo yangicha tafakkur va dunyoqarashni shakllantirish muammosi kundalang turgan tarixiy davrda milliy mafkura va milliy g'oyani shakllantirish kabi dolzarb vazifani bajarishga xizmat qilmoqda.

2. Sotsiologiya fani ham yangicha ijtimoiy munosabatlar sharoitida o'z taraqqiyotining muhim bosqichiga o'tgan ekan, psixologiya ushbu fan erishgan yutuqlardan ham foydalanadi, ham ularning ko'lami kengayishiga baholi qudrat xizmat qiladi. Ayniqsa, psixologiyadan mustaqil ravishda ajralib chiqqan, bugungi taraqqiyot davrimizda alohida ahamiyat kasb etgan ijtimoiy psixologiyaning sotsiologiya bilan aloqasi uzviy bo'lib, ular jamiyatda ijtimoiy taraqqiyot va progressni ta'minlash ishiga xizmat qiladi. Qolaversa,

xuquqiy, demokratik davlat qurish ishini sobitqadamlik bilan amalga oshirayotgan O'zbekiston aholisining xuquqiy madaniyatini va demokratik o'zgarishlarga psixologik jihatdan tayyorligini amalda ta'minlash, bu sohada muntazam tarzda ijtimoiy fikr va insonlar dunyoqarashlaridagi o'zgarishlarni o'z vaqtida o'rganish, bashorat qilish va taraqqiyot mezonlarini ishlab chiqishda ikkala fanlar metodologiyasi va metodlarini birlashtirish tadbqiqiy ahamiyat kasb etadi.

3. Pedagogika bilan psixologiyaning o'zaro hamkorligi va aloqasi an'anaviy va azaliy bo'lib, ularning yosh avlod tarbiyasini zamon talablari ruhida amalga oshirishdagi roli va nufuzi o'ziga xosdir. Respublikamizda amalga oshirilayotgan yangi «Ta'lim to'g'risidagi Qonun» hamda «Kadrlar tayyorlashning milliy Dasturi»ni amalga oshirish ham ikki fan hamkorligi va o'zaro aloqasini har qachongidan ham dolzarb qilib qo'ydi. Milliy dasturda e'tirof etilgan yangicha modeldagi shaxsni kamol toptirish, uning chuqur bilimlar sohibi bo'lib etishishi, barkamolligini kafolatlovchi shart-sharoitlar orasida yangi pedagogik texnologiyalarini ta'lim va tarbiya jarayonlariga tadqiq etishda pedagogikaning o'z uslub va qoidalari yetarli bo'lmaydi.

Shuning uchun ham psixologiya u bilan hamkorlikda yosh avlod ongining ta'lim olish davrlaridagi rivojlanish tendentsiyalaridan tortib, toki yangicha o'qitish texnologiyalarini bola tomonidan o'zlashtirilishi va undagi aqliy hamda intellektual qobiliyatlarga nechog'lik ta'sir ko'rsatayotganligini o'rganish asosida ta'lim-tarbiya ishini tashkil etish psixologiyadagi metodlarni didaktik metodlar bilan uyg'unlashtirishni taqozo etadi. Ayniqsa, ma'naviy barkamollik tamoyillarini maktabda va yangi tipdagi ta'lim muassasalarida joriy etish ham shaxs psixologiyasini teran bilgan holda o'qitishning eng ilg'or va zamonaviy shakllarini amaliyotga tadqiq etishni nazarda tutadi.

4. Tabiiy fanlar: biologiya, fiziologiya, ximiya, fizika va b.q. Psixik xodisalar va jarayonlarning tabiiy fiziologik mexanizmlarini tushunish va shu orqali ularning kechishi qonuniyatlarini ob'ektiv o'rganish uchun material beradi. Ayniqsa, bosh miyaning hamda markaziy asab sistemasining psixik faoliyatlarini boshqarishda va ularni muvofiqlashtirishdagi rolini e'tirof etgan holda psixologiya fani tabiiy fanlar erishgan yutuqlar va ulardagi tadqiqot uslublaridan omilkorona foydalanadi.

Masalan, shaxs qobiliyatlarini diagnostika qilish uning tug'ma layoqatlari hamda orttirilgan sifatlarini bir vaqtda bilishni taqozo etgani sababli, o'sha tabiiy layoqatning xususiyatlarini aniqlashda psixofiziologiyaning qator usullaridan (miya assimetriyasi qonunlari, miya bioritmlarini yozib olish, neyrodinamik xodisalarni aniqlash, qon aylanish va tana haroratini o'lchash metodlari) o'z o'rnida foydalanadi va biologiya, anatomiya, fiziologiya, neyrofiziologiya kabi fanlarning shu kungacha erishgan yutuqlaridan foydalanadi. Shuning uchun tabiiy fanlar sohasida erishilgan barcha

yutuqlar psixologiyaning predmetini mukammalroq yoritishga o'z hissasini qo'shgan.

5. Kibernetika fani sohasidagi yorishilgan yutuqlar psixologiya uchun ham ahamiyatli va zarur bo'lib, u inson shaxsining o'z-o'zini boshqarish va psixik jarayonlarni takomillashtirish borasida axborotlar texnologiyasi va kibernetika tomonidan qo'lga kiritilgan yutuqlar va tadqiqot metodlari, maxsus dasturdan o'z o'rnida foydalanadi.

Ayniqsa, ma'lumotlar asri bo'lgan XX va har bir alohida ma'lumotning qadr-qimmati oshishi kutilayotgan XXI asrda informatsion texnologiyalar va modellashtirish borasida psixologiya hamda kibernetika hamkorligining salohiyati yanada ortadi.

Masalan, oddiy muloqot jarayonini yanada takomillashtirish, har bir so'zning shaxslararo munosabatlardagi ta'sirchanligini oshirish maqsadida hamda ana shunday ijtimoiy faoliyat jarayonida shaxs tizimini takomillashtirishda turli kibernetik modellaridan o'rinli foydalanish zamonaviy psixologiyaning jamiyatdagi o'rni va rolini oshiradi, maxsus kompyuter dasturlarining keng qo'llanilishi inson miyasi va ruhiy olami sirlarini tez va aniq o'rganishni kafolatlaydi.

6. Texnika fanlari bilan psixologiyaning o'zaro aloqasi va hamkorligi ayniqsa, asr oxiriga kelib yaqqol sezilmoqda. Bir tomondan murakkab texnikani boshqaruvchi inson ongi muammosini echishda, ikkinchi tomondan, psixik hayotning murakkab qirralarini ochishda maxsus texnik vositalardan foydalanish zarurati bu ikki yo'nalishning erishgan yutuqlarini birlashtirishni nazarda tutadi.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ta'kidlangan fan tarmoqlari psixologiya bevosita uzviy aloqada rivojlanadigan fanlarning asosiy qismi xolos. Bugungi kunda har bir fan rivoji uchun inson omilini hisobga olish zarur ekan, psixologiya o'sha barcha fanlar bilan aloqada va hamkorlikda rivojlanadi. Bu tibbiyot, qishloq ho'jaligi, kimyo va oziq-ovqat ishlab chiqarish sanoati, xuquq va madaniyatshunoslik kabi o'nlab fan sohalaridir.

Yuqoridagi fikrlar va psixologiya bevosita aloqador bo'lgan fanlarning xarakteriga bog'liq tarzda bugungi kunda psixologiyadan nisbatan aloxida bo'lib ajralib chiqqan tarmoqlar to'g'risida ham fikr yuritish mumkin deb ayta olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ivanov I., Zufarova M. "Umumiy psixologiya". O'z.FMJ., 2008.
2. Davletshin M.G., Mavlonov M.M, To'chieva S.M. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2009 .
3. Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. "Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti":– T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.

Motiv va motivatsiya

Bekchanova Charos Bohram qizi

Urganch Davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada motiv va motivatsiya nima ekanligi, chet el olimlarining motiv va motivatsiya haqidagi fikrlari, ularning shaxs hayotidagi tutgan o'рни va o'quv motivlari kabi ma'lumotlar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: motiv, motivatsiya, ehtiyoj, o'quv motivlari, biologik ehtiyoj.

Аннотация: В данной статье раскрывается такая информация как что такое мотив и мотивация мнение зарубежных ученых о мотиве и мотивации их роли в жизни личности воспитательных мотивах.

Ключевые слова: мотив побуждение потребность мотивы обучение биологическая потребность.

Annotation: This article reveals information such as what motive and motivation are, the opinion of foreign scientists about motive and motivation, their role in the lives of individuals, and educational motives.

Keywords: motive, motivation, need, learning motives, biological need.

Motiv tushunchasiga olimlar tomonidan quyidagicha ta'rif beriladi:

A.Maslouning fikricha, **motiv** bu ehtiyojlar yig'indisidan iboratdir.

S.L.Rubinshteynning ta'kidlashicha, **motiv** bu ehtiyojning his qilinishi va qondirilishi.

S.L.Rubinshteyn "Motivatsiya –bu psixika orqali amalga oshiruvchi determinatsiyadir.

A.N.Leontev- **motivni** inson faoliyatiga yo'nalgan aniq ehtiyojlar va uni qo'zg'atadigan voqeylik deb hisoblaydi.

Motiv – ma'lum ehtiyojlarni qondirish bilan bog'liq faoliyatga undovchi sabab. **Motivatsiya** keng ma'noda inson hayotining (uning xulq-atvorini, faoliyatining) murakkab ko'p qirrali boshqaruvchisi deb qaraladi. **Motivatsiya**-insonni faoliyatga undashning murakkab, ko'p darajali tizmi bo'lib, u o'zida ehtiyojlarni, motivlarni, qiziqishlarni, idealarni, intilishlarni, ustanovkalarni, emotsiyalarni, normalarni, qadriyatlarini mujassamlashtiradi. **Motivatsiya**- murakkab tuzilma, faoliyatni

harakatlantiruvchi kuchlar majmuasi bo'lib, u o'zini mayillar, maqsadlar, ideallar ko'rinishida namoyon qiladi va inson faoliyatini bevosita aniqlab, boshqarib turadi.

Motivatsiya- odamlarni faol faoliyatga undovchi sabablar majmuidir. **V.S.Merlin** motivlar tizmining ayrim jihatlarini ancha batafsil yoritib bergan. U motivlar tizimlarining shakillanish jarayonini quyidagicha tasavvur etadi: "turli motivlar bora-bora o'zaro bog'liq va bir-biriga tobe bo'lib boradi hamda oqibatda motivlarning yaxlit tizimi vujudga keladi". V.S.Merlin fikricha, motivlar tizimining shakillanishi jarayonida nafaqat motivlar barqarorligi, balki motivlarni anglash shartlar bajarilishini talab etadi. V.S.Merlin bo'yicha motivlari tizimlari o'zaro bog'liq va bir-biriga tobe shaxs motivlarining bir butun yig'indisidan iborat. Ammo V.S.Merlin garchi motivlar tizimlarining ayrimlarini haqiqatdan ham muhim jihatlarini ko'rsatib o'tgan bo'lsa ham, motivlar o'rtasidagi tizimli munosabatlarni motivlar tizimlari va faoliyat ko'rsatish muammosini tadqiq etmagan.

Mashhur nems olimi **Kurt Levin** motivlar muammosi, ayniqsa, shaxsdagi ijtimoiy xulq motivlari borasida katta, keng qamrovli tadqiqotlar olib borib, shu narsani aniqlaganki, har bir odam o'ziga xos tarzda u yoki bu vaziyatni idrok qilish va baholashga moyil bo'ladi.

R.S.Vaysman shaxs motivatsion sohasida tizimli munosabatlarni juda qiziq tasnifini keltiradi. Ammo ajratilgan munosabatlar qatorini boshqaruv, tartiblashtirilganlik va shu kabi munosabatlar bilan to'ldirish mumkin. Qolaversa R.S.Vaysman motivatsion o'zgaruvchilar o'rtasidagi tizim hosil qiluvchi asosiy munosabatni ajratmagan, bir turdagi va har xil turdagi motivatsion hodisalarni bir-biridan farqlamagan.

Chet el olimlarining motivatsiya sohasidagi tadqiqotlari orasida G.Olportning motivlar funksional avtonomiyasi nazariyasi alohida o'rin egallaydi. Bu nazariyada motivlar transformasiyasi, tizimli rivojlanishi jarayon sifatida talqin etiladi. G.Olport o'z konsepsiyasida tizimlarning umumiy nazariyasi g'oyalaridan, ayniqsa, ochiq tizimlar haqidagi g'oyadan keng foydalangan. Olimning fikricha, shunday motivlar borki, ular yarim yopiq tizimlarning tabiatiga monand faoliyat ko'rsatadi va rivojlanadi, ya'ni funksional avtonomiyaga ega. Bir tizimga kiruvchi motivlarni G.Olport reaktiv, tashqi undovga muhtojlik qonunlariga bo'ysunuvchi motivlar, deb ataydi. Ammo G.Olportning ta'kidlashicha, shaxs ochiq tizimlar kabi o'zgaruvchi va rivojlanuvchi motivlar bilan tavsiflanadi, degan fikr haqiqatga yaqinroqdir. Agar avvalgi tizim motivlarning perseverativ funksional avtonomiyasi, deb atalgan bo'lsa, keyingi tizimni

G.Olport propriativ funksional avtonomiya, deb ataydi. Ochiq, yopiq va yarim ochiq tizimlar haqida to'xtalar ekan u yopiq tizim modelini shaxs va uning motivatsiyasiga qo'llab bo'lmasligini ta'kidlagandi. Ochiq funksional tizim taraqqiyot uchun zamin hozirlaydi, uni esa undovchi muhtojlik doirasida tushuntirib bo'lmaydi. G.Olport tomonidan shaxs motivlarining ochiq tizimlar sifatida tahlil etilishi, shaxs va shaxs motivlari taraqqiyoti chegarasiz jarayon ekanligini ta'kidlash uchun imkoniyat beradi.

Ko'pchilik psixologlar fikricha, motivatsiya muammosi shaxs psixologiyasining markaziy muammosidir. Shaxs psixologik tuzilishining butunligi, xulq-atvor va uni harakatga keltiruvchi kuchlar o'rtasidagi aloqadorlik motivatsiya muammosini o'rganishda tizimli yondashuvni qo'llash uchun keng imkoniyat yaratib yeradi.

Motiv – inson xulq-atvorining ichki barqarorligi,harakatga undovchi tushunchadir. Motivatsiya esa xulq-atvorni psixologik va fiziologik boshqarishning dinamik jarayoni,motivlar yig'indisi bo'lib,unga tashabbus, yo'nalganlik, tashkilotchilik, qo'llab – quvvatlash kiradi. Ta'lim jarayonida o'qish motivlari “nima uchun?” “nimaga?” “qanday maqsad bilan?” kabi savollar asosida yuzaga keladi. Motivlar birinchidan, o'quv faoliyatiga undasa, maqsadga erishish uchun zarur yo'l va usullar tanlashga yordam beradi. O'quv faoliyatida o'quv motivlari ooooooooo'o'quvchilar tomonidan tanlanib,uiar o'quvchining maqsadi, qiziqishi, kelajak rejalaribilan bevosita bog'liq bo'ladi. Yosh hususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'quv motivlari turli yosh davrida turlicha bo'ladi.

O'quv faoliyati motivatsiyasining manbalarfi mavjud bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

1.Ichki manbalar. Ular insonning tug'ma yoki orttirilgan ehtiyojlari bilan belgilanadi.Ulardan eng muhimi tug'ma axborot olishga bo'lgan ehtiyojdir.Orttirilgan ehtiyojlar esa gnostik va ijtimoiy ijobiy ehtiyojlar hisoblanadi.

2.Tashqi manbalar. Ular shaxsning ijtimoiy hayot shart-sharoitlari bilan belgilanadi.

Talablar ularning birinchisi bo'lib, jamiyatning shaxsdan talab qiladigan doimiy xulq-atvorini bilditradi.Bog'cha, maktab, oila boladan juda ko'p ishlarni amalga oshirishni talab qiladi.

Ijtimoiy kutish jamiyatning har birimizdan ma'lim bilimlar, ko'nikmalar darajasinign bo'lishi zarurligini bildiradi. Masalan bir yoshli bola yurishi kerak, 7 yoshida u o'qishi kerak, 15 yoshida u kasb tanlashi kerak, deb hisoblaymiz.

Imkoniyatlar – shaxs faoliyatini belgilovchi obyektiv shart-sharoitlardir. Masaln, boy kutubxona bolani ko’p kitob o’qishga undaydi.

3. Shaxsiy manbalar: bu shaxsning qadriyatlarini tizimi ustanovkalari g’oyalaridir. Bu manbalar har bir shaxs faoliyatida u yoki bu darajada mavjud. Ularning barchasi faoliyatning kechishiga ta’sir etib, ta’lim jarayonining motivatsiyasini tashkil etadi.

Xulosa qilib shuni aytganda, motiv yashash uchun, o’qish uchun va biror bir rejani amalga oshirish uchun turtki yoki ehtiyojlar jamlanmasi. Biz motivatsiya tufayli reja qilib, ammo amalga oshirilmagan maqsadlarimizni amalga oshiramiz. Har bir shaxs uchun motivatsiya turlicha bo’ladi. Chunki har bir shaxsda qadriyatlar tizimi turlicha. Ularning qiziqishlari va ehtiyojlari turli xil bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z.T.NISHONOVA,N.G.KAMILOVA,D.U.ABDULLAYEVA,M.X.XOLNAZ AROVA Rivojlanish Psixologiyasi pedagogik psixologiya “O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashroyoti TOSHKENT 2018.
2. F.I.Xaydarov, N.I.Halilova “Umumiy psixiologiya” darslik TOSHKENT 2009.
3. www.google.com internet sayti

DIAGNOSIS OF CHANGES IN PREGNANT WOMEN WITH VULVOVAGINITIS

Yusufzoda Hosiyat Turon kizi

Resident in the direction of "Medical Radiology"

*Scientific adviser: **Khamidov Obid Abdurakhmonovich***

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

*Scientific adviser: **Juraev Kamoliddin Danabaevich***

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Relevance: Infectious diseases of the genital organs are one of the urgent problems of modern gynecology. Vaginal infections cause significant discomfort and negative consequences during pregnancy and childbirth. Although vaginal infections also occur in the hospital, they are often underestimated as a problem in society [3,5,7].

Candidiasis, aerobic vaginitis, bacterial vaginosis are the leading causes of vulvovaginitis, and women have had an episode of infection at least once in their lives, and pregnancy is a predisposing factor for infection of the genital tract [2,6].

Left untreated, these infections can lead to chorioamnionitis followed by spontaneous abortion, preterm birth, premature rupture of membranes, and infection of the fetus or newborn [1,4,8].

Purpose of the study: Data analysis of pregnant women with vulvovaginitis to identify complications and risk factors.

Materials and methods of research: in the maternity complex of the clinic of Samara State Medical University No. 1 for the period 2021-2022, 30 pregnant women with vulvovaginal infections in the third trimester of pregnancy (28-34 weeks) underwent the following examinations: general clinical, laboratory, bacteriological,

bacterioscopic, ultrasound of the uterus and fetal dopplerography, assessment of the birth canal on the Bishop scale.

Research results: The following types of infection were identified in patients: bacterial vaginosis - 12 (40%), vulvovaginal candidiasis - 9 (30%), aerobic vaginitis - 6 (20%), mixed infections - 3 (10%) cases.

As a result of observation, 23 (76.7%) pregnant women had an increased risk of preterm birth and the state of the cervix was assessed using the BISHOP scale. In 2 patients (6.7%), surgical treatment was performed taking into account other indications. In 14 of these pregnancies (46.7%), the pregnancy was maintained after effective treatment.

One patient (3.33%) was diagnosed with chorioamnionitis at 33 weeks of gestation, as a result of which surgery (Caesarean section) was decided by a council of doctors. A male fetus weighing 1800 g was extracted, 3-4 Apgar scores.

Premature rupture of membranes was diagnosed in 21 (70%) cases when patients complained of discharge of water from the vagina in various amounts, 4 of them (19%) had preterm labor.

Polyhydramnios syndrome was detected in 6 (20%) pregnant women during examination, ultrasound diagnosed 10 (33.3%) pregnant women with oligohydramnios. One (3.33%) pregnant woman with a complication of oligohydramnios sought medical help with a diagnosis of an anhydrous gap after 72 hours of observation with a diagnosis of severe malnutrition, an anhydrous gap of the fetus for more than 72 hours was taken for surgical treatment, in patients with pathologies of the amount of water in 11 cases, childbirth were premature. The rest of the pregnant women were under observation and the delivery was urgent.

Conclusions: Thus, it can be concluded that vulvovaginal infection caused by bacterial vaginosis, vulvovaginal candidiasis, aerobic vaginitis and mixed infections complicate the course of pregnancy and childbirth.

In pregnant women with vulvovaginitis, preterm birth was in 26.7%, chorioamnionitis in 3.3%, intrauterine rupture of membranes was in 70%, oligohydramnios in 33.3% and polyhydramnios in 20%.

References:

1. Александрова В. В. Этиологическая структура кандидозных вульвовагинитов у беременных //Forcipe. – 2019. – №. Приложение.
2. Ахтамова Н. А. и др. Инновационный метод лечения хронической тазовой боли //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 12 (53). – С. 89-91.
3. Ахтамова Н. А., Наргиз Ш., Тилявова С. А. ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ЛЕЧЕНИЯ ХРОНИЧЕСКОЙ ТАЗОВОЙ БОЛИ //Re-health journal. – 2021. – №. 1 (9).
4. Амирзода Т. С., ШОПУЛОТОВ Ш. А. НЕДЕРЖАНИЕ МОЧИ И НЕУДЕРЖАНИЕ МОЧИ: КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ПАЦИЕНТОВ //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.
5. Закирова, Н., Туракулова, Ш., Эшматов, С., Хасанова, Д., Курбаниязова, В., & Нуридинова, Ш. (2017). Акушерские и перинатальные исходы беременности при артериальной гипотензии. Журнал проблемы биологии и медицины, (1 (93), 195–197.
6. Курбаниязов З. Б. и др. Хирургическое лечение больных с синдромом Мириizzi //Врач-аспирант. – 2012. – Т. 51. – №. 2.1. – С. 135-138.
7. АмировнаТИЛЯВОВА С., ХУДОЯРОВА Д. Р. РЕАЛИИ ВРЕМЕНИ. СИНДРОМ ГИПЕРАКТИВНОГО МОЧЕВОГО ПУЗЫРЯ И ПРЕМЕНОПАУЗА //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 25.
8. Тютюнник В. Л., Кан Н. Е., Ломова Н. А. Современные аспекты терапии неспецифического вульвовагинита при беременности //Медицинский совет. – 2018. – №. 7. – С. 102-105.

9. Тоджиева Н., Курбаниязова В. Эффективность применения пролонгированного режима комбинированных оральных контрацептивов при лечении гиперпластических процессов эндометрия //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 4 (91). – С. 93-96.
10. РИЗАЕВ Ж. А., АХРОРОВА М. Ш. Оценка особенностей изменения слизистой оболочки и состояния полости рта при covid-19 //Журнал биомедицины и практики. – 2022. – Т. 7. – №. 4.
11. Рустамова Ш. Б., Худоярова Д. Р., Элтазарова Г. Ш. Особенности течения беременности и исход родов на фоне цервицита шейки матки //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 13 (54). – С. 70-72.
12. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. Возможности инновационного метода обучения–геймификация //Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации.— Екатеринбург, 2021. – 2021. – С. 361-364.
13. Худоярова Д. Р., Шавкатова Г. Ш. ЭНДОМЕТРИЙ ПОЛИПЛАРИНИ ТАШХИСЛАШ ВА ДАВОЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖИҲАТЛАРИ.
14. Шавкатова Г. Ш., Худоярова Д. Р., Абдуллаева Н. Н. МЕТАБОЛИЧЕСКИЙ СИНДРОМ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО КОРРЕКЦИИ
15. Askarova F. K., Yakhshinorov I. N. Risk Factors and Recommendations for the Treatment of Anemia in Pregnant Women (Literature Review) //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 190-193.
16. Askarova F. K. The Negative Impact of Vitamin D and Other Micronutrient Deficiencies in Pregnant Women //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 380-382.
17. ISKANDAROVNA T. N., RAKHIMOVNA K. D. RISK FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF ENDOMETRIAL HYPERPLASTIC PROCESSES IN PREMENOPAUSE //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 72.

18. Tilyavova S. A., Karimova G. S. Realities Of Time. Chronic Gender Inflammation And Pelvic Pain //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – T. 7. – №. 03. – C. 2020.
19. Todjiyeva N., Vohidov S., Rajabov A. ENDOMETRIUM AND ITS HYPERPLASTIC PROCESSES //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – T. 2. – №. 6. – C. 355-359.
20. Shavkatova G. S., Xudoyarova D. R., Shopulotova Z. A. Metabolik sindrom-zamonaviy jamiyatning muammosi //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – T. 2. – №. 3. – C. 486-491.
21. Shavkatovna S. G., Rakhimovna K. D., Khudoyarova D. R. STUDY AND TREATMENT OF THE ORIGINS OF OBESITY IN PREGNANT WOMEN //Next Scientists Conferences. – 2022. – C. 46-51.

SYMPHYSIOPATHY AND PREGNANCY

Khasanova Diyora Zafarjon kizi

Resident in the direction of "Medical Radiology"

Scientific adviser: Khamidov Obid Abdurakhmonovich

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Scientific adviser: Juraev Kamoliddin Danabaevich

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Relevance. Currently, symphysiopathy in pregnant women is considered as one of the variants of the syndrome associated with pregnancy pelvic girdle pain (pregnancy related pelvic girdle pain - PPGP syndrome). This clinical approach is well argued in terms of evidence-based medicine and is generally accepted by the medical community [1,4,7,8].

Chronic pelvic pain is a fairly common pathology, since 4-25% of women of reproductive age (of any ethnicity and social status) are diagnosed with chronic pelvic pain. In the USA, 5-15% of women report the presence of pain syndrome, in the UK, the corresponding diagnosis is made in 38 women out of 1,000. women go to the gynecologist. It is for the pain syndrome in the world that up to 27% of all laparoscopies and up to 15% of hysterectomies are performed (International Pelvic Pain Society) [1,2,6,9].

Purpose: To study the course of pregnancy and childbirth in patients with symphysiopathy in order to optimize management tactics.

Materials and methods of research: The data of 150 women who passed the questionnaire proposed in 2006 by Leadbetter to assess symphysiopathy in the maternity complex of the clinic of Samarkand State Medical University No. 1 were studied. Based on the data obtained, 30 women with symphysiopathy were identified.

The following methods were used for the study: clinical and anemnestic method; questionnaire to assess symphysiopathy; standard obstetric examination; general

clinical and laboratory studies (general blood count, general urinalysis, blood clotting); determination of calcium in the blood; sonography of the symphysis area.

Research results. The results of echography of the symphysis area in pregnant women showed that: in the 1st trimester in women, the diastasis indicators were within 6.5 ± 0.5 mm, in the 2nd trimester: 7.4 ± 2.59 mm and in the 3rd trimester 7.3 ± 3.8 mm, while this indicator in healthy pregnant women is 3.3 ± 0.5 , 4.2 ± 0.7 and 4.5 ± 0.7 mm, respectively. After childbirth, this indicator was 7.3 ± 4.1 mm, while normally it should be 4.5 ± 0.9 mm. Based on the obtained echographic data and the severity of the pain syndrome, 68% of pregnant women were assessed as mild symphysiopathy, 28% had moderate and 4% severe symphysiopathy. The level of calcium in the blood of women was equal to 1.21-1.73 mmol/L. The results show that low calcium intake is one of the causes of symphysiopathy.

According to the results of the examination and according to the literature, we can talk about risk factors for symphysiopathy: Pelvic pain in previous pregnancies, a history of multiple pregnancy, fetal macrosomia, this multiple pregnancy, a history of post-term birth, surgical interventions during natural childbirth such as the Mac-Robert method, vacuum -extraction of the fetus.

In our study, 96% of pregnancies ended in natural childbirth, and in 4% of cases, in order to prevent injury due to the presence of severe symphysiopathy and risk factors in the anamnesis, as well as taking into account concomitant pathology, a caesarean section was performed.

In the postpartum period, women complained of an increase in soreness in the area of the pubic joint, of painful sensations when changing position. Patients were recommended painkillers and anti-inflammatory drugs, as well as physiotherapy.

Conclusions: Pelvic pain in previous pregnancies, a history of multiple pregnancies, fetal macrosomia, this multiple pregnancy, a history of post-term birth, surgical interventions during natural childbirth (the MacRobert method, vacuum extraction of the fetus) are risk factors for symphysiopathy and should alert the

attending physician for prevent symptoms of symphysiopathy and limit its effect on the course of pregnancy.

Ultrasound examination of the symphysis area is important in diagnosing symphysiopathy and determining its severity, although according to the literature it is not always decisive, since there are cases of inconsistency between echo data and clinical manifestations. This fact requires further study to improve the diagnosis of symphysiopathy.

Determination of calcium intake is an important factor in the prevention and treatment of symphysiopathy.

References:

1. Ахтамова Н. А. и др. Инновационный метод лечения хронической тазовой боли //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 12 (53). – С. 89-91.
2. Ахтамова Н. А., Наргиз Ш., Тияялова С. А. ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ЛЕЧЕНИЯ ХРОНИЧЕСКОЙ ТАЗОВОЙ БОЛИ //Re-health journal. – 2021. – №. 1 (9).
3. Амирзода Т. С., ШОПУЛОТОВ Ш. А. НЕДЕРЖАНИЕ МОЧИ И НЕУДЕРЖАНИЕ МОЧИ: КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ПАЦИЕНТОВ //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.
4. Закирова, Н., Туракулова, Ш., Эшматов, С., Хасанова, Д., Курбаниязова, В., & Нуридинова, Ш. (2017). Акушерские и перинатальные исходы беременности при артериальной гипотензии. Журнал проблемы биологии и медицины, (1 (93), 195–197.
5. Ибрагимов Б. Ф., Худоярова Д. Р., Кобилова З. А. Восстановление фертильности при синдроме поликистозных яичников //ВВК 79. – 2020. – С. 551.
6. Курбаниязов З. Б. и др. Хирургическое лечение больных с синдромом Мириizzi //Врач-аспирант. – 2012. – Т. 51. – №. 2.1. – С. 135-138.

7. Логутова Л.С., Чечнева М.А., Черкасова Н.Ю., Анисимов А.В. Ассоциации клинических и эхографических симптомов симфизиопатии у беременных. *Российский вестник акушера-гинеколога*. 2016; 16(2): 53-58.
8. Носкова О. В. и др. Особенности течения симфизиопатии при беременности // *Вестник гигиены и эпидемиологии*. – 2020. – Т. 24. – №. 1. – С. 64-66.
9. Ненашкина Э. Н., Белаш В. О. Возможность применения остеопатических методов коррекции в терапии симфизиопатии у беременных // *Российский остеопатический журнал*. – 2021. – №. 2. – С. 76-85.
10. АмировнаТИЛЯВОВА С., ХУДОЯРОВА Д. Р. РЕАЛИИ ВРЕМЕНИ. СИНДРОМ ГИПЕРАКТИВНОГО МОЧЕВОГО ПУЗЫРЯ И ПРЕМЕНОПАУЗА // *БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ*. – С. 25.
11. Тоджиева Н., Курбаниязова В. Эффективность применения пролонгированного режима комбинированных оральных контрацептивов при лечении гиперпластических процессов эндометрия // *Журнал проблемы биологии и медицины*. – 2016. – №. 4 (91). – С. 93-96.
12. РИЗАЕВ Ж. А., АХРОРОВА М. Ш. Оценка особенностей изменения слизистой оболочки и состояния полости рта при covid-19 // *Журнал биомедицины и практики*. – 2022. – Т. 7. – №. 4.
13. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. Возможности инновационного метода обучения–геймификация // *Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации*.— Екатеринбург, 2021. – 2021. – С. 361-364.
14. Худоярова Д. Р., Шавкатова Г. Ш. ЭНДОМЕТРИЙ ПОЛИПЛАРИНИ ТАШХИСЛАШ ВА ДАВОЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖИҲАТЛАРИ.
15. Шавкатова Г. Ш., Худоярова Д. Р., Абдуллаева Н. Н. МЕТАБОЛИЧЕСКИЙ СИНДРОМ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО КОРРЕКЦИИ

16. Askarova F. K., Yakhshinorov I. N. Risk Factors and Recommendations for the Treatment of Anemia in Pregnant Women (Literature Review) //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 190-193.
17. Askarova F. K. The Negative Impact of Vitamin D and Other Micronutrient Deficiencies in Pregnant Women //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 380-382.
18. ISKANDAROVNA T. N., RAKHIMOVNA K. D. RISK FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF ENDOMETRIAL HYPERPLASTIC PROCESSES IN PREMENOPAUSE //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 72.
19. Tilyavova S. A., Karimova G. S. Realities Of Time. Chronic Gender Inflammation And Pelvic Pain //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 03. – С. 2020.
20. Todjiyeva N., Vohidov S., Rajabov A. ENDOMETRIUM AND ITS HYPERPLASTIC PROCESSES //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 6. – С. 355-359.
21. Shavkatova G. S., Xudoyarova D. R., Shopulotova Z. A. Metabolik sindrom-zamonaviy jamiyatning muammosi //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 486-491.
22. Shavkatovna S. G., Rakhimovna K. D., Khudoyarova D. R. STUDY AND TREATMENT OF THE ORIGINS OF OBESITY IN PREGNANT WOMEN //Next Scientists Conferences. – 2022. – С. 46-51.

OPTIMIZATION OF DIAGNOSIS AND TREATMENT OF POST-COVID PNEUMONIA

Akbarov Sardor Ikrom ugli

Resident in the direction of "Medical Radiology"

Scientific adviser: Khamidov Obid Abdurakhmonovich

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Juraev Kamoliddin Danabaevich

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Relevance. Coronavirus infection (COVID-19), according to world literature and experience, caused a pandemic, which not only led to a revision of approaches to the diagnosis and treatment of infectious diseases, but also required a reassessment of the role of radiodiagnosis methods in detecting COVID-19 and its complications, evaluating the effectiveness of ongoing treatment and verification of manifestations of post-covid syndrome. Of course, in the primary diagnosis of the disease, special attention is paid to the state of the lungs, while more and more data indicate the involvement of the organs of the gastrointestinal tract and other target organs in the process. Obviously, it is computed tomography (CT) that forms the basis of radiation diagnostics of COVID-19 [1,3,6].

Long-term post-COVID syndrome is a pathological condition that includes persistent physical, medical and cognitive consequences after a novel coronavirus infection, including persistent immunosuppression, as well as pulmonary, cardiac and vascular fibrosis. The morphological basis of acute respiratory distress syndrome in COVID-19 is severe diffuse alveolar damage, characterized by hypoxemia, bilateral pulmonary infiltrates, and decreased lung compliance [1,4,7,8]. It remains relevant to prevent complications of post-COVID conditions, especially when lung tissue is damaged more than 25%.

Purpose: Optimization of diagnosis and treatment of post-covid pneumonia, to combat pulmonary fibrosis and eliminate respiratory failure.

Materials and methods of research: 40 patients who had a Covid-19 viral infection complicated with pneumonia with 25-65% lung tissue damage were studied in the Department of Anesthesiology and Intensive Care and Radiology of the Multidisciplinary Clinic of Samarkand State Medical University No. 1.

During the study, the following methods were applied: clinical and anemnesic method; questionnaire for assessment after covid infection; general clinical and laboratory studies (general blood count, general urinalysis, blood clotting); determination of coagulogram, D-dimer, C-reactive blood protein, lactate, procalcitonin, antibodies M and G.

Of the instrumental methods, ECG, MSCT of the chest, chest x-ray, ultrasound of the liver, kidneys were used.

Research results. Patients were diagnosed with a covid infection with lung damage. The course of pneumonia in 25% was severe and 75% moderate. All had signs of inflammation, body temperature was above 37C, cough, loss of smell.

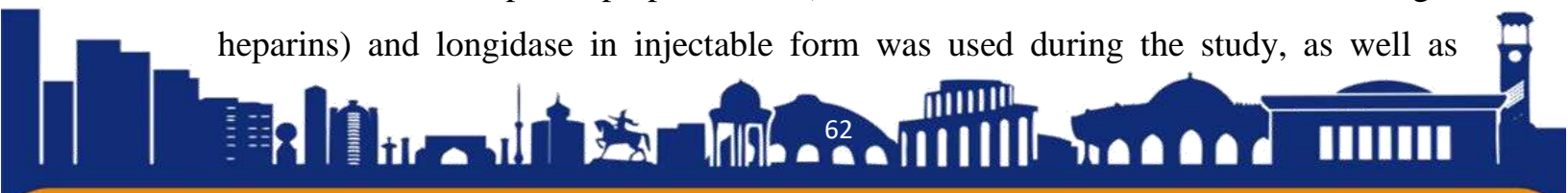
According to laboratory examinations, there were changes in the general blood test in the form of leukocytosis with a shift to the left, an increase in ESR, and a violation of the hemostasis system.

According to the radiograph, more than 25% lung tissue damage was determined. ECG data indicated dystrophic changes in the heart, conduction disorders, bradycardia.

MSCT made it possible to assess the extent of the lesion, the state of adjacent organs, the state of the spread of fibrous tissue.

Ultrasound of the kidneys and liver was performed in the diagnostic complex to assess the state of vital organs.

In the course of the complex treatment of complications of covid infection, a combination of heparin preparations (unfractionated and low molecular weight heparins) and longidase in injectable form was used during the study, as well as

symptomatic treatment, including non-invasive oxygen therapy methods, contributed to the resorption of fibrosis, which means diffusion and ventilation improved and obstructions for there was practically no normalization of oxygenation.

The treatment regimen with a combination of heparin and longidase made it possible to prevent the process from becoming chronic and improve the condition of the lung tissue, which was reflected in the clinical data of patients. The duration of stay in the intensive care unit of the clinic of Samara State Medical University No. 1 averaged 7.5 ± 1.3 bed days.

To optimize the diagnosis, a single use of CT was used. It gave enough information about the condition of the lungs and the degree of fibrosis.

Conclusions: Thus, we can safely talk about changes in the blood coagulation system, which leads to thrombosis and hypoxia of the lung tissue in patients with more than 25% lung damage.

Laboratory analysis of blood parameters and CT scan are the optimal and essential diagnostic method that allows you to monitor the condition, which in turn contributes to the prevention of complications.

References:

1. Антонян Д. Г., Бутенко Д. С., Семерикова А. М. Изучение постковидного периода у пациентов с поражением органов дыхания коронавирусной инфекцией SARS-CoV-2, проходивших лечение в условиях поликлиники и стационара //Неделя молодежной науки-2021. – 2021. – С. 125-126.
2. Ахтамова Н. А. и др. Инновационный метод лечения хронической тазовой боли //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 12 (53). – С. 89-91.
3. Ахтамова Н. А., Наргиз Ш., Тилявова С. А. ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ЛЕЧЕНИЯ ХРОНИЧЕСКОЙ ТАЗОВОЙ БОЛИ //Re-health journal. – 2021. – №. 1 (9).

4. Амирзода Т. С., ШОПУЛОТОВ Ш. А. НЕДЕРЖАНИЕ МОЧИ И НЕУДЕРЖАНИЕ МОЧИ: КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ПАЦИЕНТОВ //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.
5. А. В. Жестков, Р. Ф. Хамитов, А. А. Визель, М. О. Золотов //Фиброзные поражения легочной ткани: возможности лечения пациентов, перенесших COVID-19 / Наука и инновации в медицине. – 2022. – Т. 7. – № 2. – С. 81-84. – DOI 10.35693/2500-1388-2022-7-2-81-84. – EDN VPKSQE.
6. ЗАБОЛОТНИКОВА О. Д., ЗАБОЛОТНИКОВА Д. А., ЯКОВЛЕВА В. Ф. РЕЗУЛЬТАТЫ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ЛЁГКИХ В ПОСТКОВИДНОМ ПЕРИОДЕ //ТРУД И ЗДОРОВЬЕ РАБОТНИКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ. – 2021. – С. 50-52.
7. ЗЕЙНИТДИНОВА З. А., РИЗАЕВ Ж. А., ОРИПОВ Ф. С. СТЕПЕНЬ ЦИТОЛОГИЧЕСКОГО ПОРАЖЕНИЯ ЭПИТЕЛИЯ СЛИЗИСТОЙ ОБОЛОЧКИ ЩЕКИ ПРИ COVID-19 //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 2.
8. Закирова, Н., Туракулова, Ш., Эшматов, С., Хасанова, Д., Курбаниязова, В., & Нуридинова, Ш. (2017). Акушерские и перинатальные исходы беременности при артериальной гипотензии. Журнал проблемы биологии и медицины, (1 (93), 195–197.
9. Килесса В. В. и др. ПОСТКОВИДНЫЙ ЛЕГОЧНОЙ ФИБРОЗ И ХРОНИЧЕСКАЯ ОБСТРУКТИВНАЯ БОЛЕЗНЬ ЛЕГКИХ //Таврический медико-биологический вестник. – 2021. – Т. 24. – №. 3. – С. 64-68.
10. АмировнаТИЛЯВОВА С., ХУДОЯРОВА Д. Р. РЕАЛИИ ВРЕМЕНИ. СИНДРОМ ГИПЕРАКТИВНОГО МОЧЕВОГО ПУЗЫРЯ И ПРЕМЕНОПАУЗА //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 25.
11. Тоджиева Н., Курбаниязова В. Эффективность применения пролонгированного режима комбинированных оральных контрацептивов при

лечении гиперпластических процессов эндометрия //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 4 (91). – С. 93-96.

12. РИЗАЕВ Ж. А., АХРОРОВА М. Ш. Оценка особенностей изменения слизистой оболочки и состояния полости рта при covid-19 //Журнал биомедицины и практики. – 2022. – Т. 7. – №. 4.

13. РИЗАЕВ Ж. А. и др. ПРОЯВЛЕНИЯ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ SARS-COV-2 В ПОЛОСТИ РТА //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 2.

14. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. ИСХОДЫ БЕРЕМЕННОСТИ У ПАЦИЕНТОК С COVID-19 //Актуальные вопросы диагностики и лечения новой коронавирусной инфекции. – 2020. – С. 35-39.

15. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. IMPROVEMENT OF METHODS OF NATURAL FERTILITY RESTORATION IN WOMEN WITH INFERTILITY CAUSED BY ENDOMETRIOSIS //Здоровье, демография, экология финно-угорских народов. – 2020. – №. 4. – С. 53-55.

16. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. Возможности инновационного метода обучения–геймификация //Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации.— Екатеринбург, 2021. – 2021. – С. 361-364.

17. Худоярова Д. Р., Шавкатова Г. Ш. ЭНДОМЕТРИЙ ПОЛИПЛАРИНИ ТАШХИСЛАШ ВА ДАВОЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖИҲАТЛАРИ.

18. Шавкатова Г. Ш., Худоярова Д. Р., Абдуллаева Н. Н. МЕТАБОЛИЧЕСКИЙ СИНДРОМ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО КОРРЕКЦИИ

19. Askarova F. K., Yakhshinorov I. N. Risk Factors and Recommendations for the Treatment of Anemia in Pregnant Women (Literature Review) //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 190-193.

20. Askarova F. K. The Negative Impact of Vitamin D and Other Micronutrient Deficiencies in Pregnant Women //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 380-382.
21. ISKANDAROVNA T. N., RAKHIMOVNA K. D. RISK FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF ENDOMETRIAL HYPERPLASTIC PROCESSES IN PREMENOPAUSE //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 72.
22. Tilyavova S. A., Karimova G. S. Realities Of Time. Chronic Gender Inflammation And Pelvic Pain //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 03. – С. 2020.
23. Todjiyeva N., Vohidov S., Rajabov A. ENDOMETRIUM AND ITS HYPERPLASTIC PROCESSES //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 6. – С. 355-359.
24. Shavkatova G. S., Xudoyarova D. R., Shopulotova Z. A. Metabolik sindrom-zamonaviy jamiyatning muammosi //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 486-491.
25. Shavkatovna S. G., Rakhimovna K. D., Khudoyarova D. R. STUDY AND TREATMENT OF THE ORIGINS OF OBESITY IN PREGNANT WOMEN //Next Scientists Conferences. – 2022. – С. 46-51.

Система уроков и уроков математики в начальных классах
Студентка Ургенчского государственного университета
ОТАБАЕВА ЭЛИНУР РУСЛАНБЕК КИЗИ

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda matematika darsi, uning xususiyatlari, darsni tashkil qilish tizimi, darsga qo'yilgan talablar to'g'risidagi bilimlarni mustahkamlash.

Kalit so'zlar: Dars, dars tizimi, dars mazmuni, dars tarkibi, dars tiplari, matematika darslari xususiyatlari, matematika darsi turlari: murakkab dars, yangi materialni o'rganish darsi, mustahkamlash darsi, umumlashtiruvchi dars, nazorat qilish darslari.

Аннотация: Закрепление знаний об уроке математики в начальных классах, его особенностях, системе организации урока, требованиях к проведению урока.

Ключевые слова: Урок, система урока, содержание урока, содержание урока, виды урока, особенности урока математики, виды урока математики: комплексный урок, урок для изучения нового материала, урок-закрепление, урок-обобщающий, контрольный урок.

Abstract: Strengthening knowledge about the mathematics lesson in primary grades, its features, lesson organization system, requirements for the lesson.

Key words: Lesson, lesson system, lesson content, lesson content, lesson types, features of mathematics lessons, types of mathematics lesson: complex lesson, lesson for learning new material, reinforcement lesson, summarizing lesson, control lessons.

Урок - историческая, комплексная форма организации обучения математике в школе, проверенная многолетним опытом и отвечающая основным требованиям современности. Приобретение математических знаний учащимися зависит не только от выбора правильного метода в обучении, но и от формы организации учебного процесса.

Урок – это воспитательная работа, организуемая фиксированным числом учащихся под руководством учителя, по определенному графику, согласно программе. В ходе урока учащиеся усваивают теоретические сведения из математики, навыки счета, решения задач, различных измерений, то есть вся воспитательная работа выполняется на уроке. Уникальность урока математики, прежде всего, вытекает из особенностей данного учебного предмета. Одной из его особенностей является то, что наряду с арифметическим материалом изучаются также элементы алгебры и геометрии. Другой своеобразной стороной элементарного курса математики является совместное рассмотрение

теоретических задач. Именно поэтому практические навыки и умения прививаются на каждом уроке с введением новых знаний.

Обычно на уроке реализуются несколько дидактических целей: прохождение нового материала; укрепление предмета; укрепление знаний; обобщение, систематизация знаний; создание надежного обучения и навыков и т. д. Еще одной особенностью уроков математики является абстрактность учебного материала. Следовательно, она также зависит от наглядных пособий, тщательного подбора активных методов обучения, активности учащихся, уровня мастерства учащихся класса. Еще одним требованием к современным занятиям математикой является развитие самостоятельного мышления и творческой активности учащихся. У школьника формируются такие мыслительные операции, как анализ, синтез, сравнение, обобщение, вывод. Система уроков математики в младших классах - на каждом уроке учащиеся работают с несколькими понятиями. Каждую из них можно освоить на разных этапах данного урока. Понимание каждого понятия осуществляется путем повторения, припоминания другого понятия, и это понятие служит для объяснения следующих понятий.

Самым большим требованием в структуре системы урока является учет воспитательной цели урока, учет методических и общепедагогических аспектов принципов обучения. Грамотно продуманная система занятий по теме зависит от правильного распределения учебного времени по темам. Она должна быть направлена на формирование у учащихся самостоятельности, рассматривая конкретные примеры, делая из них конкретные выводы и делая из них общие выводы. После того, как эти знания сформированы и закреплены в системе урока, следует решать примеры и задачи. После этого необходимо отработать навыки с помощью упражнений, а также обеспечить постоянную интеграцию и обобщение полученных знаний. При определении содержания темы программы, распределении материала темы на классные часы, то есть получении знаний, рассматриваются следующие основные этапы.

1. Подготовка нового материала к обучению.
2. Восприятие нового учебного материала и создание новых знаний.
3. Закрепление знаний и формирование навыков с помощью различных упражнений.
4. Повторение, обобщение и систематизация знаний.
5. Проверка знаний и умений.

В заключение можно сказать, что одним из важных требований современности является активизация познания и творческой деятельности учащихся. Каждый урок должен быть сосредоточен на мышлении и творчестве.

Использованная литература:

1. Джумаев М.Е. Практикум по методике обучения математике в начальных классах. (для О О'У) Ташкент. "Учитель" 2004г.
2. Джумаев М.Е. Методика организации лабораторных занятий по математике в начальных классах. Ташкент. «Поколение нового века» 2006. 20 б/т.
3. Таджиева З.Г., Абдуллаева Б.С., Джумаев М.Е., Сидельникова Р.И., Садыкова А.В. Методика обучения математике.-Т. "Турон-Икбал" 2011. 336с.

Qiyosiy pedagogika fanining tadqiqot bosqichlari

Urganch davlat universiteti talabasi

Davlatova O'g'iljon Ihombek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola qiyosiy pedagogika taraqqiyotining bosqichlari hamda rivojlanishining boshlang'ich bosqichlari haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Qiyosiy-pedagogika taraqqiyoti, Sharq uyg'onish davri, qutadg'u bilig, Mahbub ul-qulub.

Abstract: This article describes the stages of the development of comparative pedagogy and the initial stages of its development.

Key words: Development of comparative pedagogy, Eastern renaissance period, kutadgu bilig, Mahbub ul-Qulub.

Аннотация: В данной статье описаны этапы развития сравнительной педагогики и начальные этапы ее развития.

Ключевые слова: Развитие сравнительной педагогики, период восточного Возрождения, кутадгу билиг, Махбуб ул-Кулуб.

Qiyosiy pedagogika taraqqiyotining birinchi bosqichi – qadimgi davrlardan XIX arsgacha. Bu davr qiyosiy-pedagogik tadqiqotlar rivojlanishining boshlang'ich bosqichi hisoblanadi. Yoki bu davrni boshqacha qilib, falsafiy davr deb atash mumkin. Chunki barcha muammolar falsafa fani doirasida ko'rilgan. Turli mamlakatlarda ta'lim-tarbiya masalalari, ya'ni —Ular qanday o'qitadilar?! degan savol qadim davrlardanoq ko'pchilikni qiziqtirib kelgan. Ko'pgina davlatlar o'z bolalarini, yosh avlodni tarbiyalash uchun qo'shni davlatlarning tajribalarini ham qo'llaganlar. Masalan, qadimgi grek faylasufi Platon spartaliklarning tarbiya metodlarini o'z vatani Afina maktablarida qo'llash imkoniyatlarini ochib bergan. Qadimgi Rim tarixchisi Tassit esa o'zining —Nemislarning kelib chiqishi va Germaniyaning joylashgan o'rnini deb nomlangan asarida o'sha vaqtlardagi nemis qabilalarida bolalar va yoshlar tarbiyasining o'ziga xos jihatlari bayon etadi. Qadimgi yunon tarixchisi Gerodotning —Tarix kitobida qadimgi forslar, saklar, massagetlarning ta'lim-tarbiyaviy qarashlariga oid muhim ma'lumotlar berilgan.

Sharq Uyg'onish davri yirik mutafakkiri Abu Nasr Forobiy o'zining —Fozil odamlar shahri nomli asarida ta'lim – tarbiyaga, inson kamolotiga munosabat nuqtai nazaridan ikki xil shahar yoki mamlakat – fozil hamda johil odamlar shahrini o'zaro qiyoslaydi. Ta'lim-tarbiya borasidagi eng nodir va qimmatli tajribalarni —Fozil shahar timsolida ko'rsatsa, ta'lim-tarbiya borasidagi eng nomaqbul va xunuk hodisalarni (didaktogeniya) —Johil odamlar shahri misolida ko'rsatadi. Yusuf Xos Hojibning —Qutadg'u bilig sari ham komil inson tarbiyasi to'g'risidagi eng qimmatli

qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Alisher Navoiyning —Mahbub ul-qulub asarida ham ta'lim, tarbiya, mudarris, dars, komillik, ilm, kasb-hunar to'g'risiga g'oyalar bayon etiladi. Bunda mudarris va shogird munosabatlari odobi to'g'risida qimmatli ma'lumotlar keltiriladi. O'rta asrlarda Yevropaning ko'plab mamlakatlarida qo'shni mamlakatlarda ta'lim tizimi tashkil qilinishi bilan tanishish ehtiyoji kuchaydi.

Boshlang'ich maktabdan universitetgacha bo'lgan ta'lim tizimining uzluksiz strukturasi va tamoyillarini ishlab chiqishda Ya.A.Komenskiy Chexiya, Vengriya, Gollandiya, Shvetsiya kabi mamlakatlar tajribasiga ko'p marta murojaat qiladi. M.Monten o'zining —Tajribalar deb nomlangan asarida Uyg'onish davrida Fransiyadagi ta'limtarbiyaning o'ziga xos jihatlari to'g'risida ma'lumot beradi. Yevropa pedagogik tafakkuri evolyutsiya bosqichlarida XVIII asr oxiri XIX asr boshlari juda muhim davr hisoblanadi. Bu esa, xorijiy pedagogik tajriba va uni milliy ta'lim muammolariga qiyoslashga qiziqishni kuchaytirdi.

Qiyosiy pedagogika taraqqiyotining ikkinchi bosqichi – ilmiy qiyosiy pedagogikaning paydo bo'lishi (XIX asr oxiridan XX asr boshlarigacha). Bu davrda qiyosiy pedagogika fan sifatida ilmiy asoslandi va pedagogikaning mustaqil sohasiga aylandi. Mohiyatan olib qaraganda, bu davr qiyosiy pedagogikaning alohida fan sohasi sifatida pedagogik hodisalarni ilmiy asosda o'rgana boshlangan ilk davri edi.

Qiyosiy pedagogika taraqqiyotining uchinchi bosqichi – krizisli bosqich (XX asrning 60-yillaridan 80-yillarigacha). Komparativistikaning ushbu rivojlanish bosqichi jamiyat ehtiyojlari bilan ta'lim natijalari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar pedagogika fani va amaliyotida anglanganligi davriga to'g'ri keladi. YUNESKOning xalqaro ta'limni rejalashtirish instituti direktori Filipp Kumbs 1968 yilda —Ta'lim inqirozil deb nomlangan asarini yozdi. Asarning mashhurligi shu bilan belgilanadiki, Kumbs unda ijtimoiy hayotda ma'lum bo'lgan muammolarni aniq ko'rsatib bergan. Bu muammolarni —xippi deb nomlangan yoshlar harakatining kengayishida, —jinsiy revolyutsiya, —ayollar harakati va boshqa ijtimoiy voqeliklarda kuzatish mumkin edi. Yoshlar o'z ota - onalarining ijtimoiy tajriba va qadriyatlarini o'rganishdan bosh tortadilar. Bu holat ta'lim va tarbiya sohasida qiyosiy taqqoslovchi xarakterga ega bo'lgan izlanishlar sonining sezilarli darajada oshishiga turtki bo'ldi. O'tgan asrning 60-70 yillarida O'zbekistonda ham ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish, fan-texnika sohasida yutuqlarga erishish maqsadida iste'dodli kadrlar tanlab olinib, yetakchi ilm dargohlari hamda ta'lim muassasalarida o'z tajribalarini oshirishlari borasida ham bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi. Buning natijasida yadro fizikasi, biotexnologiya, alkaloidlar kimyosi, paxtachilikni rivojlantirish kabi bir qator

sohalarda o'zbek olimlari sezilarli yutuqlarga erishib, tegishli ravishda o'z ilmiy maktablarini yaratdilar.

Qiyosiy pedagogika rivojlanishining to'rtinchi bosqichi – integratsion bosqich (XX asrning 80-yillaridan hozirgi kungacha). —Integratsiyal turli qismlar, bo'laklarning bir tizimga birlashish, uyg'unlashish jarayonidir. Integratsion bosqichning o'ziga xosligi globallashuv va uning zamonaviy ta'lim rivojlanishiga ta'siri bilan xarakterlanadi. Globallashuv – bu avvalo hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir. Bugungi zamonda mafkura poligonlari yadro poligonlaridan ham ko'proq kuchga ega. Globallashuv jarayonining tezlashish omillaridan biri internetdir.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, hozirgi ommaviy globallashuv sharoitida nafaqat ta'limni, balki madaniyat, kinomatografiya, musiqa, san'at kabi inson ma'naviyatini shakllantirish hamda rivojlantirishga yordam beradigan sohalarni milliy mentalitetni saqlagan holda qiyosiy tahlil etish har tomonlama rivojlangan yoshlarni voyaga etkazish imkoniyatini beradi. Hozirgi pedagogika fani hamda ta'lim muassasalari oldida o'rganish, taqqoslash, xulosalash zarur bo'lgan qator muammolar turibdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'umilov L. N. Qadimgi turkiylar. "Fan", Toshkent, 2007.
2. Rafiyev A. Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi. Toshkent, 2004.
3. www.google.com internet tarmog'i

Turkiy tillarda soʻz turkumlarining umumiy xususiyatlari
Urganch davlat universiteti talabasi
XUDAYOROVA SHODIYA HAMDAM QIZI

Annotatsiya: Ushbu maqolada turkiy tillarda soʻz turkumlarining umumiy xususiyatlari haqida maʼlumotlar yoritib berilgan.

Kalit soʻzlar: umumgrammatik, grammatik-morfologik, qaratqich kelishigi.

Аннотация: В этой статье представлена информация об общих характеристиках групп слов в турецких языках.

Ключевые слова: общая грамматика, грамматико-морфологическое, демонстративное согласие.

Abstract: This article provides information about the general characteristics of word groups in Turkic languages.

Key words: general grammar, grammatical-morphological, demonstrative agreement.

Boshqa tillarda boʻlgani kabi, turkiy tillarda ham soʻz turkumlari umumgrammatik (kategorial) maʼnosi jihatdan birlashgan va oʻziga xos grammatik-morfologik (yasalish va soʻzlarning oʻzgarishi) va sintaktik belgilari bilan xarakterlanadigan soʻzlar guruhini tashkil etadi. Mana shu xususiyatlarga koʻra, mustaqil maʼnoli soʻz turkumlariga—otlar, sifatlar, feʼl, ravish ajratiladi.

Turkiy tillarda son va olmosh turkumlari ham muhim oʻrin egallaydi. Ularni aniqlashda, asosan, semantik belgisiga tayaniladi, shakliy belgilari esa qatnash-maydi. Turkiy tillardagi sonlar otlashib, sonning umumlashgan maʼnosini ifoda-laydi, olmoshlar esa ot va sifat vazifasida kelib, oʻziga xos koʻrsatish maʼnosiga ega boʻladi. Boshqalardan farqli oʻlaroq, semantika, anʼana boʻyicha, sonlar va olmoshlarni otlovchi soʻz turkumlariga kiritishga undaydi.

Turkiy tillarda atash maʼnosini anglatmaydigan, grammatik munosabatlarni ifodalash vositasi boʻlib xizmat qiladigan guruhga mansub soʻzlar ham bor. Ular umumiy maʼnolari va boshqa soʻzlar bilan birikuviga qarab turkumlarga ajratiladi. Atash xususiyatiga ega boʻlmagan soʻz turkumlariga—koʻmakchilar, yuklamalar, bogʻlovchilar kiradi. Yuqorida taʼkidlangan soʻz turkumlaridan tashqari, soʻzlarning kichik guruhi—predikativlar bor. Ular oʻzgarmaydi va subyektning nutqqa yoki nutqning borliqqa munosabatini ifodalaydi. Undovlar va tovush va obrazga taqlid soʻzlar (mimemalar) ham soʻzlarning alohida guruhini tashkil etadi. Ular grammatik formaga ega boʻlmaydi va his-tuygʻu, inson tomonidan idrok qilinadigan tovush, obrazga taqlidni ifodalash uchun ishlatiladi.

Eski va hozirgi turkiy tillarda predmetlar va hodisalarning ko'pligini ifodalash uchun -lar//-lär affiksi keng qo'llaniladi. Chuvash tili bundan mustasno. Bu tilda ushbu affiks qo'llanilmaydi.

Turkiy tillar materiallari shuni ko'rsatadiki, qadimgi turkiylarda ko'plik haqidagi tasavvur boshqacha bo'lgan. Ular ongida individlarning hayotiy umumlashmalari natijasida shakllangan birlik va ko'plik kategoriya tushunchasi mavjud bo'lgan. Ammo tilda, ehtimol, farqlar ifodalanmagandir.

Qadimgi turkiylar tasavvurida ot so'zi kontekstga qarab ot va otlarni ham anglatgan bo'lishi mumkin. Bu holat muayyan darajada hozirgi turkiy tillarda kuzatiladi.

Turkiy tillarda jamlik, ko'plikni ifodalashning izlari kuzatiladi. Qadimgi jamlik, ko'plikni ifodalaydigan elementlar ancha ko'p bo'lgan.

Turkiy bobotilda ko'plikni ifodalashda z, q (k), l, m, n, r, s, ch, sh elementlari ko'rsatkich vazifasini bajargan. Turkiy tillarda bosh kelishik hech qachon alohida qo'shimchaga ega bo'lmagan. U so'zning o'zagi holatida bo'lgan. Bu holat hozir ham saqlangan. Qaratqich kelishigi turkiy tilning dastlabi davrida mavjud bo'lmagan. Uning o'rnida izofali konstruksiya qo'llanilgan. Ikki ot so'z turkumidagi so'zdan biri aniqlovchi, ikkinchisi aniqlanmish bo'lib, oddiy bitishuv usulida birikkan. Aniqlanmishning aniqlovchiga aloqasini ko'rsatuvchi ikkinchi ot egalik affiksini olgan.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, turkiy bobotilning ancha oldingi davrida yo'nalish kelishiklari qatori, ayniqsa, ko'p bo'lgan. Mana shu rang-baranglik turkiy bobotilning dialektlarga ajralganligini ko'rsatadi. Turli yo'nalish kelishiklari muayyan dialektlarga taalluqli bo'lib, yalpi kelishik tizimidan bittasining materiali bo'lmagan. Ularning qoldiqlari barcha turkiy tillarda kuzatiladi. Yo'nalish kelishiklarining hammasi ham aynan bir xil ma'noga ega bo'lgan, deb bo'lmaydi. Ulardan har birining ma'nosini hozirda to'la aniqlash ham qiyin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmudov Q. O‘zbek tilining tarixiy fonetikasi. Toshkent, 2004.
2. Rafiyev A. Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi. Toshkent, 2004.
3. www.google.com internet tarmog‘i

Ona tili o'qitish metodikasining tamoyillari

Urganch davlat universiteti talabasi

Xudayorova Shodiya Hamdam qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili o'qitish metodikasi hamda ona tili o'qitish tamoyillari haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: tamoyil, imloviy savodxonlik, nutq, til, nutqning ifodaliligi.

Abstract: This article describes the methodology of teaching the mother tongue and the principles of teaching the mother tongue.

Key words: principle, orthographic literacy, speech, language, expressiveness of speech.

Аннотация: В данной статье описывается методика обучения родному языку и принципы обучения родному языку.

Ключевые слова: принцип, орфографическая грамотность, речь, язык, выразительность речи.

O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariy asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib, ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan o'zgacha bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi. Ona tili o'qitish tamoyillari quyidagilar:

1. Til materialiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarining to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish tamoyili. Nutq, til qonuniyatlariga, oz bo'lsada, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga yetarli e'tibor berilmasa, imloviy savodxonlikka putur yetadi. Bu ta'lim tamoyili tildan olib boriladigan mashg'ulotlarda eshituv va ko'ruv ko'rsatmaliligini ta'minlashni va nutq organlarini mashq qildirishni (gapirib berish, ifodali o'qishni, ichida gapirishni) talab etadi.

2. Til ma'nolarini (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik ma'nolarini) tushunish tamoyili. So'zni, morfemani, so'z birikmasini, gapni tushunish borliqdagi ma'lum voqea-hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish tamoyiliga amal qilishning sharti tilning hamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, uslubiyat)ni o'zaro bog'langan holda o'rganish hisoblanadi. Masalan, morfologiyani sintaksisga tayangan holdagina o'rganish, o'zlashtirish mumkin. Sintaksisni o'rganishda esa morfologiyaga suyaniladi, orfografiya fonetika, grammatika, so'z yasalishiga suyanadi va hokazo. So'zni morfemik tahlil qilish uning ma'nosini tushunishga yordam beradi. Tilning hamma tomonlari bir-biri bilan o'zaro bog'langan bo'lib, o'qitishda buni albatta hisobga olish kerak.

3. Tilga sezgirlikni o'stirish tamoyili. Til — juda murakkab hodisa, uning tuzilishini, izchil tizimini fahmlab olmay turib, sal bo'lsa-da, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib, uni yodda saqlab bo'lmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning qonunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til hodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi.

4. Nutqning ifodaliligiga baho berish tamoyili. Bu tamoyil til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madaniyati vositalarining xabar berish vazifasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodaliligini (uslubga oid) tushunishni, mazmuninigina emas, balki so'z va nutq birliklarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining hissiy bo'yoqdorligini ham tushunishni ko'zda tutadi. Bu tamoyilga amal qilish uchun, birinchi navbatda, badiiy adabiyotlardan, shuningdek, tilning uslubiy xususiyatlari aniq ifodalangan boshqa matnlardan foydalanish talab etiladi. Bu esa matn mazmuni va uning o'ziga xos noziklik" larini ham anglab yetishga yordam beradi.

5. Og'zaki nutqni yozma nutqdan oldin o'zlashtirish tamoyili. Bu tamoyil ham kishi nutqining rivojlanishiga ta'sir etadi va til o'qitish metodikasini tuzishda xizmat qiladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, metodika tamoyillari, didaktika tamoyillari kabi, o'qituvchi bilan o'quvchining maqsadga muvofiq faoliyatini belgilashga, ularning birgalikdagi ishlarida qulay yo'nalishni tanlashga yordam beradi, metodikaning fan sifatida nazariy asoslash elementlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch". T. Ma'naviyat, 2008 y.
2. Davlat Talim Standartining boshlang'ich ta'lim o'quv dasturi (yangi tahrir) 2010y.
3. www.google.com internet tarmog'i

Termiz davlat pedagogika universiteti talabasi

Jumayeva Dildora Parda qizi

The role of social networks in the current era of globalization

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy media tarmoqlari hamda hozirgi glaballashuv davrida ijtimoiy tarmoqlarning o'rni haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy media, YouTube, Facebook, Instagram, Twitter.

Аннотация: В этой статье описываются социальные сети и роль социальных сетей в нынешнюю эпоху глобализации.

Ключевые слова: социальные сети, YouTube, Facebook, Instagram, Twitter.

Abstract: This article describes social media networks and the role of social networks in the current era of globalization.

Keywords: Social media, YouTube, Facebook, Instagram, Twitter.

Social media is a broad term describing computer-based technologies that enable the sharing of ideas, communication, and interactive virtual communities. This includes email, instant messaging, and accounts such as YouTube, Facebook, Instagram, Twitter, or Snapchat. We are surrounded by social networks every day.

Communicating with others through computerized technology connects us to loved ones that we might not otherwise have. It is also useful for work and academics. Scientists easily share articles and reports with the latest findings. Consumers buy products because of the social media marketing strategies used by businesses, which drives the economy.

Social media gets a negative stigma when it comes to assessing its effects on the brain. Of course, there are countless pitfalls of technology-based social platforms, but social media is a positive presence in many people's lives. Brain activity in many areas of the brain responds to stimuli by increasing productivity, elevating mood, and expanding.

Social media platforms facilitate open communication. The hustle and bustle of everyday life does not leave much time for face-to-face communication. Social media is the solution.

Individuals can connect across distances and create networks with people they might not otherwise have access to. Increased communication also provides an opportunity to learn social and communication skills.

Creativity is the ability to generate original ideas, techniques, or opportunities in useful ways. Divergent thinking involves ideas generated in a non-linear, free-thinking process using the brain's executive functions.

Social media is an outlet for creativity with its photos, text posts, GIFs and videos. It's a resource for learning new ideas and building on information—all while receiving constructive feedback from others.

While social media can be a source of depression as users endlessly scroll through posts and compare their lives, looks, or careers to their friends, social media can also inspire happiness. The sense of happiness from using social media comes from social connections.

Michigan State University conducted a study among Facebook users. Users who received empathic support through social media posts reported increased levels of well-being and self-esteem, whereas passive users did not.

Dopamine and serotonin, neurotransmitters that send chemical messages to nerve cells in the brain, are present when experiencing social contact. Neurotransmitter release is associated with feelings of happiness and reward.

An average person spends 144 minutes a day checking their social media accounts. While 81% say social media has a positive impact on their lives, frequent social media use has a negative impact.

In conclusion, with all the information about the impact of social media, it can be overwhelming to know what to do. But don't be discouraged! It really comes down to responsible use in moderation.

References:

1. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15:117–121.
2. Bekalu, MA, McCloud, RF, & Viswanath, K. (2019).
3. www.google.com internet network

Yerqalampir o'simligining shifobaxsh xususiyatlari

Yuldasheva Aziza Azamat qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti talabasi

Annotatsiya: Ma'lumki, o'simlik maxsulotlari tarkibida har xir hayotbaxsh vitaminlar, oqsil, karbonsuvlar, ifor moylari, shuningdek, organizimning hayoti va faliyati uchun juda zarur bo'lgan ma'danlar, tuzlar va boshqa muhim biologik faol moddalar mavjud. Bo'yoqdor ro'yan o'simligi ha shunday o'simliklar qatoriga kiradi.

Kalit so'zlar: xren, sinegrin glikozidi, Valkovskiy, Atlant, Suzdal.

Yerqalampir, xren (*Armoracia*) — karamdoshlar oilasiga mansub ko'p yillik o'simlik turi, sabzavot ekini. Yevrosiyoda 2 turi bor. Oddiy Yerqalampir (*A. rusticana*) — Yevropa, Hindiston, AQSH, Xitoy, O'rta Osiyoda ekiladi (ildizida S vitamini, efir moylari, fitonsidlar bor). Iste'mol uchun yo'g'on etli ildizpoyasi (ziravor sifatida) va bargi ishlatiladi. Tupi serbarg. Bargi yashil, cho'ziq, to'p-to'p bo'lib o'sadi. Ildizi tuproqqa 80—100 sm gacha kirib boradi, ildizpoyasi esa tuproqning 30 sm gacha bo'lgan qismida joylashadi. Yerqalampir yuqori haroratga chidamli, namga talabchan o'simlik. Yerqalampir ildizi va bargida turli mineral tuzlar, vitaminlar va achchiq ta'm beruvchi sinergii glikozidi mavjud. Undan oshqozon kasalliklarini davolashda foydalaniladi. Yerqalampir o'ziga xos o'tkir hid va xushbo'y ta'mga ega. Oziq-ovqat sanoatida, turli mahsulotlarni (pomidor, bodring va boshqalarni) tuzlashda ishlatiladi. Valkovskiy, Atlant, Suzdal navlari ekiladi. O'zbekistonda shaxsiy tomorqalarda, fermer xo'jaliklarida yetishtiriladi. O'tloq Yerqalampiri (*A. sisymbrioides*) — yovvoyi holda uchraydi. Ildizi iste'mol qilinadi.

Ushbu dorivor ne'matning tarkibida kaliy, kalsiy, natriy, fosfor, temir va boshqa minerallar mavjud. Shuningdek, V, S darmondorilari, askorbin kislota, fitonsidlar, efir moylari, shakar, kraxmal, uglevod, kletchatkalariga boyligi bilan ham ajralib turadi. Barra barglari esa S, V, PP vitaminlari va karotinga mo'lligi bilan ayniqsa, foydalidir.

Traxeit, bronxit, uzluksiz yo'talda: qirg'ichdan o'tkazilgan bir qoshiq yerqalampirni uch qoshiq asal bilan aralashtirib tindirilib, bir kunda 1 mahal 1 choy qoshiqdan iste'mol qilinsa juda yaxshi foyda beradi.

Sistit va uretrit dardiga chalingan bemorlar uchun: qirg'ichdan o'tkazilgan 1 osh qoshiq yerqalampirni 100 ml. qaynoq suv bilan aralashtirilib, 5 daqiqa ustini yopib tindirib qo'yiladi va bir kunda 3-4 mahal ichiladi.

Bo'g'im og'riqlarida quyidagi malham tavsiya qilinadi: yerqalampirning ildizi go'sht maydalagichdan o'tkazilib, unga teng miqdorda maydalagichdan chiqarilgan olma qo'shiladi. U yaxshilab aralashtirilib og'riq joyga malham sifatida kompress qilinadi.

Foydalanilgan adabyotlar:

1. I.V.Belolipov, X.Ch.Buriev, E.B.Juraev, R.Z.Murodov “Yovvoyi holda o’suvchi dorivor o‘simliklar genafondini saqlash, madaniylashtirish va tabobatda foydalanish”. Toshkent 2020 y.
2. Agroximiya (Pod red. B. A. Yagodina). Moskva, 1982 y.
3. Ahmedov O‘, Ergashev A, Abzalov A, Dorivor o‘simliklar va ularni o‘stirish texnologiyasi ToshDAU nashr taxririya bo‘limi Toshkent 2009 y.
4. Ahmedov O‘, Ergashev A, Abzalov A, Yulchieva M Dorivor o‘simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi Toshkent – 2009 y.

Dorivor tirnoqul – Calendula Officinalis L o'simligining shifobaxshlik xususiyatlari

Yuldasheva Aziza Azamat qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti talabasi

Annotatsiya: O'simlik tarkibi 7,6–7,8 mg% karotin (karatanoidlarning umumiy miqdori savatchaning tilsimon chetki gullar tarkibida 3% ni tashkil etadi), 0,62–0,4 efir moyi, 0,33– 272 0,88% flavanoidlar (kversetin, izoramnetin, izokversetin va boshqalar) kumarinlar (eskuletin, skopoletin, umbelliferon), 3,44% smolalar, 4% gacha shilliq, 10,4–11,2 oshlovchi moddalar, 19% gacha achchiq modda kalenden, 6,84% olma, pentadetsid va oz miqdorda salitsilat kislotalar, triterpen diollar (arnidiol va faradiol), triterpen saponi–kalendulozid hamda alkaloidlar bo'ladi

Kalit so'zlar: Dorivor tirnoqgul, Kalendula, flavanoidlar, eskuletin, skopoletin, umbelliferon.

Tirnoqgul-bo'yi 50 smga boradigan bir yillik o'simlik. Ildizi-shoxlaydigan o'q ildiz , poyasi tik o'sadi, qatiqqina kalta tuklar bilan qoplangan, barglari navbatma-navbat joylashgan, chetlari mayda tishli. Gullari poyasi va shoxlarining uchki tomonida joylashgansavatcha ko'rinishida to'pgullar hosil qiladi. Mevlari-urug'li meva. Iyundan kech kuzgacha gullaydi, iyul oxiridan boshlab mevlari yetilib boradi. Bu o'simlikning gullarida karotin va unga yaqin turadigan boshqa moddalar, efir moylari, azotli shilimshiq moddalar, organik kislotalar bor. Tirnoqgulning yer ustki qismida kalenden degan achchiq modda, oshlovchi moddalar, triterpendiollar va saponinlar topilgan. Urug'larida moy va bir oz miqdorda alkaloidlar bor.

Ta'siri va qo'llanilishi: tirnoqgulning juda yaxshi shifobaxsh xossalari borligi, ko'pgina dardlarga davo bo'lib, ko'ngilga orom berishi qadimdan ham ma'lum bo'lgan. Tabiblar undan siydik haydaydigan, balg'am ko'chiradigan va odamni terlatadigan dori sifatida foydalanishgan. Badanning dog' tushgan joylari, gush kasalligi, mastit (sut bezi

yallig'lanishi) ga davolashda shu o'simlikdan foydalanishgan. Bundan tashqari, tirnoqgulni gepatit, xolesistit, yara kasalliklari, gepertoniya, siydik-tosh kasalligi, davosiga ham ishlatilgan. Tomoq og'rig'i, tish atrofidagi to'qimalar kasalliklarida buyuriladi. Ibn Sino ham tirnoqgul "kal" kasalligi, bealngiga davolash uchun ishlatgan, ilon-chayon chaqqan odamlarga buyuriladi. Farangistonda bu o'simlik gullaridan yara-jarohatlarini bittiradigan, odamni terlatadigan vosita tariqasida keng foydalaniladi. Hind tabobatida uni odamni quvvatga kirgazib, tetiklantiradigan dori sifatida buyuriladi.

Tirnoqgul damlamasi: tirnoqgulli choysaratoni davolashda eng samarali vositalardan biridir. Gullari va urug'i bakteriyalarga qarshi kurashuvchi xususiyatga ega. Ayniqsa tirnoqgulni suv bug'ida ozgina ushlab turib, keyin choyga qo'shib damlashni tavsiya qilinadi. Haftada 3-4 kun albatta ushbu choyni ichish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yurak-qon tomir tizimining kasalliklari: ko'p sonli yurak-qon tomir kasalliklari bilan tirnoqgul tananing umumiy holatini yaxshilashga va hech qanday nojo'ya ta'sirlarga olib kelmaslikka yordam beradi. Tirnoqgul yurak-qon tomir tizimi bilan quyidagi muammolarni davolash uchun ishlatiladi:

- Taxikardiya tez yurak urishi bilan namoyon bo'ladi.
- Aritmiya – yurakning beqarorligi;
- Ateroskleroz;
- Gipertenziya;
- Yurak etishmovchiligi;
- Nafas qisilishi;
- Hipotansiyon

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Balyan H.S., Gupta P.K., Kumar S., Dhariwal R., Jaiswal V., Tyagi S., Agarwal P. Gahlaut V., Kumari S. Genetic improvement of grain protein and other health-related constituents of wheat grain. Plant Breeding. 2013. available at <http://wileyonlinelibrary.com>. DOI 10.1111/pbr.12047.
2. Dorofeev V.F., Udachin R.A., Semenova L.V., Novikova M.V., Grad- chaninova O.D., Shitova I.P., Merezhko A.F., Filatenko A.A. Pshe- nitsy mira [World Wheats]. Leningrad, Agropromizdat Publ., 1987.
3. I.V.Belolipov, X.Ch.Buriev, E.B.Juraev, R.Z.Murodov "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklar genafondini saqlash, madaniylashtirish va tabobatda foydalanish". Toshkent 2020 y.
4. Agroximiya (Pod red. B. A. Yagodina). Moskva, 1982 y.
5. Ahmedov O', Ergashev A, Abzalov A, Yulchieva M Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi Toshkent – 2009 y.

Adonis o'simligining tarqalishi, tarkibi, shifobashlik xususiyatlari

Yuldasheva Aziza Azamat qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innavatsion rivojlanish instituti talabasi

Annotatsiya: Adonis poyasi tik (20-40 sm), tukli bo'lib, gullab bo'lgandan so'ng tuklari to'kilib ketadi. Barglari qirqma, patsimon, murakkab, poyasining yuqori qismida bandsiz, quyi qismida bandli. Gullari yirik, aktinomorf (to'g'ri), har bir poyacha uchida bittadan gul bo'ladi: gulkosachasi 5 ta ko'k kosachabargdan, gultoji 5-20 ta sariq gulbarglardan iborat. Changchi va urug'chilari ko'p. Gul o'rni konussimon. Adonis aprel- may oyida gullaydi.

Kalit so'zlar: Adonis, simarin, adonitoksin, donitoksigenin, strofantidindigitalozid, dezglukoxeyrotoksin

O'simlilming nomi. Bahorgi adonis - Adonis vernalis L.; ayiqtovondoshlar - Ranunculaceae oilasiga kiradi.

Bahorgi adonis ko'p yillik, kalta va ko'p boshli ildizpoyali o'q o'simlik. Poyasi bir nechta, tik o'suvchi, shoxlanmagan yoki karn shoxli, serbarg, silliq, bo'yi gullash oldida 5-20 sm, gullab bo'lganidan so'ng 30-40 sm bo'ladi. Bargi oddiy, panjasimon 5 bo'lakka ajralgan, poyada bandsiz ketma-ket o'mashgan. Barg bo'lakchalari ingichka, chiziqsimon, bigizsimon o'tkir uchli. Gullari yakka-yakka joylashgan, sariq rangli, kosachasi 5-8 bargli, toj bargi 10-30ta. Mevasi - ko'p yong'oqli to'p meva.

April-may (ba'zi joylarda iyun) oylarida gullaydi, mevasi iyulda yetiladi.

O'simlilrning hamma qismi zaharli.

Geografik tarqalishi. Bu o'simlik, asosan, qora tuproqli yerlarda, har xil o'tli cho'llarda, qayinzorlarda, butalar orasida 53 o'sadi. Asosan, bahorgi adonis Ukraina, Belarus, Moldova, Rossiyaning Ovrupo qismining cho'l va o'rmon zonasida, Sibirda, Shimoliy Kavkaz, Volga bo'yi va boshqa yerlarda uchraydi.

Kimyoviy tarkibi. O'simlikning yer ustki qismi tarkibida yurak glikozidlari va flavonoidlar bo'ladi. Mahsulotdan simarin (gidrolizlanganda simaroza qandiga va strofantidin aglikonga parchalanadi), adonitoksin (gidrolizlanganda ramnoza qandiga va adonitoksin aglikoniga parchalanadi), strofantidindigitalozid, dezglukoxeyrotoksin va boshqa yurak glikozidlari hamda adonivernit, oriyentinksilopiranozid flavon glikozidlari ajratib olingan.

Ishlatilishi. Adonis o'simligining preparatlari yurak kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Adonis preparatlari kumulativ xossaga ega bo'lmagani sababli surunkali yurak porogini davolashda doim ishlatish mumkin (angishvonagul o'simligidan

farqi). Adonis turkestanica va Adonis vernalisdan yurak kasalliklarini davolashda ishlatiladigan adonizid olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatov H.X., Axmedov o‘.A. “Farmakognoziya” Toshkent, Ibn Sino nashriyoti, 1995 y.
2. Xolmatov X.X., Qosimov A.I., Dorivor o‘simliklar. – Toshkent, Ibn Sino nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1994 y.
3. Berdiev E., Axmedov E.T “Evvoyi va o‘rmon dorivor o‘simliklari” fani bo‘yicha maruza matni. Toshkent- 2016 y.
4. Xolmatov H.X., Axmedov o‘.A. “Farmakognoziya” Toshkent, Ibn Sino nashriyoti, 1995 y.

HUQUQIY MADANIYATNING SHAXS VA DAVLAT BILAN UZVIY BOG'LIQLIGI

Samiyev Baxtiyor Norbobo o'g'li

O'zDSMI "Madaniyat va san'at muassasalarini
tashkil etish va boshqarish" yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Xolmo'minov Mo'minmirzo Zokir o'g'li

O'zDSMI "Madaniyat va san'at menejmenti" kafedrası katta o'qituvchisi
mominmirzoxolmominov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy madaniyat tushunchasi, uning shaxs va davlat bilan uzviy bog'liqligi haqida atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Huquq, madaniyat, shaxs, jamiyat, qonun, tarbiya, davlat.

Abstract: In this article, the concept of legal culture, its integral connection with the individual and the state is discussed in detail.

Key words: Law, culture, person, society, law, education, state.

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetini mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibot, davlatimiz chegaralari daxlsizligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini ta'minlash uchun muhim poydevor bo'ldi. Xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyati ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. Davlat boshqaruvida qatnashgan barcha rahbarlar mamlakatimiz yuksalishi va rivoji uchun harakat qildilar, albatta, kerakli imkoniyatlar yaratilib berildi. "Eng avvalo, o'zimizga shunday savol berishimiz kerak: har bir fuqaro, har bir inson, oila va jamoa boshlig'i hokimiyatdan nimani kutyapti? Barcha zamonlarga va xalqlarga xos bo'lgan eng asosiy, eng muhim, eng umumiy maqsadni aniqlaydigan bo'lsak, shuni to'la asos bilan aytilish mumkinki, davlat paydo bo'lgandan buyon, inson o'zining xavfsizligini himoya qilishni, shaxsiy huquqlari va erkinliklari ta'minlashini davlatdan kutadi, hokimiyatdan najot izlaydi. Hokimiyat shu tabiiy talablarga javob beraolmasa, ochig'ini aytganda, bunaqa hokimiyat va davlat tashkiloti hech kimga kerak bo'lmaydi"[1:128].

Tez va shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda inson ongi uchun kurash tobora kuchayib borayotgan davrda jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning oldini olish, diniy eksterimizm va terorizmga, uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo'yicha tashkiliy-amaliy choralarni kuchaytirish kun tartibidagi eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qoldi. Shu ma'noda mustaqilikning dastlabki yillarida

boshlangan ishlarning mantiqiy davomi sifatida 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish va huquqiy ongini oshirish masalalari ham alohida tamoyil sifatida o‘z aksini topdi. Harakatlar startegiyasining davomi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni qabul qilindi. Taraqqiyot strategiyasining “Mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish” deb nomlangan ikkinchi yo‘nalishi huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan. Albatta, hozirgi vaqtda fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida huquqiy madaniyatni yuksaltirishga erishish, tom ma’noda huquqiy ongni yuksaltirish davr talabiga aylandi. Fuqarolarda yuksak huquqiy tafakkur shakllanmas ekan, turli xil nomutanosibliklar kelib chiqaveradi. Huquqiy madaniyatni shakllantirish va shu orqali qonun ustuvorligiga erishish nafaqat jamiyatning, balki o‘sib kelayotgan yoshlar uchun ham qimmatlidir. Huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati qurishning zarur sharti qonunlarga itoat qilishdir.

Huquqiy madaniyat – bu insonlarning davlat va huquq haqidagi muhim bilimlarini egallab olish darajasi, kishining davlat va jamiyat chiqargan qonunlarini bilish va ular asosida munosib hayot kechirish borasida orttirgan tajribasi, umumiy huquqiy siyosatidir. Huquqiy madaniyat umumiy madaniyatning ajralmas, uzviy bir qismi hisoblanadi. Jamiyatda huquqiy madaniyat qaror topishi quyidagi omillarga chambarchas bogliq:

1. Davlat tomonidan xalq manfaatlarini ifodalovchi huquqiy siyosatining ishlab chiqilishi va amalga oshirilib, tatbiq qilinishi;
2. Mamlakatda yuridik huquqshunoslik fanlarining rivojlangan bo‘lishi, hamma o‘z huquq va erkinliklarini bilishi, unga rivoya qilishi;
3. Hammaning qonun oldida tengligi;
4. Huquqni amalga oshiruvchi davlat idoralari va mansabdor shaxslarning qonunlar doirasida o‘z huquqi, burchlarini bajarishi, ularni anglab olishi;
5. Huquqiy tarbiya, targ‘ibot-tashviqot ishlarining yo‘lga qo‘yilishi va uning ijrosini ta’minlanishi;
6. Kelajak yosh avlodga huquqiy tizimni ko‘proq o‘rgatish kabi omillar mavjud. [2:63].

“Huquqiy madaniyat” tushunchasi “huquqiy ma’rifat” va “huquqiy savodxonlik” kabi tushunchalar bilan uzviy bog‘liq. Bir narsaga e’tibor berishimiz kerakki, huquqiy ma’rifat nafaqat qonunlarning o‘zini, balki ularni hayotga tatbiq qilish bilan bog‘liq,

qonunosti hujjatlarni bilishni ham talab etadi. Huquqiy savodxonlik va ma'rifat asosida insonning huquqiy ongi shakllanadi. Huquqiy ongi yuksak odam qonuniylik bilan qonunsizlikning farqini yaxshi anglaydi, o'z huquq va erkinliklarini himoya qilish bilan birga, o'zgalarning huquq hamda erkinliklarini hurmat qilishni ham unutmaydi.

Qonunchilik va huquq-tartibot tantana qilmas ekan, huquqiy davlat qurishni tasavvur qilib bo'lmaydi. Qonunning ustuvorligi-huquqiy davlatning asosiy prinsipidir. U hayotning barcha sohalarida qonuning qat'iy hukmronligini nazarda tutadi. Hech bir davlat organi, hech bir xo'jalik yurituvchi va ijtimoiy-siyosiy tashkilot, hech bir mansabdor shaxs, hech bir kishi qonunga bo'ysunish majburiyatidan xalos bo'lishi mumkin emas. Qonun oldida hamma barobardir[3:319].

Huquqiy madaniyatli odam qonunlardan qo'rqqani uchun emas, balki ularni hurmat qilgani, qonunlar timsolida xalq xohish-irodasini ko'rgani uchun ham qonun asosida yashashni o'z hayotining mazmuni deb biladi. Buni yanada aniqroq tasavvur qilish uchun shuni bilishimiz kerakki, ya'ni, sizning huquq va erkinliklaringiz xuddi sizdek boshqa bir kishining huquq va erkinliklari chegarasigacha davom etadi. O'sha kishining qonuniy huquq va erkinliklarini hurmat qilish sizning qonun oldidagi fuqarolik burchingiz va majburiyatingiz hisoblanadi. Chunki huquqiy demokratik jamiyat va davlat o'z nomi bilan erkin jamiyat va davlatdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, har qanday madaniyat yuksak ong va tafakkurga asoslangani singari, huquqiy madaniyat odamlarda, avvalo, huquqiy tafakkur va dunyoqarashni shakllantirishni talab etmoqda. Huquqiy tafakkur va dunyoqarash esa konstitutsiya, qonunlarni, umuman huquq ilmini o'rganish orqali shakllanadi. Shuning uchun ham mamlakatimizda aholining, ayniqsa, yoshlarning huquqiy bilim va madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Demak, huquqiy madaniyat inson hayotining mohiyatini belgilab beradigan muhim omil hisoblanadi. Shuning uchun ham huquqiy madaniyat insonning jamiyat hayotida faol ishtirok etishga imkon beradigan, ma'naviy saviyasini ko'rsatadigan o'ziga xos me'zondir.

Foydalangan adabiyotlar

1. I.A.Karimov. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -T: "O'zbekiston" nashriyoti. 2011-yil, 128-bet.
2. Qo'chqorov, Nishonova, Musurmonov, Qarshiboyev. Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari:-T: "Ma'naviyat" nashriyoti. 2015-63-bet.
3. I.A.Karimov. O'zbekiston:milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-jild. T: "O'zbekiston" nashriyoti. 1996-yil. 319-bet.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЁШЛАРНИ
МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ
ИННОВАЦИОН ОМИЛЛАРИ**

Т.О.Раҳманов.,

Тошкент давлат стоматология институти

Г.Қ.Нарзуллаева

Тошкент тиббиёт академияси Термез филиали

АННОТАЦИЯ

Янги Ўзбекистонда ёшлар яшаш ҳаётига доир воқеалар, ёшларни ҳар томонан кўкка кўтариш, қўллаб-қувватлаш, замонавий шароитларни яратиб бериш режа ва масалалари глобал дунё сиёсати даражасига юқори мақсадларда кўтарилган. Янги Ўзбекистонда юксалтириш даврининг тўғри ва тесқари тамонларини ўрганиш дунё ёшлар олдида олдинга сурилаётган асосий вазифалардан биридир.

Хозирги замон ёшларнинг ақлий тезқорлигини кучайтириш, ёшларда тадбирқорлик, китобқонлик, ахборот технологиялари, инновацион ғояларини қўллаб-қувватлаш, ёшларни оила қуришга тайёрлаш, психологик хизмат кўрсатиш ҳамда лидерлик қобилиятини шакллантириш бўйича ишлар олиб бориш муҳим глобал жараёнлардан биридир.

Калит сўзлар: Ёшларни ҳар томонан кўкка кўтариш, қўллаб-қувватлаш, замонавий шароитларни яратиб бериш режа ва масалалари глобал дунё сиёсати даражасига юқори мақсадларга кўтариш келажак , тажрибали барқамол инсонлар қилиб етиштириш ёшлар тизимига юклатилган масулият.

Ўзбекистон Республикасида ёшлар яшаш ҳаётига доир воқеалар, ёшларни ҳар томонан кўкка кўтариш, қўллаб-қувватлаш, замонавий шароитларни яратиб бериш режа ва масалалари глобал дунё сиёсати даражасига юқори мақсадларда кўтарилган. Шу даврда юксалтириш даврининг тўғри ва тесқари тамонларини ўрганиш дунё ёшлар олдида олдинга сурилаётган асосий вазифалардан биридир.

Хозирги замон ёшларнинг ақлий тезқорлигини кучайтириш, уларнинг маънавий ҳуқуқий ва савиясини кўтариш, келажак учун оқил, тажрибали барқамол инсонлар қилиб етиштириш ёшлар тизимига юклатилган масулият билан қараш вазифадир.

Демак, келажак ёшларини муаммосини ечиш ва янги Ўзбекистон ёшлар уюшмаларининг иш фаолиятини ўрганиш ва тахлил қилиш кенг жамоатчилик ва илмий марказларнинг ҳар доим диққат марказидадан жой олади. Ўсиб келаётган ёшлар давлатимизни, жамиятимизнинг асосий бўлимларидан иборатдир ва ташкил этади. Юқоридагилар эса ёшларнинг ҳар-хил ижтимоий келишмовчиликларига алоҳида диққатга сасоворлигига эътиборли бўлишни ва ҳар доим ўз вақтида давлат ва жамоа томонидан асосий режа ва лойиҳаларни доимий равишда татбиқ этиб бориш мақсадга мувофиқдир ва режали равишда бу ишларни олиб боришни талаб этади. Давлатнинг алоҳида диққат-эътиборини ҳзига тортувчи ва жалб этиб турувчи қатлами бу ёшлардир.

Биз биламизки Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг айтганидек ҳамма жойда ёшлар муаммоларини ҳал қилмай туриб, ватанни, жамиятнинг ҳозирги ҳаёти ва келажаги ривожлана олмайди. Ҳозирги кунда Янги Ўзбекистонда, қола берса бутун дунё миқёсида ўсиб келаётган ёшларнинг энг асосий ва глобал муаммолари –интизом, маърифат, таълим-тарбия, бандлик, бўш вақтини самарали, мазмунли ўтказиш ҳисобланади. “Янги Ўзбекистонда ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” Давлат дастури ижросини таъминлашда яратилган янги лойиҳаларини олдинга суриш ва қўллаб-қувватлаш, “Ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан” шиори остида маҳаллаларда, айниқса, ўсиб келаётган ёшлар орасида ҳамма муҳитларни кенг такомиллаштириш ижтимоий ҳамдўстлик ва жамоатчилик алоқаларини кузатишларни юқори даражаларга кўтариш, жамият ҳамдўстлигини мустаҳкамлашда ва таъминлашда ёшлар орасида маънавиятни барқарорлигини инновацион омилларини ўрганиш ва ёшларнинг ҳаётий, турмуш тарзига амалиётга айланиш борасида чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда ва ёшлар орасида кенг даражада мақсадга мувофиқ равишда олиб борилмоқда . Ҳозирги вақтда, шу кеча кундузи Янги Ўзбекистон давлати ёшлар маънавиятини янада илмий асосланган ҳолда юксалтириш борасида глобал чора-тадбирларни амалга ошириб олдинга суриб келмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг таъкидлашича, “Ҳозирги вақтда ёшлар тарбияси биз учун ўз долзарблиги ва аҳамиятини ҳеч қачон йўқотмайдиган масала бўлиб қолмоқда. Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда”.

Янги Ўзбекистонда ички ва ташқи маънавий таҳдидлардан ёшлар онгини ҳар томонлама ҳимоя қилиш жамият ижтимоий барқарорлигининг муҳим кафолатидир. Янги Ўзбекистонда Ёшларни ҳар томонлама чин инсон қилиб

тарбиялаш, уларни илм-фан чўққиларини эгаллаш, янгиликларни жорий этиш, инновацион жараёнларга ўргатиб бориш бугунги куннинг долзарб вазифасидир.

Янги Ўзбекистонда, жойларда ёшлар маънавиятини юксалтириш жараёнидаги муаммоларни ўрганиш, бу муаммоларнинг келиб чиқиш сабабларини таҳлил этиш, уларни ҳал этиш ва олдини олиш юзасидан инновацион таклифлар ишлаб чиқиш, вилоят ҳокимлиги, вилоятдаги тегишли бошқармалар ва идораларга тегишли инновацион тавсиялар киритиб бориш асосий вазифалардан саналади.

Шундай қилиб, менинг ва баъзи бир адибларни ёзишларича ва айтишларича қуйидагилар мақсадга мувофиқдир.

Ёшларда тадбиркорлик, китобхонлик, ахборот технологиялари, инновацион ғояларини қўллаб-қувватлаш, ёшларни оила қуришга тайёрлаш, психологик хизмат кўрсатиш ҳамда лидерлик қобилиятини шакллантириш бўйича ишлар олиб бориш муҳим жараёндир. Инновация ва технология трансфери марказлари, технопарклар, лабораториялар, стартап ва бизнес акселераторлар ташкил этиш, фундаментал, амалий ва инновацион лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш ҳамда доимий молиялаштириш давлат ва жамоатчиликнинг биргаликдаги фаолиятидан биридир.

Адабиётлар :

1. И.А Каримов Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепсияси. Тошкент 2010.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизнинг мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлигининг “O'zbekiston” нашриёт матбаа ижодий уйи. 2017 й.
3. Ўз.Рси инновацион ривожлантириш вазирлиги хузурида халқаро молекуляр аллергология марказини ташкил этиш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 25.10.2018 йилдаги 865-сон.
4. Раҳманов, Т. О., & Жамалов, Ж. Б. (2022). ИННОВАЦИОННОЕ ПРЕПОДОВАНИЕ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ, ПО СОВМЕСТНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ ТГСИ. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(12), 809-810.

USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH

Xurshida Tojimurodova Rashidovna

Student of Termiz state pedagogical
tojimurodovaxurshida@gmail.com

ABSTRACT

The article examines the concept and essence of educational innovations, provides a definition of innovations in the educational process. The authors of this article conducted a survey of students in grades 9-11 of secondary school No. 11, the purpose of which was to determine the knowledge of students about educational innovations and their readiness to learn using educational innovations. The sample consisted of 53 people. The results of this questionnaire indicate the following: in general, students adequately understand the essence of educational innovations, realize their importance in ensuring the quality of professional education; most students prefer a traditional form of education; more than half of the students are interested in modern educational technologies.

Keywords: innovations, education, active forms of education, electronic technologies.

Modern realities put forward their own requirements for today's youth - a student with developed critical thinking, ready to perceive the surrounding world in all its complexity, striving through self-realization to transform reality. A 21st century graduate must be proficient in foreign language for effectively solving communication problems in situations of personal communication and in conditions of academic mobility, when many students take part in international educational programs, communication situations in the educational environment. In the context of the need to improve the adaptation of high school students to work, earlier initial vocational training, the main goal of teaching a foreign language at school is the formation of foreign language communicative competence [1, p.45].

Unfortunately, among the set of modern methods of teaching foreign languages, it is not always easy for a teacher to select those teaching methods, which most effectively contribute to the formation of communicative competence. The content of education, focused on anticipating the development of society and personal development, presupposes the continuity of general and professional education at the

level of such component as a personal communication experience, including in a foreign language. We are interested in ways of organizing training that contribute to the awareness of the value of education in modern conditions and the need and willingness to learn constantly.

In other words, methods that transform learning foreign languages in the sphere of strategic development of the individual, help the formation of educational needs that initiate the pursuit of lifelong education. In modern conditions, one of the main criteria for the competitive advantage of an educational institution is the presence and successful implementation of various innovative forms and methods of teaching disciplines. Today, the topic of innovation in schools is raised at the state level. She is given special importance. The modern school is always in search of various ways to implement its own functions, one of which is innovation. Innovation should be understood as change, innovation, innovation.

It is worth noting that, historically, in one way or another, novelty is considered a relative concept. It has a concrete historical character, in other words, it may appear before "it's time", after which it turns into a normal phenomenon or becomes obsolete. From this we can conclude that the implementation of innovative activities in the school is continuous: some of its directions are constantly being replaced by others.

Innovation in education is understood as the process and results of targeted effective changes based on innovations that ensure a qualitative renewal and development of individual components and the entire system of vocational education [4, p.221]. Innovations can be the result of applied and fundamental research, experimental and theoretical developments in the field of vocational education, training, management and technology, which, when mastered, lead to the effectiveness and development of vocational education in the education system. Innovations in education are aimed at improving the quality of the vocational training process, increasing its organizational and economic efficiency. This leads to the need for purposeful management of the process of development and implementation of educational innovations in the activities of educational organizations, collection and systematization of information about them, the use of existing innovations in the promotion of educational services in secondary education.

References:

1. Alexandrova V.G. The role of an innovative approach in training a young teacher / V.G. Alexandrova // Pedagogical sciences journal, 2016- No.3-45-47 p.
2. Berezhnoy V.I. Innovations in education and science. Edition II. Part 1. Collection of articles; Rusines - M., 2017 - 710 p.
3. Berezhnoy V.I. Innovations in education and science. Edition II. Part II. Digest of articles; Rusines - M., 2017 - 446 p.
4. Ilyin G.L. Educational innovation; Prometheus - M., 2019 - 925 p.

SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA INSONPARVARLIK FAZILATLARINING TARANNUM ETILISHI

Ergasheva Muxlisa Abdulla qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi II bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sharq mutafakkirlarining asarlari orqali yosh avlodni tarbiyalashda insonparvarlik, inson qadri, erkinligi va bugungi hayotimiz bilan tarixning uzviy bog'liqliligi asarlarning asl mohiyati haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Insonparvarlik, iymon, e'tiqod, Qur'on, hadis, qadr, tafakkur, ma'naviyat, diniy bag'rikenglik, millatlar aro totuvlik, sharqona tarbiya.

Bugungi globallashuv jarayonida yoshlarimizni har tomonlama yangi

O'zbekiston sharoitida barkamol, komil qilib tarbiyalash, sog'lom ijtimoiy-ruhiy muhitni yaratib berish, keng mushohadali yoshlarni tarbiyalashda aynan inson Muqaddas Islom dinimizda insonparvarlik huquqlari va vazifalari ochiq-oydin bayon qilingan va ma'naviy-marifiy jihatdan hadislar orqali boyitilgan. Mehr-shavqatli bo'lish, insonlar, atrofdagilar bilan qilayotgan yaxshi va yomon munosabatlarimiz, ota-onamiz va jigarlarimizga bo'lgan ijobiy-salbiy muomalamiz barchasi Muqaddas kitobimiz Qur'on kitobida yozilgan. Bugun tarixiy davrning yangi bosqichi – xalqimiz o'z oldiga ezgu maqsadlar qo'yib, o'z kuch va imkoniyatlariga tayangan holda, og'ir va sinovli kunlarda ham hamjihatlik ila taraqqiyot sari odimlab borayotgan pallada yashayapmiz. Islom dini mohiyatida mujassam bo'lgan barcha fazilatlar asrlar osha bashariyatni hidoyatga chorlab kelmoqda. Ayniqsa, muborak dinimizning ezgulik, xayru saxovat, mehr-oqibat, muruvvat kabi olijanob g'oyalari jamiyatda insonparvarlik, bag'rikenglik muhiti mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda. Tarixdan ma'lumki, xalqimiz ko'p sinov va qiyinchiliklarni matonat bilan engib o'tgan. Ota-bobolarimiz azaldan og'ir kunlarda ahil va hamjihat bo'lgan. Har bir qarori, harakatida mo'tabar manbalar, sog'lom aqlga tayangan. Sharq mutafakkirlari, xususan, Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Umar Xayyom asarlarida makon va zamon ta'limoti, ilmiylik nazariyasi, insoniylik burchlar, iliqlik munosabatlari va insonparvarlikning asosiy xislatlari bo'lgan: mehnat, halollik, mehr, muhabbat, shirinso'zlik madh etilgan. Forobiy insonlarning inoq va do'st yashashi mamlakatda xalqlar uchun katta foyda keltirishini isbotlashga intilgan va tin-chlikni qat'iy quvvatlab, faoliyatini inson xizmatiga qaratgan. Navoiy inson taqdiri, xalq manfaa-ti,

mamlakat haqida g'amxo'rlikni asosiy masala qilib qo'ygan. Dunyoda eng qimmatli narsa insondir, degan fikrni olg'a surgan. Uning fikricha, butun mavjudot, borliq insonga, uning baxt-saodatiga xizmat qilishi lozim. Jahon dinlari, jumladan islom dinida ham Insonparvarlik g'oyalari o'z ifodasini topgan. Unda faqir, kambag'al, musofir, muhtoj kishilarga yordam berishga, sahovatli va insofli bo'lishga da'vat qilinadi. Insoniyat qachonki, o'zi uchun ma'naviy ozuqa istasa, uni qidirsam o'z elidan, vatandoshlaridan, xalqining yuragidan, uning orzu-istaklaridan va o'tmishidan qidirsin. Zero, insonlar bor ekan har onda uni tinimsiz harakatga majbur etadigan kuch ham tirik bo'ladi. Xalqning, elning ma'naviyati yuksak qadr-qimmat, ulug' tolesi barcha-barchasi buyuk ijodkorlarining, aziz avliyolarning, vatanparvar allomlarning asarlarida, ijod namunalarida o'z aksini topgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Biz ularning buyuk merosi bilan faxrlanishimiz, asrab-avaylashimiz, kelgusi avlodlarga esa ulug' meros sifatida yetkazishimiz shart va zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.A.Musurmonova, X.Ibragimova "Umumiy pedagogika", darslik. Toshkent.: Yoshlar nashriyoti uyi, 2020-yil.
- 2.R.Norqobilova, M.To'rayeva Importance of talent in child development. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. ISSN: 2776-0979, VOLUME 3, ISSUE 7, July. 2022 57-61.
3. R.D.Norqobilova, P.Nazarova. "Pedagogical Possibilities of education of young generation at Abu Rayhan Beruni teaching". Web of Scientifical Research Journal. ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 6, June 2022. 1908-1911

STRESS

Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi
Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada stress, stress profilaktikasi va barqarorligi hamda samaradorligi haqida yoritib berildi.

Kalit soʻzlar: stress, gomeostaz, stress profilaktikasi, nerv sistemasi.

Аннотация: В этой статье обсуждались стресс, профилактика стресса, стабильность и эффективность.

Ключевые слова: стресс, гомеостаз, профилактика стресса, нервная система.

Abstract: In this article, stress, stress prevention and stability and effectiveness were covered.

Key words: stress, homeostasis, stress prevention, nervous system.

Stress (inglizcha: stress — „bosim“, „kuchlanish“, „tanglik“) — odam va hayvonlarda kuchli taʼsirotlar natijasida sodir boʻladigan oʻta hayajonlanish, asabiylik holati. Stress — bu gomeostazni buzish bilan tahdid qiluvchi turli ekstremal omillar taʼsirida yuzaga keladigan tananing oʻziga xos boʻlmagan reaksiyasi va asab va endokrin tizimlar faoliyatida stereotipik oʻzgarishlar bilan tavsiflanadi. Organizmda har xil taʼsirotlarga nisbatan rivojlanadigan nomaxsus neyrogormonal reaksiya. „stress“terminini kanadalik patolog G. Selye taʼriflab, tibbiyotga kiritgan (1936). Olim stress holatiga olib keluvchi omilni stressorlar deb, ular taʼsirida organizmda roʻy beradigan oʻzgarishlarni moslashish (adaptatsiya) sindromi deb atadi. Fizik (issiq, sovuq, shikastlanish va boshqalar) va psixik (qoʻrquv, qattiq tovush, oʻta xursandchilik) stressorlar ajratiladi. Organizmda bu omillar taʼsirini yengishga qaratilgan moslashuvchi biokimyoviy va fiziologik oʻzgarishlar rivojlanadi, bu stressorning kuchi, taʼsir etish muddati, odam yoki hayvonning fiziologik sistemasi va ruhiy holatiga bogʻliq.

Nerv sistemasi yuqori rivojlangan odam va hayvonlarda, his-tuygʻu koʻpincha stressor vazifasini oʻtaydi va u fizik stressor taʼsiriga zamin tugʻdiradi. Odamda bir xil kuchdagi stress ham xavfli, ham ijobiy boʻlishi mumkin. Shuning uchun maʼlum bir darajadagi Stresslarsiz faol hayot kechirib boʻlmaydi, chunki stresslar boʻlmasligi bu oʻlim bilan barobar degan edi, Hans Selye. Demak, stresslar nafaqat xavfli, balki organizm uchun foydali ham boʻlishi mumkin (eustress), bu holat organizm

imkoniyatlarini ishga soladi, salbiy ta'sirotlarga chidamliligini oshiradi (masalan, infeksiyalar, qon yo'qotish va boshqalar), ma'lum bir somatik kasalliklar (masalan, yara kasalligi, allergiya, yurak kasalliklari va boshqalar) kechishini yengillashtiradi yoki bemorning ulardan form bo'lishiga yordam beradi. Zararli stresslar (distress) organizm rezistentligini pasaytiradi, ko'pgina kasalliklarning kechishini og'irlashtiradi. Stress ta'sirida kasalliklar paydo bo'lishida organizmning dastlabki holati katta ahamiyatga ega. Masalan, gipertoniya kasalligi bilan og'irgan bemorda stress og'irroq, ya'ni gipertonik krizlar bilan kechadi.

Hans Selye, stress natijasida rivojlanadigan kasalliklar yo stressorning kuchli ta'sir etishi, yoki gormonal tizimning „noto'g'ri“ reaksiya berishiga bog'liq deb hisoblagan. Chunki ayrim hollarda distress uncha kuchli bo'lmagan stressor ta'sirida yuzaga keladi. Stressning organizmga ijobiy yoki salbiy ta'sir etishi organizmning ushbu stressorga nisbatan reaksiyasiga bog'liq. Stress xrlatini faol o'zgartirishga qaratilgan choralar organizm chidamliligini oshiradi va natijada kasallik rivojlanmaydi yoki, aksincha, faol kurashish bo'lmasa, moslashish sindromi susayib, og'ir holatlarda organizmni nobud bo'lishigacha olib kelishi ham mumkin. Organizmdagi hamma o'zgarishlarni nazorat qilishda miyadagi katexolaminlar miqdori katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, nerv sistemasi organizmning stressga reaksiya berish holatini belgilaydi.

Hozirgi „stress“termini juda keng ma'noda tushuniladi, masalan, nerv sistemasi bo'lmagan quyi hayvonlar, hatto o'simliklarda ham suv miqdori yoki harorat keskin o'zgarsa, ularda kechayotgan fiziologik jarayonlar buziladi.

Stressni oldini olish va barqarorlikni oshirishda asosan kognitiv xulq-atvor terapiyasi nazariyasi va amaliyotiga asoslangan o'ziga-o'zi yordam berish yuzasidan qator yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Stressni boshqarish fiziologik va immun afzalliklarga ega. Nomedikamentoz aralashuv bilan birga qo'llanilganda quyidagi ijobiy natijalar kuzatiladi:

- g'azab yoki adovatni davolash,
- autogen mashqlar
- suhbatli terapiya (munosabatlar yoki ekzistensial muammolar xususida)
- biologik fikr bildirish
- tashvish-xavotirlarning yoki klinik depressiyaning kognitiv terapiyasi
- stress insonlar bilan yengib o'tish mumkin shunda ko'zlagan natijaga ega bo'lamiz.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, stress oqibatlariga qarshi kurashish bo'yicha an'anaviy ravishda ko'plab uslublar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, bu bilan bir qatorda stressni oldini olish, ruhiy barqarorlikni oshirish bilan uzviy bog'liq bo'lgan salmoqli izlanishlar o'tkazilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Selye G. Moslashuv sindromi haqidagi esselar. — M.: Medgiz, 1960.
2. Selye G. Kimyoviy vositalar bilan yurak nekrozining oldini olish. - M: Medgiz, 1961.
3. Selye G. Butun organizm darajasida. - M: Nauka, 1972.

Oila psixologiyasining asoslari. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi

Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila psixologiyasining asoslari, oilaviy munosabatlar psixologiyasi haqida yoritib berilgan.

Kalit soʻzlar: mehmon nikohi, fuqarolik nikohi, gomoseksual nikoh.

Abstract: This article describes the basics of family psychology, the psychology of family relationships.

Key words: guest marriage, civil marriage, homosexual marriage.

Аннотация: В данной статье описаны основы семейной психологии, психологии семейных отношений.

Ключевые слова: гостевой брак, гражданский брак, гомосексуальный брак.

Oila va qadimiy hunarmandchilik o'rtasidagi farq shundaki, tosh devorni beton bilan almashtirish mumkin. Garchi unchalik uzoq bo'lmasada, lekin u xizmat qiladi. Ammo oilaning o'rnini bosadigan hech narsa yo'q. Ko'pchilik yolg'iz qolishdan xursand bo'lishi mumkin. Ikki kishining birlashuvining boshqa shakllari an'anaviy oila uchun mos emasligini ko'rsatdi. Oila sevgi munosabatlarini o'rnatishning boshqa barcha shakllariga nisbatan katta afzalliklarga ega: barcha oila a'zolarining baxtli bo'lish qobiliyati, uzoq vaqt davomida cheksiz sevgini saqlab qolish qobiliyati, bolalarni to'laqonli, barkamol shaxs sifatida tarbiyalash qobiliyati. Nima uchun biz imkoniyat haqida gapirayapmiz - chunki inson o'z ishini buzishi mumkin. Lekin hech bo'lmaganda oilada bu barcha imtiyozlarga, inson uchun mavjud bo'lgan eng yuqori imtiyozlarga erishish imkoniyati mavjud. Va munosabatlarning "mehmon nikohi", "fuqarolik nikohi", gomoseksual "nikoh" kabi shakllarida imkoniyat ming baravar kam.

Oilani yaratish uchun siz uni qanday qurishni bilishingiz kerak. Bu katta, jiddiy fan. Ushbu bobda biz oila qurish san'atining faqat ba'zi asosiy nuqtalarini ko'rib chiqamiz. Oilaviy hayotning asosiy maqsadi Hali turmushga chiqmagan yoshlardan oila qurishdan maqsad nima deb so'rasangiz, ular shunday javob berishlari mumkin: "Xo'sh, maqsad nima? Ikki kishi bir-birini sevadi va birga bo'lishni xohlaydi!" Umuman olganda, javob yaxshi. Yagona muammo shundaki, "birga bo'lishni xohlash" dan "birga bo'lish imkoniyatiga ega bo'lish" gacha uzoq masofa bor. Agar siz faqat "birga bo'lish" maqsadi bilan oila qursangiz, ko'plab filmlarda ko'rsatiladigan bir lahza deyarli muqarrar. U va u bir to'shakda yotishadi, u uxlaydi va u o'ylaydi. Endi esa yonida uxlab yotgan jasadga qarab hayron bo'ladi: "Bu yerda menga mutlaqo begona odam nima qilyapti? Nega men u bilan yashayman? Va javob topa olmayapman. Bu

lahza o'n yillik nikohdan keyin yoki undan oldin kelishi mumkin, lekin u keladi. "NEGA?" degan savol to'liq, ulkan balandlikka ko'tariladi. Lekin juda kech bo'ladi. Bu savol avvalroq berilishi kerak edi. Tasavvur qiling-a, sizning do'stingiz bor. Bu odam sizni qiziqtiradi. Siz uni siz bilan sayohatga taklif qilasiz. Agar u rozi bo'lsa, tabiiyki, siz o'z oldingizga sayohat maqsadini qo'yasiz - borishingiz mumkin bo'lgan turli joylar orasida siz o'zingiz uchun ikkalangizning ko'z o'ngingizda jozibali bo'lganini tanlaysiz.

Odamlar bir-birlari bilan shunchalik yaxshi munosabatda bo'lishadiki, ular har qanday samolyot, kema yoki poezdga chiqishga tayyor. Va bu o'ziga xos tarzda ajoyib. Ammo bu samolyot, paroxod yoki poyezd sizni ongli ravishda xaritaga tushirishingiz mumkin bo'lgan eng yaxshi joyga olib borishi ehtimoli qanday? Balki siz do'stingiz shunchaki o'ldirilgan va siz yolg'iz qoladigan biron bir bandit hududiga kelasizmi? Axir, haqiqiy hayot, xayolparastlardan farqli o'laroq, xavf-xatarlarga to'la. Oilaviy hayot ham sayohatga o'xshaydi. Hech qanday maqsad qo'ymasdan qanday qilib unga kirish mumkin? Maqsad nafaqat bo'lishi kerak, balki u etarlicha yuqori, ahamiyatli bo'lishi kerak, shunda siz butun umringiz davomida ushbu maqsadga erishishingiz mumkin. Aks holda, ma'lum bir yildan keyin bu maqsadga erishasiz - va sizning birgalikdagi sayohatingiz avtomatik ravishda tugaydi. Shundan so'ng siz yangi maqsad qo'ya olasizmi va bu odam siz bilan yangi sayohatga borishga rozi bo'ladimi, bu boshqa savol. Shu sababli, oilaviy hayotning yana bir umumiy maqsadi - bolalarni tug'ish va tarbiyalash ham asosiy maqsad bo'la olmaydi. Siz farzandlar tug'asiz, ularni katta qilasiz va ular katta bo'lishi bilanoq sizning nikohingiz tugadi. U o'z vazifasini bajardi. Bu ajralish bilan yakunlanishi yoki tirik murdadek yashashda davom etishi mumkin...

Haqiqiy oila, to'g'ri maqsad tufayli hech qachon murdaga aylanmaydi. Safarning maqsadi mutlaqo zarur va boshqa sababga ko'ra. Safar maqsadini aniqlamaguningizcha, sizning hamrohingiz qanday fazilatlarga ega bo'lishi kerakligini tushunolmaysiz. Agar siz, aytaylik, plyajda dam olish maqsadida sayohat qilsangiz, xuddi shunday iste'dod va ko'nikmalarga ega bo'lgan odam sizga mos keladi. Agar qadimiy shaharlar bo'ylab sayohat qilsangiz - boshqalar bilan. Agar siz tog'larda sayrga chiqsangiz - uchinchisi. Aks holda, siz plyajda zerikasiz, shaharlar bo'ylab sayohat qilayotganda mashina haydaydigan hech kim bo'lmaydi va tog'larda ishonchsiz o'rtoq bilan siz hatto o'lishingiz mumkin. Oilaviy hayotning maqsadi nima ekanligini bilmasdan, siz bo'lajak sherikni to'g'ri baholay olmaysiz. U bilan birga rejalashtirilgan yo'ldan borish qanchalik yaxshi? Sevgi munosabatlarida aql - bu xunuk atavizm degan noto'g'ri ishonch tufayli qancha umidsizliklar, singan hayotlar! Aksincha: aqlni ishlatmasdan, sevgini saqlab bo'lmaydi. Xo'sh, oilani haqiqiy qilishdan maqsad nima? Oilaning asosiy maqsadi sevgidir. Ha, oila muhabbat maktabidir. Haqiqiy oilada muhabbat yildan-yilga

kuchayib boradi. Shunday qilib, oila insonlar uchun hayotning haqiqiy, yagona haqiqiy ma'nosiga - mukammal sevgiga erishish uchun juda mos bo'lgan muassasadir.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bir qator psixologlarning fikriga ko'ra, sevgi 10-15 yillik turmushdan keyin boshlanadi. Keling, bu raqamlarni jiddiy qabul qilmaylik, chunki hamma odamlar har xil va sevgini o'lchash unchalik oson emas. Bu raqamlarning ma'nosi shundaki, sevgi darhol emas, balki oilada erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akramova F. A. Insoniy munosabatlar psixologiyasi. T.: «Shams ASA», 2005.
2. Akramova F. A. Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi. T.: «Shams ASA», 2006.

Psixologiya

Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fani nimani o'rganishi, vazifasi, psixologiyaning rivojiga xissa qo'shgan olimlar haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Psixologiya, sezgi, idrok, faoliyat, psixika.

Аннотация: В данной статье рассказывается, что изучает наука психология, ее миссия и ученые, внесшие свой вклад в развитие психологии.

Ключевые слова: Психология, интуиция, восприятие, деятельность, психика.

Abstract: This article describes what the science of psychology studies, its mission, and the scientists who contributed to the development of psychology.

Key words: Psychology, intuition, perception, activity, psyche.

Psixologiya — inson faoliyati va hayvonlar xatti-harakati jarayonida voqelikning psixik aks etishi, ruhiy jarayonlar, holatlar, hodisalar, hislatlar to'g'risidagi fan. Psixologiyaning tadqiqot predmetiga sezgilar va idrok obrazlari, tafakkur va hissiyot, faoliyat va muomala kabi psixologik jarayonlar, kategoriyalar kiradi. Psixologiyaning asosiy vazifalari — psixika qonuniyatlarini, inson ruhiy holatlari shakllanishini filogenetik va ontogenetik taraqqiyot birligida ochishdan iboratdir. Mazkur vazifalar yechimini topishda psixologiya bir tomondan, biologiya fani sohalari bilan, jumladan, fiziologiya bilan, boshqa tomondan esa, sotsiologiya, pedagogika, madaniyat tarixi, mantiq hamda ijtimoiy fanlar bilan jips aloqaga kirishadi. Psixologiya eng avvalo, psixikaning insonga xos shakli bo'lmish ong va o'zini o'zi anglashni tadqiq etadi.

Antik davrdan boshlab psixologik bilimlar falsafa va tibbiyot fanlari negizida rivojlanib kelgan. Yunon shifokorlari Gippokrat, Erasistrat psixikaning organi miya ekanligini bilganlar va inson jonini koinotning ashyoviy bo'lagi sifatida talqin qilganlar. Ularning g'oyalari Platonning jon abadiyligi to'g'risidagi ta'limotiga qarama-qarshi qo'yilgan. Aristotel „Jon to'g'risida“gi asarida psixologik tushunchalar tizimini ishlab chiqdi.

O'rta asrlarda psixikaga nisbatan har xil ko'rinishdagi g'ayritabiiy qarashlar hukmronlik qildi. Shu tufayli psixologik bilimlar rivojlanmay qoldi. Ammo ba'zi faylasuflar va shifokorlar (Ibn Sino va boshqalar) asarlarida bu sohada olg'a qadam qo'yildi. Inson xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlar qadimgi qo'lyozmalar, yodgorliklarda o'z aksini topa boshladi. Turli mamlakatlarda va shaharlarda tuzilgan

akademiyalarda (Xorazm, Samarqand, Kiyev, Moskva va boshqa shaharlarda) psixologiya yuzasidan tinglovchilarga saboq berilgan.

Psixologiyaning rivojiga I. M. Sechenov (psixikaning reflektor tabiati), I. Pavlov (oliy nerv faoliyati) ta'limotlari muhim hissa bo'lib qo'shildi. Rossiyada V. M. Bexterev eksperimental laboratoriya (Qozon, 1885), Harkov universiteti va N. N. Langening Odessadagi laboratoriyasi, G.Chelpanovning Kiyevdagi, S. Korsakovning Moskvadagi, keyinchalik V. M. Bexterev, A. Lazurskiy, A. Nechayevlarning Peterburgdagi, V. Chijning Yuryev (Tartu, Estoniya)dagi eksperimental laboratoriyalari psixologiya taraqqiyotiga alohida ta'sir o'tkazdi. 1912-yil Moskva universitetida Psixologiya instituti ochildi. Shu yilda I. A. Sikorskiy tomonidan Kiyevda jahonda birinchi marta Bolalar psixologiyasi instituti tashkil qilindi. XX asrning 1-yarmida Rossiyada K. N. Kornilov, Blonskiy va boshqalar dialektikaga asoslangan ilmiy psixologiyani yaratishga kirishdilar.

Psixologiya sanoatda, jamiyat boshqaruvida, ta'lim tizimida, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport, transport, radio, televideniye va boshqa tuzilmalarda muhim masalalarni hal qilishda faol ishtirok qilmoqda. Psixologiya erishgan yutuqlari shaxs imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ularni harakatga keltirishda alohida ahamiyat kasb qilmoqda hamda shu asnoda mehnat samaradorligini oshirishga ta'sir o'tkazmoqda. Zamonaviy psixologiyada elektron-hisoblash texnikasi, elektr va kimyoviy vositalar yordami bilan psixikani chuqur o'rganish kabilar qo'llanilmoqda. Psixologiyada o'zini o'zi kuzatish (introspeksiya) metodi atrofida keskin bahslar davom etmoqda. Ba'zi yo'nalishdagi psixologlar uni tadqiqot o'tkazishning asosiy metodi deb ta'kidlasalar, boshqalari esa uning cheklanganligini e'tirof qiladilar, buning o'rniga obyektiv metodlardan foydalanishni tavsiya etadilar. Obyektiv metodlar tufayli psixikaning moddiy negizi aniklangan, inson ichki munosabatlari bilan sub'yektiv holatlar sababiy bog'liqligi yakka shaxsda, jamoada namoyon bo'lishi dalillangan. Jahon hamjamiyatida AQSH, Angliya, Fransiya, Germaniya, Rossiya, Shveysariya mamlakatlarida ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarida, universitetlarda psixologik izlanishlar keng ko'lamda olib borilmoqda.

O'zbekistonda psixologiya 1928-yildan e'tiboran hozirgi Milliy universitetda fan sifatida o'qitila boshlandi. 1929-yil Xalq maorifi komissarligi qoshida psixologiya laboratoriyasi ochildi. Keyinchalik pedagogika institutlarida psixologiyaning bir necha sohalari bo'yicha talabalarga bilim berila boshlandi. XX asrning 2-yarmida M. Vohidov, M. Davletshin singari mahalliy kadrlar yetishib chiqdi. Hozirgi davrda psixologiya fanlari doktorlari V. Tokareva, E. G'oziyev, B. Qodirov, G'. Shoumarov, R. Gaynutdinov, V. Karimova, Sh. Barotov, A. Jabborov, R. Sunnatovalar

psixologiyaning umumiy psixologiya, pedagogik va yosh psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya sohalari bo'yicha tadqiqot ishlarini amalga oshirmoqdalar. Psixolog mutaxassislar tayyorlash va tadqiqot ishlari O'zbekiston milliy universiteti, SamDU, Farg'ona universiteti, Qarshi universiteti, Termiz universiteti bazalarida yo'lga qo'yilgan. O'zbekistonda psixologik xizmat joriy qilingan va uning tarmog'i tobora kengayib bormoqda.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, psixologiya taraqqiyotida, umuman, XIX asrdagi eksperimentlar alohida ahamiyat kasb etdi. Bu davrda psixologik real voqelikni o'rganish uchun metodlar majmuasi qo'llana boshlandi: kuzatish, laboratoriya eksperimenti, tabiiy eksperiment, faoliyat natijasini tahlil qilish, ruhiy jarayonlarni modellashtirish genetik metodi, test, ekspert baholash, intervyu, anketa, so'rovnoma, tarjimai hol va hokazolar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E., Psixologiya fani, T., 2002
2. G'oziyev E., Psixologiya, T., 2003
3. Qodirov B., Layoqat psixologiyasi, T., 1989

Urganch davlat universiteti talabasi

Soliyeva Komila G'ayrat qizi

Psixologiya tarixi

Annotatsiya: Ushbu maqola psixologiya tarixi, jon va ruh, psixik hodisalar haqida umumiy ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: psixika, jon, ruh, psixologiya tarixi, ong.

Аннотация: В статье представлены общие сведения об истории психологии, души и духа, психических явлениях.

Ключевые слова: психика, душа, дух, история психологии, сознание.

Abstract: This article covers general information about the history of psychology, soul and spirit, psychic phenomena.

Key words: psyche, soul, spirit, history of psychology, consciousness.

Psixologiya tarixi - bu insoniyat tomonidan hayvonlar va odamlarga xos bo'lgan ruhiy hayot hodisalari haqidagi bilimlarning bosqichma-bosqich to'planishi tarixi. Insonning o'zi haqidagi bilimlarni to'plash va chuqurlashtirishdir.

Biz psixologiya tarixi bilan tanishar ekanmiz, inson va hayvonlarning ruhiy hayotini o'rganishni istagan kishilarning hayotning turli tarixiy bosqichlarida ular tomonidan nazariy va amaliy ehtiyojlari qanday aniqlanganligini, ba'zi ma'lumotlar, ya'ni biz, psixik hodisalar qanday kashf etilganligi, aniqlanganligi va aniqlanganligi, ular qanday tushuntirilganligi, ularning ba'zi qonuniyatlari qanday kashf etilganligini bilib olishlari mumkin. Bundan tashqari, psixologiya tarixi tarixiy hayotning turli bosqichlarida fan va madaniyatning umumiy rivojlanishi bilan bog'liq holda psixologik fanlar sohasi qanday kengayganligini va dastlab izolyatsiya qilingan psixologiya qanday rivojlanganligini ko'rsatadi ., shuningdek, butun bir psixologiya fanlari tizimi darajasiga ko'tarilganligi haqida xabar beradi. Psixologiya tarixida psixikani chuqurroq va aniq bilish imkoniyatini beruvchi, psixologiya fanining rivojlanishiga hissa qo'shadigan foydali ilmiy tadqiqot usullariga intilish va yaratish katta o'rin tutadi.

Psixologiya fan sifatida psixologiyaning faktlari, qonuniyatlari va mexanizmlarini o'rganadi. Lekin shunisi aniqki, berilgan ta'rif ham psixologiya predmeti haqida gapirganda juda muhim tushuntirishni talab qiladi, an'anaviy ta'riflar kabi u psixik jarayonlarni, xususiyatlarni, sharoitlarni va shunga o'xshash narsalarni o'rganuvchi fandır. Psixik hodisalarni "maxsus hodisalar" deb ta'kidlab, ular "ichki dunyo"ni tashqi ko'rinishda namoyon etishi psixikaning mohiyatini, uning o'ziga xos xususiyatlarini ochib bera olmaydi. Psixika nima degan savolga javob berishdan oldin,

avvalo, psixik hodisalarning tabiati va tabiati haqidagi tasavvurlarning asrlar davomida qanday o'zgarganiga qisqacha to'xtalib o'tish kerak.

Qadim zamonlardan beri psixologik ijtimoiy hayot masalalari insonni o'z atrofidagi odamlarning psixologik tuzilishini farqlashga va o'z harakatlarida ularni hisobga olishga majbur qiladi. Dastlab, bu xususiyatlar jonning effekti sifatida tushuntirilgan. "Jon" tushunchasining paydo bo'lishi ibtidoiy xalqlarning animistik qarashlari bilan bog'liq. Ibtidoiy odam tasavvurida ruh tanadan ajralmagan. Bunday tasavvurlar hayot hodisalari va ongini, jumladan, uyqu, o'lim, o'tish va hokazolarni ilmiy asoslanmagan, ibtidoiy-materialistik talqin qilish natijasida shakllanadi. Ibtidoiy odam bunday hodisalarning sabablarini tushuntirish vositalariga ega bo'lmagan holda, to'g'ridan-to'g'ri idrok etilgan sirtni haqiqiy mohiyat sifatida qabul qildi. Misol uchun, tushlar tanani tark etib, tush ko'rish paytida erda aylanib yuradigan ruhning taassurotlari deb hisoblanadi. Ibtidoiy odam o'limni hayot jarayonining oxirgi bosqichi deb tushunmagan. Shuning uchun o'lim uyquning bir turi sifatida qabul qilinadi, unda ruh turli sabablarga ko'ra tanaga qaytmaydi. Ibtidoiy odam bu hodisalarni odatiy tarzda tushungan: ruh bir xil shaxs; uning ehtiyojlari va odatlari, yashash sharoitlari tirik odamlarniki bilan bir xil. Ibtidoiy odam bu hodisalarni odatiy tarzda tushungan: ruh bir xil shaxs; uning ehtiyojlari va odatlari, yashash sharoitlari tirik odamlarniki bilan bir xil. Ibtidoiy odam bu hodisalarni odatiy tarzda tushungan: ruh bir xil shaxs; uning ehtiyojlari va odatlari, yashash sharoitlari tirik odamlarniki bilan bir xil.

Chinakamiga inson hulk-atvorining bu alomatlarini atom harakati doirasidan, "sharbatlar" aralashmasidan yoki miyaning tashqi tuzilishidan tashqari tushuntira olmadi. Bu esa quldorlik jamiyati manfaatlarini himoya qiluvchi faylasuflar ruhiyatida idealistik qarashlarning rivojlanishi uchun sharoit yaratdi. Bu faylasuflar orasida Aflotun (miloddan avvalgi 428G'427 - 347) alohida ajralib turadi. U jonning qismlari tushunchasini yaratdi. U shunday qismlardan: a) aql-zakovat, b) jasorat va v) istakni ajratib ko'rsatib, ular tananing turli qismlarida (bosh, ko'krak, qorin) joylashganligi haqidagi fikrni ilgari surdi.

Ruh va ong tananing qismlari bo'lganligi sababli, ularning tanasi ham tana sifatida qaraladi va atomistlarning fikriga ko'ra, u sharsimon, kichik va shuning uchun ko'proq harakatlanuvchi atomlardan iborat.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, aqliy faoliyatni ilmiy tushunishdagi dastlabki ulkan yutuqlar uning jismoniy mavjudlik qonuniyatlariga bo'ysunishini isbotlash, uning namoyon bo'lishi organizmning anatomik-fiziologik tuzilishiga bog'liqligini aniqlash bilan uzviy bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘oziyev E., Psixologiya fani, T., 2002
2. G‘oziyev E., Psixologiya, T., 2003
3. www.google.com internet tarmog‘i

Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

Soliyeva Komila G'ayrat qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fani haqida umumiy tushuncha, psixologiya fanining sohalari va boshqa fanlar bilan aloqasi haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Psixologiya, psixika, ruxiyat, miya, ong, sezgi, idrok, xotira, hayol, fantaziya xolat, xususiyat, jarayon, motivatsiya.

Аннотация: Данная статья дает общее представление о науке психологии, областях психологии и ее взаимосвязи с другими дисциплинами.

Ключевые слова: Психология, психика, психика, мозг, разум, интуиция, восприятие, память, воображение, состояние фантазии, черта, процесс, мотивация.

Abstract: This article provides a general understanding of the science of psychology, the fields of psychology and its relationship with other disciplines.

Key words: Psychology, psyche, psyche, brain, mind, intuition, perception, memory, imagination, fantasy state, trait, process, motivation.

Psixologiya – grekcha «psyche» - jon, rux va «logos» - ta'limot, ilm so'zlaridan iborat bo'lib, inson ruxiy dunyosiga aloqador barcha hodisalar va jarayonlar uning predmetini tashkil qiladi.

Biroq hozirgi davrda "jon" tushunchasi o'rniga "psixika"ni qo'llashda davom etmoqdamiz. Lingvistik nuqtai nazardan jon, psixika tushunchalari aynan bir xil ma'noni bildiradi. Lekin psixika tushunchasi bugungi kunda jondan kengroq ko'lamga ega bo'lib ham ko'zga ko'rinuvchi ham ko'zga ko'rinmovchi tomonlarini o'zida aks ettiradi. Demak, qisqa qilib, psixologiyaning predmeti konkret shaxs, uning jamiyatdagi xulq-atvori va turli faoliyatlarining o'ziga xos tomonlaridir, deb ta'riflash mumkin.

Psixologiya fan sifatida psixikaning faktlarini, qonuniyatlarini va mexanizmlarini o'rganadi desak to'g'ri bo'ladi. Hozirgi vaqtda psixologiya o'zi

o'rganadigan alohida predmetiga, o'zining alohida vazifalariga, o'zining maxsus tadqiqot metodlariga egadir; uning psixologik muassasalar tarmog'i (institutlari, laboratoriyalari, psixolog kadrlarni tayyorlovchi o'quv yurtlari), ixtisoslashtirilgan kitob nashiriyotlari mavjud. Psixik faoliyat mexanizmlari u yoki bu psixik jarayonni amalga oshiradigan konkret anatomik-fiziologik apparatlarning ishlashini taqazo qilgani uchun ham psixologiya bu mexanizmlarning tabiati va harakatini boshqa fanlar (fiziologiya, biofizika, bioximiya, kibernetika va boshqalar) bilan birgalikda ochib beradi.

Psixika to'g'risidagi dastlabki tasavvurga ega bo'lish uchun dastavval psixika mohiyati bilan tanishamiz. Odatda, psixik hodisalar deganda ichki, sub'ektiv tajriba faktlarining (voqelikning) namoyon bo'lishi tushuniladi, boshqacha aytganda psixika hayotning sezgi, idrok, xotira, tafakkur, hayol kabi har bir olingan yaqqol shakllaridan iboratdir. Ichki, sub'ektiv tajribaning o'zi nimani anglatadi? Insondagi quvonch yoki zxerikish tuyg'ulari, uning nimalarinidir esga tushirishi, biron bir hohish yoki intilish kechinmalari, xotirjamlik yoki hayajonlanish, xadiksirash hislarining barchasi shaxsning ichki dunyosi tarkibiy qismlaridir, ya'ni ularning hammasi sub'ektiv psixik hodisalar sanaladi.

Subyektiv hodisalarning asosiy xususiyati – ularning bevosita sub'ektga taalluqliligidir. Agar inson idrok qilsa, sezsa, fikrasa, eslasa, xohish bildirsa, albatta ana shu hodisalarni bir davrning o'zida tushunib (kuzatib) ham turadi. Inson intilsa, ikqilansa, bir qarorga kelsa, biz ularning barchasini sodir bo'layotganligini anglab turamiz ham shuning uchun psixik hodisalar bizning ruhiyatimizda sodir bo'lishidan tashqari, ular bevosita ko'z o'ngimizda namoyon bo'lib turadi. Obrazli qilib aytganda, odamning ichki dunyosida turli hodisalar vujudga keladi, kechadi, odatda, shaxs bunday hodisalarni harakatlantiruvchi kuchi hamda ularning tomoshabini hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, sub'ektiv hodisalar xususiyatidan kelib chiqqan holda ayrim psixologlar psixologiya fani sub'ektiv kechinmalarning paydo bo'lishi va ularning kechishi bilan shug'ullanishi zarur, uning asosiy metodi o'zini-o'zi kuzatish (shaxsning o'z fikrlari, xis-tuyg'ulari, xatti harakatlarini o'zi kuzatishi)

bo'lmog'i kenrak, degan xulosaga keladilar. Lekin psixologiya fanining keyingi davrdagi taraqqiyoti bunday cheklanganlik fanni mutlaqo ta'minlay olmasligini tasdiqladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E., Psixologiya, T., 2003
2. Qodirov B., Layoqat psixologiyasi, T., 1989
3. www.google.com internet sayti

Psixologiya fanining asosiy metodlari

Soliyeva Komila G'ayrat qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fani metodlari, kuzatish metodi, so'rov metodi haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: metod, kuzatish metodi, suhbat metodi.

Abstract: This article describes the methods of psychology, the observation method, and the survey method.

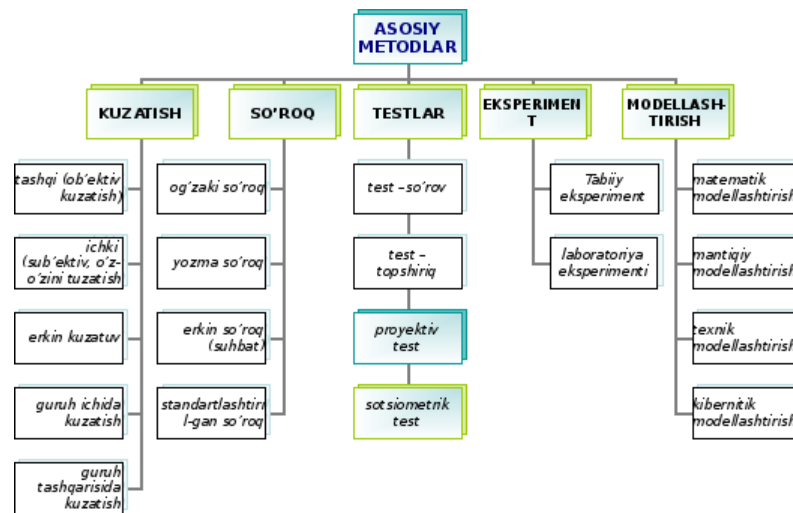
Key words: method, observation method, interview method.

Аннотация: В данной статье описаны методы психологии, метод наблюдения и метод опроса.

Ключевые слова: метод, метод наблюдения, метод интервью.

Aniq izlanish predmetiga ega bo'lgan har qanday fan o'sha predmetining mohiyatini yoritish va materiallar to'plash uchun maxsus usullar va vositalardan foydalanadi va ular fanning metodlari deb yuritiladi.

Fanning salohiyati va obro'si ham birinchi navbatda o'sha metodlar yordamida to'plangan ma'lumotlarning ishonchliligi va validliligiga bog'liq bo'ladi. Bu fikrlar bevosita psixologiyaga ham aloqador bo'lib, metodlar masalasi bu fanda juda katta ahamiyatga molik masala sifatida qaraladi. Chunki yuqorida ta'kidlaganimizdek, psixik hodisalarni bevosita qo'l bilan ushlab, ko'z bilan ilg'ab, quloq bilan sezish qiyin. Lekin juda ko'plab fanlar bilan faol hamkorlik shunga olib kelganki, psixologiyaning har bir

tarmog'i o'z vazifalarini yechish va ma'lumotlarga ega bo'lish uchun ko'plab metodlarni sinovlardan o'tkazib, eng ishonchli va mukammallarini saqlab qolgan.

Matematik statistika va ehtimollar nazariyasining psixologiya sohasida qo'llanilishi va unda erishilgan muvaffaqiyatlar avvalo har bir metodning ishonchlilik darajasini aniqlash, qolaversa, to'plangan ma'lumotlarning qay darajada asosli va valid ekanligini isbotlashga yordam beradi. 3-rasmda asosiy psixologik metodlar va ularni qo'llash shakllari keltirilgan. Ushbu metodlar yordamida tadqiqotchi yoki qiziqqan shaxs u yoki bu psixik jarayon, xolat yoki shaxs xususiyatlari to'g'risida birlamchi ma'lumotlar to'playdi, to'plangan ma'lumot yana tahlil qilinadi va maxsus tarzda ishlatilishi mumkin.

Kuzatish metodi

Bu usul eng tabiiy va hayotiy metodlar jumlasiga kiradi. Chunki biz hayotda o'rgangan ko'p odatlarimiz, harakatlarimizning asosida o'zining bilim-bilmay kuzatgan, xotiramizda shu tarzda olib qolgan ma'lumotlarimiz yotadi. Ilmiy nuqtai nazardan esa kuzatuvning turlari va bosqichlari farqlanadi.

So'rov metodi

Odamlarni so'rov qilish, u yoki bu bilmagan yoki qiziqtirgan narsalarni so'rab o'rganish insonga xos xislat. Ko'cha-kuyda ketayotganimizda ham vaqtni yoki ko'chalar nomini so'rovchilar bo'ladi. Katta tadbirlar arafasida, mustaqillik, "Navro'z"

bayramlari arafasida odamlar kayfiyatlarini bilish uchun ham oddiy odatiy so'roqlar o'tkazilishi rasm bo'lgan. Lekin bu hayotiy usul psixologiyada ham fikr-o'ylarni o'rganish orqali qimmatli ilmiy ma'lumotlar to'plash vositasi sifatida qadrlanadi. Shuning uchun so'roq metodlari psixologiyaning barcha tarmoqlarida birlamchi ma'lumotlar to'plashning an'anaviy usullaridan hisoblanadi. Unda tekshiriluvchi tekshiruvchi tomonidan qo'yilgan qator savollarga muxtasar javob qaytarishi kerak bo'ladi.

Xulosa qilinadigan bo'lsa, shuni aytish kerakki, so'rov metodlari inson psixologiyasini o'rganish, uning dunyoqarashi, saviyasini aniqlashning qimmatli usulidir. Lekin uni professional tarzda to'g'ri ishlatish va natijalarni to'g'ri tahlil qilish juda katta amaliy ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova V.M., Akramova F.A. Psixologiya. Ma'ruzalar matni. 1-qism. – T.: TDIU, 2005. – 208 b.
2. Mayers D. Sosialnaya psixologiya / Perevs angl. – SPb.: Piter, 1999. – 688 s.
3. www.google.com internet tarmog'i

ПОЛИМОРФИЗМ ГАПТОГЛОБИНА У БОЛЬНЫХ С РЕВМАТОИДНЫМ АРТИРОМ

Пулатов Улугбек Суннатович

PhD, ассистент кафедры Внутренних болезней №3

Суюнов Асрор Фарходович

*ординатор по направлению внутренние болезни (терапия) Самаркандский
государственный медицинский университет*

Аннотация. В статье приведен анализ данных пациентов с ревматоидным артритом, при котором изучены данные полиморфизма фенотипа гаптоглобина. Исследование проведено за 2020-2022 годы в отделении терапии городской больницы г. Самарканд. В исследование включены 185 пациентов различного возраста. Изучены состояния периферической крови у данной группы пациентов с целью патогенетического лечения их состояния.

Ключевые слова: полиморфизм, фенотип гаптоглобин (Hr), ревматоидный артрит (РА), железodefицитная анемия (ЖДА).

Цель исследования: выявление полиморфизма фенотипа гаптоглобина (Hr) у пациентов с ревматоидным артритом.

Материалы и методы: Нами были исследованы 185 пациентов в отделение терапии городской больницы г. Самарканд с диагнозом ревматоидный артрит (РА) за период 2020–2022 гг. Средний возраст пациентов составил – $53,6 \pm 1,8$ лет, продолжительность заболевания – $7,8 \pm 1,2$ лет ($r=0,48$). Установлены следующие рентгенологические стадии РА: I-II у 25,9 %, III стадия у 38,9 %, IV стадия у 35,2 % больных. Вторая стадия нарушения функциональной способности сустава выявлено у 57,6 % больных, а третья стадия у 25,3 %. Определение фенотипа Hr в сыворотке крови проводилось методом электрофореза по Davis в модификации Н.А.Осиной. Существуют три генетически детерминированные фенотипа Hr, которые определяются комбинацией двух аллельных генов Hr1 и Hr2, гомозиготные фенотипы Hr1–1 и Hr 2–2 и гетерозиготный Hr 2–1.

Результаты: В ходе исследования определено что, у пациентов с РА общее содержание Hr было в 1,8 раза больше, чем у здоровых. При изучении Hr чаще обнаруживался (51,4%) фенотип Hr 2–2. Частота Hr 2–1 36,2 %, Hr 1–1 12,4 %. Содержание общего гаптоглобина в крови было самым высоким у Hr 2–2 ($3,4 \pm 0,2$ ммоль/л). Распределение по группе крови: O (I) у 52 (28,1%), A (II) – 93

(50,3%), В (III) – 33 (17,8%), а АВ (IV) – всего 7 (3,8%) пациентов. В 57,3% случаев была хроническая анемия, у 42,7% - ЖДА. Анемия у Нр 1–1 составила 9,7 %, Нр 2–1–23,0 % и у Нр 2–2–67,3%.

У пациентов с фенотипом Нр 2–2 болезнь протекала с более выраженной симптоматикой суставного синдрома. Они чаще предъявляли жалобы на боль в суставах интенсивного характера, на утреннюю скованность, полиартрикулярное поражение с выраженными экссудативными и пролиферативными изменениями. Наряду симметричным поражением суставов обеих кистей, также поражение крупных и средних суставов верхних и нижних конечностей. А фенотип Нр 2–1 обуславливал преимущественное поражение голеностопных суставов, поражение коленных суставов диагностируется значительно меньше. Фенотип Нр 1–1 почти не способствует поражению крупных суставов.

Выводы: У пациентов с РА имеется определенная зависимость между носительством фенотипов Нр с развитием, клинической симптоматикой заболевания и функциональными нарушениями суставов. Для развития РА одним из факторов риска является группа крови А (II) и фенотип Нр 2–2, у них заболевание имеет более тяжелое клиническое течение. Это указывает на наследственную обоснованность прогрессирующего иммунного воспаления суставов и степени анемии у пациентов с РА.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Авдеева А.С. (и др.). Генно-инженерные биологические препараты в лечении ревматоидного артрита // под ред. Е.Л. Насонова. - М.: Изд. группа «ИМА-ПРЕСС», 2013. - 552 с.
2. Бабаева А.Р., Калинина Е.В., Каратеев Д.Е. Опыт применения тофацитиниба в лечении резистентного ревматоидного артрита // Современная ревматология, 2015, 2: 28-32.
3. Ватутин Н.Т., Калинкина Н.В., Смирнова А.С. Анемия при ревматоидном артрите // Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина. Серия «Медицина» 2010 №898 стр 76-82
4. Джафарова Сабина Мисир кызы. Особенности анемического синдрома при ревматоидном артрите (обзор литературы) // ИССН 1992_5913 Современная педиатрия 3(75)/2016 стр 41-43
5. Иголкина Е.В. (и др.) Возможность применения лефлуномида при ревматических заболеваниях // Современная ревматология, 2011. - №1. - С.54-57.

6. Синяченко О. В., Петренко Е. А., Науменко Н. В. Зависимость течения ревматоидного артрита от экологии атмосферы регионов проживания больных // Журнал «Боль. Суставы. Позвоночник. – Киев, 2011. – Т. 4. – С. 04.
7. З. А. Шопулотова, Д. Р. Худоярова, Ш. А. Шопулотов, А. Б. Ганиева Явления коморбидности у беременных с пиелонефритом // Медицинская наука и практика: междисциплинарный диалог : сборник статей Международной научно-практической конференции, посвященной 55-летию Чувашского государственного университета имени И.Н. Ульянова, Чебоксары, 08–09 апреля 2022 года / Чувашский государственный университет имени И.Н. Ульянова. – Чебоксары: Чувашский государственный университет имени И.Н. Ульянова, 2022. – С. 193-196. – EDN PGHJBA.
8. Aletaha D, Blüml S. Therapeutic implications of autoantibodies in rheumatoid arthritis. RMD Open. 2016 May 17;2(1):e000009. doi: 10,1136/rmdopen-2014-000.
9. Bhalra N, Emberson J, Merhi A, Abramson S, Arber N, Baron JA, et al. Vascular and upper gastrointestinal effects of non-steroidal anti-inflammatory drugs: meta-analyses of individual participant data from randomised trials. Lancet. 2013;382:769–79. doi: 10,1016/S0140-6736(13)60900-9.
10. Branco JC, Barcelos A, de Araújo FP, et al. Utilization of subcutaneous methotrexate in rheumatoid arthritis patients after failure or intolerance to oral methotrexate: a Multicenter Cohort Study. Adv Ther. 2016;33(1):46–57.
11. Choy E, Aletaha D, Behrens F, Finckh A, Gomez-Reino J, Gottenberg JE, Schuch F, Rubbert-Roth A. Monotherapy with biologic disease-modifying anti-rheumatic drugs in rheumatoid arthritis. Rheumatology (Oxford) 2016 Aug 21. pii: kew271.
12. Gottheil S, Thorne JC, Schieir O, et al. Early use of subcutaneous MTX monotherapy vs. MTX oral or combination therapy significantly delays time to initiating biologics in early RA. Arthritis Rheumatol. 2016 68(suppl 10).
13. Pulatov U., Hamdullaev M. LUS THERAPY IN PREGNANT WOMEN WITH CHRONIC RHINOSINUSITIS //Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariy va amaliy izlanishlar. – 2022. – Т. 1. – №. 18. – С. 37-40.
14. Raj D.S. Role of Interleukin-6 in the Anemia of Chronic Disease / D.S Raj // Semin Arthritis Rheum. -2009,-№5.-P. 382-388
15. Rizaev J.A., Ahrorova M.Sh., Kubaev A.S., Hazratov A.I.; „Morphological Changes in the Oral Mucous Membrane in Patients with COVID-19,American Journal of Medicine and Medical Sciences, 12, 5, 466-470, 2022

16. Rizaev Alimjanovich, Jasur; Shavkatovna, Akhrorova Malika; Saidolimovich, Kubaev Aziz; Isamiddinovich, Khazratov Alisher; ,CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL ASPECTS OF THE RELATIONSHIP OF THE ORAL CAVITY AND COVID-19, Thematics Journal of Education, 7, 2, 2022
17. Shodikulova G. Z. et al. The Correlation among Osteoporosis, Calcium-Phosphore Metabolism and Clinical Symptoms of Main Disease in Patients with Rheumatoid Arthritis //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – C. 4185-4190.
18. Shodikulova G. Z., Pulatov U. S. EFFICIENCY EVALUATION OF TREATMENTS PATIENTS WITH RHEUMATOID ARTHRITIS BY DEPENDENCE OF CLINIC COURSE AND GENETIC POLYMORPHISM OF HAPTOGLOBINS //Toshkent tibbiyot akademiyasi axborotnomasi. – 2020. – №. 1. – C. 175-178.
19. Shopulotova, Z. A., et al. "PHENOMENA OF COMORBIDITY IN PREGNANT WOMEN WITH PYELONEPHRITIS." 194.
20. Yakubovich, S. I., Eryigitovich, I. S., Takhsinovna, N. M., Negmatullaevna, M. N., & Abdumuminovna, S. Z. (2022). Morphofunctional Changes of the Adrenals at Chronic Exposure to Magnesium Chlorate. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 3(6), 178-185. Retrieved from <https://cajmns.centralasianstudies.org/index.php/CAJMNS/article/view/1190>
21. Vucelic V. Combined megaloblastic and immunohemolytic anemia associated-a case report / V. Vucelic, V. Stancic, M. Ledinsky // Acta Clin Croat. - 2013. - № 4. - P.239-243

AYOLLARDA SIYDIK AJRATISH TIZIMI KASALLIKLARINING
TA'SIRI

Iskandarov Asliddin Husniddin o'gli

“Nefrologiya gemodializ bilan” yo'nalishi ordinatori

Ilmiy raxbari: Qurbonov Nizom Azimovich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Samarqand, O'zbekiston

Dolzarbligi. So'nggi yillarda siydik tahlillarida patologik o'zgarishlar bo'lmaganida siydik ajratish buzilishi bilan kasallangan ayollar sonining ko'payishini ko'rsatadigan ko'plab ishlar paydo bo'ldi (Asadova, 2016; Xudoyarova D.R., 2020). Premenopauzal davrda urogenital kasalliklar ayollarning 10 foizida, 55-60 yoshda - 50 foizda va 75 yoshda - 60-65 foiz ayollarda uchraydi va 75 yoshdan keyin deyarli har bir ayolda siydik ajratish buzilishining individual belgilari aniqlanadi (A.N. Russkix, 2017).

Tadqiqot maqsadi: Ayollarda siydik ajratish tizimining kasalliklarini, aynan siydik tutaolmaslikni o'rganish.

Tadqiqot materiallari va usullari. Ish materiallari 2020-2022 yillar davomida Samarqand davlat tibbiyot universitetining urologiya kafedrasida premenopauzal yoshdagi 50 nafar ayollarning ma'lumotlarida o'rganildi. Tadqiqot usullari bemorlarni to'liq klinik va laboratoriya tekshiruvini bo'lib, relaksin-2 darajasi IFA usuli bilan hbaholandi; instrumental usullardan UTTdan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari. Siydik ajratish tizimining buzilishlari rivojlanishida muhim rol ni ekstragenital kasalliklar (EGK) chastotasi o'ynadi, barcha tekshirilgan ayollarda yuqori yuqumli indeks qayd etildi. Deyarli barcha ayollar anamnezida gripp holatlari va o'tkir respirator kasalliklar aniqlandi. Ayollarning aksariyati - 28 (56%) kamida 3 ta kasallikka duchor bo'lgan va ular surunkali kechish holatiga o'tgandi. Yana bir muhim omil - semirish, ayniqsa qorin sohasidagi semirish o'ta xavflidir. Semirib ketgan ayollar

odatdagi vaznli ayollarga qaraganda 4-5 marta ko'proq siydik tutolmaslik uchraydi. Semirib ketish chastotasi bizning ayollarda 36% ni tashkil etdi.

Ginekologik tarixni tahlil qilish uning sezilarli darajada og'irlashganini ko'rsatdi: yarmidan ko'pida kolpit (27-54%), hayz ko'rishning buzilishi 39 tasida (78%), jinsiy a'zolarning tushishi 43 (86%) nafarda, bachadon bo'yni eroziyasi 7 (14%) nafarda, bachadon miomasi 12 (24%) nafarda.

20 (40%) nafar bemorlar anamnezida 1-2 ta tug'ruq qayd etildi, 3 yoki undan ko'p tug'ruq 30 (60%) nafarda bo'lgan. Katta homila vazni ST bo'lgan ayollarning 40,0 foizida kuzatilgan. Ayollarda katta homilaning tug'ilishi tug'ruq kanali, tos bo'shlig'i mushaklari shikastlanishi bilan kechgan (RR = 2,23), oraliq sohasi yorilishlari paydo bo'lgan, bu esa keyinchalik ST rivojlanishi uchun xavf omili (RR = 3,2) hisoblanadi.

STni baholash va tashxislash uchun biz 3 turdagi sinamalardan foydalandik:

- Valsalva testi - ginekologik o'rindiqla to'la qovuqli holatda ayolni qattiq kuchanish so'raladi. Uretraning tashqi teshigi sohasida siydik tomchilari paydo bo'lsa, test ijobiy deb hisoblanadi. Ushbu test 36 (72%) nafar ayollarda ijobiy bo'ldi;

- yo'tal testi - ginekologik o'rindiqla to'la qovuqli holatda ayolga yo'talish taklif qilinadi. 35 (70%) nafar ayollarda yo'talayotganda siydik oqishi kuzatilib test ijobiy bo'ldi;

- taglik testi - taglikning og'irligi bir soatlik mashqdan keyin aniqlandi. Agar yostiqning og'irligi 1 g dan oshsa, siydik tutolmaslik paydo bo'lganini anglatadi. 41 (82%) nafar ayollarda testi ijobiy bo'ldi.

Relaksin-2 darajasi IFA diagnostikasi bilan aniqlandi, uning qiymatlari $0,36 \pm 0,02$ U/ml ($P < 0,001$) ni tashkil qildi. Premenopauzal davrdagi deyarli sog'lom ayollarda ST belgilari bo'lmagan va sinamalar manfiy bo'lganda, uning o'rtacha qiymati $1,3 \pm 0,1$ U / ml ni tashkil etdi. Relaksin-2 darajasining pasayishi bu ayollarning siydik chiqarishdan kelib chiqadigan kasalliklarga, ya'ni siydik tutolmaslikning rivojlanishiga moyilligini ko'rsatadi.

UTT da ayollarda surunkali endometrit, surunkali salpingoofarit va surunkali sistit belgilari aniqlandi. Bundan tashqari ayollarda kichik tos venalarining kengayishi va qovuq sohasi dopplerometrik ko'rsatkichlarida o'zgarishlar ham aniqlandi. Ushbu o'zgarishlar qovuqdagi metabolic o'zgarishlarga olib kelishi mumkinligini anglatadi.

Xulosa. Ma'lumotlarga ko'ra, premenorpausal davrni siydik tutolmaslikning paydo bo'lishi uchun xavf omili deb hisoblash mumkin, chunki bu vaqtga kelib ayollarda ko'p sonli tug'ruqlar, og'irlashgan akusherlik tarixi bilan 86% holda jinsiy a'zolarining tushishi, yuqori yuqumli ko'rsatkich anamnez ham e'tiborni tortdi va tos a'zolarining yallig'lanish kasalliklari mavjudligi bilan tariflanadi. Ushbu yoshdagi ayollar genitourinar tizimi kasalliklari paydo bo'lishining oldini olish uchun muntazam ravishda tor mutaxassislariga tashrif buyurishlari kerak. Shu bilan birga ST rivojlangan ayollarda relaksin-2 miqdori kamayishi, UTT dagi dopplerometriyada qon aylanish ko'rsatkichlarining va nisbiy qarshiliklarning o'zgarishi ham qayd etildi. Bu o'zgarishlar ham siydik ajratish tizimi kasalliklari rivojlanishida o'z hissasini qo'shishi tabiiydir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ахтамова Н. А. и др. Инновационный метод лечения хронической тазовой боли //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 12 (53). – С. 89-91.
2. Ахтамова Н. А., Наргиз Ш., Тилявова С. А. ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ЛЕЧЕНИЯ ХРОНИЧЕСКОЙ ТАЗОВОЙ БОЛИ //Re-health journal. – 2021. – №. 1 (9).
3. Амирзода Т. С., ШОПУЛОТОВ Ш. А. НЕДЕРЖАНИЕ МОЧИ И НЕУДЕРЖАНИЕ МОЧИ: КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ПАЦИЕНТОВ //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.
4. ЗЕЙНИТДИНОВА З. А., РИЗАЕВ Ж. А., ОРИПОВ Ф. С. СТЕПЕНЬ ЦИТОЛОГИЧЕСКОГО ПОРАЖЕНИЯ ЭПИТЕЛИЯ СЛИЗИСТОЙ ОБОЛОЧКИ ЩЕКИ ПРИ COVID-19 //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 2.
5. Закирова, Н., Туракулова, Ш., Эшматов, С., Хасанова, Д., Курбаниязова, В., & Нуридинова, Ш. (2017). Акушерские и перинатальные исходы беременности при артериальной гипотензии. Журнал проблемы биологии и медицины, (1 (93), 195–197.

6. АмировнаТИЛЯВОВА С., ХУДОЯРОВА Д. Р. РЕАЛИИ ВРЕМЕНИ. СИНДРОМ ГИПЕРАКТИВНОГО МОЧЕВОГО ПУЗЫРЯ И ПРЕМЕНОПАУЗА //БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 25.
7. Тоджиева Н., Курбаниязова В. Эффективность применения пролонгированного режима комбинированных оральных контрацептивов при лечении гиперпластических процессов эндометрия //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 4 (91). – С. 93-96.
8. РИЗАЕВ Ж. А., АХРОРОВА М. Ш. Оценка особенностей изменения слизистой оболочки и состояния полости рта при covid-19 //Журнал биомедицины и практики. – 2022. – Т. 7. – №. 4.
9. РИЗАЕВ Ж. А. и др. ПРОЯВЛЕНИЯ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ SARS-COV-2 В ПОЛОСТИ РТА //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 2.
10. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. ИСХОДЫ БЕРЕМЕННОСТИ У ПАЦИЕНТОК С COVID-19 //Актуальные вопросы диагностики и лечения новой коронавирусной инфекции. – 2020. – С. 35-39.
11. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. IMPROVEMENT OF METHODS OF NATURAL FERTILITY RESTORATION IN WOMEN WITH INFERTILITY CAUSED BY ENDOMETRIOSIS //Здоровье, демография, экология финно-угорских народов. – 2020. – №. 4. – С. 53-55.
12. Худоярова Д. Р., Кобилова З. А., Шопулотов Ш. А. Возможности инновационного метода обучения–геймификация //Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации.— Екатеринбург, 2021. – 2021. – С. 361-364.
13. Худоярова Д. Р., Шавкатова Г. Ш. ЭНДОМЕТРИЙ ПОЛИПЛАРИНИ ТАШХИСЛАШ ВА ДАВОЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЖИҶАТЛАРИ.
14. Шавкатова Г. Ш., Худоярова Д. Р., Абдуллаева Н. Н. МЕТАБОЛИЧЕСКИЙ СИНДРОМ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО КОРРЕКЦИИ
15. Askarova F. K., Yakhshinorov I. N. Risk Factors and Recommendations for the Treatment of Anemia in Pregnant Women (Literature Review) //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 190-193.
16. Askarova F. K. The Negative Impact of Vitamin D and Other Micronutrient Deficiencies in Pregnant Women //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 380-382.

17. ISKANDAROVNA T. N., RAKHIMOVNA K. D. RISK FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF ENDOMETRIAL HYPERPLASTIC PROCESSES IN PREMENOPAUSE //БИМЕДИЦИНА ВА АМАЛИЁТ ЖУРНАЛИ. – С. 72.
18. Tilyavova S. A., Karimova G. S. Realities Of Time. Chronic Gender Inflammation And Pelvic Pain //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 03. – С. 2020.
19. Todjiyeva N., Vohidov S., Rajabov A. ENDOMETRIUM AND ITS HYPERPLASTIC PROCESSES //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 6. – С. 355-359.
20. Shavkatova G. S., Xudoyarova D. R., Shopulotova Z. A. Metabolik sindrom-zamonaviy jamiyatning muammosi //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 486-491.
21. Shavkatovna S. G., Rakhimovna K. D., Khudoyarova D. R. STUDY AND TREATMENT OF THE ORIGINS OF OBESITY IN PREGNANT WOMEN //Next Scientists Conferences. – 2022. – С. 46-51.

GRAVITATIONAL STRESS INNOVATIVE TREATMENT METHODS

Khazratov Alisher Isomiddinovich

Oral Surgery and Dental Implantology department, Samarkand state medical university

Muminov Asliddin Yusupovich

Oral Surgery and Dental Implantology department, Samarkand state medical university

Annotation: *In connection with the deepening of understanding of the cellular mechanisms of hypoxia under chronic extreme exposure, as well as due to the success of pharmacology in the creation of new effective antihypoxants, it seems interesting and practically significant to study in an experiment the possibility of their use to optimize the adaptation syndrome caused by chronic hypergravity. Nutrition and living conditions of animals of all groups did not differ. At the end of the experiment, 14 days after the last extreme exposure, the animals were taken out of the experiment with ether vapors, and then the material was taken for conventional laboratory, biochemical and immunological studies.*

Key words: *gravitational stress, chronic hypergravity, hypoxia, adaptation syndrome, antihypoxant, pharmacooptimization of adaptation syndrome.*

The performed study fully complied with ethical standards and was carried out in accordance with the current rules for conducting work using experimental animals and was approved by the ethical committee of the International Academy of Sciences of Ecology, Human Safety and Nature (protocol No. 2 dated May 12, 2021).

The significance of differences in the mean values of independent samples was assessed using the parametric Student's test with a normal distribution law and the nonparametric Mann-Whitney test with a difference from the normal distribution of indicators. The test for normal distribution was evaluated using the Shapiro-Wilks test.

It was established that under chronic gravitational influences in the leukocyte formula of experimental animals (series 2 and 3) there were no significant differences compared to laboratory animals of series 1, that is, a group of intact animals.

The polysystemic blood reaction is known as the hematological stress syndrome, which is defined as a hematological response to tissue failure of various nature. Ideas about the general adaptation syndrome are largely associated with the assessment of quantitative and qualitative changes in the peripheral blood leukocyte formula [6].

It is known that the protection of the purity of the internal environment of the body is carried out by a complex of functionally interacting barrier systems. The immune system carries out detoxification reactions in close unity with the liver. So, in the process of protecting the body from foreign chemical compounds, coupled responses of two types arise: induction of the synthesis of microsomal monooxygenases in the liver and induction of the synthesis of specific antibodies. Reciprocal relationships between the immune system and enzymatic mechanisms of liver biotransformation activity have been established. Against the background of structural damage to the liver parenchyma and its functional insufficiency, the activity of microsomal enzymes of hepatocytes decreases, which leads to a decrease in the clearance of foreign substances entering the body, incomplete neutralization of endogenous metabolic products. Nonspecific liver function disorders lead to the appearance of distinct relationships with the parameters of the immune system (correlations of ALT and CEC, 1dC, bilirubin - CEC) [7, 8].

It has been shown that bilirubin increases the activity of phagocytosis by stimulating the microtubule system of macro- and microphages. Incomplete metabolism of protein structures and other chemical compounds can lead to the development of intoxication, immune and allergic reactions. The presence of a pathogenetic relationship between disorders of the functional state of the immune system and the liver made it possible to form an idea of the functional unity of the main mechanisms of immunological and metabolic homeostasis [9].

The most important ions characterizing the state of mineral metabolism are Ca^{2+} and P^{3+} . Calcium is involved in many cellular processes: the functioning of the

membranes of all cell organelles, the processes of oxidative phosphorylation, and regulates cell division [10]. In recent years, it has been shown that calcium ions play an important role in the antioxidant protection of cells by regulating the activity of apoptosis reactions [3]. It is known that the concentration of calcium and phosphorus ions in the blood serum determines its concentration in saliva. A long-term decrease in the level of ionized calcium and the Ca / P ratio in the secretion of the salivary glands leads to electrolyte imbalance, which results in caries and non-cariou lesions of hard dental tissues. Carrying out pathogenetic therapy, leading to the normalization of calcium levels in blood plasma, simultaneously increases the calcium content in saliva [10].

It is known that the main methods for studying the activity of phagocytic cells are: the test for the reduction of nitroblue tetrazolium - NBT-test, which allows to evaluate the oxygen-dependent antimicrobial system of phagocytes. Under the influence of microorganisms (or products of the bacterial membrane, in particular zymosan) on phagocytic cells, biochemical reactions of the so-called "respiratory explosion" are initiated, in which oxygen consumption by the cell increases by 7–15 times. As a result of these reactions, hydrogen peroxide and singlet oxygen (O_2^-) are synthesized, which have a pronounced bactericidal activity. The intact leukocyte membrane is impermeable to H₂O₂. During phagocytosis, the absorption of HBT–heparin–fibrinogen complexes occurs, its transfer to the phagosome and cytoplasm of phagocytes, where H₂O₂ is reduced to formazan. H₂O₂ reduction involves membrane oxidases that catalyze the transfer of electrons from the reduced form of NADP to molecular oxygen [12]. The dehydrogenases of glycolysis and hexose monophosphate shunt also take part in the reduction of H₂O₂, which provide a diffuse blue color and small blue granules in the cytoplasm of cells, while formazan is detected as large dark blue in phagosomes. granules. Defects in the formation system of superoxide hydroxyl radicals and hydrogen peroxide underlie incomplete phagocytosis [7, 8]. Consequently, the formation of

formazan in phagosomes characterizes the intensity of absorption of particles and the production of active radicals. Thus, the NBT-test is an integral one, allowing to evaluate both phagocytic and metabolic activity of cells.

Conclusion. Summarizing the above presented, it can be noted that under chronic hypergravity exposure, stress adaptive reactions develop, which pathogenetically justifies the need for preventive protective measures. At the same time, given the trend in world pharmacotherapy towards the creation of multicomponent drugs, it is advisable to continue experimental studies on the use of actoprotectors, as well as their combinations with antihypoxants for the purpose of their therapeutic and prophylactic use in chronic gravitational stress.

REFERENCES

1. Благинин А.А., Гребенюк А.Н., Лизогуб И.Н. Основные направления совершенствования медицинского обеспечения полетов авиации ВВС в современных условиях // Воен.-мед. журн. 2014. № 2. С. 42–44.
2. Пономаренко В.А., Ворона А.А. Предпосылки для развития профилактической авиационной медицины // Воен.-мед. журн. 2014. № 10. С. 55–56.
3. Иорданишвили А.К. Стоматологические заболевания у летного состава. СПб., 1996.
4. Пащенко П.С. Регуляторные системы организма в условиях гравитационного стресса (морфофункциональный аспект). СПб., 2007.
5. Шеннон К.Э. Математическая теория связи // Работы по теории информации и кибернетике / Под ред. Р.Л. Добрушина, О.Б. Лупанова. М.: ИЛ, 1963. С. 243–332.
6. Гаркави Л.Х., Квакина Е.Б., Уколова М.А. Адаптационные реакции и резистентность организма. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1990. 224 с.
7. Гайворонский И.В., Курочкин В.А., Гайворонская В.В. и др. Жевательные мышцы: морфофункциональная характеристика и возрастные особенности в норме и при воздействии экстремальных факторов. СПб., 2011.
8. Гайворонский И.В., Лобейко В.В., Гайворонская В.В. и др. Околоушная железа: морфофункциональная характеристика в норме и при воздействии экстремальных факторов. СПб., 2011.

9. Голиков С.Н., Саноцкий И.В., Тиунов Л.А. Общие механизмы токсического действия. Л.: Медицина, 1986. 279 с.
10. Григорьев А.И., Воложин А.И., Ступаков Г.П. Минеральный обмен у человека в условиях измененной гравитации. М.: Наука, 1994. 216 с
11. Качалиев Х. Ф. и др. Неотложная помощь при переломе скуловой кости и передней стенки гайморовой пазухи //Наука и образование сегодня. – 2021. – №. 1 (60). – С. 74-78.
12. Марупова М. Х., Кубаев А. С., Хазратов А. И. АНАЛИЗ ОККЛЮЗИОННО-АРТИКУЛЯЦИОННОГО ВЗАИМООТНОШЕНИЯ У ПАЦИЕНТОВ С СИНДРОМОМ БОЛЕВОЙ ДИСФУНКЦИИ ВИСОЧНО-НИЖНЕЧЕЛЮСТНОГО СУСТАВА //Conferencea. – 2022. – С. 195-196.
13. Пихур О.Л. Возрастные изменения состава и строения твердых тканей зуба. СПб.: Нордмедиздат, 2015. 154 с.
14. Манянский А.Н., манянский Д.Н. очерки о нейтрофиле и макрофаге. Новосибирск: Наука, 1989. 344 с.
15. Ризаев Ж. А., Хазратов А. И. Канцерогенное влияние 1, 2–диметилгидразина на организм в целом //Биология. – 2020. – Т. 1. – С. 116.
16. ХАЗРАТОВ А. И. и др. СРАВНЕНИЕ РЕЗОРБЦИИ МАРГИНАЛЬНОЙ КОСТНОЙ ТКАНИ ПРИ ОДНОЭТАПНОЙ И ДВУХЭТАПНОЙ ИМПЛАНТАЦИИ //E Conference Zone. – 2022. – С. 122-127.
17. Эшев С. С., Хазратов А. Н. К вопросу моделирование нарушенной структуры связных грунтов в лабораторных условиях //Инновационное развитие. – 2016. – №. 5. – С. 25-28.

Ёшларда экологик тарбия ва толерантлик ривожлантириш жамият
тараққиётининг муҳим омили
Қўқон давлат педагогика институти
катта ўқитувчиси
Азимов Адхамжон Солижонович

Аннотация. Ушбу мақолада ёшларда экологик тарбия ва толерантлик ривожлантириш жамият тараққиётининг муҳим омиллари ҳақида баён этилган. Бугун инсониятнинг табиатга нисбатан салбий муносабатлари оқибатларига гувоҳ бўлиб турибмиз. Дунёнинг бир бурчида сув тошқинлари, зилзилалар рўй бераётган бўлса, бошқа жойида ўрмон ёнғинлари кузатилаяпти. Бу каби глобал муаммолар табиат бойликларидан экологик омиллар ҳисобга олинмаган ҳолда фойдаланиш натижасида ўтган асрнинг иккинчи ярмида авж ола бошлаган эди.

Ключевые слова: экологик муаммолар, мотив, экологик марказ.

Айни чоғда экологик муаммоларни ҳал этишда тежамкор, экологик тоза технологияларни жорий қилиш, табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини изчил олиб бориш ёки соҳага оид қонунчиликни такомиллаштириш борасидаги саъй-ҳаракатлар уларни ҳал этишда етарли эмаслигини кўрсатмоқда. Аҳолининг экологик маданиятини юксалтириш, атроф-муҳитга оқилона муносабатда бўлиш, табиат неъматларини келгуси авлодлар учун асраб-авайлаш ҳиссини шакллантириш антропоген таъсирларнинг олдини олишда асосий омиллардандир. Бунда экологик таълим-тарбиянинг аҳамияти ҳам ниҳоятда юқори.

Зеро, экологик таълим-тарбия табиат ва жамият ўртасидаги узвийликни таъминлаш ҳамда табиий барқарорликни сақлашда муҳим аҳамиятга эгадир. Шунингдек, экологик таълим-тарбия ёшларни табиатдан онгли равишда фойдаланиш ва улар қалбида табиатга меҳр-муҳаббат уйғотиш ҳамда тежамкорликка ўргатишда қўл келади.

Албатта, ёш авлод қалбида табиатга нисбатан ҳурмат ҳиссини шакллантириш ва ривожлантириш муҳим масалалардан саналади. Бу, ўз навбатида, педагог кадрлар зиммасига катта масъулият юклайди.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда барча жабҳалар қаторида экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасида тўлақонли ҳуқуқий-меъёрий база яратилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги, “Таълим тўғрисида”ги қонунлар ҳамда Кадрлар тайёрлаш миллий

дастури, шунингдек, бошқа қатор ҳужжатлар экологик таълимтарбия тизимининг ҳуқуқий асосини ташкил этади.

Таъкидлаш жоизки, “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасида табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига эришиш учун барча турдаги таълим муассасаларида экология фанини ўқитишнинг мажбурийлигини таъминлаш мустаҳкамлаб қўйилган¹.

Таълим муассасаларида ўқитиш жараёнида ўқувчилар онгини ҳозирги экологик муаммолар моҳиятини очиб берувчи билимлар билан бойитиш ва шу билимларни уларнинг амалий фаолияти, ижтимоий меҳнати билан мустаҳкамлаб бориш мақсадга мувофиқ. Бундай масъулиятли вазифани ҳал қилиш учун ўқитувчидан шу соҳа бўйича билимга, педагогик маҳоратга, юксак экологик маданиятга эга бўлиш, шунингдек, тинимсиз изланиш, ўрганиш талаб қилинади.

Бу борада ўқув муассасаларида “Экологик марказ”, “Экологик тўғарак”ларни ташкил қилиш, мунтазам равишда экофестиваллар ёки танловлар ўтказиб туриш, ўқув-методик қўлланмалар, дарсликлар, кўرғазмали материалларни нашр этиш яхши самара бериши, шубҳасиз.

Экологик таълим-тарбияни юзага келтирувчи масканлардан яна бири, бу - маҳалла. Дарҳақиқат, халқимизда табиатга бўлган эҳтиром тарих каби кўхнадир. Шу маънода, азалий қадриятларимиздан бўлмиш умумхалқ ҳашарларини ўтказиш ва уларга ёшларни кўпроқ жалб этиш айни муддао.

Умуман олганда, ўқув юртлари, оила, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида ёшларнинг узлуксиз экологик таълим-тарбияси борасида самарали тизимни яратиш бугун зиммамиздаги энг муҳим вазифалардан биридир.

Ўзбекистоннинг демократик давлат, фуқаролик жамият асосларини қуриш жараёнида: ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий ва бошқа соҳаларда кенг масштабда ислохотларни амалга ошириши – экологик толерантликни ривожлантириш асосларини, мотивларини, механизмларини яратди ва барқарорлик шартларини, тараққиёт кафолатларининг стратегик вазифалари йўналишларини белгилаб берди.

Хусусан, давлатнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ривожланиш стратегиясида: 1) миллий тарихий қадриятлар ва миллий ўзликни тиклаш; 2) миллий давлатчиликни шакллантириш ва мудофаа қобилятини мустаҳкамлаш; 3) демократик институтларни ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш; 4) бозор иқтисодиёти муносабатларини қарор топдириш ва мулкдорлар синфини

¹ “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. <https://lex.uz/acts/107115>

шакллантириш; 5) ички ва ташқи ижтимоий-экологик сиёсат ва аҳоли ижтимоий фаоллигини ўстириш; 6) мамлакат стратегик имкониятлари ва табиий ҳом-ашё ресурсларидан оқилона фойдаланиш; 7) инсон салоҳиятини ривожлантириш ва ижтимоий ишлаб чиқариш инфраструктурасини такомиллаштириш; 8) кенг кўламли ўзгаришлар ва ҳамкорлик кафолатларини яратиш; 9) жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорликни, барқарор тараққиётни кафолатловчи имкониятларини яратиш стратегик вазифалари кун тартибига қўйилган эди².

Глобаллашув жараёнининг табора шиддатли тус олиши нафақат инсоният имкониятларини кенгайтормоқда, балки зиддиятларнинг кескинлашуви, ривожланган ва қолоқ давлатлар ўртасидаги тафовутнинг ўсишига олиб келмоқда. Бунинг оқибатида тинчлик ва барқарорликка раҳна солаётган, моҳияти ва кўламига кўра трансмиллий хусусиятга эга турли хатти-ҳаракатлар содир этилмоқда³.

Бундай шароитда Ўзбекистон давлатининг 2017-2021 йилларга мўлжалланган “Ҳаракатлар стратегияси”да белгиланган вазифаларни самарали бажариш натижалари, унинг умуман халқаро алоқаларида, хусусан экологик муносабатларида толерантлик тамойилига амал қилишига боғлиқлигини тарихий тараққиёт мантиғи кўрсатиб бермоқда. Зеро, XXI аср воқелиги инсоният олдида кескинлашаётган глобал муаммоларни ҳал этишда толерантлик тамойилига асосланишни, ҳаётий заруратга, ижтимоий-экологик барқарор тараққиёт мотивига айлантирди ва уларни конкретлаштирмоқда.

Шунинг учун ҳам, Ўзбекистоннинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган “Ҳаракатлар стратегияси”да белгиланган вазифаларни мазкур тадқиқот мавзуси нуқтаи назардан таҳлил қилсак, **қонун устуворлиги экологик-ижтимоий фаолиятда толерантлик ҳодисасини ривожлантиришнинг муҳим механизми ва шарти эканлиги маълум бўлади.**

Хусусан, суд ҳокимиятининг экологик масалалар ечимида: 1) суд тизими мустақиллигини таъминлаш ва нуфузини ошириш учун демократлаштириш ва такомиллаштириш; 2) экологик қонунбузарликларни чегаралаш, таъқиқлаш ва жазолашда судларни ихтисослаштириб, маъмурий, жиноят, фуқаролик ва хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш, 3) фуқаролар экологик ҳуқуқи ва эркинликларини ҳимоя қилишни кафолатлаш учунбарча зарур чораларини кўриш; 4) жиноят ва жиноят-

²Каримов И. Хавфсизлик ва барақарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т: Ўзбекистон. 1998. Б-125.

³Ш.М.Мирзиёев. Тинчлик, маърифат ва бунёдкорлик йўлида ҳамкорлик. //Халқ сўзи, 2016 йил, 19 октябрь.

процессуал қонунчилигида экологик ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш жараёнини такомиллаштириш ва либераллаштириб; жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тартибини инсонпарварлаштириш; 5) экологик жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасида давлат ва фуқаролик институтлари фаолиятини мувофиқлаштириш; 6) экологик терроризм, коррупция, экспансия ва бошқа уюшган жиноятчилик шакллариға қарши курашиш бўйича ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш; 7) **экологик жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришда** давлат тузилмалари, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил этиш; 8) экологик ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ҳамда уларға имконият яратаётган сабаб ва шароитларни бартараф этишда экологик ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари фаолияти устидан жамоатчилик назорати механизмлари самарадорлигини ошириш давлат сиёсатида экологик толерантлигини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари қилиб белгиланган⁴.

Экологик партияларнинг халқаро сиёсий муносабатларини, жамиятнинг: сиёсий, иқтисодий, мафкуравий тузими характериға, муайян ижтимоий қатламлар манфаатларға боғлаб, сиёсатлаштириш ва мафкуралаштириш ғализ назарий хулосаларға олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. <https://lex.uz/acts/107115>
2. Алихонов Б. Экологик таълим - атроф-муҳит мусаффолигининг асосий омили. Халқ сўзи, 10 август 2012 й.
3. Каримов И. Хавфсизлик ва барақарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т: Ўзбекистон. 1998. Б-125. 4.Ш.М.Мирзиёев. Тинчлик, маърифат ва бунёдкорлик йўлида ҳамкорлик. //Халқ сўзи, 2016 йил, 19 октябрь.
5. Musaev, Odil, et al. "Socio-philosophical interpretations of such concepts as" ethnos" and" nation" as social unit." *International Journal of Advanced Science and Technology* 29.5 (2020): 1936-1944.
6. ЮСУПОВ, Ахроржон. "CULTURAL, SPIRITUAL AND IDEOLOGICAL FACTORS IN INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF CITIZENS IN SOCIETY." *O 'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI* 1.5 (2022).

⁴Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисида /расмий нашр/ Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги. -Тошкент: Адолат, 2017.

7. Юсупов, Ахрор. "СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ГРАЖДАН." *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ*. 2020.
8. Юсупов, А. К. "Роль гражданской активности в демократизации общества." *Вопросы политологии* 10.9 (2020): 2709-2716.
9. Yusupov, Ahror Kurbanovich. "THE ROLE OF NATIONAL IDENTITY IN INCREASING THE SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF THE YOUTH OF UZBEKISTAN." *E-Conference Globe*. 2021.
10. Юсупов, Ахроржон, and Баходирхан Кодирхан угли Нуманов. "КИПЧАКИ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ И ИХ УЧАСТИЕ В ЭТНИЧЕСКОМ ПРОЦЕССА." *Ученый XXI века* 6-2 (2016).
11. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon. "The Role of National Identity in Increasing the Socio-political Activity of the Youth of Uzbekistan." *JournalNX*: 177-179.
11. Alimovna, Usmonova Sofiya, and Juraeva Ramziya Abdurahimovna. "THE PLACE OF ETHNOTOPONYMS IN TOPONYMY." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor: 7.429* 11.09 (2022): 300-303.
12. Abdurakhimovna, Joraeva Ramziya. "Lexical-Semantic Features Of Muqimi's Works." *Journal of Positive School Psychology* (2022): 138-144.

BOLALARNI HAR TOMONLAMA RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY FAOLIYATNING O'RNI.

Xolmatova O'g'iloy Tojiddin qizi

Termiz davlat Pedagogika instituti maktabgacha ta'lim 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish fikrlash qobiliyatini, ko'rish xotirasini, ijodiy tasavvurni, badiiy didni rivojlantirishga qaratilgan. Maktabga bolalarni tayyorlashda tasviriy faoliyatga o'rgatishda rasm, qurish materiallari bo'yicha bilim, malakalarini egallash maktabda tasviriy faoliyat darslari va mehnat darslarini muvaffaqiyatli egallashlari haqida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tasviriy faoliyat, badiiy ijod, rasm chizish, estetik sezgi, san'at asarlari

Maktabgacha ta'limning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jixatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik xislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruxiy sog'ligini ta'minlashdan iborat. Asosiy maqsadlardan yana biri zamonaviy tasviriy san'at orqali bolalardagi qobiliyat xamda imkoniyatlarni aniqlab, ularni to'g'ri shakllantirish va yuzaga chiqarishdir. Tasviriy san'atning o'ziga xos murakkabliklarini tushunib, uning nozik qirralarini maktabgacha yoshdagi bolalarga ulashish mahoratiga ega bo'la oladigan tarbiyachilarni etishtirib chiqarish vazifasi turibdi

Rasm chizish, loydan buyumlar yasash va applikatsiya — bu tasviriy faoliyat turlari bo'lib, ularning asosiy vazifasi tevarak-atrofnı obrazli aks ettirish hisoblanadi. Masalan, yozuvchining she'ri va rassomning asari. Tasviriy faoliyat maktabgacha yoshidagi bolalarni har tomonlama tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. Tasviriy faoliyat bolalarni ongli tomondan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. Birorta predmetni chizish yoki yasash uchun albatta u bilan oldindan tanishish yoki kuzatib chiqish, uning shakli, katta-kichikligini, qismlarning joylashishi, rangini bilish kerak bo'ladi. Bu jarayonda ko'rish, sezish, qo'l harakatlari ishtirok etmay qolmaydi. Bolalar predmet va hodisalarni kuzatish va ko'rib chiqish jarayonida predmetni katta-kichik guruhlarga bo'lib, uning shaklini o'zgartirib, rangini turli-tumanligi bilan tasvirlaydilar. Shuningdek, tasviriy faoliyat jarayonida bolalar turli xil material (qog'oz, bo'r, bo'yoqlar) bilan ularning o'ziga xos xususiyatlari, ular bilan ishlash texnikasi bilan tanishadilar, bu esa bolalarning aqlan o'sishiga sabab bo'ladi. Tasviriy

faoliyat jarayonida bolalarda fikr yuritish operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash umumlashtirish)ning rivojlanishiga imkon beradi, bu, o'z navbatida, bolalarning oqilona o'sishiga olib keladi. Bu jarayonda bolalarning nutqi rivojlanadi.

Sensor tarbiyani amalga oshirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati katta. Chunki bolalar predmetlar bilan uzviy bog'lanadilar, ularning o'ziga xos sifatlari, shakli, rangi bilan, katta-kichikligi bilan tanishadilar, ularning farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritishga imkon beradi. Tasviriy faoliyat bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalaydi. Chunki bolalar o'z ishlarida bizning hayotimizda, jamiyatda bo'layotgan voqea-hodisalarni aks ettiradilar, ulardan mamnun bo'ladilar, hayajonlanadilar.

Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda irodaning sifatlari — boshlagan ishini oxiriga yetkazish, oldiga maqsad qo'yib, o'shani bajarishga tomon intilish, qiyinchiliklarni yengish, o'rtoqlariga yordamlashish kabi xususiyatlar tarbiyalanadi. Jamoa ishini yaratish jarayonida bolalarga bir-biriga yordam, kelishib ishlash kabi sifatlarni tarbiyalanadi. Bolalarda, ishni baholash jarayonida, bolalarni o'rtoqlarining ishga nisbatan real munosabatda bo'lish, to'g'ri baholash, o'z ishidan va o'rtoqlarining ishidan xursand bo'lish kabi axloqiy sifatlarni tarbiyalanadi. Tasviriy faoliyat bu bolalarni o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini bajarishda tinmay mehnat qilishga undovchi faoliyat hisoblanadi. Bolalarda mehnat ko'nikmalarini o'stirish, tarbiyalash kerak, faqat navbatchilik orqali ba'zi bolalarda emas, balki, har bir bolada. Tasviriy faoliyat bolalarga estetik tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi. Har bir predmetning katta-kichikligini, rangini, shaklini, fazoda joylashishini ajratish, bu estetik sezgining bo'laklari hisoblanadi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi — bu rangi, ritmi, proporsiyani chuqurroq sezish bilan bog'liqdir. Bolalar rangni, shaklni, uning xilma-xilligini sezsa yoki his etsa, u shunchalik ranglar aralashmasining xilma-xilligidan zavq oladi, bahramand bo'ladi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi, ularda predmetga va uning ba'zi sifatlariga nisbatan estetik baho berishga o'rganadilar. Ularda tasviriy san'at asarlarini tushunishga, ularga nisbatan his-tuyg'uni, munosabatni tarbiyalaydi. Tasviriy faoliyat bolalarda badiiy-ijodiy o'stirishda muhim rol egallaydi. Bolaning badiiy ijodiy o'sishi bu obrazli fikr yuritish, estetik idrok etishni va obraz yaratishda zarur bo'lgan malaka, ko'nikmalarni egallash hisoblanadi. Masalan, tabiatga yoki istirohat bog'iga sayr, ko'z faslida sayohat uyushtirish. Tarbiyachi bolalarni predmet yoki tevarak-atrofni kuzatishda paydo bo'luvchi estetik his-tuyg'u orqali, tevarak-atrofga, kishilar mehnatiga to'g'ri baho berish, vatanga nisbatan muhabbat kabi sifatlarni tarbiyalash mumkin. Bolalarni o'z ishini yana ham chiroyli va yaxshi bajarish,

boshqalarga yoqadigan, ularni ko'rganda quvonadigan qilib yaratish bu badiiy, axloqiy tarbiyalaslmimg asosiy vazifasi hisoblanadi.

Maktabga bolalarni tayyorlashda tasviriy faoliyat katta ahamiyat kasb etadi. Rasm, loy, qurish materiallari bo'yicha bilim, malakalarini egallash maktabda tasviriy faoliyat darslari va mehnat darslarini muvaffaqiyatli egallashlariga asos bo'ladi. Ularni o'quv faoliyatiga tayyorlaydi: pedagogni tinglashga, uning ko'rsatmalarini bajarishga o'rgatadi. Oldiga qo'yilgan vazifani hal etishda, uning asosiy va muhim hal etish yo'llarini izlab topish bu o'quv faoliyatning asosiy sababchilaridan biridir. Tasviriy faoliyat jarayonida o'z ishini nazorat qilib borish, maktabda vazifalarni bajarishda ham rol o'ynaydi. Shuningdek, bola tasviriy faoliyat jarayonida psixologik jihatdan ham tayyorlanib boradi. Maktabda qiziqishga xohish, yangiliklarni bilishga intilish, maqsad sari intilish, tartibli holda shug'ullanish va shu kabilar. Shunday qilib, tasviriy faoliyat jarayonida olgan malakalar bolalarni maktab hayotiga tezda kirishib ketishiga asos bo'ladi.

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari boshqa ta'lim-tarbiyaviy ish bo'limlarining vazifalari bilan chambarchas bog'liq. Mashg'ulot o'tishda tarbiyachi bolalarning boshqa faoliyatlarida olgan bilimlariga ham tayanadi. Bolalar tasvirlamoqchi bo'lgan predmet haqida tasavvurga ega bo'lsalar, rasm, loy, applikasiya ishlarida samarali natijalarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yusupova P. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi". T.: O'qituvchi, 1993.
2. Xasanboyeva O.U. va boshq. "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi". T.: Ilm ziyo, 2006.
3. Sodiqova Sh.A. "Maktabgacha pedagogika". T.: Tafakkur bo'stoni, 2013
4. Kayumova.N "Maktabgacha pedagogika" T.: TDPU ,2013.
5. Qodirova.F., va boshqalar. "Maktabgacha pedagogika".-T., "Ma'naviyat", 2013
6. Nurmatova M.Sh. Xasanova Sh.T. "Rasm buyum yasash va bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish metodikasi". "Cho'lpon", T.:2010y.

GINEKOLOGIK BEMORLARNI TEKSHIRISH USULLARI

Xurramova Kamola O'ktamovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqoladan siz "ginekologiya fani o'zi nima, u nimani o'rganadi, ginekologiya fanining qanday tekshirish usullari bor?" kabi savollarga javob olishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Ginekologiya, tug'ruq komplekslari, anamnez, kontratsepsiya, bachadon polipi.

Ginekologiya (gynae – ayol, logos – ta'limot) – ayollar jinsiy a'zolarining fiziologiyasi va patologiyasini o'rganuvchi fan. Ginekologiya terapiya, xirurgiya va boshqa tibbiy fanlar bilan birgalikda klinik tibbiyotning asosini tashkil etuvchi ixtisoslar jumlasiga kiradi. Ginekologiya bo'limi ixtisoslashtirilgan turli statsionarlar tarkibiga (ko'p tarmoqli shifoxonalar, tug'ruq komplekslari, onkologik, silga qarshi kurash, endokrinologik dispanserlar) kirishi mumkin. Umumiy ixtisosdagi ginekologiya bo'limi jarrohlik yo'li bilan davolanishga va konservativ yo'l bilan davolanishga muhtoj kasallarga mo'ljallangan bo'limlar: qabul bo'limi, palatalar, tekshirib ko'rish, bog'lash, muolaja xonalar, oshxona, xodimlar xonasi, tibbiyot hamshirasi postlari, katta va kichik operatsiya xonalari, operatsiyadan keyingi xona, endoskopik xona, tuvak va kleyonkalar yuviladigan va quritadigan xonalardan iborat. Asosiy hujjatlar: qayd qilish jurnali; kasallik tarixi F¹003/U; homiladorlikni to'xtatish (abort) tibbiy kartasi F¹027/U; statsionardan chiqish varaqasi F¹027/u; perinatal o'lim to'g'risida guvohnoma F¹106 – 2/u; o'lim to'g'risida guvohnoma F – 106 /U.

Ginekologik kasalliklar subyektiv (shikoyatlar, anamnez) va obyektiv tekshirish ma'lumotlariga asosan aniqlanadi (diagnoz qo'yiladi).

Bemorning asosiy shikoyatlarini bilib, oldingi hayoti va boshdan kechirgan kasalliklari to'g'risida, ushbu kasallikning qanday boshlanganligi haqida ma'lumotlar olinadi. Dastlab umumiy ma'lumotlar: bemorning familiyasi, ismi, otasining ismi, oilaviy ahvoli, kasb-kori, yoshi, turmushi va ovqatlanish sharoitlari, zararli odatlari bor-yo'qligini bilish kerak.

Bemorning yoshi muhim ahamiyatga ega, chunki bitta simptomning o'zi ayol kishi hayotining turli davrlarida har xil kasalliklarning belgisi bo'lishi mumkin. Bemorning kasb-kori, mehnat sharoitlarini bilish ko'pgina patologik jarayonlarning sabablarini aniqlab olishga yordam beradi. Masalan: og'ir yuk ko'tarish, tik oyoqda uzoq turib ishlash ayol kishi jinsiy a'zolarining noto'g'ri holat olishiga yo'l ochadi. Ishlab chiqarishda mehnat – sanitariya-gigiyena sharoitlari va xavfsizlik texnikasi buzilgan chog'larda vibratsiya, kimyoviy va radioaktiv moddalarga yaqin yurish

ayollarning hayz ko'rish funksiyasiga va bola tug'ish funksiyalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Uzoq muddat sovqotish yoki haddan tashqari issiqlab ketish bilan aloqador ish yallig'lanish jarayonining qo'zishiga olib kelishi mumkin. Umumiy ma'lumotlarga ega bo'lgandan keyin uni vrachga kelishga majbur qilgan shikoyatlarini aniqlash kerak. Ginekologik bemorlar odatda og'riq borligi, oqchil kelayotgani, hayz sikli buzilganligidan (bachadondan qon ketayotganligi yoki hayz ko'rmasligidan), farzandsizlikdan noliydi. Og'riqlar ginekologik kasalliklarda (vaqt-vaqti bilan tutib turadigan, kemirayotgandek bo'lib seziladigan, mudom simillab turadigan) ular zo'rli, seziladigan joyi, tavsifi, tarqaladigan joyi jihatdan har xil. Anamnez yig'ishda irsiyatga ahamiyat berish kerak. Bemorning ota-onalari yoki yaqin qarindoshlarida surunkali infeksiyalar (sil va boshqalar, ruhiy, tanosil, o'sma kasalliklari, qon kasalliklari, moddalar almashinuvi kasalliklari, alkogolizm borligi bemorning ana shu kasalliklarga moyil-moyil emasligini aniqlab olishga yordam beradi). Bemorni so'rab surishtirish hayot anamnezini go'daklik davridan boshlab aniqlab olinadi. Ginekologik kasalliklarning sabablarini aniqlab olishda ilgari umuman boshidan kechirilgan dardlarning ahamiyati katta. Odamning tez-tez angina, revmatizm bo'lib turgani, jigar kasalliklari, neyroinfeksiya va boshqa kasalliklar bilan og'rigani aksari hayz funksiyasining buzilishiga jismoniy va jinsiy jihatdan rivojlanishda orqada qolishga olib keladi.

Ayol organizmi spetsifik funksiyalari: hayz, jinsiy, bola tug'ish va sekretor funksiyalarining xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. So'rab surishtirishni birinchi marta qachon hayz kela boshlaganini (menarxe), hayz funksiyasining ti'dini (hayz sikli va hayzning qancha davom yetishi, keladigan qon miqdori, og'riq bo'lish-bo'lmasligi), qachon so'nggi marta hayz bo'lganini aniqlashdan boshlash kerak. Jinsiy funktsiya xususiyatlari: jinsiy hayotning qachon boshlangani, jinsiy hissiyot, jinsiy aloqa vaqtida ko'riladigan o'zgarishlar (og'riq sezilishi, jinsiy aloqadan keyin qon aralash ajralmalar kelishi), bo'yida bo'lishdan saqlanish (kontratsepsiya) usullari ginekologik kasalliklar bilan bevosita bog'langan bo'ladi. Diagnostika aniqlashda bemor erining yoshi va salomatligi ham katta ahamiyatga ega. Bola tug'ish funksiyasining xarakterini aniqlab olishda ayol kishining necha marta bo'yida bo'lgani, homiladorlikning qanday o'tgani va oqibati nima bo'lgani sinchiklab surishtirib bilib olinadi. Bemor farzandsizlikdan noliydigan bo'lsa, avval qanday tekshirishlar va davo qilib ko'rilganini aniqlab olish kerak. Sekretor funktsiya xarakteri jinsiy yo'llardan patologik ajralmalar (oqchillar) kelish-kelmasligi va bularning miqdori haqidagi ma'lumotlar aniqlanadi. Ko'pincha vulva, qin, bachadon bo'yni va jinsiy sistema yuqorida yotgan a'zolarining har xil etiologiyali yallig'lanish kasalliklari

oqchillar kelib turishiga sabab bo'ladi. Oqchillar bachadon polipi va rakning belgisi bo'lishi mumkin. Oqchil suyuq, suvsimon, yiringsimon, shilimshiqsimon, tvorogsimon bo'lishi mumkin. Akusherlik-ginekologik anamnez xususiyatlarini aniqlab, bilib olgandan keyin mazkur kasallik anamneziga o'tiladi. Mazkur kasallikning qay tariqa avj olganligi to'g'risidagi ma'lumotlar: uning qachon paydo bo'lganligi, abort, tug'ruqlar, birga davom etib kelayotgan kasalliklar, hayz, sovqotish, umumiy infeksiya va qilingan davoning xarakteri va natijalari to'g'risidagi ma'lumotlar alohida diqqatga sazovordir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allayorov Ya.N. "Reproduktiv salomatlik va kontraseptiv texnologiya", «Istiqbol», T., 2005.
2. Allayorov Ya.N. "Akusherlik" "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, T., 2011.
3. Allayorov Ya.N., Yusupova D.O', Asqarova F.Q. "Akusherlikda amaliy ko'nikma va muolajalar", Samarqand, 2007.
4. Allayorov Ya.N., Tosheva D.G., Yusupova D.O'. "Onalikda hamshiralik parvarishi", "Voris" nashriyoti, T., 2012.

Konstruksion materiallarning mexanik xossalari
Axmedov Dilshod Namoz óg'li
Termiz muhandislik-texnologiya instituti
Mexanika fakulteti 2-bosqich 21 A guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada konsstruksion materiallar haqida yozilgan. Konstruksion materiallar quyidagi metallar asosida tayyorlanadi: magniy, alyuminiy, titan, xrom, vannadiy, marganec, temir, kobolt, nikel, mis, rux, qalay, qo'rg'oshin va boshqalar. Konstruksion materiallar sifatida ishlatiladigan metallar va ularning qotishmalari engil qiyin yoki oson suyuqlanuvchan, mustaxkam, edirishga chidamli, korroziyaga chidamli kabi talablarga ega bo'lishi kerak. Hozirgi zamon texnikasining mashinalar, stanoklar, samoletlar, avtomobillar, temir yo'l vagonlari, og'irligini ularning puxtaligiga putur etkazmagan holda engillashtirishga imkon beradigan metallarga talabi katta.

Kalit so'zlar: Konstruksion materiallar, magniy, alyuminiy, titan, xrom, vannadiy, marganec, temir, kobolt, nikel, mis, rux, qalay, qo'rg'oshin, stanok, samolet, temir yo'l, avtomobil, qotishma, solishtirma og'irlik, suyuqlanish temperaturasi, mustaxkamligi.

Kirish

Konstruksion materiallar.

Texnika mutaxasislari solishtirma og'irligi kichik bo'lgan metallrdan kengroq foydalanish ustida tinmay ish olib bormoqdalar. Biroq, asosan magniy o'ta engil (solishtirma og'irligi 1,74) qotishmalar tayyorlash uchun keyingi vaqtlarda tobora kengroq qo'llanilyapdi. Bunday qotishmalar asbob – uskunalarning og'irligini alyuminiy qotishmalaridan ko'ra yana ham engillashtirish imkonini beradi. Konstruksion materiallar tarkibiga ko'ra quyidagi ikki guruhga bo'linadi: Yengil konstruksion materiallar. Yengil konstruksion materiallarga asosan 4 ta metall kiradi. Ular quyidagilar: berilliy, magniy, alyuminiy, titan.

Asosiy qism

Yuqoridagi metallardan magniy va alyuminiy haqidagi ma'lumotlar bilan tanishtirib o'tamiz. Magniy eng muhim engil metallarning biri bo'lib, hozirgi zamon texnikasida, ayniqsa, har biy texnikada alyuminiy kabi tobora keng qo'llanilmoqda. Magniyni sanoatda olish usuli o'tgan asrning oxirigcha ibtidoiy aholi qolib keldi. Undan asosan pirotexnika uchun kukun yoki kambar lenta tarzida foydalanilardi. Magniy sanoatining rivojlanishiga magniy qotishmalarining kashf qilinishi katta ta'sir etdi. Magniy er qobig'ida ko'p tarqalgan elementlar jumlasida bo'lib, u er qobig'ida

tarqalishi bo'yicha 8 o'rinda turadi. Uning zahiralari mis, nikel, rux kabi metallarning zahiralaridan bir qancha martta ko'pdir. Kimyoviy aktivligi yuqori bo'lgani tufayli magniy er qobig'ida erkin holati emas, balki birikmalar tarzida uchraydi. Er qobig'i ustki qatlamning 16 km gacha chuqurligida magniyning kislorodli birikmasi magniy oksid (MgO) o'rtacha 3,45 % chamasida bo'ladi. Qirg'oqlarning nurashi tufayli yuvilib suvga o'tadigan magniy oksid dengiz suvida to'planadi; bu suvda o'rtacha hisobda qariib 0,14% magniy bo'lib, u xlorli birikma magniy xlorid tarzida uchraydi

Magniy olinadigan eng muhim xom ashyo magnezit, dalamit, karnolit va boshqalardir. Sanoatda magniy olishning ikki usuli – termik va elektrolitik usuli bor. Termik usuli magniy oksidni biror qaytaruvchi, masalan, ko'mir, alyuminiy, kremniy va shu kabilar yordamida to'g'ridan-to'g'ri magniygacha qaytarishdan iborat. Misol: $MgO + C = Mg + CO$ Bunda, temperatura 1000 C atrofida bo'lishi shart. Elektrolitik usulda magniy olishda uning har kilogramiga 20-25 Kilovatt-soat elektroenergiyasi sarflanadi va undan tashqari bu usuldagi xom ashyo juda toza bo'lishi lozim. Magniy dyuralyuminiy va magnaliy kabi keng tarqalgan alyuminiy qotishmalarining ancha puxtaligiga sababchidir. Bo'larda 0,8% (dyuralyuminiyda) 8-10% gacha (magnaliyda) bo'ladi.

Magniy uncha puxta bo'lmaganligi tufali toza holda konstrukciya materiali sifatida ishlatib bo'lmaydi. magniy qotishmalarining solishtirma og'irligi kichik bo'lib 1,8 ga teng. Bu qotishmalarning yangi bir afzallikka, ya'ni yuqori mexanik sifatlariga ega. Magniy qotishmalari solishtirma puxtaligi (uzulishga vaqtli qarshilikning solishtirma og'irlikka nisbati) jihatidan asosiy keng tarqalgan alyuminiy qotishmasi – dyuralyuminiyga yaqin turadi. Magniy qotishmalari ba'zan «elektron» deb ataladi. Magniy qotishmalari konstrukciyalarini englillashtirish zarur bo'lgan hamma erda, ayniqsa transport hamda mashinasoxlikda ishlatish maqsadga muvofiqdir. Samoletlar matorlarining xilma-xil detallari aeroplan va to'plarnig g'ildiraklari, moy va benzin solinadigan baklar, radio apparatlarning detallari, temir yo'l vagonlarining, metro vagonlarining, tramvaylarning, avtobus va trolleybuslarnin qoplamalari, stanoklarning detallari, ko'chma asboblari, ro'zg'or asboblari – bo'larning hammasi magniy qotishmalari ishlatsa bo'ladigan sohalarning bir bo'lagi.

Hozirda alyuminiy etishmasligi va magniy xom ashyosining ancha qulayligi sababli eng yirik hamma sanoatlashgan mamlakatlar magniy sanoatining rivojlanishini tezlatmoqda. Alyuminiy er qobig'ida kislorod va kremniy qatorida ko'pchilikni, er qobig'ining 7,3% ni tashkil yetadi. Granitdan, sienitdan, dioritdan, bazaltdan va boshqa jinlardan vujudga kelgan baxaybat tog' massivlarining paydo bo'lganligi va mavjudligi boisi faqat va faqat alyuminiydandir. Birlamchi tog'jinlarining nurashi

natijasida turli tuman narsalar, avvalo gil hosil bo'ladi. U insoniyatning moddiy madaniyatida (qurilishlarda, idish tovoqlar va boshqa narsalar tayyorlashda qo'llanilishi bilan) nihoyatda katta ahamiyat kasb etdi. Tarkibida gil tuprog'i bo'lgan va topilag joyi – Franciyaning Janubidagi Bo (Veaix) shaxri nomidan olinib, boksit deb atalgan jins 1821 yilda tavsiflab berildi. Boksit tarkibida qariib 50% gil tuproq, 26% temir oksidi va 24% suv bo'ladi.

Alyuminiy ishlab chiqarish uchun asosan alyuminiy oksid suyuqlanmasi qo'llaniladi. Alyuminiy chiqarishda bir tonna alyuminiy olish uchun 20ming Kilovatt-soat energiya talab qilinadi va qariib 2 kg gil tuproq kerak bo'ladi. Alyuminiyning qimmatli xususiyatlari: elektr va issiqlik o'tkazuvannligi, qayishqoqligi, engilligi, ko'p kimyoviy moddalarga nisbatan chidamliligi va boshqalar alyuminiyga keng istiqbol ochib bergan bo'lar edi. Lekin nihoyat darajada engil bo'lgani holda mexanik xossalari jihatidan eng qimmatli bo'lgan qotishmalar xosil qila olishi tufayligina alyuminiy «istiqbolli metall» ga aylandi. Bu qotishmalarda 1909 yili kashf etilgan dyuralyumin avivciya sanoatida, tarnsportda, kimyo sanoatida va texnikaning boshqa sohalarida juda ham ko'p maqsadlar uchun qo'llaniladi. Dyuralbyumin tarkibida: 92-96% alyuminiy, 3,5-5% mis, 0,5% magniy va 0,5% marganec bo'ladi. Boshqa qotishmalardan silyumin (tarkibida 12-13% kremniy va 0,1% natriy bor) ko'p ishlatiladi. Uchichi qimmatli qotishma magnalidur. Bu – alyuminiyning magniyli har xil qotishmalarga berilgan umumiy nom.

Ular atmosfera koroziyasiga qarshi g'oyat darajada turg'un bo'lib, negizini alyuminiy tashkil qilgan qotishmalar ichida eng engilidir (solishtirma og'irligi qariib 2,5). Alyuminiy avtomobillar, dirijabllar, sammolyotlarda muhim rol' o'ynaydi. Alyuminiy sanoatining taraqqiy etishiga xavoni zabt etishni tez kuchayib borayotgani, shubxasiz, yordam berdi. Alyuminiy, elektrosimlarni tayyorlashda har xil aslaxa buyumlar va uy-ro'zg'r buyumlari ishlab chiqarishda ko'p qo'llanilmoqda. Alyuminiy qotishmaarining tobora ko'plab ishlatilayotganligi alyuminiy sanoatining tez taraqqiy etishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Xrom – er po'stlog'ida 0,2% bo'lib, uning xromli temir tosh tarkibli rudasi majud ($Fe_0\text{-}Cr_{203}$). Ishlatilishi. Metallarni xromlashda (koroziyaga qarshi) po'latni legarlashda ishlatiladi. U po'lat tarkibida bo'lsa, bunday po'lat koroziyaga chidamli bo'lib, qattiqligi oshadi. Marganes. Yer po'stlog'ini 0,1% ni tashkil qiladi. Tabiatda MnO_2 , Mn_3O_4 , Mn_2O_3 holida uchraydi. Marganes, marganes sulfatni elektroliz qilib, uning oksidlaridan kremniy yordamida qaytarib olinadi. Ishlatilishi. Asosan po'latni legarlashda ishlatiladi. Tarkibiga 15% marganec qo'shilgan po'lat yuqori qattiqlikka va mustaxkamlikka ega bo'ladi. Bunday po'latdan temir yo'l relslari tayyorlanadi.

Mn+Cu+Ni=Magnanin qotishmasi elektrotexnikada ishlatiladi. Uning KMnO₄ birikmasi medicinada, kimyo sanoatida va xo'jaliklarda turli maqsadlarda qo'llaniladi. Temir. Er po'stlog'ining 4% ni tashkil yetadi. Oksidlar, sulfidlar va boshqa birikmalar holda uchraydi. Temirdan cho'yan va po'lat ishlab chiqariladi.

Ishlatilishi. Temir paravoz, elektrovoz, vagon, trolleybus, avtomobil, traktor, mashinalar, shaxtalarning jixozlari va boshqa buyumlar tayyorlashda ishlatiladi. Shahar va qishloqlarda temirbeton uylar va maishiy muassasalar qurilishida keng iste'mol buyumi sifatida ishlatilmoqda. Kobalt. Yer po'stlog'ida 0,004 % ni tashkil yetadi. Ishlatilishi. Kobalt qotishmalar ishlab chiqarishda keng ishlatiladi. Uning qotishmalari isiqlikka chidamli bo'ladi. Undan magnitlar tayyorlanadi. Kesuvchi asboblari tayyorlanadi. Shisha sanoatida shishaga rang berishda ishlatiladi. Nikel. Yer po'stlog'ida 0,01% tashkil yetadi.

Xulosa

Konstruksion materiallar quyidagi metallar asosida tayyorlanadi: magniy, alyuminiy, titan, xrom, vannadiy, marganes, temir, kobolt, nikel, mis, rux, qalay, qo'rg'oshin va boshqalar. Konstruksion materiallar sifatida ishlatiladigan metallar va ularning qotishmalari engil qiyin yoki oson suyuqlanuvchan, mustaxkam, edirishga chidamli, korroziyaga chidamli kabi talablarga ega bo'lishi kerak. Hozirgi zamon texnikasining mashinalar, stanoklar, samoletlar, avtomobillar, temir yo'l vagonlari, og'irligini ularning puxtaligiga putur etkazmagan holda engillashtirishga imkon beradigan metallarga talabi katta.

Adabiyotlar ro'yhati

1. V.A.Mirboboev Konstruksion materiallar texnologiyasi. T: O'qituvchi. 1991 yil.
2. A.I.Dalskiy i dr Texnologiya konstruksionnux materialov. M: Mashinostroenie. 1980g.
3. V.A.Mirboboev, E.Umarov. Konstruksion materiallar texnologiyasi kursidan laboratoriya ishlari. T: O'qituvchi 1993 yil
- 4.S.Po'latov va boshqalar. Materialshunoslik va konstruksion materiallar texnologiyasi fanidan amaliy ishlar.T: Mehnat 1992 yil.
- 5.Kucher A.M. Metall qirquvchi dastgohlar, M. Mashinasozlik. 1974.
- 6.Tepinkichiev V.S. Metall qirquvchi dastgohlar, M. Mashinasozlik. 1979.
- 7.Kolev N.T. Metall qirquvchi dastgohlar, M. Mashinasozlik. 1983.
- 8.To`raxonov Sh.A. Metallar texnologiyasi va konstruksion materiallar, O`qituvchi, 1979.

Sportni rivojlantirishda pedagogik va psixologik tamoyillar

Bozorov Elbek Baxodir o'g'li

Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on tumani 39-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Jismoniy tarbiya o'qituvchisi

Toshpulatova Dilfuza Komiljon qizi

TATU Samarqand filiali talabasi

Annotasiya: Ushbu maqola orqali davlatimiz rahbarining sportni rivojlantirishga oid olib borayotgan davlat dasturi haqida va maktabgacha va maktabdagi ta'lim tizimi sportni rivojlantirishga oid olib borilayotgan say harakatlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Olimpiada, sport inshooti, sog'lom avlod, konsepsiya, Milliy Olimpia qo'mitasi, sog'lom turmush tarzi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 4-sentyabr kuni jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, xalqaro musobaqalarga tayyorgarlikni kuchaytirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishi o'tkazildi.

Qayd etilganidek, keyingi yillarda bu borada ham juda ko'p ishlar amalga oshirildi. Sohani boshqarishni takomillashtirish maqsadida Jismoniy tarbiya va sport vazirligi tashkil etildi. 2019-2023-yillarda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi. Aholining jismoniy tayyorgarligi va salomatligi darajasini belgilovchi "Alpomish" va "Barchinoy" maxsus testlarini o'tkazish tizimi joriy etildi.

Besh tashabbus hamda "Obod qishloq" va "Obod mahalla" dasturlari doirasida sport obyektlari ishga tushirilib, yoshlar sportga faol jalb etilmoqda. Olimpiya o'yinlari, jahon va Osiyo chempionatlari g'olibi bo'lgan 204 nafar sportchi tuman va shaharlarga birlashtirildi, ayrimlarining sport maktablari ochildi. Yurtimiz vakillari o'tgan yilgi Osiyo o'yinlarida jami 70 ta, jumladan, 21 ta oltin, 24 ta kumush va 25 ta bronza medalini qo'lga kiritib, umumjamoa hisobida 5-o'rinni egallagan edi.

Joriy yilning o'tgan davrida esa xalqaro musobaqalarda jami 442 ta, jumladan 145 ta oltin, 134 ta kumush va 163 ta bronza medali qo'lga kiritildi.

Yig'ilishda bundan keyingi musobaqalarga puxta tayyorgarlik ko'rish, buning uchun joylarda zarur sharoit yaratish masalalari muhokama etildi.

2020-yilda Tokioda bo‘lib o‘tadigan XXXII yozgi Olimpiya o‘yinlariga tayyorgarlik ahvoli qoniqarli emasligi, qator sport federatsiyalari va hokimliklar yuqori natijalarni ta‘minlaydigan sportchilarga sharoit yaratishga e‘tibor bermayotgani tanqid qilindi.

Milliy Olimpiya qo‘mitasi, Jismoniy tarbiya va sport vazirligiga saralab olingan sportchilarning yaqin oylarda o‘tkaziladigan xalqaro musobaqalarda yuqori o‘rin egallab, Olimpiadaga litsenziyani qo‘lga kiritishlari uchun yanada keng shart-sharoit yaratish bo‘yicha ko‘rsatmalar berildi.

Albatta, moddiy-texnik baza muhim. Lekin natijani iqtidorli sportchi ta‘minlaydi. Umumta‘lim maktablarida – o‘quvchilar orasidan jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini jalb qilgan holda iste‘dodli yoshlarni saralab olish (seleksiya) hamda bolalar va o‘smirlar sport maktablari sport zaxirasini shakllantirish maqsadida keyinchalik mintaqaviy sport musobaqalarida ishtirok etish uchun sinfdan tashqari sport to‘garaklari va seksiyalari mashg‘ulotlarini tashkil etish (haftasiga kamida 4 soatdan) maktabgacha ta‘lim muassasalari, umumta‘lim maktablari, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalari jismoniy tarbiya o‘qituvchisi (instruktori) hamda oliy ta‘lim muassasalari jismoniy tarbiya o‘qituvchisi va kafedra mudiri lavozimlariga xalqaro darajadagi sport musobaqalari g‘oliblari tayinlanishi mumkin.

- 2021 yilda umumta‘lim maktablariga 50 ta sport zali qurilishi uchun 100 mlrd so‘m, sport ta‘lim muassasalariga 48 ta sport inshooti qurilishi uchun 400mlrd so‘m ajratiladi.
- 2021 yil 10 aprelga qadar 2022-2023 yillarga mo‘ljallangan dastur ishlab chiqilib, shu asosda umumta‘lim maktablari sport zallari bilan to‘liq ta‘minlanadi, har bir tuman(shahar)da moddiy-texnika bazasiga ega bolalar va o‘smirlar sport maktablari hamda boshqa jismoniy tarbiya va sport muassasalarining sport inshootlari quriladi va jihozlanadi.
- Bundan tashqari, prezident imzolagan sog‘lom turmush tarziga oid farmonga asosan: ikki oy muddatda umumta‘lim, professional va oliy ta‘lim muassasalarida darslar oralig‘ida (katta tanaffus vaqtida) "Sport daqiqasi" jismoniy mashqlari amaliyotga joriy etiladi;
- darslar boshlanishidan oldin esa 2 daqiqa nafas olish mashqlari o‘tkaziladi;
- 2021/2022 o‘quv yilidan boshlab o‘quvchilar, talabalarning yosh toifasiga qarab ularning jismoniy ko‘rsatkichlarini (yugurish, otish, sakrash, tortilish) baholash

mezonlari ishlab chiqilib, "Kundalik" reyting daftariga alohida sahifada kiritiladi; har chorakda tahlil qilib boriladi.

1. Jismoniy tarbiya vositalariga umumiy xarakteristika: jismoniy mashqlar, tabiatning sog'lomlashtirish kuchlari, gigienik omillar.
2. Jismoniy mashqlar- jismoniy tarbiyaning asosiy vositasi.
3. Jismoniy mashqlarning shakli va mazmuni.
4. Jismoniy mashqlarning turkumlarga bo'linishi.
5. Jismoniy mashqlar texnikasi.

Jismoniy tarbiya vositalariga umumiy xarakteristika. XX asrning texnika taraqqiyot davrida jismoniy tarbiya va sportga katta o'rin ajratilmoqda. Ayniqsa, oxirgi yillarda (17 yanvar 1996 y.). «Futbol» turini rivojlantirishga qaratilgan O'zbekiston Prezidentining farmoni hammani quvontiradi. Inson salomatligi jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishidan ajralmagan hol bo'lib qoldi. Chunki, texnik taraqqiyot davrida insoniyat jismoniy mehnatdan ozod bo'lib, eng xavfli kasallikka «Gipodinamiya»ga uchramoqda, ya'ni harakatsizlik. Bu esa XX asrning juda xavfli qon-tomir tizimining kasalligiga olib keladi. Shuning uchun, ayniqsa, oxirgi yillarda sevimli mustaqil respublikamizda davlatimiz raqbarlari tomonidan «Jismoniy tarbiya va sport» bo'yicha chiqarilgan qonun va «Sog'lom avlod uchun» farmon bolalarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi, ularning Sog'lom, mehnatsevar, baxtli bo'lishlari to'g'risidagi hamkorlikni ko'rsatadi. Shunday bo'lar ekan, aholining, ayniqsa bolalarni jismoniy, har tomonlama garmonik rivojlanishi uchun qanday jismoniy tarbiya vositalardan foydalanishimiz mumkin.

Ma'lumki, jismoniy tarbiya qadimdan mavjud bo'lib inson hayoti bilan rivojlanib kelgan. Inson jismoniy tarbiya uchun vositalarni asta-sekin tanlab borib, hayotida jismoniy tarbiya vositalarini vujudga keltirgan bular jismoniy mashqlar gigienik omillar, tarbiyaning sog'lomlashtirish kuchlari. Insonning jismoniy rivojlanishiga turli harakatlar ham ta'sir etadi (mehnat, rasm solish, kiyinish va boshqalar), shartsiz refleksi, massaj va boshqalar. Lekin, faqat majmua holda hamma jismoniy tarbiya vositalari qo'llanilsa, shundagina, yuqorida ko'rsatilgan vazifalarga to'la javob berish mumkin, chunki har bir vosita organizmga har xil ta'sir etadi. Bu vositalar, shuningdek, davolash va profilaktik maqsadlarda ham keng qo'llaniladi. Har bir sohaning o'ziga yarasha qiyinchiliklari bo'ladi. Sportni rivojlantirishda ham to'siqlar bor albatta. Insonni rivojlantirish uchun uni ham manan ham jismonan rivojlantirish kerak. Sportni

rivojlantirishda psixologiyaning ham oʻrni boʻlak albatta. Har bir insonning oʻziga yarasha xarakteri mavjud .Bu esa oʻz navbatida har bir pedogogdanyaxshi psixolog boʻlishni ham talab etadi. Yosh avlodga taʼlim berishda oʻz oʻrnida ularni tarbiyalash ham joizdir. Yoshlar bizning kelajagimiz ekan ularni toʻgʻri yoʻlga yoʻnaltirish ham bizning vazifamizdir .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Yusupov, M., Akhmedov, B. A., & Karpova, O. V. (2020). Numerical Simulation of Nonlinear Vibrations of Discrete Mass with Harmonic Force Perturbation. Acta of Turin Polytechnic University in Tashkent, 10 (4),71-75

2.lex.uz

Psychological components of professional-pedagogical culture

Zukhra Safarova Qurbon qizi

Karshi 1-son IMI

E-mail Zuhkras22@gmail.ru

Abstract

This article discusses the role that psychological culture of class teacher plays in the establishment and maintenance of psychological safety in a modern schoolchild. The problem of protection against psychological abuse within the educational environment of a school is particularly important in the current socio-cultural realm. The article analyzes many pedagogical and psychological studies regarding the problem of psychological education of teachers.

Keywords: psychological culture, psychological safety, class teacher, modern schoolchildren

Today's socio-cultural situation is responsible for many examples of negative impact on the formation of personality traits that external factors make. This increases the need for social, psychological and physical security in otherwise unstable social situation. According to many psychological and sociological studies, large percentage of parents is concerned with their child's safety within the educational environment. Parents are concerned about the way their children feel at school, whether they are accepted, understood, positively regarded, respected and loved regardless of their academic success. But they are even more concerned about destructive effects of psychological or physical abuse and bullying their children get from their peers, older children, and, sometimes, teachers.

It seems very important to study influence of teacher's psychological culture on schoolchildren's psychological safety. It seems even more important to define the alternative educational methods that would foster the development of future teachers' psychological culture. Currently, none of the teacher universities and colleges prepares a future teacher for assuming the position of a class teacher [1], which further widens the gap between a modern teacher's personal and professional qualities, and the requirements of class teacher duties.

For professionally competent, successful and effective realization of their duties, class teachers ought to be familiar with the psychological and pedagogical basics of working with children of specific age, be informed about the latest advancements in forms and methods of educational work, know and use modern educational technologies.

The central element of the class teacher professionalism is his or her professional psychological-pedagogical competence, the understanding of the complexity of personality, ability to analyze interaction of schoolchildren with the world, and manifestations of the schoolchild's interpersonal relations with other people. Thus, the psychological culture can be viewed as a part of psychological and pedagogical competence of a class teacher.

The lack of basic psychological literacy is the main reason for many problems, difficulties, conflicts, stress, and emotional hurt in the life and work of both individuals, and the society as a whole. As noted by I.V. Dubrovina (2000), our society need more psychological knowledge and psychological culture, that facilitates interest in another people, respect for their personalities, and a willingness to understand other people's actions, attitudes, and feelings.

In psychology, there is discernment between directed and undirected influence. The first employs persuasion and suggestion. Here a class teacher seeks to achieve a certain result of the pupils. In contrast, the undirected influence has no any special task, and the educational effect is produced by imitating the behavior of a role-model. The non-verbal means of influence are also of certain importance, because with their help it is easy to express the attitude towards a schoolchild, weaken his or her psychological defense and invade the world of the child's senses. Among these are certain facial expressions, gestures, and expressive means of voice (pitch, rhythm of speech, pauses, laughter, and other), eye contact, and tactile contact.

The choice of an educational strategy or of kind of influence is always left to a teacher. Teachers simply need to remember that "it takes a personality to form a personality, and it takes character to form character". A teacher must be a Person, as it is his of her professional characteristics. Therefore, the development of future teachers' psychological culture that would serve as a mechanism for effective communication, understanding, and communication between people of different nationalities, age, gender, occupation and other characteristics, is the basis of the psychological safety of both modern schoolchildren and the educational environment in general.

References

1. Allakhverdov, V.M., Beljak, N.V., & Ivanov, M.V. (1985). O formirovanii psihologicheskoy kul'tury u studentov tehničeskogo vuza [On the formation of psychological culture of students of technical high school]. Psihologicheskoe obespechenie uchebnovospitatel'nogo processa v vuze [Psychological support of the educational process in college]. Leningrad: LGU.
2. Ananiev, B.G. (2001). Chelovek kak predmet poznaniya [Human as an object of knowledge]. St. Petersburg: Piter.
3. Basov, M.Ya. (1975). Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya [Selected psychological works]. Moscow: Pedagogika.
4. Bodalev, A.A. (2002). Psihologija obshcheniya: Izbrannye psihologicheskie trudy [Psychology of communication: Selected psychological works], 2nd ed. Moscow: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: NPO «MODJeK».
5. Dubrovina, I.V. (Ed.). (2000). Psihicheskoe zdorov'e detej i podrostkov v kontekste psihologicheskoy sluzhby [Mental health of children and adolescents in the context of psychological services]. Ekaterinburg: Delovaja kniga.
6. Zimnyaya, I.A. (2005). Obshchaja kul'tura i social'no-professional'naja kompetentnost' cheloveka [General culture and social and professional competence of the person]. Vysshee obrazovanie segodnja [The higher education today], 11, 14-20.
7. Zinchenko, V.P., & Morgunov, E.G. (1994). Chelovek razvivajushchij: Oчерki rossijskoj psihologii [Developing person: Essays on Russian psychology]. 2nd ed. Moscow: Trivola.
8. Klimov, E.A. (2004). Vvedenie v psihologiju truda [Introduction to labour psychology]. Moscow: Moscow State University.

Abdulla Qodiriy ijodida millati va milliy o'zlik masalasi

Termiz davlat universiteti
Iqtisodiyot va turizm fakulteti
3-kurs talabasi Madatova Mahliyo

Annotatsiya

Ushbu maqolada A.Qodiriy ijodidagi millatparvarlik, yurt qayg'usi va milliy qadryatlarimiz badiiy funksionalligi haqida so'z boradi. Zero, A.Qodiriy o'z asarlari bilan o'sha paytda yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda katta hissa qo'shgan.

Kalit so'zlar: Qodiriy ijodi, O'tgan kunlar, vatanparlik, milliy o'zlik masalasi.

Kirish. Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyotida o'z o'rniga ega adiblardan biri. Bugungacha uning asarlari kitobxonlarning sevimli, shu sababli adib ijodiga bir qancha o'zbek olimlari va ijodkorlari o'z fikrini bildirgan va o'rgangan. Adib adabiyotga „Juvonboz“ hikoyasi bilan kirib keladi. Albatta bular adabiyotdagi ilk urinishlar va tajribalar edi. Shu sababli ushbu hikoya bo'yicha bir qancha tanqidiy fikrlar mavjud. Xususan, bu asar Oybek tomonidan „quruq bir til, xalq tilidan juda uzoqda“ kabi fikrlar bilan tanqid qilingan. Biroq Qodiriyning tinimsiz mehnatlari va izlanishlari natijasida uning asarlarida adib mahoratining o'sganligi yaqqol ko'rina boshladi. Darhaqiqat, bir qancha vaqtdan keyin e'lon qilingan „Uloqda“ hikoyasini „tirik, obrazli bir til“ deya ta'riflangan. Qodiriy haqida boshqa olimlarning ham fikrini ko'rishimiz mumkin. Xususan, M.Muhamedov „mening nazarimda, Abdulla Qodiriy o'sha paytda o'z tili va mahorati bilan boshqalardan ajralib turadigan so'z san'atkori ekanini ko'rsatgan edi“ kabi qarashlarini bayon etgan edi. Ko'plab qodiriyshunoslar adibning badiiy til mahoratiga tan berishgan. Hatto, „O'tgan kunlar“ni ayamay tanqid qilgan Sotti Husayn ham adibning „o'zbek adabiy tilining takomillashida katta xizmati bor“ligini ta'kidlagan.

Qodiriy ijodini nafaqat o'zbek olimlari balki, chet el olimlari ham o'rgangan. Xususan, adabiyotshunos E.Nabi adib asarlarining janr xususiyatlari, millatparvarlik g'oyalari va qadryatlarini o'rgangan. Bundan tashqari adib ijodini amerikalik va angliyalik E.Olvort, A.Beningsin, E.Uimbush, Robet J.Barret, D.Montgomeri, G.Morris, H.Battersbininglar O'rta Osiyoni o'rganishga bag'ishlangan izlanishlarida bayon etgan. Hozirgi kunda ham adib ijodi o'rganilmoqda. Xususan, amerikalik tadqiqotchi Mark Riz Abdulla Qodiriyning „O'tgan kunlar“ asarini ingliz tiliga tarjima qilish uchun 15 yil umrini sarflagan.

Asosiy qism. XX-asr adabiyotining shakllanishida Abdulla Qodiriy asarlari katta o'rin egallaydi. Zero, adib o'zbek romanchiligining asoschisi sanaladi. Biroq Abdulla Qodiriy o'z asarlari bilan faqatgina o'zbek adabiyotida yangi yo'nalish boshlab bermadi, balki yosh avlodning o'zligini anglashiga ham yordam bergan. Bu borada, ayniqsa, adibning,, O'tgan kunlar'' romani muhim o'rin egallaydi. Ushbu asarni adib 1919-yil yoza boshlagan. 1922-yil,,Inqilob'' jurnalida romanning dastlabki parchalari chop etilgan. 1925-yil II bo'lim, 1926-yilda III-bobi nashr etilgan.

Adib o'z asarlari haqida:,,Yozmoqg'a niyatlanganim ushbu - ,,O'tgan kunlar'', yangi zamon ro'monchiligi bilan tanishish yo'lida kichkina bir tajriba, yana to'g'risi bir havasdir. Ma'lumki, har bir ishning ham yangi – ibtidoiy davrida talay kamchiliklari bilan maydonga chiqishi,ahllarining yetishmamlari ila sekin-sekin tuzalib, takomulga yuz tutishi tabiiy bir holdir. Mana shuning daldasida havasimda jasorat etdim, havaskorlik orqasida kecha turgan qusur va xatolardan cho'chib turmadim. Moziyg'a qaytib ish ko'rish xayrlik deydilar. Shunga ko'ra mavzuni moziydan, yaqin o'tkan kunlardan, tariximizning eng kirlik, qora kunlarida bo'lg'an keyingi ,,xon zamonlari''dan belguladim'', - deydi.

O'tgan Kunlar haqida

Darhaqiqat, xon zamonida va mustabid tuzum davrida xalqning ahvoli ayanchli tarzda edi. Xalq bir tomondan xonlarning cheksiz xoxish-istaklaridan jabr ko'rsa, ikkinchi tomondan mustamlakachilik zulmidan qiynalardi. Adib esa o'z asarlari bilan mudrab yotgan xalqni uyg'otishga harakat qildi. Bunga misol qilib oladigan bo'lsak, Otabekka savdogar kasbi tanlanishi. Kasbi tufayli Otabek boshqa shaharlarga ham borar va ularning iqtisodiy va siyosiy ahvolidan yaxshi xabardor edi. Adib aynan Otabekning ko'zi bilan xonlarning va davlat ayonlarining asl yuzini ko'rsatmoqchi bo'lgan. Bundan "O'tgan kunlar" faqatgina sevgi-muhabbat asari emasligini ko'rishimiz mumkin. Bu asar nafaqat, o'sha davr ijtimoiy tizimini ifoda etgan, balki insonlarning xulq-atvorini ham ko'rsatib bergan. Asarning boshi va oxirining o'zigina uning o'zgacha ruhda yozilganini, katta mano kasb etganini ko'rsatadi. Xususan, adib asar boshini shom vaqti va qish fasli bilan boshlaydi. Aynan o'sha vaqtda Otabekning karvonsaroyda ekanligi tilga olinadi. Atrofdan shom azoni eshutilganligi haqida so'z boradi. Asarning tugashida esa "O'zbek oyim qora kiyib, ta'ziya ochdi" jumllarini ko'rishimiz mumkin. Shu jumllarining o'zidayoq katta mano bor. Bular Sobiq Ittifoq tomonidan bo'ladigan noxo'shliklar haqida ogohlantirish edi. Darhaqiqat, 1937-1938-yillardagi voqealar ko'pchilik insonlarning o'limiga sababchi bo'ldi, bazilarni qora kiyishiga majbur bo'ldi.

Asar qahramonlaridan biri Kumushni adib suyib-suyib tasvirlagan desak mubolag'a bo'lmaydi. Hatto Otabekdan ham ortiq sevganmikan deb o'ylash mumkin. Aks holda Otabekni muhabbatini bu qadar tasvirlay olmasdi. Ammo Qodiriyning Kumushga muhabbatini aslida vatanga deya tushunsak bo'ladi. Asar boshida Kumush xasta edi, Otabekning muhabbati unga malham bo'ldi. Bundan shuni anglash mumkinki, o'sha paytlardagi inqiroz va mustabid tuzum sababli vatan xastalangan, uni faqatgina mard va jasur o'g'lonlargina qutqarishi va xalos etishi mumkin. Asar oxirida Kumush halok bo'ladi. Bunga sabab oddiygina ayollar o'rtasidagi rashk deb qarab bo'lmaydi. Otabekning ikki ayoliga birdek mehr bermagani va teng ko'ra olmagani ham Kumushning o'limiga sabab bo'lgan. Bundan xonlarning mamlakatdagi turli qabilava urug'larga birdek munosabatda bo'lmagani ular o'rtasida turli xil nifoqlarga sabab bo'lishi va inqirozning kelib chiqishiga sabab bo'lishini anglash mumkin.

Abdulla Qodiriy asarlari bilan faqatgina vatanparlik va milliy uyg'onishni chorlab qolmagan, balki, urf-odatlarimiz va qadryatlarimizni ham ko'rsatib bergan. Xususan, Kumush va Ranoning go'zalligiga, latofatiga va ibo-hayosiga hozirgi kunda ham ko'pchilik qizlar havas qiladi. Aynan mustabid davrda yo'qolib borayotganda o'zligimizning qayta uyg'onishiga ham ushbu obrazlar katta rol o'ynaydi.

Xulosa. Malum bo'ladiki, Qodiriy asarlarida xalqni uyg'onishga chorlagan. Bu ayniqsa yosh avlodga katta tasir ko'rsatgan. Undagi har bir so'z va jumla o'zida katta mano kasb etadi. Ehtimol shu sabablidir ko'pchilikning muhabbatiga sazovar bo'lgandir. Zero, birgina O'tgan kunlar asari qo'lma-qo'l o'qildi, navbat kutib o'qildi. Asardan ko'pchilik vatanparlik tuyg'ularini oldi. Ammo bularga Sovet tuzumi jimgina qarab tura olmas edi. Shu sababli ham adib bevaqt vafot etdi. Biroq adibning asarlari, qilgan ishlari va xotiralari hamon yashamoqda. Xalqimiz bunday vatanparvar insonlarni aslo unutmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- <https://oz.sputniknews-uz.com/20190410/abdulla-qodiriy-hayoti-va-ijodi-22340395.html>
- <https://saviya.uz/hayot/nigoh/abdulla-qodiriy-haqida/>
- <https://tafakkur.net/abdulla-qodiriy.haqida>
- <https://bilimlar.uz/abdulla-qodiriy-1894-1938/>

ODDIY QALAMNING "BUYUK ISHLARI"

Qosimova Nilufar Muratjon qizi

*Qo'qon Davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi
kafedrası o'qituvchisi*

Qo'ziyeva Gulira'no Akramjon qizi

QDPI TSMG yo'nalishi 3-kurs talabasi

Qosimov Barkamol Solijon o'g'li

Qo'qon Universiteti iqtisodiyot yo'nalishi Sirtqi bo'lim 2-kurs talabasi

Annotatsiya. *Tasviriy san'atning yirik va keng qamrovli tur va janrlarida yaraladigan buyuk asarlarning dastlabki bosqichi albatta oddiy qora qalam yordamida bajariladi. Bundan tashqari qalam yordamida ham yorug'-soya nurini o'z o'rnida ishlatgan holda ajoyib asarlar yaratish mmkin.*

Kalit so'zlar: *qalam, siyoh, sangina, pastel, sous, kompozitsiya.*

Qalam bilan chizish barcha tasviriy san'atning asosidir. Rassom qanday tasviriy san'at yaratganidan qat'i nazar, u qalam bilan chizilgan rasmga asoslanadi. U dastlab yirik asarlar kompozitsiyasi bo'yicha o'z kuzatish va izlanishlarini qalam bilan boshlang'ich chiziqlar bilan ifodalaydi. Badiiy asar yaratishda bu qoramalar rassom uchun yordamchi manba bo'lib xizmat qiladi.

Rassom qalam bilan chizish orqali u yoki bu rasmni yaratishga kirishadi. Keyin asarga ranglar beriladi va u tomoshabinga estetik zavq bag'ishlaydi. Boshqacha aytganda, hech bir ijodkor qalamsiz o'z asarini mukammal qila olmaydi. Qalam bilan chizilgan rasm ham tugallangan san'at asari bo'lishi mumkin. Siyoh, sangina, pastel, sous, qalamda yaratilgan ko'plab rasmlar dunyoning turli san'at muzeylari va ko'rgazmalariga kiritilgan. Chizmachilikni o'rgatish nafaqat bo'lajak rassom, balki turli kasb egalari uchun ham to'g'ri tasviriy tasavvurni, borliqni idrok etish, qo'l, ong va his-tuyg'ularni rivojlantirishda zarurdir. atrof-muhitni keng va batafsil o'rganish natijasida aniq fanlar kabi tabiatni ilmiy tahlil qilish orqali o'rganiladi. Binobarin, bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisi tabiatni mushohada qilib, qanchalik ko'p sevsa va o'rgansa, rasm sohasida ham shunchalik yuksak marralarga erisha oladi.

Uyg'onish davrining buyuk rassomlari tabiatni ilmiy tahlil qilib, uni chuqur o'rganib, o'z asarlarida ishonchli tasvirlab berdilar. Misol uchun, Leonardo da Yinchi, Alberti va Dyurer inson tanasining har bir qismini aniq o'lchamlarda o'rganib, ularni o'z tasvirlarida ishlatgan. Ular inson qiyofasi yoki portretini tasvirlashdan oldin anatom tadqiqotchi kabi uning strukturaviy xususiyatlarini chuqur o'rganib chiqdilar va natijada dunyoga mashhur san'at asarlarini yaratdilar. Tabiat qonunlari tasviriy san'atga

ta'sir qiladi va uning rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Chizmachilik qonuniyatlari o'quvchining qalam chizish bilimini oshiradi va ko'nikmasini rivojlantiradi, ijodiy qobiliyatlarini o'stirib kelgusidagi pedagogik faoliyatga har tomonlama tayyorlaydi. Tabiatdagi predmetlarni tasvirlash mashqi tasviriy san'atning asosi hisoblanadi va u o'quvchidan yuqorida ko'rsatilgan qoidalar asosida ishlashni talab qiladi. Binobarin, rassom o'qishning boshidanoq rangtasvirning asosiy qonuniyatlarini to'liq o'zlashtirib olishi, o'tmishning buyuk rassomlarining ijodi va tasvir texnikasini chuqur o'rganishi kerak. chizishni, shu bilan birga bu narsa va obyektning ichki mohiyatini chuqur tahlil qilishni ham talab qiladi. Bu borada buyuk fransuz rassomi va me'mori Le Korbuser shunday degan edi:

"Rasm chizish jarayonida siz obyektlaringizning dunyoga qanday kelishini, qanday rivojlanishini, o'sishini, gullab-yashnashini ko'rasiz. Bu mavjudlikni kuzatish obyektning "ichki" dunyosini, keyin esa "tashqi dunyosini o'rganish natijasida amalga oshiriladi. Tasvirlash kuzatish, yaratish, ixtiro qilish demakdir".

Tasvirlangan buyumning shakli qanchalik murakkab bo'lsa, rassom uni shunchalik ko'p o'rganishi va tahlil qilishi kerak. Obyektning chiziqli konstruktiv tuzilishi va istiqbol holatini aniqlashda qalam bilan chizishda ilmiy yondashuv ayniqsa muhimdir. Qalam chizishda mahoratga erishish ko'p jihatdan avtoportretga bog'liq. Narsalarni o'ziga yarasha tasvirlash mahorati maktabidan o'tmasdan turib, badiiy taraqqiyot zinapoyasiga ko'tarilib bo'lmaydi. Bir nechta etuk shogirdlarni tayyorlagan rassom va murabbiy P.P. Chistyakov aytganidek, talaba avval chizayotgan bitumni diqqat bilan kuzatishi, keyin esa tabiatni o'ziga "bo'ysundirishi" kerak. Rassom qanchalik yetuk bo'lmasin, o'ziga yarasha narsani tasvirlashdan voz kechmasligi kerak. Boshqacha aytganda, rassomning tasavvuri uni oladi. U doimo atrofdagi mavjudot bilan bog'liq bo'lishi kerak. Rassom badiiy asar yaratishdan oldin, kuzatgan, eslab qolgan borliq obrazlarini qayta tiklaydi, tahlil qiladi, so'ngra ularni ko'plab amaliy mashg'ulotlar orqali olgan bilim va tajribasi asosida tasvirlaydi.

Tabiatdagi obyektlar turli o'lchamlarga ega. Obyektning o'lchamini ularga yorug'lik tushishi natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlar orqali tasavvur qilamiz. Ma'lumki, yorug'lik tabiiy (quyosh va oy) yoki sun'iy (elektr va olov) bo'ladi. Quyosh nurlari Yerdagi hamma narsa va jismlarga tarqaladi. Asosan sharsimon shakllarda va obyektidagi yorug'lik va soyalar tarqoq va nisbatan noaniq. Obyektning o'z-o'zidan tasvirlashda sun'iy yorug'lik manbalaridan foydalanish obyektning to'g'ri hajmi va shaklini beradi. chizishda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar qalam bilan chizishning o'ziga xos ilmiy jihatlarini o'zlashtirish, ularning keyingi ijodiy faoliyatida katta ahamiyatga ega bo'lishini yodda tutishlari kerak. Qalam chizish darslarida oddiy qalam

bilan predmetlarning o'lchamlari aniq va real tasvirlanadi. Rassomlikdan farqli o'laroq, bu vazifa murakkabroq bo'lib, o'quvchilardan qalam chizish bo'yicha ko'plab amaliy mashqlarni bajarishni talab qiladi. Shuning uchun ham har xil o'lcham va shakldagi predmetlarning soyasini tasvirlashda o'quvchilardan buyumning o'lchami va shakliga qarab ishlash talab etiladi. Bunda talaba obyektga tushayotgan yorug'lik, soya, yarim soyali yorug'lik chiziqlari bilan bir tekis chizishga, chiziqlar chizishda ularni parcha-parcha qilib olishga e'tibor berishi kerak. Obyektga yorug'lik qanchalik to'g'ridan-to'g'ri tushsa, uning tasviri shunchalik aniq bo'ladi. Boshqa tomondan, tashqi tomondan yorug'lik obyektga umumiy tarzda tegib, ko'rsatilgan tasvirning xiralashishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimova B. Natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi. T., "O'qituvchi", 1984
Boymetov B. Badiiy grafika kulliyoti birinchi kurs sirtqi bo'lim talabalari uchun qalamtasvirdan metodik tavsiyalar. T., 1992- yil.
2. Boymetov B. Qalamtasvir o'qitishning ilmiy asoslari. Metodik tavsiyalar. T., 1995-yil.
3. Solijon o'g'li, Qosimov Barkamol. "CARPENTRY SCHOOLS-APPLIED ART FOUNDATION OF DEVELOPMENT." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.11 (2022): 945-949.
4. Kasimova, N. M. K. (2022). Representatives of the Kokan School of Coppersmithing, Glorifying the National Craft. *RegiINTERNATIONAL JOURNAL ON ECONOMICS, FINANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT*, 4(11), 86-90.
5. Nilufarkhan, Q., & Dildorakhan, A. (2022, May). THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE HISTORY OF APPLIED ARTS OF UZBEKISTAN. In *E Conference Zone* (pp. 12-13).
6. Muhammedovich, Sharabayev Ulug'bek. "Problems of Teaching Drawing at School." *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development* 4.1: 35-39.
7. Qosimova, Nilufar. "5 YOSHGACHA BO'LGAN BOLALARNI RASM CHIZISHGA O'RGATISH METODIKASI." (2022).
8. Nilufar, K. (2022). IN FINE ARTS AND DRAWING LESSONS" USING CASE STAGE EDUCATIONAL TECHNOLOGY. *Open Access Repository*, 9(11), 88-92.
9. Qosimova, N. (2022). IN FINE ARTS AND DRAWING LESSONS" USING CASE STAGE EDUCATIONAL TECHNOLOGY. *Scienceweb academic papers collection*.
10. Rahimberdiyev, A., & Qosimova, N. (2023). KANDAKOR USTA, YORQINJON AXMADALIEVNING "IQTIDOR MARKAZI" DAGI FAOLIYATI. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(2), 36-41.

**Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining mediamadaniyatini rivojlantirishning
ilmiy-nazariy asoslari**

Umurzakova Bonukhon Azizovna

*Farg'ona davlat universiteti Gumanitar yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedrası
katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining mediamadaniyatini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari, pedagogik-psixologik xususiyatlari, fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatning shakllantirish tizimi tahlili tadqiq etilgan.*

Kalit so'zlar: **Mediamadaniyat, mediata'lim, axborot xuruji, axborot savodxonligi, mediamahsulot, mediamadaniyat**

Shaxs faoliyatining barcha jabhalarida xalqaro aloqalarning kengayishi, siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy ma'lumotlardan avvalgiga nisbatan erkinroq foydalanish, axborot-kommunikatsiya vositalarining barcha sohalarga keng joriy etilishi har bir insondan hech bo'lmasa bitta xorijiy tilni bilishni talab etadi. Xorijiy tilni amaliy bilish bizning davrimizda nafaqat yaxshi ta'lim belgisi, balki hayotiy zaruratga aylanib bormoqda. Bugungi kunda esa Oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'rganishda axborot-kommunikatsiya vositalari va ijtimoiy tarmoqdan teng nisbatda foydalanish zaruratini beradi.

Workoteka.ru portalining o'tkazgan so'rovnomasiga ko'ra, axborot-kommunikatsiya sohalar tarmog'ida chet tilini biladigan hodimlarga bo'lgan (asosan ingliz tili) extiyoj birinchi o'rinda turadi.¹ Bu esa o'z-o'zidan xorijiy til o'rganuvchilarda ijtimoiy tarmoq, mediamahsulot bilan ishlash ko'nikmasi boshqa soha vakillariga nisbatan yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi. Bundan ko'rinib turibdiki,mediavositalarning ta'lim sohasidagi o'rni, ayniqsa, xorijiy tillarni o'qitish tizimida ahamiyatlidir.Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchisining til bilish saviyasi chet tilini o'qitish sohasidagi madaniyatlararo muloqotda to'liq ishtirok etish imkoniyatini beradi.

"Mediamadaniyat" atamasini mualliflik yondoshuvi asosida tahlil qilar ekanmiz, media so'ziga ijtimoiy tarmoq yoki axborot kommunikatsiya vositalari yordamida bizga yetkaziladigan har qanday ko'rinishdagi axborot yoki xabar beruvchi sifatida ta'riflashimiz mumkin bo'ladi. O'z navbatida media to'rt xil shaklda bo'ladi: bosma (gazeta, jurnal), video, audio va rasm.

¹ Кудряшова А.П.Роль изучения иностранного языка в современном образовательном процессе.

Madaniyat atamasi esa, jamiyat tomonidan belgilangan, ma'lum normalarga asoslangan, insoniyatning xulqi, bilimi, dunyoqarashi, maqsadlari, urf-odatlari va qadriyatlari jamlanmasi deya ta'riflash mumkin. Madaniyat so'ziga O'zbekiston milliy ensiklopediyasida² arabcha "Madina" so'zdan olingan deyiladi. O'rta asr madaniyati asoschilaridan bo'lgan Abu Nasr Farobiy talqiniga ko'ra "har bir inson o'z tabiatiga ko'ra oliy darajadagi yetuklikka erishish uchun intiladi." Uning fikriga ko'ra "madaniy jamiyat va madaniy shahar(mamlakat) bo'ladiki, bu mamlakatda har bir odam kasb-hunarda ozod, hamma barobardir, kishilar o'rtasida farq bo'lmaydi, har kim o'zi istagan yoki tanlagan kasb-hunar bilan shug'ullanadi."³

Bugungi kunda mediamadaniyat so'zining sinonimi sifatida pedagogikada "mediata'lim" va "mediasavodxonlik" so'zlari ham qo'llaniladi. Mediata'lim-shaxsning axborot olish va tarqatish huquqining bir qismi.

Ommaviy axborot vositalarining kishilar ongi, ruhiyatiga ta'sir etish va ongni boshqarishdagi imkoniyati juda katta. Mediata'lim atamasi doirasida, jamiyat hayotida, ayniqsa yoshlar o'rtasida "blogger", "xesh-tek", "chellenj", "tik-tokerchi" "selfi" kabi atamalar paydo bo'ldi. Bu kabi atamalar yoshlar hayot tarzini tubdan o'zgarishiga olib kelmoqda. Bu atamalar o'z navbatida xorijiy tillardan o'zlashtirilib, yoshlar o'rtasida yangi qiziqishlarning ommalashishiga sabab bo'lmoqda.

Mediatadqiqotchilar selfi tushish paytidagi baxtsiz hodisa va o'limlarni o'rganishda "Heimdill-Project" epidemiologik razvedka usulidan foydalanishmoqda. Bu usul yordamida ijtimoiy tarmoqdan Selfi oqibatida sodir bo'lgan barcha baxtsiz hodisalar haqidagi axborotni topa oladi, shu bilan birga, Selfi vaqtida o'limga olib kelmagan baxtsiz hodisalarni hisobga olmaydi. 2020 yil statistikasiga ko'ra Selfi vaqtidagi o'limlar 50 ta davlatga tegishli bo'lgan. Bugungi kunga kelib(2022), bu ko'rsatkich sezilarli darajada oshgan. Ijtimoiy tarmoqning bu kabi salbiy oqibatlarini minglab sanash mumkin.

Bunday mediavositlarning yoshlar hayotida salbiy oqibatlarini oldini olish va millat mentalitetiga ta'sirini kamaytirish xorijiy til o'qituvchilaridan katta mahorat va ma'suliyat talab etadi. Xorijiy til o'qituvchisi chet tilini biluvchi mutaxassis sifatida talaba-yoshlarda o'zga millat yoki mamlakat madaniyatini o'z madaniyati va an'anasiga aralastirmasligini, qabul qilinayotgan mediamaxsulotni taxlil qilish, uning davlat va jamiyat xayotiga salbiy ta'sirini kamaytirishda vositachi bo'lib xizmat qiladi

² O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild, 2000y

³ Abu Nasr Farobiy, Fozil odamlar shahri. –T.: Yangi asr avlodi. 2016. – B. 163-164

Xulosa shuki, har bir talaba-yoshlar jamiyat va millatimizning ertangi kelajagiga dahldor mustahkam poydevordir. Shunday ekan, talabalarning ijtimoiy tarmoqlardan maqsadli ravishda foydalanishlari, ularda mediamadaniyatni shakllantirish, ular foydalanayotgan vertual olamga ko'z-quloq bo'lishimiz bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Dissertatsiyaning «**Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatini rivojlantirishning pedagogik tizimi**» deb nomlangan ikkinchi bobida bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarida fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatni shakllantirishning mazmuni va modeli hamda uni rivojlantirishning amaliyotdagi o'rni, xolati tadqiq etilgan.

Mediatizatsiyalashuv natijasida medialar tashkilot va muassasalar hamda jamiyatning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi va ular medialarga bog'lanib qoladi⁴. Shu bois xorijiy mediadan foydalanishda mediamadaniyatni shakllantirish, uni birinchi qabul qiluvchilari bo'lgan xorijiy tilga ixtisoslashgan kasb egalarini mediasavodxonligini oshirish masalalari dolzarblik kasb eta boshlaydi.

Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarida mediamadaniyatni rivojlantirish orqali ularda o'quvchilarga til o'rgatishda mediadan ratsional foydalanish ko'nikmasini shakllantirish mumkin bo'ladi. Ya'ni talabalarga media mahsulotdan til o'rganishdagina foydali jihatlarni olish ko'nikmasini shakllantirish amaliyotini o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Ko'pgina tadqiqotlarda shu narsa aniqlanganki, doimiy axborot aloqasi bo'lmasa, insonning to'la qonli rivojlanishi, ijtimoiy guruhlar va umuman jamiyatning mo'tadil faoliyat olib borishi mumkin emas⁵.

Shu bois bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarini mediamadaniyatini shakllantirish modelini ishlab chiqish tadqiqotning ilmiy-pedagogik vazifalaridan biri bo'ldi. Modelning maqsadi xorijiy til o'rganayotgan talabani fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatini shakllantirishdan iboratdir.

Oliy o'quv yurtlari uchun yaratiladigan multimediali media vositalar oldiga quyidagi talablar qo'yiladi:

- tanlangan fan mazmuni, ta'lim maqsadlariga hamda davlat ta'lim standartlariga mos kelish;
- bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining mustaqil bilim olishini ta'minlash;
- boshqa fanlar bilan uyg'unlashish (integratsiya);
- fanga oid yetarli miqdordagi ma'lumotlarni o'zida mujassamlashtirish;

⁴ Mamatova YA, Sulaymanova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyotiyo'lida. O'quv qo'llanma.– Toshkent.:«Extremum-press», 2015. –B.8.

⁵Сифоров В.И., Суханов А.П. Информация, связь, человек.-М.: Знание, 1997. –С.64.

▪ bo'lajak xorijiy til o'qituvchilariga o'z-o'zini yoki professor-o'qituvchiga talabalar bilimni baholash va nazorat qilish imkoniyatini yaratish. Shu bilan bir qatorda bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishga, o'zlashtirilgan bilimlarni kundalik turmush amaliyoti bilan bog'lashga, ta'lim va tarbiyani o'zaro chambarchas bog'lashga, o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilmog'i zarur.

Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining mediamadaniyatini shakllantirishda tarbiya sub'ektlarining tarbiyaviy-profilaktik ishlarining o'zaro aloqasi va uzviyligini ta'minlash, yomon xulqli talabalarning kundalik hayot faoliyatini kuzatish, axborot profilaktika tadbirlarini to'g'ri tanlash nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda har bir talabaga alohida profilaktik ta'sir ko'rsatish uning ongiga milliy axloq me'yorlariga doimiy rioya qilish zarurligini singdirish hamda ularga tarbiyaviy va nazoratli ta'sir o'tkazish metod va usullari, ijobiy xislatlarni shakllantirish va salbiy jihatlarni bartaraf etishga alohida e'tibor qaratish lozim. Ayni paytda bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilariga salbiy ta'sir etadigan medianing ma'naviy buzg'unchi omillarni bartaraf etish va ularning munosabatini o'zgartirish tizimini o'rnatish maqsadida axborot muhitiga ta'sir etish shakllarini belgilash zarur bo'ladi. Bu esa har bir talabaga samarali ta'sir eta oladigan ijobiy axborotlarga tayanadigan ta'sir vositalarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarda media ta'siriga qarshi ijobiy axborot muhitini yaratishning ustuvor vazifalari quyidagilardan iborat:

- -mediata'lim jarayonining mazmunliligi, yo'naltirilganligi, uzviyligi; bir tomondan talabalarga ma'naviy-ma'rifiy talablarni o'rgatish, boshqa tomondan ular shaxsining xususiy jihatlari va umumiy taraqqiyot qonuniyatlarini o'rganishga qaratilganligi;
- -bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarida mediata'lim asosida himoya imuunitetini shakllantirishda majburlashga yo'l qo'ymaslik;
- -bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari faolligi, tashabbuskorligi va irodasini namoyon etishiga erishish.

Bugungi kun tolibi ilmlarining dunyoqarashi va tafakkuri va u asosidagi mediamadaniyati televizion kanallarning yangidan-yangi imkoniyatlari, videotexnika, kompyuter va internet internet tarmog'i kengayib borayotgan bir sharoitda shakllanmoqda. O'z navbatida bu hozirgi globallashuv sharoitida media tizimlari va texnologiyalari orqali ko'plab axborot xuruji va ommaviy madaniyat xavfi kuchayib borayotgan bir jarayonda namoyon bo'lmoqda⁶. Bu jarayonda turli internet-kafe,

⁶G'ulomov S. va boshq. Axborot tizimlari va texnologiyalari. –T.: Sharq, 2000. 46 b.; Erkayev A. Globallashuv, axborot xuruji va ommaviy madaniyat. –T. 2009. –B. 18..

kompyuter klublari, kompyuter o'yinlarini tashkil qilayotgan shaxslar talabalarni doimiy muxlisga aylantirish uchun medianing barcha imkoniyatlaridan foydalanmoqdalar. Xilma-xil kayfiyat uyg'otuvchi axborotlar orqali amalga oshirilayotgan g'oyaviy buzilishlar natijasida turli salbiy holatlar sodir bo'lmoqda. Ana shunday tahlikali vaziyatning oldini olish uchun tezkor choralar asosida mediamadaniyatni shakllantirish uchun mas'ul bo'lgan mutaxassis yoki tir o'qituvchisining kundalik faoliyat dasturiga kiritilishi lozim bo'lgan eng muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bonuxon Umurzakova Azizovna " Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarini zararli axborotlar tahdididan himoyalashda milliy va umummilliy qadriyatlarga asoslanish tamoyili" Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar.2020y 60-b
2. B. Umurzakova Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining mediamadaniyatini rivojlantirishda ta'lim tizimlarining integratsion hamkorligining ahamiyati. Miasto Przyszlosci. Kielce 2022.20b
3. Mamatova Y, Sulaymanova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyoti yo'lida. O'quv qo'llanma.–Toshkent.: «Extremum-ress», 2015. –B.8.
4. Kadirova M.R.Tillarga ixtisoslashmagan oliy ta'lim muassalari talabalariga chet tilini o'rgatishda ijodiy faollikni modernizatsiyalash. 2018.
5. Islomov Z. O'zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. – Toshkent: «O'zbekiston», 2005
va M. Jamiyatda ma'naviy-axloqiy muhit: muammo va yechimlar. Avtoref. ... fal.fan.dok. – T., 2012. – 56 b.

**Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining fanlararo hamkorlik asosida
mediamadaniyatini rivojlantirishning dolzarbligi va ahamiyati**

Umurzakova Bonuxon Azizovna

*Farg'ona davlat universiteti gumanitar yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedrası
katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarida mediamadaniyatni xorijiy til hamkorligida rivojlantirishning ustuvorligi va ahamiyati muntazamlilik, uzluksizlik ta'moyillari asosida takomillashtirilgan. Mediamadaniyatning tarkibiy qismlari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *fanlararo hamkorlik, mediamadaniyat, mediasavodxonlik, mediamahsulot, axborot savodxonligi, mediata'lim.*

Jahonda axborot-kommunikatsiya tizimi taraqqiy etishi bilan, mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy, ilm-fan sohasiga ommaviy axborot vositalarining turli ko'rinishlaridagi mediamahsulotlar oqimi kirib kelmoqda. Davlat ta'lim siyosatiga qarshi chiqadigan mediamahsulotlarning salbiy ta'sirlari, tajovuzlariga qarshi tura oladigan shaxsni tarbiyalash bugungi kun uchun dolzarb vazifalardan biriga aylandi. Medianing global xarakteri, ayniqsa raqamli media imkoniyatlari YUNESKONing asosiy strategiyasini qaytadan belgilashga undadi va natijada 1982 yilda YUNESKO tomonidan Mediata'lim deklaratsiyasi qabul qilingan. Mazkur hujjatda, yoshlarda media iste'moli madaniyatini rivojlantirish zarurati qayd etilgan. Shu bois ta'lim tizimiga mediata'limni olib kirish orqali talaba-yoshlarda mediamadaniyatni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari va shart-sharoitlarini ishlab chiqish muhim vazifalardan biriga aylandi.

Dunyoning rivojlangan ilmiy tadqiqot institutlarida va xalqaro ilmiy markazlarida mediamadaniyatning pedagogik mexanizmlari va shart-sharoitlarini ishlab chiqish, ularning ijtimoiy hayotga ta'siri, keltiradigan muammolari, ularning fanlararo hamkorligi, mediata'limni rivojlantirish va bu orqali media iste'moli madaniyatini shakllantirishga doir ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Xususan, Buyuk Britaniyadagi Ingliz tili va Mediamarkaz(The English and Media Centre-Ta'limning mustaqil xayriya tashkiloti bo'lib, milliy va dunyo miqyosida Mukammalilik markazi sifatida tanilgan), Nyu-Meksikodagi Mediata'lim markazi(Center for Media Education), Los-Anjelesdagi Mediasavodxonlik markazi(Center for Media Literacy), Shimoliy Karolinadagi "Mediasavodxonlik ortidagi fuqaro" harakati, San-Fransiskodagi "Mediasavodxonlik bo'yicha strategiya" (Strategies for Media Literacy)

assotsiatsiyasi va Milliy alyans mediasan'ati va madaniyati (National Alliance for Media Arts and Culture) markazlarida ham mediata'lim orqali mediamadaniyatni shakllantirishning ijtimoiy, siyosiy, falsafiy va pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishga doir bir qancha fundamental tadqiqotlar olib borilgan.

Mediamadaniyatni shakllantirish zaruratini tadqiq etishdan avval axborot savodxonligi, axborot madaniyati, mediata'lim va mediamadaniyat tushunchalarining mazmun mohiyati, lug'atlarda tariflanishini tadqiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Axborot savodxonligi – axborotni tanlash, baholash, qayta ishlash va uzatish borasidagi ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi. Axborot savodxonligi axborotga egalik, uni baholash va axloqiy qoidalarga rioya qilgan holda foydalanishning muhimligini e'tirof etadi.

1-rasm. Mediamadaniyatning tarkibiy tushunchalari

Media savodxonlik – mass-mediani qabul qilish va uning faoliyatini baholash bo'yicha ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi. Demak, media savodxonlik media funksiyalarini tushunish, mazkur funksiyalarni amalga oshirish sifatini baholash va o'z-o'zini ifoda etish, shuningdek, ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etish uchun medialar bilan ratsional hamkorlikka kirishishga urg'u beradi.

Media savodxonlik ham, axborot savodxonligi ham yoshlarda media va axborot makonida foydalanilayotgan texnologiyalardan qat'iy nazar o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini ongli ravishda shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liq.

Mediata'lim atamasi tor mazmunda ta'limning umummadaniy tarkibiy qismi sifatida qo'llaniladi. U umumiy ta'limning maqsadlariga muvofiq keladi. Mediata'lim so'zining ishlatilishiga ko'ra sinonim sifatida pedagogikada mediamadaniyat va axboriy madaniyat so'zlari ham qo'llaniladi. Ta'limning yangi yo'nalishi, bir so'z bilan aytganda, ommaviy axborot va kommunikatsiyasohasidagi ta'limdir. 1982 yilda YUNESKO Mediata'lim deklaratsiyasini qabul qilgan. Unga ko'ra, "mediata'lim medianing barcha turlari (bosma, grafik, ovozli, ekranli va boshqalar) va turli texnologiyalar bilan chambarchas bog'langan. U insonlarga ommaviy kommunikatsiyadan ijtimoiy ongda qanday foydalanishni tushunish, boshqa odamlar bilan kommunikatsiya paytida mediadan foydalanish ko'nikmasini o'zlashtirish kabi bilimlarni beradi". YUNESKOning ta'rifi ko'ra: "mediata'lim zamonaviy ommaviy axborot vositalaribo'yicha bilimning nazariya va amaliyotini o'rganishdir". Demak, mediadan qanday foydalanish dunyoqarashi va tafakkuri mediata'limning asosi hisoblanadi. Shu bois yoshlarda ham ta'lim jarayonida mediadan qanday oqilona foydalanish masalalarini tizimli tahlil etish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Oksford ensiklopediyasiga ko'ra, "mediata'lim mediani o'rganishdir. Mediata'lim yaratilayotgan va tarqatilayotgan mediamatnlar bilan bog'langan. Ta'lim oluvchilarda mediamatnlarning mazmun-mohiyatiga izoh va baho berish uchun tahlil qila olish qobiliyatini shakllantiradi. Mediani o'rganishodatda amaliy tarzda, ya'ni mediamatnlar yaratish bilan bog'liq amalga oshiriladi. Mediata'lim mediani o'rganish orqali mediasavodxonlikni oshirishga xizmat qiladi".

Rossiyaning "Pedagogik qomusiy lug'ati"da esa mediata'lim quyidagicha tariflanadi: "o'rganuvchilarga ommaviy kommunikatsiyani o'rgatuvchi pedagogikaning bir yo'nalishi". Ta'riflarning hech birida fanning mohiyati o'zgarmaydi va u mediamadaniyatni o'rganishga asoslanganligi kelib chiqadi.

"Vikipedia" elektron qomusida berilishicha, mediata'lim — ommaviy axborot vositalari — matbuot, televideniye, radio, kinematografiya, Internetni o'rganishdir. Bu boradagi bilimlar nafaqat soha uchun kadrlarni yetkazib berish uchun, balki axborot texnologiyalariga murojaat etadigan har bir insonda mediasavodxonlik — mediamatnlarni tahlil etish, baholash va yaratish ko'nikmasini shakllantirish uchun xizmat qiladi. Mediata'lim nafaqat pedagogika va badiiy tarbiya bilan, balki bir nechta gumanitar bilim sohalari, masalan, san'atshunoslik (kinoshunoslik, teatrshunoslik), adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik, tarix (dunyo madaniyat va san'ati tarixi), psixologiya (san'at, badiiy tarbiya, ijodkorlik psixologiyasi) bilan chambarchas bog'langan.

Hozirgi vaqtda global kompyuterlashtirish inson faoliyatining barcha sohalarini, shu jumladan ilm-fan va ta'limni qamrab olgan. Internetning rivojlanishi va o'quv jarayonini soddalashtiradigan ko'plab kompyuter dasturlarining paydo bo'lishi chet tillarini o'rganishni sezilarli darajada o'zgartirib, haqiqiy manbalar bilan ishlashni tezroq va osonlashtirdi.

Tadqiqotchi olim N.B.Golubevaning tadqiqotlarida tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish professional yo'naltirilgan chet tili ta'limining ajralmas qismi ekanligi haqida dalillar keltirilgan. Ijtimoiy fikrlash sifatida tanqidiy fikrlashga ta'rif berilgan va shu sababli ushbu hodisaning kommunikativ tomoni ta'kidlangan. Shuningdek, kommunikativ chet tili kompetensiyasining xarakterli xususiyatlari yoritilgan va uning shakllanish shartlari ko'rsatilgan. Xulosa qilinganki, ushbu kompetensiya chet tili va interaktiv bo'lib, mohiyatan fanlararo bog'liqligi asoslangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. B.Umurzakova "Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatini rivojlantirishning pedagogik modeli."Kasb-hunar ta'limi. 2022.134 b
2. F. Yusupjanova."Ingliz tilini o'rganishda tarjimaning o'rni". Farg'ona davlat universiteti,Chet tillarni o'qitishning dolzarb masalalari,Respublika konferensiya materiallari, 2019 y, 287 b
3. UNESCO. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. In: Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999, p.273-274.
4. Kubey, R. (1998). Obstacles to the Development of Media Education in the United States. Journal of Communication (Winter), pp.58-69.
5. Muhammad Amin Yahyo. Internetdagi tahdidlardan himoya. – Toshkent. 2016.

THE ROLE OF MOTIVATION IN THE SPORTSMAN'S ACTIVITY

Normuradova Dilshoda Alisher qizi

Termiz State Pedagogical Institute

The direction of preschool education

Student of group 202

Abstract: This article discusses the role of psychology in any field, any profession, including in the field of sports, and most importantly, the role of motivation in an athlete's activity.

Key words: Psychology, motivation, motive, sport.

On October 31, under the chairmanship of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev, a meeting dedicated to improving the management system in the field of physical education and sports, developing mass sports, selecting and educating talented athletes, strengthening the industry with qualified personnel, and building modern sports facilities was conducted. Motivation is a process that initiates, directs, and maintains goal-directed behavior. Motivation includes biological, emotional, social and cognitive forces that activate behavior. Basically, motivation is divided into two types. These are: 1) Extrinsic motivation 2) Internal motivation. Extrinsic motivation is motivation that originates from outside the person and often includes rewards such as prizes, money, social recognition, praise. Intrinsic motivation is the motivation that originates from within the person, for example: completing complex crossword puzzles for personal satisfaction in solving a problem, etc. If we associate the terms psychology, motivation, motive, sport with each other, the role and importance of psychology and motivation in sports and athlete's activities is certainly very great. The problem of maintaining and strengthening the health of the young generation is one of the most important problems of modern society. Motivation is the strength and character that allows you to continue to fight against difficulties, problems, disappointments and disappointments. Motivation is the fuel with unlimited power that drives athletes to their hardest workouts and achievements. Motivation is the key to success for every great athlete and any great sporting achievement. Characteristics of athlete motivation, athlete motivation is practically the same as usual. With a few variations, athlete motivation has two parts. These are: 1) Short term 2) Long term. Short-term motivation is the here and now of overcoming an obstacle, making a decision for a specific goal in a certain period of time. Long-term motivation is a decision to achieve a big goal, a path made up of small successes. Motivation in sports and athlete activities based on the above points. Before any competition or training, participants, i.e. athletes, are given motivation by the coach. In

this case, it is appropriate if the trainer is a specialist in his work with sufficient knowledge and skills. Or we can clearly see this phenomenon before any team games. Often before the game (mainly if the opponent team is strong), the coach holds a conversation to increase the motivation of the team and prepares the team for the battle. According to I.A. Dzhydaryan, the concept of "motivation of an athlete's activity" can be explained as follows: "Motivation is a unique state of an athlete, ensuring that his needs and opportunities are interrelated with the subject of sports activity. as a result of the sport at that time it is manifested on the basis of the implementation of the goal of achieving a high level of results." Of course, this definition is not the final conclusion about motivation, its essence is explained by the fact that it gives a reference to a sports expert about the reason of what motivates an athlete to strive for a high sports result. In conclusion, not only strength, exercise, training, and most importantly, psychology and motivation play a very important role in sports and sportsmen's activities. A lot of attention is paid to sports and the activities of athletes in our heavenly country. There are many types of sports and the role of psychology and motivation in their activity and success is incomparable. Our honorable president is also carrying out great reforms for the development and improvement of the sports sector for the development of the young generation and the future. For example, if we take the place of motivation in the career of football and football players, success will certainly be achieved as they develop and grow, and in this process, motivation will be their greatest strength. No achievement and success can be achieved without motive and motivation, and motivation has a special role in keeping a person full of energy. Zinedine Zidane, the coach of the famous "Real" football team, said that the first defeat in his second coaching period was partly due to the lack of motivation among the players. Therefore, motivation has a special place in the activities of players and other sports. . The motivation and strength of the team of players gathered on the field is not only their own, but the clothes they wear, the skills of the coach and the greatest strength and motivation for the players are their fans gathered on the field, their shouts, applause and support for the players, but also for other players. It will also be a great motivation for industry representatives. The football players will raise their confidence during the game by reading the mood readings and, most importantly, by seeing the flag of their country, they will motivate themselves and work diligently to justify the trust of the people. It is worth noting that, as we said above, not only football, but also activities in other fields, psychology and motivation have an incomparable and inexhaustible place in my opinion. As long as humanity lives and lives, defeats will certainly come after victories. Even when a person is defeated, he always turns to psychology and gets the motivation he needs to take a

step forward in life. If we say that psychology, motive and motivation occupy a very large place in human life, we will not be mistaken.

List of used literature

1. Arzikulov Dilshod Ne'matovich Psychology and sports psychology. Rotten
2. Oybek Hayitov Psychology of sports activity. Tashkent 2021.
3. Y. Mashrapov Sports psychology. Tashkent 2018
4. R.Mahmudov and A.Gulomov recommendation letters from the science of sports psychology. Tashkent 2008.
5. Baratov.Sh.R Theory and history of psychology. Tashkent 2019.

**MALAKALI KURASHCHILARDA TEXNIK VA TAKTIK
TAYYORGARLIGINI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH USULLARI**

B.Q. Erimbetov

**Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor
Qoraqalpoq davlat universiteti**

Anotatsiya: Maqolada malakali kurashchilarning raqobat faoliyatining ishonchliligini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Raqobat kurashlarida ishlatiladigan kurashchilarning texnik-taktik harakatlarini takomillashtirishning turli usullari taklif etildi. Maqola kurashaning turli turlari bo'yicha yuqori malakali sportchilar bilan ishlaydigan innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash usullari. murabbiylar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Musobaqa faoliyatini malakali belbog'li kurash sport morfologiyasi texnik va taktik hujum harakat dinamik vaziyat.

Musobaqa faoliyatini boshqarish kelgusi musobaqa bellashuvlarining rejasini ishlab chiqish hamda ularning amalga oshirilishini nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Kelgusi musobaqa bellashuvi rejasini ishlab chiqishda raqib ustidan g'alaba qozonish maqsadida eng samarali taktik harakatlarni aniqlash uchun murabbiy raqib haqida ma'lumotga ega bo'lishi kerak. Musobaqa faoliyati nazorati va uning kelgusi tahlili u yoki bu sportchini tayyorlashda uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi. Bu ma'lumot mashg'ulot jarayoniga tuzatishlar kiritish uchun muhim hisoblanadi. Sport texnikasini o'rganish usullari kinematik va dinamik harakatlar xususiyatlarini qayd etishda harakat unsurlarini tahliliy tarzda ajratish imkonini beruvchi turli xil usullarni o'z ichiga oladi.

Agar sportchi tayyorgarligining innovatsion rivojlanish roli va maqsadi uning jahon va Osiyo chempionatlari kabi yirik musobaqalarda muvaffaqiyatli ishtirok etishi bo'lsa, texnik va taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlarini aniqlashda ushbu musobaqalardagi bellashuvlar bayonnomalarini tahlil qilish hamda asosiy e'tiborni yuqori malakali kurashchilar bilan bo'lgan bellashuvlarga qaratish lozim. SHunday qilib, ta'kidlash joizki, sport tayyorgarlik dasturining maqsadli vazifalari baholanayotgan ko'rsatkichlarning xususiyati va darajasini belgilaydi.

So'ngi paytlarda kurashi amaliyotia va adabiyotlarda "texnik va taktik mahorat" atamasi keng qo'llanilmoqda. Kurashi texnikasi deganda tor ma'noda kurashchiga g'alaba keltiruvchi harakatlarni bajarishning eng oqilona usullari tushiniladi. Bunda texnika asosini biomexanik va fiziologik qonuniyatlarga tayangan va, individual xususiyatlardan qat'i nazar, barcha kurashchilarga xos bo'lgan harakatlar tashkil qiladi.

Sportda taktika deganda yuqori sport natijalariga erishish va raqib ustidan g'alaba qozonish shakllari va usullari majmui tushiniladi.

Taktika quyidagi omillar majmuidan yuzaga keladi: o'z tayyorgarligining kuchli tomonlari va raqibning kamchiliklari hamda texnika egallashning individual xususiyatlaridan foydalanish, raqibni chalg'ituvchi harakatlar bilan adashtirish, bellashuvda qulay fursat tug'ilgan paytda foyda keltiruvchi usullardan foydalanish, kuchni tejamgorlik bilan sarflash mahorati, qoidalarda belgilangan imkoniyatlar, gilam maydoni, o'zining morfologik va fiziologik xususiyatlaridan puxta foydalanish va boshqalar.

Yakkakurash turlarida, ayniqsa, sportni belbog'li kurashida texnika va taktika bir – biriga shunday chambarchas bog'langanki, ba'zi mutaxassislarning belbog'li kurashchi harakatlarini tabaqalashtirilgan tarzda ko'rib chiqayotganda, ularning qanday harakatlar texnik, qanday harakatlar esa taktik harakatlar ekanligi borasidagi qarashlari bir – biriga zid kelib qoladi. Aslida esa ular dialektik birlikni tashkil etadi

Sport kurashi rivojlanishining ilk davrlarida belbog'li kurashchilar tomonidan qo'llaniladigan texnikaga bog'liq holda texnik va taktik harakatlarni belgilovchi qoidalar yaratilgan. Shu tarzda kurashning yangi turlari vujudga kelgan. Keyinchalik esa kurashning har bir turi uchun qoidalar o'zgartirilgan. Ularning yordamida ba'zi harakatlarni cheklash, ba'zi harakatlarni esa rag'batlantirishga harakat qilishgan. Qo'llanilayotgan texnik va taktik harakatlarning hajmi va sifatiga bog'liq holda qoidalarni shunday o'zgartirishga harakat qilishganki, natijada kurashning ma'lum bir turiga ta'sir qilish, uning sport va tomoshabop xususiyatlarini yaxshilash imkoni paydo bo'lishi lozim bo'lgan.

Malakali belbog'li kurashchilar o'zgarayotgan qoidalarga bog'liq holda innovatsion yondashuv texnik va taktik harakatlardan doimo oqilona foydalana oladilar. Yangi qoidalar yetakchi kurashchilarning mahoratiga qanday ta'sir ko'rsatishini taxmin qilish mumkin: ularning, asosan, xujum harakatlari, samarali usullar, real himoyalanih va qarshi xujum harakatlarini qo'llash qobiliyati o'sib boradi.

Yuqori malakali sport ustalarini tayyorlash tizimi bajarilayotgan texnik va taktik harakatlar belbog'li kurashchining individual xususiyatlariga to'liq mos kelishini talab qiladi. Texnik va taktik harakatlarning tuzilishi ularning morfologik belgilari, jismoniy

rivojlanishi, funksional xususiyatlari, ruhan tayyorgarligiga muvofiq bo'lishi lozim. Sport morfologiyasi sohasida o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar shuni aniqladiki, ma'lum bir total o'lcham va tana praportsiyasiga ega bo'lgan belbog'li kurashchilar ba'zi usullarni muvaffaqiyatliroq qo'llay olishadi. Masalan, bilak qanchalik uzun bo'lsa, bukuvchi muskullar va rostlovi muskullarning nisbiy kuchi shunchalik kam bo'ladi. Son va oyoq qanchalik uzun bo'lsa, sonning bukuvchi va rostlovchi muskullari mutlaq kuchi shunchalik ko'p, nisbiy kuchi esa shunchalik kam bo'ladi.

Shu munosabat bilan ko'tarishlarni bajarish qo'l – oyoqlari kalta bo'lgan belbog'li kurashchilar uchun osonroq bo'lishi ehtimoldan holi emas, chunki bu holda ish samaradorligi nisbiy kuch o'lchamiga bog'liq bo'ladi. Uzun oyoq – qo'llarga ega bo'lgan belbog'li kurashchilarga esa raqibini gilamdan ajratmasdan turib bajariladigan harakatlar bilan bog'liq usullarni noto'g'ri muvozanat sharoitidan (qulay dinamik vaziyatdan) foydalangan holda qo'llash osonroq bo'ladi. Bundan tashqari, uzun qo'l – oyoqlar yo'l va tezlikdan yutish imkonini ta'minlaydi. Shu bilan bir qatorda, texnik va taktik imkoniyatlar kuch ishlatiladigan tayyorgarlikning individual hususiyatlariga ham bog'liq. SHunday qilib, raqibni gilamdan ajratish bilan bog'liq texnik harakatlarni belining rostlovchi muskullari yahshi rivojlangan va nisbatan uzun bo'yli belbog'li kurashchilar bajara oladilar.

Shu paytgacha yuqori malakali belbog'li kurashchi ega bo'lishi lozim bo'lgan texnik va taktik hujum harakatlarni minimumi to'g'risida yakdil fikrlar mavjud emas. Shunday davrlar ham bo'lganki, unda mashhur kurashchilar o'zlarining bitta “shoh usullari” ga ega bo'lib, undan muvaffaqiyatli foydalanishgan. Biroq bunday taktika takomillashishda va turli xil taktik harakatlar bilan boyishda davom etgan. “Shoh usul” ni turli dastlabki (boshlang'ich) holatlardan turib turli tutib olish usullari, undan so'ng esa taktik tayyorgarlikning turli usullari bilan birgalikda qo'llashni boshlashgan. Ba'zi kurashchilar doimo bitta “shoh usul” bilan yakunlovchi taktik harakatlarning 30 ga yaqin usullarini ishlab chiqishar edi. Shu bilan bir vaqtda, hujumni muvaffaqiyatli yakunlashning bir necha variantlarini egallagan mashhur kurashchilar ham yetishib chiqq boshlagan. Bunday kurashchilar musobaqalarda, odata, eng yaxshi texnika uchun beriladigan sovrinlar bilan mukofatlanaganlar. Biroq yirik musobaqalardagi raqobatning o'sishi yuksak mahoratli kurashchilar texnik va taktik harakatlar qatorida o'zlarining “shoh usul” larini saqlab qolgan holda taktik imkoniyatlarini kengaytirib borishlariga imkon yaratdi.

Yuqori malakali belbog'li kurash texnikasi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, mahoratli kurashchilar bir musobaqa davomida turli xil texnik va taktik hujum harakatlarining 10 – 14 variantini qo'llamoqdalar. Bundan tashqari, eng

kuchli kurashchilar yetarli darajada samarali va ishonchli tarzda hujumga o'tmoqdalar. Hujum taktik jihatdan puhta tayyorlangandagina, ular maksimal kuch va tezlikdan foydalanmoqdalar.

Katta kuchni talab qilmaydigan taktik harakatlarni qo'llagan holda ular kuchni tejab, ish qobiliyatini bellashuv so'ngigiga qadar saqlab qolmoqdalar. Hakamlar hujum harakatlarining 50 % ini ustunlik deb baholaydilar. Eng muhim taktik harakat bu aldamchi xarakatlar yordamida ro'y beradigan hujum havfidir. Haqiqiy hujum harakatlarining aldamchi harakatlarga nisbati 1:2 bo'lishi 0,5 koeffitsientli hujum ehtimolini beradi. Bunday ehtimolni raqib keyinroq anglay oladi va unga haqiqiy hujumga qarshi himoyalani qiyinroq kechadi. Sport amaliyoti texnik va taktik harakatlarning hujum, himoya va qarshi hujum tuzilmalarini ishlab chiqdi. Yirik musobaqalarda usullarning 50 ga yaqin turi qayd etilgan. Belbog'li kurash rivojining zamonaviy darajasi belbog'li kurashchining barcha texnik va taktik harakatlarni egallashi, ularni qo'llay olishi va maqsadga muvofiq tarzda mujassamlantirishini talab qiladi. Biroq texnik va taktik hujum harakatlar sport kurashining tabiati bilan bog'liq bo'lganligi tufayli asosiy harakatlar sifatida qabul qilinadi.

Hujum harakatining oqilona tuzilishini egallash va takomillashtirish belbog'li kurashchi uchun hali yuksak sport mahoratini ta'minlamaydi. Bu tuzilishlarni ko'pincha turish holatida bo'lgan va ma'lum darajadagi turg'unlikka ega bo'lgan raqib bilan bellashuvda qo'llay olish zarur. Bundan tashqari, kurash jarayonida ko'p hollarda raqib harakatda bo'ladi. U vaqti – vaqti bilan (turli darajadagi turg'unlik holatida bo'lgan holda) muvozanatini yo'qotadi va qayta tiklaydi, hujum qilayotgan kurashchini muvozanat holatidan chiqarish va uning harakatlarini ta'sirsizlantirishga intiladi. Hujum qilayotgan kurashchi u yoki bu usulni qo'llagan holda raqibning faol qarshiligiga uchraydi. Raqib muskullarini zo'riqtirgan va tana holatini o'zgartirgan holda hujum yo'nalishida o'tib bo'lmas turgunlik burchagini yaratadi.

Raqibni qulay dinamik vaziyat lahzasida tutib olish uchun unga hujum qilishga imkoniyat berish havfli va maqsadga muvofiq emasdir. Raqibning o'ylangan usulni bajarish uchun qulay holatni egallashiga umid bog'lash ham to'g'ri kelaymaydi. Ayniqsa, tajribali kurashchining hato harakatni amalga oshirishi va turg'unlikni yo'qotishini kutishdan umidni uzsa ham bo'laveradi. Binobarin, bir-birni ushlab turish holatida yuqori mahoratli belbog'li kurashchi o'zining texnik va taktik harakatlari bilan qulay dinamik vaziyat lahzasini tayyorlay bilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kerimov F.A. Sport sohasidagi ilmiy tadqiqotlar. – T.: «Zar qalam», 2014.
2. Kerimov F.A. Sport kurashi nazariyasi va usuliyati. – T.: O'zDJTI, 2011.

3. Matveev L.P. Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi. - M.: FiS, 2018.
4. Mindiashvili D.G., Podlivaev B.A. Erkin kurash: tarixi, voqealari, odamlari. - M.: "Sovet sporti", 2017 yil.
5. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
6. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Теле. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMYIY JURNALI*, 1(6), 42-44.
7. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
8. Разикова, И.С., Айдарова, Н.П., Байбекова, В.Ф., Низамов, К.Ф., & Ишмухамедова, Ш.Б. (2023). ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ЛЕВОЦЕТИРИЗИНА У ПАЦИЕНТОВ С КРАПИВНИЦЕЙ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (2), 27-32.
9. Разикова, И. С., Аликулова, Д. Я., & Уразалиева, И. Р. (2015). Особенности иммунного статуса подростков с атопической бронхиальной астмой. *Молодой ученый*, (19), 297-299.
10. Аликулова, Д. Я., Разикова, И. С., Уразалиева, И. Р., Мирпайзиева, М. А., & Джураева, Н. К. (2015). Организация работы «Астма школы» в Республике Узбекистан. *Современная медицина: актуальные вопросы*, (10-11 (43)), 88-92.
11. Разикова, И. С., & Аликулова, Д. Я. (2016). ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ РАЗЛИЧНЫХ КЛИНИЧЕСКИХ ВАРИАНТАХ АТОПИЧЕСКОЙ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ПОДРОСТКОВ. In *Материалы VII международной (XIV итоговой) научно-практической конференции молодых ученых* (pp. 67-70).
12. РАЗИКОВА, И., АЙДАРОВА, Н., БАЙБЕКОВА, В., & ДУСТБАБАЕВА, Н. (2022). Сывороточноподобный Синдром Как Осложнение Вакцинации. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(2), 176-183.
13. Разикова, И. С., Айдарова, Н. П., Байбекова, В. Ф., Дустбабаева, Н. Д., Ишмухамедова, Ш. Б., & Шорустамова, С. С. (2023). Сенсibilизация К Грибковым Аллергенам У Пациентов С Респираторной Аллергией. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(1), 31-37.
14. Аликулова, Д. Я., Маматкулов, Б. М., Разикова, И. С., & Аvezова, Г. С. (2015). Выявление особенностей иммунного статуса у подростков при

атопической бронхиальной астме. *Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области*, (3 (10)), 9-14.

15. Уринов, А. М., Отожонов, И. О., & Ахмедова, Д. Б. (2022). Роль пробиотиков в лечении цирроза печени. *ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ВАЗИРЛИГИ ТОШКЕНТ ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ*, 37.

16. Отажонов, И. О. (2011). Заболеваемость студентов по материалам углубленного медосмотра студентов, обучающихся в высших учебных заведениях. *Тошкент тиббиёт академияси Ахборотномаси.–Тошкент*, (2), 122-126.

17. Islamovna, S. G., Komildjanovich, Z. A., Otaboevich, O. I., & Fatihovich, Z. J. (2016). Characteristics of social and living conditions, the incidence of patients with CRF. *European science review*, (3-4), 142-144.

18. Отажонов, И. О. (2020). Кам оксилли пархез самарадорлигини баҳолаш.

19. Отажонов, И. О., & Шайхова, Г. И. (2020). Фактическое питание больных с хронической болезнью почек. *Медицинские новости*, (5 (308)), 52-54.

20. Отажонов, И. О. (2020). Оценка психологического состояния больных с хронической болезнью почек. *Главный редактор–ЖА РИЗАЕВ*, 145.

21. Отажонов, И. О. (2021). Сурункали буйрак касаллиги бўлган беморлар ҳаёт сифати кўрсаткичлари.

22. Отажонов, И. (2011). *Ҳозирги тараққиёт даврида талабалар овқатланишини гигиеник асослаш* (Doctoral dissertation, Тошкент тиббиёт академияси).

23. Akhmadaliev, N. O., Salomova, F. I., Sadullaeva, K. A., Abdukadirova, L. K., Toshmatova, G. A., & Otajonov, I. O. (2021). Health State Of Teaching Staff Of Different Universities In The Republic Of Uzbekistan. *NVEO-NATURAL VOLATILES & ESSENTIAL OILS Journal/ NVEO*, 15954-15967.

24. Шайхова, Г. И., Отажонов, И. О., & Рустамова, М. Т. (2019). Малобелковая диета для больных с хронической болезнью почек. *Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология*, (12 (172)), 135-142.

25. Алишерова, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).

26. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 4(1), e0401175-e0401175.

27. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, (SPECIAL 1).
28. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
29. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
30. Махмудова, Д. А., & Карахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва кўркүв. *Психиатрия журналы*, (1-Б), 82.
31. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
32. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING? AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING?. *Интернаука*, (22-4), 19-21.
33. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING. AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING, 22-4.
34. Abror, Q. (2020). Development of Magnetic Characteristics of Power Transformers. *Fazliddin, A., Tuymurod, S., & Nosirovich, OO (2020). Use Of Recovery Boilers At Gas-Turbine Installations Of Compressor Stations And Thyristor Controls. The American Journal of Applied sciences*, 2(09), 46-50.
35. Dilmurod, R., & Fazliddin, A. (2021). Prospects for the introduction of artificial intelligence technologies in higher education. *ACADEMICIA: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 929-934.
36. Akhmedovich, M. A., & Fazliddin, A. (2020). Current State Of Wind Power Industry. *The American Journal of Engineering and Technology*, 2(09), 32-36.

Chet tillaridagi darslarni taqdimot usulida tashkil etish

Guliston davlat universiteti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Olimjonova Gulnoza No'monjon qizi

Annotatsiya

Ushbu maqola chet tillaridagi darslarni taqdimot usulida tashkil etish orqali o'quvchilarga yangi bo'lgan so'z va tushunchalarni yanada aniq va samarali tushintirish, shuning o'qituvchilar taqdimot usulidan foydalangan holda so'zlayotgan paytlarida visual tasvirning shakillanib turishini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Taqdimot, chet tili, zamonaviy o'qituvchi, uslub, yangi tushuncha, prezantation, texnologiya, article.

Chet tili - bu xorijiy mamlakat tili . Bu tillar ona tilimizdan o'zining ma'lum bir funkaiyalari , grammatik qoidalari va tuzilish shakli bilan farq qiladi . Respublikamizda , hozirgi kunda , G'arbiy Yevropa (ingliz, Ispan , nemis , fransuz) tillari va Sharq (arab , turk , urdu , fors , xitoy , hind)tillari chet tillari sifatida o'qitilib kelmoqda .(1)

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek , chet tillari bizning ona tilimizdan o'zining tuzilish shakli , grammatik qoidalari bilan farq qiladi . Chunki ular tillarning boshqa bir oilasiga mansubdir. Misol uchun ingliz tilidagi (article) tushunchasi bizning ona tilimiz grammatikasidan o'rin olmaydi . Ana shunday bir paytda, o'quvchilarga bu tushunchani tushuntirish ma'lum bir qiyinchiliklarga sabab bo'lishi mumkin bo'ladi . Ammo zamonaviy pedagoglar bu muammoni oddiygina chet tillaridagi darslarni taqdimot usulida tashkil etish orqali hal etishadi.

Taqdimot - (inglizcha presentation so'zidan olingan) audiovisual vositalaridan foydalanib ko'rgazmali shaklida ma'lumot taqdimot etish shakli . (2) Bu maruzachilarga o'z ishining mohiyatini batafsilroq ochib berishga yordam beradigan ma'lumotlarning qisqa va vizual taqdimotidir. (3)Ya'ni o'quvchilar o'zga tildagi ma'lum bir tushunchalarga tushunmasalar, bunda ularga yangi tushunchalarni o'zi tushuntarayotgan ma'lum bir paytda visual tarzda ko'rsatib turadi . Natijada yangi

tushunchani o'rganayotgan o'quvchilar bir vaqtning o'zida ham o'qituvchini tinglab va yangi bo'lgan tushunchani o'z xotiralariga muxrlay oladi.

Taqdimot usulida chet tilidagi darslarni tashkil etish bu zamon bilan hamnafas o'qituvchilarini asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Bu usuldagi tashkil etilgan dars soatlarida o'quvchi e'tiborini olish imkoniyatiga ega bo'linadi . Shu bilan birga eshitish qobiliyati yordamida ma'lumotlarning eslab qilish vazifasiga ma'lum bir qulaylik sifatida visual shakli ham qo'shiladi. O'quvchilarning e'tibori esa, yangi tushuncha, yangi tilga bo'lgan ajoyib sayohatlariga asosiy yo'l boshlovchi bo'la oladi desak adashmagan bo'lamiz.

Hozirda texnologiyalar rivojlanayotga davr bo'lganligi sababli , ulardan behabar qolish , har bir insonning o'z kasbini rivojlantirishini to'xtatishga o'zining o'zi asosiy g'ov bo'lishi bilan tengdir . Chunki hammamiz bilganimizdek, texnologiyalar insonning og'irini yengil qilish uchun yaratilgan. Ulardan foydalanishni bilgan inson esa kam vaqt davomida ko'plab yutuqlarga erisha olishlari shubhasizdir . Texnologiyalarning har bir soha rivojida o'z o'rnini topayotgani aytayotgan so'zlarimizga isbot tariqasida keltirayotgan namunalarimiz bo'la oladi. Misol uchun o'zga tillaridagi yangi tushunchalarni tushuntirishda, o'qituvchilar oldingidek an'anaviy tarzda nazariy bilimlar bilan emas, uni amaliyotda qo'llash orqali , har bir olinayotgan bilimning chuqur va samarali bo'lishiga erishishadi . Shu bilan birgalikda taqdimot orqali tashkil etiladigan darslar oldindan o'z ustida izlanish va taqdimot yaratishga , o'quvchilar tomonidan berilishi mumkin bo'lgan savollarni taxmin qilgan holda , shu taqdimot ichiga ma'lum ma'noda kengroq va aniqroq bo'lishiga imkoniyat yaratib beradi . Bu esa vaqtning ancha tejallishiga , va qolgan vaqt davomida o'quvchilar bu mavzu yuzasida mashqlar va topshiriqlar bajarishda foydalana olishadilar.

Taqdimot usulida dars o'tishning ya'na bir ahamiyatli jihati shundaki , ular orqali o'qituvchi darsda juda ham ko'p energiyalarini sarflashmaydilar. Ammo, shu taqdimotning yaratilishi uchun va turli xil kitob va internet saytlaridan foydalangan holda turli xil ma'lumotga ega bo'lish ancha mashaqqat talab etadi . Lekin, o'qituvchilar

ushbu tayyor taqdimotni ko'p marotaba ishlata oladilar va har safar yangi mavzuni tushintirish uchun doskada soatlab yozishlariga to'g'ri kelmaydi, natijada ular kamroq charchoq xis qiladilar . Bu esa o'qituvchilar dars davomida o'quvchilarning har bir savollarga energiyaga to'lgan holda javob bera oladi va bundan ruxlangan o'quvchilarning darsga nisbatan ishtiyoqlari yanada oshadi .

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. J.Jalilov ; " Chet tili o'qitish metodikasi ", 2012.
2. <https://fayllar.org>
3. <https://eurodomik.ru>

NEFTNI BIRLAMCHI QAYTA ISHLASH TEXNOLOGIYASI VA UNI
AMALGA OSHIRISH QURILMASI

Xushboqov Abduvali Bahodir o'g'li

axushboqov@bk.ru

Termiz davlat universiteti magistri

Nurmonov Suvonqul Erxonovich

O'zbekiston Milliy universiteti professori

Abduraxmonov Sayyod Toshtemir o'g'li

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Neftni birlamchi qayta ishlash jarayonining aniq texnologiyasini tuzgan holda yuqori sifatli, toza va qo'shimchalarsiz mahsulot olish unumini oshirish, hamda yuqori unumdorlikka erishish uchun tegishli katalizatorlarni tanlash yoki almashtirish.

Kalit so'zlar: katalitik reforming, kondensat, tetraetilqo'rg'oshin, merkaptan, rektifikatsiya, fraksiya, distilyatsiya, kokslash.

ТЕХНОЛОГИЯ ПЕРВИЧНОЙ ПОДГОТОВКИ НЕФТИ И
УСТРОЙСТВО ДЛЯ ЕЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ

Абстрактный. Увеличить выход качественных, чистых и не содержащих присадок продуктов, а также подобрать или заменить соответствующие катализаторы для достижения высокой производительности при установлении точной технологии процесса первичной переработки нефти.

Ключевые слова: каталитический риформинг, конденсат, тетраэтилсвинец, меркаптан, ректификация, фракция, перегонка, коксование.

PRIMARY OIL REFINING TECHNOLOGY AND DEVICE
FOR ITS IMPLEMENTATION

Abstract. Establishing the exact technology of the primary oil refining process to obtain a high-quality, clean and additive-free product, to determine the appropriate catalysts for high productivity, or strictly.

Key words: catalytic reforming, condensate, tetraethyl lead, mercaptan, rectification, fraction, distillation, coking.

Neft va gaz kimyosi sanoatining rivojlanishi tufayli xalq xo'jaligining ko'plab sohalarida neft va gazning ahamiyati yuqorilamoqda. Shuning uchun neftni qayta ishlashda hosil bo'ladigan mahsulotlarni maksimal darajada tozalash va uning sifatini tahlil qilishning bir qancha zamonaviy usullarini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

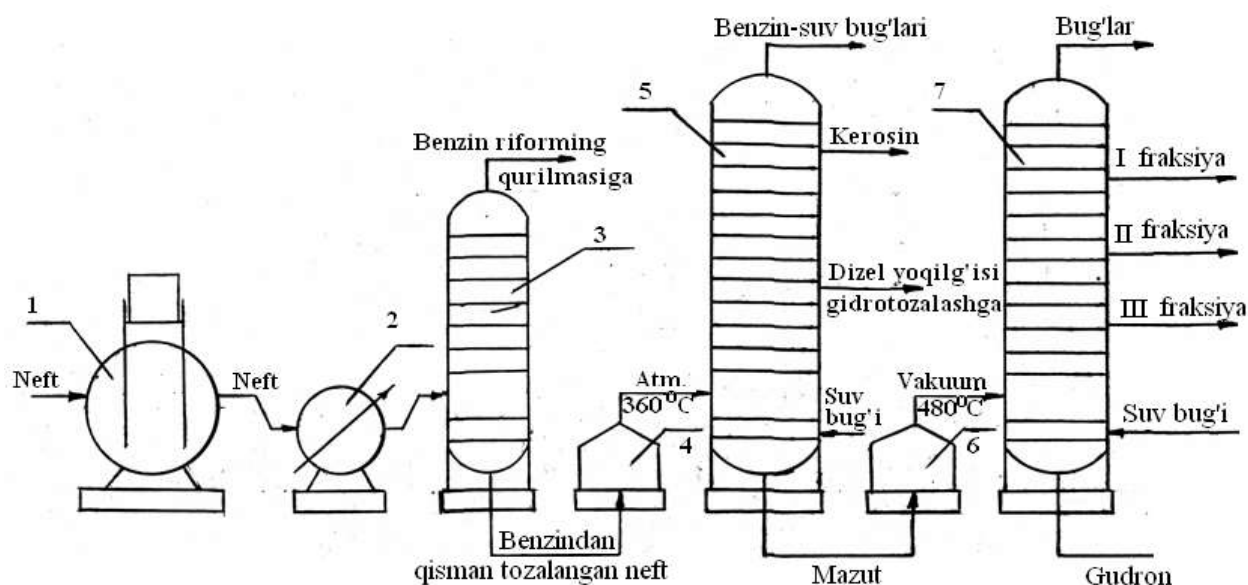
Avvallari neftni qayta ishlash katalitik riforming qurilmalarida AP-56, AP-64 markali alyumoplatina katalizatorlari ishtirokida benzinni oktan soni ko'tarilgan. 1995-1997 yillarda LCH 35/11-600 qurilmasi Fransiyaning "Prokataliz" firmasi bilan hamkorlikda qaytadan ta'mirlandi va alyumoplatina katalizatorini o'rniga, tarkibiga reniy va boshqa metallar qo'shilgan N-582 va N-482 markali katalizatorlar joylandi. Benzinda ko'p uchraydigan oltingugurt va oltingugurtli birikmalardan tozalash uchun alyumokobalt-molibden katalizatori o'rniga NK-306 katalizatori joylandi. Buning natijasi o'laroq zavod tarkibiga tetraetilsvines (TES) qo'shilmagan turli xil yuqori oktan sonli ekologik toza avtomobil benzinlarini ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'ldi.

1995-1997-yillarda Buxoro shahrining yaqinida yiliga 2,5 mln.t. gaz-kondensatini qayta ishlaydigan zavod qurilib, ishga tushirildi. Bu zavodning texnologik qismini Fransiyaning "TEKNIP" firmasi qurib berdi. Zavodda gaz kondensatidan benzin, kerosin, dizel yoqilg'isini [haydab olish qurilmasi](#), benzinni katalitik riforming etuvchi, kerosin fraksiyasini merkaptanlardan tozalovchi, dizel yoqilg'isi fraksiyasini oltingugurt birikmalaridan tozalovchi texnologik qurilmalar va bu texnologik qurilmalarni chiqindilarini qayta ishlovchi, shu qatorda bir nechta yordamchi qurilmalar bor. Bu qurilmalar eng yangi zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlangan.

Zavod yuqori sifatli maxsulot ishlab chiqarishga mo'ljallangan. Tarkibiga tetraetilqo'rg'oshin (TEQ) qo'shilmagan benzin, sifatli kerosin va kam oltingugurtli dizel yoqilg'isi tayyorlaydi. Zavodga kelgan neft maxsus qurilmalarda tarkibidagi mayda suv tomchilaridan tozalanadi. Shu vaqtda suvda erigan tuzlar ham chiqib ketadi. Suv va tuzdan tozalangan neft issiqlik almashtiruvchi apparatlarida 200°C [gacha isitilib](#), rektifikasiya kallonasiga beriladi. Bu kalonnaning tepa qismidan neftni tarkibidagi 200°C gacha qaynab chiqadigan fraksiyasi, ya'ni benzin fraksiyasining bug'lari ajralib chiqadi. Ularni sovitish sistemasiga yuboriladi. qisman benzindan tozalangan neft atmosfera bosimida 360 °C gacha qizdirilib rektifikasiya kallonasiga beriladi. Kalonnaga neft bug' va suyuqlik holda keladi. Bug'lar kalonnaning tepa qismiga ko'tarilib har xil fraksiyalarga ajratiladi. Tepa qismidan benzin bug'lari yon qismidan kerosin va dizel yoqilg'isi fraksiyalari olinadi. Kalonnaning tagidan suyuq qoldiq mazut olinadi. Farg'onada esa, mazut vakuum sharoitida ishlaydigan pechda 460-480 °C gacha qizdirilib, rektifikasiya kalonnasida turli moy fraksiyalarga ajratiladi. Kalonnaning ostidan qoldiq qismi - gudron olinadi. Gudronni maxsus qurilmaga

berilib, bu yerda suyuq propan yordamida suyuq va qattiq qismga ajratiladi. Suyuq qismi moy fraksiyasi deyiladi, qattiq qismi esa bitum olish sexiga yuboriladi.

Farg'onadagi zavodda neft va mazutni birlamchi haydashning soddalashtirilgan texnologik sxemasi ko'rinishi.

1-Neftni elektr toki bilan suv va tuzlardan tozalovchi qurilma;

2-issiqlik almashinish apparati;

3-kichik reflikatsiya kolonnasi;

4,5-atmosfera bosimi sharoitida ishlaydigan pech va reflikatsiya kolonnasi;

6,7-vaakum sharoitida ishlaydigan pech va reflikatsiya kolonnasi.

Neftdan olingan benzin fraksiyasini oktan soni 55-60 ga teng bo'lib uni avtomobillarda yoqilg'i sifatida ishlatib bo'lmaydi. Benzinni katalitik riforming qurilmalarida oktan sonini 80 – 99 [gacha oshirilib](#), undan sifatli 80 va 93 benzin maxsuloti olinadi.

Kreking — neft yoki uning fraksiyasini destruktiv ya'ni strukturasi buzib qayta ishlash jarayoni hisoblanadi. Og'ir uglevodorodlar molekularining parchalanishi va qayta joylashishiga asoslangan. Asosan motor yonilg'isi, plastik massalar, tolalar, eritgichlar uchun kimyoviy xom ashyo olishda qo'llaniladi. Kreking jarayonining borish sharoiti temperature va bosimga, xom ashyoning vazifasi va turiga, texnologik jihozlanishiga bog'liq bo'ladi. Jarayonning borish sharoitiga qarab gaz, benzin bug'i va og'ir fraksiyalar (ligroinli, kerosinli, gazoylli, solyarli va qoldiq) dan tashkil topgan mahsulotlar aralashmasi hosil bo'ladi. Zavonaviy Kreking ko'pgina kimyoviy

mahsulotlar (atsetilen, etilen, benzol, ksilollar, vaftalin va b.), shuningdek, qayta ishlanayotgan mahsulot massasiga nisbatan 70% gacha benzin olishga imkon beradi.

Neftdan olingan kerosin va dizel yoqilg'isi fraksiyalarini tarkibida oltingugurt birikmalari ko'p bo'ladi. Ularni gidrochistka jarayoniga berilib merkaptanlar va boshqa birikmalardan tozalanadi. Vakuum sharoitida ishlaydigan kalonnadan olinadigan moy fraksiyalarini, har qaysisining alohida alohida qayta ishlaniladi. Birinchi navbatda ularni tarkibidagi og'ir aromatik uglevodorodlar va smolasimon birikmalar ajratib olinadi. Keyin yuqori molekularli qattiq parafinlar ajratib olinadi. Qolgan suyuq qismidan turli xil moylar tayyorlanadi.

Ajratib olingan og'ir aromatik uglevodorodlar kokslash jarayoniga beriladi. Yuqoridagi jarayonlarda ajralib chiqadigan gazlarni yig'ib ularni turli fraksiyalarga ajratib oladi. Yer qobig'idan qazib olinayotgan tabiiy gaz o'zi bilan birga har xil chiqindilar: suv, gaz, gaz-kondinsanti har xil gazlar mineral chiqindilarni olib chiqadi. Tabiiy gazni ham tabiiy holga keltirish uchun birinchi navbatda tabiiy gaz konlarida tindiriladi. Keyin gazni qayta ishlash zavodida gazni namlikdan quritiladi, oltingugurt birikmalaridan (asosan H_2S) tozalanadi. Tozalangan gaz tovar gaz holda iste'molchilarga yuboriladi. Ajratib olingan H_2S gazidan oltingugurt olinadi.

Turli manbalardan olingan neftning bir-biridan farqli tomonlarini aniqlash (suv miqdorini Din va Stark usuli bo'yicha aniqlash).

Kerakli reaktiv va uskunalari:

1. Benzol, toluol, ksilol.
2. Hajmi 500 ml. bo'lgan kolba
3. Yig'gich (приемник)
4. Sovutgich (холодильник)

Bu usul asos va suv bilan aralashmaydigan modda va erituvchidan tashkil topgan ralashmani haydashga asoslangan. Bularga misol tariqasida benzol, toluol, ksilol va boshqa moddalar erituvchilarini misol sifatida keltirish mumkin Distillyat darajalarga bo'lingan yig'gichga yig'ib olindi va erituvchiga nisbatan og'ir bo'lgan suvning hajmi aniqlab olinadi. Bunda suv yig'iladigan idish 10 ml. gacha darajalangan bo'lib, 0 dan 1 ml. gacha bo'lgan oraliq 0,05 ml., 1 dan 10 ml. gacha bo'lgan oraliq 0,2 ml. dan darajalangan bo'ladi. Bu usul qattiq yoki suyuq holdagi organik moddalar, neft mahsulotlari hamda efir moylari tarkibidagi suvning miqdorini aniqlashga imkon beradi. Xuddi shuningdek tarkibida 10 – 15 % dan ham oriq namlikka ega bo'lgan moddalarni analiz qilish imkonini berdi.

Ishning borishi. Aniqlash ishlari hajmi 500 ml. bo'lgan, tozalab yuvilgan hamda quritish shkafida quritilgan mis yoki yumolaq tubli kolbada (Standartlarda belgilangan

aniqlik darajasi 0,1g gacha bo'lgan) amalga oshiriladi. Shundan so'ng kolbaga tarkibida oddiy sharoitlarda ham ma'lum miqdorda suv saqlaydigan erituvchidan 100 ml. (benzol, ksilol yoki toluol) solinadi va unga bir tekis qaynashini ta'minlash uchun kapillyar ham solinadi. Kolba yuqoridagi yig'gich trubkasiga ulanadi va aralashma moy yoki qum hammomida qizdirila boshlaydi. Suyuqlikni qaynashi natijasida hosil bo'lgan suv bilan erituvchining bug'lari sovutgichda suyuqlikka aylanib qaytib yig'gichga to'planadi. Distillyasiya jarayonida yig'gichdagi suvning miqdori o'zgarmay qolsa unda tajriba tugagan hisoblanadi. Qurilma sovutilgandan so'ng sovutgich uchlaridagi hamda yig'gichning yuqori qismidagi suv tomchilai idishga surib tushiriladi. Hisoblash ishlari suv tepasiga yig'ilgan erituvchining rangi tiniqlashgandan so'ng amalga oshiriladi.

Namlikni aniqlash ishlari quyidagi formula orqali amalga oshiriladi:

$$x = \frac{V}{a} * 100$$

V - Haydalgan suvning hajmi, ml.

a - Modda miqdori

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Salimov Z. Neft va gazni qayta ishlash jarayonlari va uskunalari. - T.: «Aloqachi», 2010, 508 bet.
2. Salimov Z., Rahmonov T. Kimyoviy ishlab chiqarish jarayonlari va qurilmalari. - T.: «Universitet». 2003. - 320 b
3. Salimov, Rahmonov T. Neft va gazni qayta ishlash jarayonlari va uskunalari, II qism. -T.: «Q'FMJ» nashriyoti, 2008, -160 b.
4. Аэробное каталитическое обессеривание нефтяных фракций в присутствии катализаторов на основе полиоксометаллатов тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 02.00.13, кандидат наук Есева Екатерина Андреевна
5. Xushboqov A.B., Xushbaqov I.B. (2022). [PIRROLIZ JARAYONI MAHSULOTLARI](#). - INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2022, 416-418 b.
6. Nodir Sirojiddinovich Hasanov, & Saidjon Abdusalimovich G'Aybullayev (2022). Neft mahsulotlarini gidrotozalashning nazariy asoslari. Science and Education, 3 (1), 229-237.

Dunyo tan olgan mutafakkir

Omonov Fazliddin Asadulla o'g'li

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti 301-guruh talabasi

Annotatsiya

Navoiy ijodi nafaqat O'zbekistonda, balki Yevropa, okeanorti mamlakatlarida ham yuksak qiziqish bilan o'rganiladi. Shu sabab, adabiyotshunoslik fanidan mustaqil "Navoiyshunoslik" fani vujudga keldi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Tayanch iboralar: Navoiy, ulug' shoir, roman, sharqshunos olimlar, adabiyotshunoslik, 9-fevral, mashhur, joylar

Navoiy ijodi u yashab o'tgan davridayoq mukammal o'rganila boshlagan va hamon o'rganilmoqda. Uning ijodi va hayotiga bag'ishlab butun dunyoda minglab ilmiy ishlar, maqolalar, traktatlar, asarlar, filmlar, spektakllar, badiiy asarlar yaratilgan. Jumladan, o'zbek adabiyotida yozuvchi Oybekning "Navoiy" romani, (bu roman bilan Oybek o'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar haqida badiiy asar yaratish an'anasiga asos soladi) Mirkarim Osimning turkum hikoyalari mashhur. Yevropada Navoiy asarlariga qiziqish katta. Bu borada ko'plab sharqshunos olimlarning ishlari misol bo'la oladi. Chunki, uning asarlari shunchaki badiiy xayolot mahsuli bo'lib qolmasdan, sharq xalqlari tarixi va falsafasini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Alisher Navoiy asarlaridagi uslub, yo'nalishlar keyinchalik adabiyotda ko'plab oqimlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Buyuk sharqshunos olim Armeniy Vamberi Navoiy haqida: *"hammaga ma'lum va mashhur buyuk o'zbek shoiri"* deya e'tirof etgan. Yana bir buyuk mutafakkir, shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur Navoiy haqida "Boburnoma" asarida: *"Alisherbek naziri yo'q kishi edi. Turkiy til bila to she'r aytuburlar, hech kim oncha ko'p va xo'b aytqon emas"* deya to'xtalib o'tgan.

Har yili 9 fevral - Navoiy tavallud topgan kun respublika bo'ylab keng miqyosda nishonlanadi. O'zbekistonning har bir burchagida Navoiy nomi bilan nomlangan maskanlar va manzillar bor. Jumladan: bir viloyat (Navoiy viloyati), shahar, (Navoiy shahri), oliy o'quv yurti (Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va adabiyoti instituti), O'zbekiston milliy kutubxonasi, O'zbekiston Fanlar akademiyasi, Adabiyot muzeyi, Toshkentdagi Katta akademik opera va balet teatri, San'at saroyi, Toshkentdagi metro bekati, o'nlab ko'chalar va jamoa xo'jaliklariga Alisher Navoiy nomi berilgan. Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofoti hamda talabalar uchun davlat stipendiyasi ham mavjud. Respublika hududlaridan tashqari Alisher Navoiy haykallari dunyoning

Moskva, Minsk, Vashington, Tokio, Boku, Dushanbe, Seul kabi shaharlarida o'rnatilgan.

Ko'z birla qoshing yaxshi, qabog'ing yaxshi,
Yuz birla so'zing yaxshi, dudog'ing yaxshi.
Eng birla menging yaxshi, saqoqing yaxshi,
Bir-bir ne deyin boshtin-ayog'ing yaxshi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonov Abdulhay Saodatga eltuvchi bilim I-II kitob. - T., Movarounnahr, 2003.
2. Hamidov K. Olis – YAqin yulduzlar. – T., 1990.
3. Xayrullayev M. O'rta Osiyoda ilk uyg'onish davri madaniyati. – T.: Fan, 1994.

THE IDEAS OF HUMANISM IN WILLIAM FAULKNER'S WORKS

Akramova Sitora Ikrom qizi – master's student

To'rayeva Bakhor, docent – supervisor

Uzbekistan State World Languages University

Annotation. The issue of the humanistic elements in William Faulkner's works is brought up in this article. Its primary goal is to provide a succinct overview of humanism's significance in literature and to show that William Faulkner deserves a particular place alongside other humanists like Kierkegaard, Marcel, and Sartre. William Faulkner is one of the authors who has successfully incorporated humanistic concepts into their books, even though he is not sufficiently acknowledged as a humanist. This essay aims to demonstrate how Faulkner's works not only take into account some key humanistic ideas but also pave the way for more humanistic discussions.

Keywords: literature, humanism, Faulkner, metaphysics, linguistics, ethics, religion, existentialism.

Introduction. The discussion on the interrelationship between humanism and literature was first sparked during the Platonic Greece period, which is where the subject of the place of artists among humanists arises today. Although contemporary humanism has developed more positive attitudes about its allied humanistic fields, such as literature, the debate over the status of writers among humanists continues to be lively. It takes a strange blending of literature and humanism to study a literary work from the perspective of humanistic ideas. The idea of literature and humanism contributing to one another is clear to the author of this piece, and it has roots in Gadamer's hermeneutics.^[1]

He was one of the first to genuinely apply a holistic approach to a humanistically based literary work and to approve the collaboration between the two fields. Even if some may consider the concept of combining humanism and literature as being doubly fruitful, many believe that any union of the two fields is incompatible. Iris Murdoch, a writer, and humanist, is one of the most vocal opponents of this union since she does not believe humanism plays a significant part in fiction. Hers is the main justification for the claim that literature frequently obscures humanistic ideas rather than making them clear: "You mentioned a moment ago that the goal of humanism is to clarify but the goal of literature, very often, is to mystify".

---

¹ Adams, Richard P. "Faulkner's Use of Motion as Metaphor." In Readings on William Faulkner. Edited by Clarice Swisher, 54–63. San Diego: The Greenhaven Press, 1998.

Murdoch says in her debate with Bryan Magee that she rejects any assertions that humanism and literature share a common foundation because, in her opinion, they are two quite different disciplines. They have very different tools for communicating their truths, as she explains. Additionally, she views humanism as an impersonal, organized science with no application to human experience affairs. Jacquelyn Kegley has offered a more encouraging perspective on the blending of humanism and fiction. In her essay "The End of the Road: The Death of Individualism," Kegley makes the case that combining artistic inventiveness with logical argument can result in literature that is even more humanistically persuasive. When an author "places reason and imagination in dispute, implying that either faculty in isolation is inadequate in dealing with human experience," as she puts it, that is beneficial. The degree to which the divide between humanism and literature may be removed is a topic that is currently being discussed, and it is quite interesting. One well-known humanist, Stanley Cavell, claims that humanism and literature can successfully converge through understanding Shakespeare's tragedies.^[2]

Shakespeare could not be who he is - the weight of the title of the greatest writer in the language, the product of the greatest ordering of English - unless his writing is engaging the depths of humanistic preoccupations of his culture, the author writes. "I become perplexed in trying to determine whether it is to addicts of humanism or to adepts of literature that I address myself." Martha Nussbaum, a humanist, has gone the furthest in her insistence that the traditional division between humanism and literature needs to be changed or even eliminated. The uncanny resemblance of Faulkner's novels to real life is what stands out the most. His characters are almost all rooted in their lives through a vivid narration whose energetic beat maintains them in constant motion. The majority of his characters are basic rural men. According to Richard P. Adams, Faulkner does not attempt to directly or logically define experience in his article "Faulkner's Use of Motion as Metaphor." To create the strongest possible concentrations of power and then restrict them in the scenarios with the tightest blocks of possibilities, he is attempting to organize sensations of speed and energy.^[3]

---

² Faulkner, William and Milton T. Inge. *Conversations with William Faulkner*. Jackson: University Press of Mississippi, 1999.

³ Faulkner, William, James B. Meriwether and Michael Millgate. *Lion in the Garden: Interviews with William Faulkner*. New York: Random House, 1968.

The first instinct of human existence is action. In this perspective, "Man first exists, meets himself, rises in the world - and defines himself after." One thing is certain: Faulkner's engagement with existentialism, as ludicrous as it may sound, before the actual inception of this intellectual movement, just as Sartre's existence preceded essence. This alone should be sufficient justification for paying respect to this great author with a thorough examination of the humanism he wove into all of his works.

Conclusion. As the first and most crucial element in the creative writing process, Faulkner did not believe in the truths of reason. He would frequently recite that "the heart knows more than the mind," with the latter serving just as a conduit for the writer's intuition. He demonstrated not only that humanistic ideas can come from artistic intuition, but also that humanism can still be experienced in a literary way. Could it be that at least some of what existentialists strive to do is best done in art and not humanism? to paraphrase Kaufmann once more. Without disparaging humanism, the author of this article thinks that authors can be equally as good humanists in some ways. What one can particularly like about Faulkner is that he not only introduced numerous humanistic issues into his writing but also paved the way for subsequent generations. Faulkner's humanistic message should be studied with extra care and concern, especially in these troubling times when some outdated ideas about race, religion and the boundaries of human freedom have resurfaced. One thing is certain: Faulkner is not only a great humanist but also one of the finest humanists of our times because of his dedication to the issues of the "human heart" and its role in the modern world.

REFERENCES:

1. Adams, Richard P. "Faulkner's Use of Motion as Metaphor." In *Readings on William Faulkner*. Edited by Clarice Swisher, 54–63. San Diego: The Greenhaven Press, 1998.
2. Bedell, George C. *Kierkegaard and Faulkner: Modalities of Existence*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1972.
3. Blake, Nancy. "The Word as Truth or Delirium: Faulkner's *As I Lay Dying*." *Revue belge de philologie et d'histoire*, 63, no. 3 (1985): 554–553. DOI: 10.3406/rbph.1985.3513.
4. Boudraa, Nabil. "William Faulkner and the French-Speaking World." *International Journal of Language and Literature*, 2, no. 4 (2014): 109–122. DOI: 10.15640/ijll.v2n4a6.

5. Brooks, Cleanth. "Five Perspectives in The Sound and the Fury." In Readings on William Faulkner. Edited by Clarice Swisher, 104–115. San Diego: Greenhouse Press, 1998.
6. Cavell, Stanley. Disowning Knowledge in Seven Plays of Shakespeare. Massachusetts: Harvard University Press, 2003.
7. Church, Margaret. Time and Reality: Studies in Contemporary Fiction. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1963.
8. Cohen, Philip, Fowler Doreen. "Faulkner's Introduction to The Sound and the Fury." American Literature, 62, no. 2 (June 1990): 267–283. DOI: 10.2307/2926916.
9. Cowley, Malcolm. "Introduction." In The Portable Faulkner, vi–xxxi. New York/London: Penguin Books, 2003.
10. Faulkner, William and Milton T. Inge. Conversations with William Faulkner. Jackson: University Press of Mississippi, 1999.
11. Faulkner, William, James B. Meriwether and Michael Millgate. Lion in the Garden: Interviews with William Faulkner. New York: Random House, 1968.

**Камбағаллик феномени, унинг шакллари ва
жамиятда намоён бўлиши.**

Мелибоев Азизжон Низомиддинович, ҚДПИ ўқитувчи

Аннотация: Мақолада камбағаллик тушунчаси келиб чиқиш сабаблари уни бартараф этиш чоралари бугунги куннинг долзарб вазифаси эканлиги акс этган.

Калит сўз: аҳоли турмуш кечириши, кам таъминланган оилалар, аҳоли даромади, тенгсизлиги, камбағаллик, камбағаллик даражалари, қашшоқлик, қашшоқлик сабаблари

Камбағаллик маълум бир индивид ёки ижтимоий гуруҳнинг иқтисодий аҳолини характерловчи тушунча бўлиб, улар насл қолдириш, меҳнат қилиш қобилиятини сақлаб туриш ва ҳаёт учун зарур бўлган минимал эҳтиёжларни қондира олмайди. Камбағаллик нисбий ва ноаниқ тушунча бўлиб, маълум бир жамиятдаги турмуш даражасининг умумий ҳолатига боғлиқ.

Камбағалликнинг сабаблари ва жамиятдаги ўрнини ўрганиш XVIII асрдан XX асрнинг биринчи ярмигача бўлган давр ажратилган, классик иқтисодчи олимлар А.Смит, Д.Рикардо, Т.Малтус, Г.Спенсер, Ж.Прудон, Э.Реклус ва б., шунингдек, замонавий иқтисодчи олимлар Rowntri, F.Q.Хауек, P.Taunsend ва бошқалар томонидан ўрганилган[1,579-594]. Классик иқтисодчи олим А.Смитнинг асарларида камбағаллик ва ижтимоий стандартлар ўртасидаги боғлиқлик нисбий моҳияти очиқ берилган.

XIX асрда камбағаллик чегарасини оила бюджети асосида ҳисоблаш орқали мутлоқ камбағаллик мезонини киритиш, камбағалликни аниқлаш мезонларини даромад даражаси билан боғлаш ҳамда шахснинг инг меҳнат қобилияти ва соғлиғининг муайян даражасини сақлаб қолиш билан боғлиқ эҳтиёжларини қондиришни таклиф қилган [2]

Ушбу масалага Ўзбекистонда илк бор давлат раҳбари томонидан жиддий эътибор қаратилганлиги ҳамда камбағалликка оид оид маълумотлар ҳам биринчи марта очиқланганлиги кўпчилик мутахассислар томонидан эътироф этилди. Шундай экан, дастлаб «камбағаллик» тушунчасига тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида «камбағал» сўзи кам, етишмайдиган, ҳаётий тирикчиликка зарур нарсаларнинг етишмаслик ҳолати, йўқчилик ёки муҳтожликда яшамоқ маънолари қайд этилган[3]. Умуман олганда ўзбек тили бой тил эканлигини эътироф этиб, камбағаллик сўзи, бир қанча сўзлар билан ҳам ифодаланиши мумкин. Масалан қашшоқ, фақир, ғариб, ночор, муҳтож, бечора, кам таъминланган, ижтимоий ҳимояга муҳтож каби сўзлар билан ҳам

ифодаланади. Юқоридаги сўзлар бир биридан фарқланиб, ҳар бирини ўзининг қўллаш ўринлари бор албатта.

«Камбағаллик» тушунчасига ягона таъриф мавжуд эмас. Баъзилар камбағаллик деганда инсоннинг бирламчи эҳтиёжларини (озик-овқат, кийимкечак, уй-жой, таълим ва соғлиқни-сақлаш) қондиришга имкониятнинг мавжуд эмаслигини тушунса, бошқалар – танлов эркинлигининг етарлича эмаслиги ёки кунига 1,90 доллардан кам миқдорга кун кечиришни, учинчи томон эса – инсоннинг жамият ижтимоий-иқтисодий ҳаётидаги иштирокига путур етказувчи ижтимоий, таълим ва соғлиқни-сақлаш соҳасидаги тўсиқларнинг доимий доирасини тушунишади. Умумий қараганда, камбағалликни баҳолаш бир нечта аниқ белгиланган кўникма ва усулларни талаб қилади.

Жаҳон банки томонидан камбағаллик тушунчасига қуйидагича таъриф келтирилган: “камбағаллик” – бу шахс ёки ижтимоий гуруҳнинг иқтисодий аҳволига хос хусусият бўлиб, улар ҳаёт, меҳнат қобилиятини сақлаб қолиш ва ўзидан авлод қолдириш учун зарур бўладиган минимал эҳтиёжларнинг маълум миқдорини қондира олмайди [4].

Яна шунингдек, Жаҳон банки “Камбағаллик – кўп ўлчамга эга бўлиб, инсонларни аниқ даромадларга эга бўлмаслигидир. Бу кам даромадга эга инсонларни яшаш учун зарур бўлган асосий товар ва хизматларни етарли даражада сотиб ололмаслиги, шунингдек, соғлиқни сақлаш ва таълимнинг ёмонлиги, тоза сув ва санитария шароитининг ёмонлашиб бориши, хавфсизликни етарли эмаслигини билдиради” [5]. Бу таърифнинг муҳим жиҳати шундаки, камбағалликнинг сабаби сифатида етарлича бўлмаган даромадларга эътибор берилади. Аҳоли даромадларини камлиги ёки умуман йўқлиги тирикчилик воситаларини сотиб ололмаслигини келтириб чиқаради. Етарлича овқатланмаслик эса касаллик ҳамда камбағалликка йўл очади. Бугунги кунда ҳар икки халқаро ташкилот ўз олдига турли дунёвий муаммоларни хусусан, жаҳонда камбағалликни қисқартиришга алоҳида эътибор бермоқда.

Умуман олганда “камбағаллик” нисбий, ноаниқ ва кўп маъноли тушунча бўлиб, маълум бир жамиятдаги умумий турмуш даражасига боғлиқ бўлади [6]. Қашшоқликнинг икки томони бор: иқтисодий (шахсни зарур озуқа ва воситалар билан таъминланганлик даражаси билан боғлиқ) ва ижтимоий (шахсни ҳаёт тарзи ва ахлоқ меъёрлари, маданияти билан боғлиқ).

Бевосита камбағаллик ва қашшоқлик тушунчаларига келадиган бўлсак, шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ҳозирда жаҳон бўйлаб камбағаллик ёки қашшоқлик тушунчаларининг умумқабул қилинган ҳамда ягона келишилган

таърифи ишлаб чиқилмаган. Ҳар бир мамлакат ўзи учун белгиланган камбағаллик мезонидан келиб чиқиб тавсифлайди.

БМТ таърифига кўра, қашшоқлик – инсоннинг ҳаёт кечириши учун зарур бўлган даромад ва ресурслар етишмаслиги, бундан ташқари, очлик ва тўйиб овқатланмаслик, соғлиқни сақлаш, таълим ёки бошқа асосий хизматлардан фойдаланишда чекловларнинг мавжудлиги, турар жойнинг йўқлиги, хавфли табиий ва техноген муҳитда ҳамда ижтимоий тенгсизлик шароитида яшашига нисбатан айтилади [7].

Қашшоқлик турли сабабларга кўра вужудга келади. Ушбу сабабларни куйидагича гуруҳларга бўлиш мумкин:

Иқтисодий. Ишсизлик, иқтисодий нотенглик, шу жумладан, иш ҳақи ва меҳнат унумдорлигининг пастлиги, саноатнинг рақобатбардош эмаслиги.

Ижтимоий-тиббий. Кексалик, ногиронлик, касалланишнинг юқори даражаси. Демографик. Тўлиқсиз оила, меҳнатга лаёқатсиз оила аъзоларининг юқори сони, аҳоли сонининг иқтисодий ресурсларга номувофиқ равишда ошиб кетиши. Таълим ва касбий квалификация. Таълимнинг паст даражаси, етарли даражада профессионал касбий тайёргарликнинг мавжуд эмаслиги.

Сиёсий. Ҳарбий низолар, мажбурий миграция. Минтақавий-географик. Ҳудудларнинг нотекис ривожланиши. Диний-фалсафий ва психологик. Ҳаёт тарзи сифатида аскетизм, камбағалликнинг тарғиб қилиниши [8].

Камбағаллик эса инсоннинг ҳаёти давомида танлов ва имкониятларга эга бўлмаслиги, жамиятда тўлақонли иштирок этиш учун тўсиқларнинг мавжудлиги, бундан ташқари, оиласини боқиши ва кийинтириши, таълим олиши ёки касалхонада даволаниши, бирор соҳада фаолият юритиши ёки даромад олишга имкон берадиган меҳнат билан таъминлаш имкониятлари етишмаслиги ҳамда кредит олиш имкониятининг чекланганлигида намоён бўлади. Шунингдек, камбағаллик — бу инсонлар, уй хўжаликлари ва жамоаларнинг ижтимоий жиҳатдан чегараланганлиги, хавф-хатарлар олдида чорасизлиги ҳамда ночорлиги саналади [9].

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Узаков К.П. Камбағалликни қисқартиришда аҳоли бандлигини таъминлаш масалалари. Academic Research in Educational Sciences. Volume 2 | ISSUE 10 | 2021. – Б. 579-594.

2. Всероссийский банк учебных материалов РЕФ.РФ
https://ru.wikipedia.org/wiki/Бедность#cite_note-РЕФ.РФ-2

3. Мадвалиев А. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент, 2006.

4. Гараева Д.Ф. "Бедность как фактор снижения качества жизни населения". Казанский (Приволжский) федеральный университет: "Экономические науки", 2(87). 2012.
5. <https://ru.qwe.wiki/wiki/Poverty>
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Бедность>
7. БМТнинг «Ижтимоий ҳимоя борасида юқори даражадаги Бутунжаҳон саммити»дан.
8. <https://bugun.uz/2021/10/17/xalqaro-kambagalikka-barham-berish-kuni-qashshoqlik-pandemiya-va-ozbekiston/>
9. БМТ Европа Иқтисодий комиссиясининг «Камбағалликни ўлчаш бўйича қўлланма»сидан, 2017 йил Нью-Йорк, Женева.
10. Musaev, Odil, et al. "Socio-philosophical interpretations of such concepts as "ethnos" and "nation" as social unit." International Journal of Advanced Science and Technology 29.5 (2020): 1936-1944.
11. ЮСУПОВ, Ахроржон. "CULTURAL, SPIRITUAL AND IDEOLOGICAL FACTORS IN INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF CITIZENS IN SOCIETY." O'zbekiston milliy universiteti xabarлари 1.5 (2022).
12. Юсупов, Ахрор. "СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ГРАЖДАН." Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история. 2020.
13. Юсупов, А. К. "Роль гражданской активности в демократизации общества." Вопросы политологии 10.9 (2020): 2709-2716.
14. Yusupov, Ahror Kurbanovich. "THE ROLE OF NATIONAL IDENTITY IN INCREASING THE SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF THE YOUTH OF UZBEKISTAN." E-Conference Globe. 2021.
15. Юсупов, Ахроржон, and Баходирхан Кодирхан угли Нуманов. "КИПЧАКИ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ И ИХ УЧАСТИЕ В ЭТНИЧЕСКОМ ПРОЦЕССА." Ученый XXI века 6-2 (2016).
16. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon. "The Role of National Identity in Increasing the Socio-political Activity of the Youth of Uzbekistan." JournalNX: 177-179.
17. Alimovna, Usmonova Sofiya, and Juraeva Ramziya Abdurahimovna. "THE PLACE OF ETHNOTOPONYMS IN TOPONYMY." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.09 (2022): 300-303.
18. Abdurakhimovna, Joraeva Ramziya. "Lexical-Semantic Features Of Muqimi's Works." Journal of Positive School Psychology (2022): 138-144.

Янги Ўзбекистонда камбағалликни қисқаритиш орқали фаровон жамият қуриш истиқболлари ва йўналишлари.

Мелибоев Азизжон Низомиддинович, ҚДПИ ўқитувчи

Аннотация: Мақолада Янги Ўзбекистонда камбағалликни қисқаритиш орқали фаровон жамият қуриш истиқболлари ва йўналишлари бугунги куннинг долзарб вазифаси эканлиги ақс этган.

Калит сўз: одамлар муносиб ҳаёт кечириши, камбағалликни бартараф этиш, муҳтож қатламларини қўллаб-қувватлаш, адолатли жамият

Янги Ўзбекистон – демократия, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари борасида умумэътироф этилган норма ва принципларга қатъий амал қилган ҳолда, жаҳон ҳамжамияти билан дўстона ҳамкорлик тамойиллари асосида ривожланадиган, пировард мақсади халқимиз учун эркин, обод ва фаровон ҳаёт яратиб беришдан иборат бўлган давлатдир.

Янги Ўзбекистонни “ижтимоий давлат” тамойили асосида қуриш мақсад қилиб олинган. Ижтимоий давлат бу, энг аввало, инсон салоҳиятини рўёбга чиқариш учун тенг имкониятлар, одамлар муносиб ҳаёт кечиришига зарур шароитлар яратиш, камбағалликни қисқартириш, демакдир [1].

Янги Ўзбекистонни ўз ҳаётидан рози, бахтли инсонлар мамлакатига, ҳар томонлама ривожланган ижтимоий маконга айлантириш ушбу йўналишдаги ислоҳотларимизнинг асосий мақсадидир. Биз ушбу жабҳадаги эзгу ишларимизни давом эттириб, ижтимоий адолат тамойили асосида аҳолининг ёрдамга муҳтож қатламларини қўллаб-қувватлаш, камбағалликни бартараф этишни давлат сиёсати даражасига кўтардик,[2,199] деган эди Президентимиз.

Давлат раҳбари бугун Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси жадал амалга ошираётганини таъкидлади. Унинг сўзларига кўра, Янги Ўзбекистон:

ҳар бир фуқаронинг ҳаётини янада яхшилаш мақсадида давлат хизматларидан фойдаланиш учун кенг имкониятлар берадиган;

одамлар ўз муаммолари ҳақида очик гапириши ва уларнинг ечими учун биргаликда ҳаракат қилишларига барча шароитлар мавжуд бўлган;

ҳамма учун адолатни сўзсиз таъминлаш имкониятини берадиган ҳамда фуқаролари ижтимоий мавқеидан қатъи назар, конун олдида тенг бўлган;

тадбиркорликнинг ривожланиши учун зарур шароитлар яратилган давлатдир. «Бир сўз билан айтганда, Янги Ўзбекистон деганда, ҳар бир фуқароси учун ғамхўрлик қиладиган, очик ва адолатли жамият ҳам тушунилади», — дея таъкидлади президент[3].

Мамлакатимиз етакчиси барча давлат органларини халқ билан мулоқот қилиш ва маслаҳатлашишга, фуқароларнинг фикр-мулоҳазаларини инобатга олишга ҳамда ижтимоий яқдилликка эришишга сафарбар этиб, жамият билан мулоқотининг шундай шаклини йўлга қўйди ва уни муваффақиятли амалга ошириб келмоқда. Ҳозирги вақтда шундай ноёб тизим яратилдики, Президентимиз Мурожаатномасининг мазмуни барчамиз учун давлат раҳбарининг мавжуд муаммоларга нисбатан нуқтаи назарлари йиғиндиси эмас, балки жамиятимиздаги барча долзарб масалалар ва муаммоларни қамраб олган, шу билан бирга, давлат ва жамиятни барқарор ривожлантиришга хизмат қиладиган кенг қўламли вазифалар белгилаб берилган яхлит дастурий ҳужжатга айланди. Биз айнан Президентимиз Мурожаатномалари орқали жамиятимизни жипслаштиришга, жамоатчиликнинг, фуқароларнинг ва манфаатлар гуруҳларининг хоҳиш-истакларини энг юқори даражада ҳисобга олишга эришиш йўлидаги муҳим қадамларни ташлашга муваффақ бўлдик[4].

Дарҳақиқат, муҳтарам Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январь куни Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида республикамизда камбағалликни қисқартиришни ечими кутаётган долзарб масаласи сифатида кун тартибига олиб чиқилди. Бу борада, Давлатимиз раҳбари шундай ўзига хос ёндашувни илгари сурдики, унга кўра “Камбағалликни камайтириш ойлик ёки нафақа миқдорини кўпайтириш, ёппасига кредит бериш, дегани эмас. Бунинг учун, энг аввало, аҳолини касбга ўқитиш, молиявий саводхонлигини ошириш, одамларда тадбиркорлик ҳиссини уйғотиш, инфратузилмани яхшилаш, фарзандларини ўқитиш, сифатли даволаниш, манзилли нафақа тўлаш тизимини жорий қилиш керак”. [5] Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлигининг ташкил этилиши эса айнан ушбу вазифаларни ижросини тизимли таъминлашда амалий қадамгина бўлиб қолмасдан, юртимизда камбағалликни қисқартириш борасида тарихий институционал ислохотлар амалга оширилаётганининг ёрқин ифодаси ҳамдир.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда бу соҳада қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Биринчидан, Ўзбекистонда камбағалликни қисқартиришнинг институционал асослари яратилиб, камбағалликни қисқартириш масалаларини мувофиқлаштирувчи вазирлик ҳамда ушбу йўналишда илмий-тадқиқот ишларини олиб боровчи илмий марказ ташкил этилди.

Ўтган давр мобайнида мамлакатда бевосита камбағалликни қисқартириш борасида халқаро ташкилотлар (БМТ Тараққиёт дастури, Шанхай ҳамкорлик

ташкilotи, ЮНИСЕФ ва бошқалар), молиявий институтлар (Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки) ҳамда ушбу йўналишда илғор тажрибага эга мамлакатлар илмий марказлари (Хитой Камбағалликни қисқартириш халқаро маркази) билан мустаҳкам алоқалар ўрнатилди.

Иккинчидан, пандемия шароитида эҳтиёжманд аҳолини моддий ва номоддий қўллаб-қувватлаш мақсадида жойлардаги тўртта сектор, маҳалла органлари, кенг жамоатчилик вакиллари ҳамда депутатлар билан биргаликда камбағал ва моддий ёрдамга мухтож оилалар рўйхати - "Темир дафтар" тизими ташкил этилди.

Мамлакат миқёсида "Темир дафтар"га 2,5 миллионга яқин аҳолини ўз ичига олган 594,3 минг оила киритилди. Бугунги кунда кам таъминланган оилаларнинг даромад манбаини яратиш орқали 2,2 миллион киши "Темир дафтар"дан чиқарилган.

Учинчидан, Жаҳон банки ва БМТ Тараққиёт дастури каби халқаро ташкилотларнинг таклиф ва тавсиялари асосида аҳолининг минимал истеъмол харажатлари қийматини ҳисоблаш тартиби амалиётга жорий этилмоқда. Мазкур услубиёт Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда муҳим дастаклардан бири бўлиб, ижтимоий стандартларни белгилашда фойдаланилади.

Тўртинчидан, ўрта ва узоқ муддатларда камбағалликни қисқартиришнинг стратегик мақсадларини белгилаш мақсадида, Жаҳон банки ва БМТ Тараққиёт Дастури экспертлари билан бирга "2021—2030 йилларга қадар Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш стратегияси" умумхалқ муҳокамасига қўйилди. Ҳужжатда республикада камбағалликни қисқартириш учун комплекс ёндашилиб, устувор йўналишлар доирасида чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш назарда тутилган.

Албатта, бугун мамлакатимизда камбағалликни қисқартириш соҳасида амалга оширилаётган ишлар бу борадаги дастлабки қадамлар ҳисобланади. Бу борада ижтимоий, иқтисодий, маърифий-маданий соҳаларнинг ҳамкорликдаги фаолияти ҳамда амалга оширилаётган ишларнинг шаффофлигини таъминлаш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади[6,440-441].

Камбағалликни қисқартириш, инсонлар яшаш даражасини ва ҳаёт фаровонлигини ошириш ҳар бир давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида ушбу масалалар давлат раҳбарларининг кўплаб чиқишларида ва халқаро ташкилотларнинг кун тартибида акс этирилган.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 20.12.2022.
<https://president.uz/uz/lists/view/5774>
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти, 2021. – Б. 199.
3. Янги Ўзбекистон деганда, ҳар бир фуқароси учун ғамхўрлик қиладиган, очик ва адолатли жамият ҳам тушунилади. 31 август 2022.
<https://www.gazeta.uz/uz/2022/08/31/new-uzbekistan/>
4. Исмоилов Н. Янги Ўзбекистоннинг янги истиқболлари. 13 январь 2021.
<https://yuz.uz/news/>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 25 январь, № 19 (7521).
6. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти, 2021. – Б. 440-441.
7. Musaev, Odil, et al. "Socio-philosophical interpretations of such concepts as" ethnos" and" nation" as social unit." International Journal of Advanced Science and Technology 29.5 (2020): 1936-1944.
8. ЮСУПОВ, Ахроржон. "Cultural, spiritual and ideological factors in increasing the social activity of citizens in society." O‘zbekiston milliy universiteti xabarлари 1.5 (2022).
9. Юсупов, Ахрор. "СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ГРАЖДАН." Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история. 2020.
10. Юсупов, А. К. "Роль гражданской активности в демократизации общества." Вопросы политологии 10.9 (2020): 2709-2716.
11. Yusupov, Ahror Kurbanovich. "THE ROLE OF NATIONAL IDENTITY IN INCREASING THE SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF THE YOUTH OF UZBEKISTAN." E-Conference Globe. 2021.
12. Юсупов, Ахроржон, and Баходирхан Кодирхан угли Нуманов. "Кипчаки ферганской долины и их участие в этническом процесса." Ученый XXI века 6-2 (2016).
13. Kurbanovich, Yusupov Akhrorjon. "The Role of National Identity in Increasing the Socio-political Activity of the Youth of Uzbekistan." JournalNX: 177-179.
14. Alimovna, Usmonova Sofiya, and Juraeva Ramziya Abdurahimovna. "The place of ethnotoponyms in toponymy." international journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.09 (2022): 300-303.
15. Abdurakhimovna, Joraeva Ramziya. "Lexical-Semantic Features Of Muqimi's Works." Journal of Positive School Psychology (2022): 138-144.

**БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ
МАФКУРАВИЙ ОНГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС
ЖИХАТЛАРИ**

**НАЗАРОВА МАФТУНА ФАРХОДОВНА
ТЕРМИЗ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ
БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ФАКУЛТЕТИ 111-ГУРУХ ТАЛАБАСИ**

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида жамият ҳаётида юз бераётган воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг мазмун-моҳиятини таҳлил қилиш асосида бошланғич таълим ўқувчиларининг миллий мафкуравий онгини шакллантиришнинг фалсафий жиҳатларини ўрганишдан иборат бўлиб, у қуйидаги вазифаларни: ижтимоий фалсафа тизимида мафкуравий онгининг таркибий тузилишини таҳлил қилиш асосида, унинг ижтимоий онг шаклларида бири эканлигини исботлаш; «ғоявий-мафкуравий ҳаёт», «мафкуравий онг» ва «мафкуравий фаолият», «мафкуравий муносабат» каби тушунчаларининг фалсафий маъно-мазмунини очиқ бериш ва ёшларнинг миллий мафкуравий онгини шакллантиришнинг миллий мерос ва кадриятлар, умуминсоний демократик принципларга асосланган усул ва воситаларини ишлаб чиқиш қабиларни бажаришга қаратилган.

Калит сўзлар: мафкура, таълим, мутахассис, рағбат.

Мафкуравий онгни шакллантириш биринчи навбатда мактабга эндигина қадам қўяётган болалар, яъни бошланғич таълим ўқувчиларидан бошлаш мақсадга мувофиқдир. Чунки, боланинг биринчи марта мактаб остонасига қадам қўйишининг ўзи ҳам, унинг маънавий вужудида миллий мафкуравий онгининг пайдо бўлишига катта турки беради. Бошланғич таълим ўқувчиларнинг мактабга боришдан мақсади билим олиш, кўникма ва малакаларни эгаллаш, табиат ва жамият тўғрисидаги қонуниятларни ўзлаштиришдан иборат бўлиб, улар ҳар бир ўқувчидан муайян даражада уюшқоқлик, интилиш, иродавий зўр бериш, фаоллик ва мақсадга мувофиқ фаолият олиб боришни талаб қилади.

Эндиликда боладаги ихтиёрсиз хатти-қаракат ўрнини англашилган, режали, ақлий меҳнат эгаллай бошлайди. Шу тариқа, ўқувчи бола мактабда тенгдошлари билан бир синфда таҳсил олар экан, унда синф жамоасининг манфаатини ҳимоя қилиш, шахсий истакларини умумжамоа интилишига бўйсундириш, ўзаро ёрдам, ўзаро талабчанлик, ижтимоий жавобгарлик ва бурч ҳисларини эгаллаш каби фазилатлар шакллана боради.

Кичик мактаб ёшидаги боланинг маънавий вужудида миллий мафкуравий онгнинг шаклланишига биринчи туртки берадиган нарса бу ўқув йилининг бошланишида ўтказиладиган шодиёна айём, ўқувчилик сафига қабул пайти, мактаб маъмурияти ва ўқитувчиларнинг унга билдирган самимий тилаклари, юқори синф ўқувчиларининг табриклари, синфдашлари билан қаторлашиб саф тортиб юришлар, биргаллашиб ўйнаш, ошхонага бориш, ўқитувчининг ўғитлари ҳисобланади. Масалан, биринчи синфга борган ўқувчига Ўзбекистон Республикаси Президенти совғасининг топширилиши боланинг вужудида Президент тимсолида миллий мафкуравий онгнинг пайдо бўлишига ва унинг бир умр ёдида сақланиб қолишига олиб келади.

Биринчи синф ўқувчисида ўқиш фаолиятининг айнан ўзига қизиқиш кўзга ташланади. Болалар билан кераксиз машқлар ўтказилган ва уларга олдиндан бу машқлар кейинчалик керак бўлмаслиги айтилган, лекин болалар уларни бажонидил бажаришга киришганлар. Ўқувчи шахсий фаолиятда эришган дастлабки яхши натижа уни бошқа натижаларни эгаллашга ундайди. Унинг ўқиш фаолиятидаги биринчи меҳнат маҳсули шодлик ва қувонч ҳис-туйғусини келтириб чиқаради. Масалан, айрим ўқувчилар у ёки бу матнни бир неча марта ўқишга ҳаракат қи- лади. Уқиш фаолиятига қизиқиш, 5 унинг мазмунига ҳам қизиқишни вужудга келтиради, билим олиш эҳтиёжини туғдиради ва ўқиш мотивларини таркиб топтиради.

Бу ҳис ўқитувчининг рағбатлантириши билан намоён бўлади ва ўқувчида самаралироқ ишлаш майли, истаги, иштиёқини шакллантиради. Болада пайдо бўлган фахрланиш, ўз кучига ишонч ҳислари билимларни ўзлаштириш ва малакаларни мустаҳкамлаш учун хизмат қилади. Рағбатлантириш ва жазолаш меъёрида бўлсагина, уларнинг тарбиявий таъсири ортади.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар фаолиятини баҳолаш унда ўқишга ижобий муносабатни шакллантиришда муҳим аҳамиятга эгадир. Маълумки, мактабларда болаларни оғзаки баҳолаш одат тусига кириб қолган, чунки биринчи синф ўқувчиси ана шу баҳо таъсирида ўз фаолиятини кучайтиради, ижодий изла ишга ҳаракат қилади. Ҳатто, ўқувчи дастлабки пайтларда “яхши” ёки “ёмон” баҳонинг фарқига ҳам бормайди, кўпроқ нечта баҳо олгани қизиқтиради. Ўқитувчининг рағбатлантириши унинг учун энг муҳим роль ўйнайди.

Кўпчилик мутахассис, олимлар кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларни баҳолаш салбий оқибатларга олиб келади, деб ҳисобламоқдалар. Маълумки, фақат баҳо учун ўқиш билимнинг ижтимоий аҳамиятини пасайтириши мумкин. Шунга кўра билимни текширишнинг бошқа усулларини топиш ҳамда қўллаш ҳозирги

куннинг долзарб вазифаларидан биридир. Негаки, баҳолашнинг бола камолоти учун аҳамиятини мутлақо инкор қилиш ҳам тўғри эмас. Баҳодан маслаҳат, йўлланма, тавсия, кўрсатма сифатида фойдаланиш маъқул.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг муҳим хусусиятларидан бири улардаги ўқитувчи шахсига ишонч ҳисси ва юксак эҳтиромдир. Шунинг учун ҳам ўқитувчининг болага тарбиявий таъсир кўрсатиш имконияти жуда каттадир. Бола ўқитувчини ақлу идрок соҳиби, тийрак, сезгир, меҳрибон, ҳатто, донишманд инсон деб билади. Ўқитувчи сиймосида ўзининг эзгу нияти, орзу- истаги, ажойиб ҳис-туйғуларини рўёбга чиқарувчи мўътабар шахсни кўради. Ўқитувчининг обрўси олдида ота-оналар, оиланинг бошқа аъзолари, қариндош- уруғлар, таниш-билишларининг нуфузи кескин пасаяди. Шу сабабли болалар ўқитувчининг ҳар бир сўзини қонун сифатида қабул қиладилар.

Бола психик жиҳатдан ўсиши натижасида унинг ўқитувчи мавқеига муносабати ўзгаради, чунки унда онгли хатти-ҳаракат эҳтиёжи туғилади. Ўқувчида бир талай муаммолар, саволлар вужудга келади. У ҳаётда ҳамма нарса ўзи ўйлагандек осон эмаслигини тушуна бошлайди. Мазкур саволларга шахсан ўзи жавоб топишга интилади, шу саволларни бошқа одамларга ҳам беради.

Таълим жараёнида ўқитувчи ўзининг обрўсидан оқилона, одилона ва омилкорлик билан фойдаланиб, ўқувчиларда уюшқоқлик, меҳнатсеварлик, ўқишга ижобий муносабат, ўз диққатини бошқариш, хулқини идора этиш, ўзини тута билиш, қийинчиликларни енгиш каби фазилатларни шакллантириши лозим. Бунинг учун ҳар томонлама таъсир кўрсатиш усулини қўллаши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М Эркин ва обод, демократик жамиятни барчамиз биргаликда барпо этамиз. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. (2017).1-жилд. – Т.:« Ўзбекистон» НМИУ– Б.147.
- 2.Мирзиёев Ш.М. Олтин водий дурдонаси// Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. (2017) – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ.– Б.44.
- 3.Яхшиликков Ж.Я., Муҳаммадиев Н.Э. Миллий ғоя-тараққиёт стратегияси(2018) -Т.:Фан. -Б. 82.
4. Яхшиликков Ж.Я., Муҳаммадиев Н.Э. Миллий ғоя ва мафкура. (2015) -Т.:Фан. -Б. 78.
- 5.Миллий ғоя тарғибот технологиялари ва атамалар луғати. (2009) -Т.:Муҳаррир. -Б. 10.

SUD TIBBIYOTI EKSPERTIZASINING PROTSESSUAL ASOSLARI.

Rayimnazarov Shaxzot Muxiddin o'g'li

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filliali 4-kurs 403 s guruh talabasi.

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasida sud tibbiyoti ekspertizasi ma'lum amaldagi qonuniyatlarga asoslanadi. Ushbu maqolada sud tibbiyoti ekspertizasining protsessual asoslari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: sud tibbiyoti ekspertizasi, protsessual, huquq, burch, vrach-ekspertlar, sud kimyogari.

Sud tibbiyoti ekspertizasining mazmuni, o'tkazilish tartibi O'zbekiston Respublikasining jinoyat, jinoyat-protsessual, fuqarolik va fuqarolik-protsessual kodekslarida ko'rsatilgan. Sud tibbiyoti ekspertizasi barcha hollarda tergovchi, sud organlari, militsiya organlari tomonidan tayinlanilib, bu asosan ularda tibbiyotga va biologiyaga oid savollar paydo bo'lgandagina amalga oshiriladi. Ko'pchilik hollarda sud tibbiyoti ekspertizasi jinoyat qidiruv ishlari va sudda jinoyatni ko'rib chiqish paytida amalga oshiriladi. Jinoyat-protsessual kodeksida ayrim hollarda sud tibbiyoti va sud psixiatriya ekspertizalari o'tkazish majburligi ko'rsatilgan. Bu quyidagi hollarda bajariladi:

1. Tan jarohati xarakterini va o'limning sababini aniqlashda.
2. Ayblanuvchi va shubhalanuvchining ruhiy holatini aniqlashda, agar ishni olib borishda ular o'zlarining qilgan ishlariga aniq hisobot bera olmasa yoki javobgarlikni his qilmasa.
3. Jabrlanuvchining yoki guvohlarning ruhiy holatini aniqlashda.
4. Ayblanuvchi, shubhalanuvchi va jabrlanuvchining yoshini aniqlashda, agar ish uchun ahamiyatli bo'lsa, hamda yoshi to'g'risida ma'lumot bo'lmasa. Qolgan barcha hollarda istagan ekspertiza tergovchining va sudning ruhsati bilan belgilanadi. Fuqarolik jarayonida sud tibbiyoti ekspertizasi ayrim hollarda nikohni bekor qilishda, aliment to'g'risidagi masalani echishda, ish kobiliyatini yo'qotganda hamda yo'qotilgan materialni o'rnini qoplashda o'tkaziladi. Istagan ekspertizani, shuningdek sud tibbiyoti ekspertizasini o'tkazish ikkita asosiy jarayonni tashkil qiladi:

– ekspertning oldiga qo'yilgan savollarini echish uchun ekspertiza ob'ektlarini tekshiruvda barcha usullardan foydalanish; – tekshiruvlar natijasida qo'yilgan savollarga asoslangan javoblarni o'z ichiga olgan yozma xulosa tuzish. Sud tibbiyoti ekspertizasining 4 xil ob'ekti mavjud: o'liklar, tiriklar, ashyoviy dalillar, jinoyatga va fuqarolik ishlariga aloqador materiallar. Bu ob'ektlarni sud tibbiyoti ekspertizasi tekshiruvda qo'llaniladigan usullar juda xilma xil bo'ladi. Bular ekspertizasining har

xil turlarini o'tkazish to'g'risidagi maxsus qoidalar va metodik ko'rsatmalarda keltirilgan.

Sud tibbiyoti ekspertizasining turlari. Sud-tibbiyoti ekspertisasi tayinlanishi va o'tkazilishi quyidagilarga bo'linadi: 1) birlamchi ekspertiza; 2) qo'shimcha ekspertiza; 3) qaytadan ekspertiza o'tkazish; 4) komission ekspertiza; 5) kompleks ekspertiza. Birlamchi ekspertizada ob'ektni birinchi marta tekshiruvdan o'tkazib, buning asosida ekspert xulosasini tuzish. Qo'shimcha ekspertiza ko'pincha ekspertiza paytida xulosa tuzishda ekspertni oldida biror qo'shimcha savol tug'ilganda o'tkaziladi. Qaytadan ekspertiza asosan agar o'tkazilgan birlamchi ekspertizaning xulosasiga shubha tug'ilganda yoki jabrlanuvchining qarindoshlari tomonidan bu ekspertning xulosasidan noroziligi haqidagi yozma shikoyati bo'lgan hollarda tayinlaniladi. Bu odatda boshqa ekspert tomonidan yoki komissiya ishtirokida o'tkaziladi. Komission ekspertiza ayrim murakkab hollarda, bir necha mutaxassis vrachlarning yordami talab qilinganda amalga oshiriladi. Ko'pincha bunday ekspertiza tibbiyot va farmatsevtika xodimlarining o'z burchlariga xiyonat qilganlarida jinoiy javobgarlikka tortishda tavsiya etiladi. Ayrim hollarda kompleks ekspertiza belgilaniladi. Bunda murakkab hollarda ekspertiza o'tkazish uchun sud tibbiyoti eksperti va sud kimyogari, sud tibbiyoti eksperti va sud kriminalistik ekspertlari jalb qilinadi hamda har ikkala mutaxassisning fikri bir-biriga yaqindan yordam beradi. Istagan komission ekspertiza o'tkazishda uning a'zolari bir xil xulosaga kelsalar, barcha komissiya a'zolari nomidan umumiy xulosa tuzilib, ular bu xulosaga imzo chekadilar. Agar komissiya a'zolarining fikrlari bir-biriga to'g'ri kelmasa, unda har bir ekspert o'zining alohida xulosasini tuzadi va taqdim etadi. Ekspertning istagan xulosasi tergovchi, prokuror va sud uchun majburiy hisoblanilmaydi, ammo ularning umumiy xulosa bilan rozi emasligi to'g'risidagi o'ziga xos hujjat asoslangan bo'lishi kerak.

Sud tibbiyoti ekspertizasini faqatgina vrachlik mutaxassisligiga ega bo'lgan kishilar o'tkazishi mumkin. Sud tibbiyoti ekspertisasi o'tkazish uchun bu sohada malakasini oshirgan, o'zining xulosasini berishga qodir, umumiy protsessual qoidaga javob beruvchi istagan vrach jalb qilinishi mumkin. Bunday vrach ob'ektiv, ushbu jinoiy ishga aloqador bo'lmagan, hech bir shaxsiy manfaatdorligi yo'q, sof vijdonli inson bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsessual kodeksining 76-moddasida quyidagi hollarda agar unga ekspertiza o'tkazish yuklatilgan bo'lsa, rad qilish ko'rsatilgan:

1) agar ekspert jabrlanuvchi, javobgar shaxs, ishga guvohlik beruvchi bo'lgan taqdirda;

2) agar ekspert ushbu holat uchun surishtiruvchi yoki himoyalovchi, jabrlanuvchining qonuniy vakili bo'lganda;

3) jabrlanuvchining va ayblanuvchining qarindoshi bo'lganda;

4) ayblanuvchi, jabrlanuvchi yoki javobgar shaxslarga xizmat yuzasidan bog'liq bo'lganda;

5) qo'zg'atilgan jinoiy ishga sababchi materiallarni taftish qilgan bo'lsa va bu jinoiy ish qo'zg'atilishiga sababchi bulgan taqdirda ekspert ekspertiza o'tkazishga qatnashishdan bosh tortishi mumkin.

Sud tibbiyoti eksperti sifatida birinchi navbatda sud tibbiyoti ekspertizasi muassasalarida ishlovchi sud tibbiyoti ekspertlari, shuningdek sud tibbiyoti kafedrasi professorlari, dotsent va assistentlari jalb qilinadi. Agar sud tibbiyoti eksperti bo'lmasa va uni chaqirish imkoniyati bo'lmasa, ekspertiza o'tkazish uchun istagan kasalxonadan xoxlagan vrachni taklif qilish mumkin. Bunda vrachning oldiga xuddi sud tibbiyoti ekspertizasi uchun mo'ljallangan savollar qo'yiladi. Shuning uchun ham bunday vrachlarni vrach-ekspert deb ataladi. Ayrim komission ekspertiza o'tkazishda sud tibbiyoti ekspertizasida shtat bo'yicha ishlovchi ekspertlar emas, balki tibbiyotning ma'lum sohasi buyicha tajribaga ega bo'lgan vrachlar (xirurglar, terapevtlar, akusher va ginekologlar, pediatrlar, stomatologlar va boshqalar) taklif qilinadi. Protsessual nuqtai nazardan ekspertiza o'tkazuvchi shtatli ekspertlar va vrach-ekspertlar bir xil huquq, burch va javobgarlikka egadirlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gromov A.P. Kurs lektsiy po sudebnoy meditsine. – M.: Meditsina, 1970, 312 s. 2. Jalolov J.J. Sud tibbiyoti. – Toshkent, 1996.
3. Iskandarov A.I. Murdani topilgan joyida ilk bor ko'zdan kechirish: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1993, 46 s.
4. Iskandarov A.I. Sud tibbiyot fanidan test nazarati. I qism: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1994, 133 s.
5. Iskandarov A.I. Sud tibbiyot fanidan test nazarati. II qism: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1994, 114 s.
6. Iskandarov A.I., Eshmuradov B.A., Iskandarov A.R. To'mtoq va o'tkir jismlardan shikastlanishlarining sud-tibbiy ekspertizasi: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1998, 10 s.

Developing reading skills and strategies

Kholmurodova Madina

Chirchik State Pedagogical University

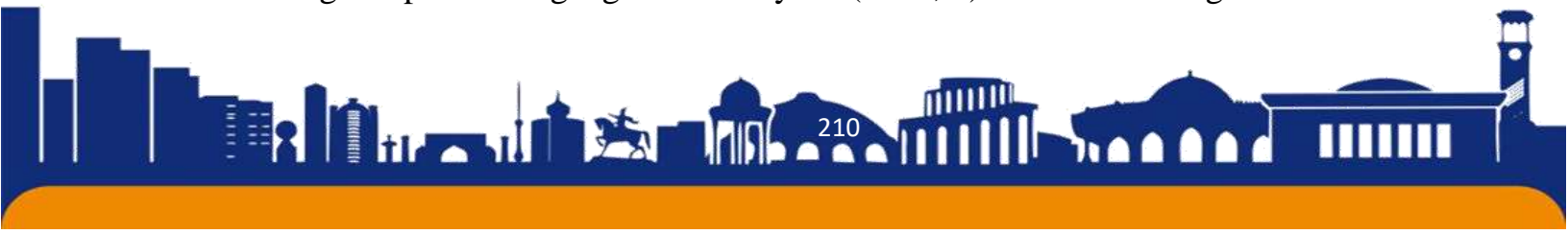
(Supervisor: Elmurodov Ulugbek)

Annotation. The following article deals with The acquisition of reading skill in a second or foreign language is a priority for millions of learners around the world, and there is a growing demand for both effective reading courses as well as high-quality second language reading materials. Those involved in teaching reading or in teacher education for language teachers will therefore welcome this comprehensive introduction to the teaching of the second language reading. In it the authors demonstrate that sound second language reading pedagogy draws on a variety of sources, including psycholinguistic theories of the nature of second language reading, information about the strategies employed by effective second language readers, and the accumulated knowledge and wisdom acquired from the study of effective teaching practices.

Keys words: psycholinguistic theories, independent reading, guided reading, sociolinguistic competence, discourse competence, shared reading, reading aloud.

It goes without saying, reading skill has several strategies to achieve the purpose of reading. As Nuttal (2005) states that “the aims of reading program are to enable students to enjoy (or at least feel comfortable with) reading in the foreign language, and to read without help unfamiliar texts, at appropriate speed, silently and with adequate understanding.” The students are able to enjoy reading some texts if they understood well, so it needs more comprehension, as the comprehension means the capability to give details about grammar and structure of a page of text, it also means the ability to sum up the thesis and argument of a whole book in a few sentences (Ann and Lee, 1997). However, of late researchers have come up with a great deal of information about strategies that are applicable to reading. This paper reviews two authors’ strategies, they are Luis (2007) and, Pinnel, Su and Foutas (1996). And also pints point which one of these strategies might be the most appropriate for teaching reading as one of language skills today.

As we know, teachers have some methods to teach English as second language, to make the students are able to speak fluently and write well, and also comprehend the text. Those are named by “language skills” (listening, reading, speaking and writing). Reading is a part of language skills. Brynes (1998, 2) states: “Reading is an interactive

process that goes on between the reader and the text, resulting in comprehension. The text presents letters, sentences, and paragraphs that encode the meaning.”

According to Brynes’ (1998, 2) definition, reading can be either language skill or process which determines the reader to use knowledge, skills and strategies. Reader knowledge, skills and strategies include:

1. Linguistic competence as the ability to recognize the elements of the writing system; understanding of vocabulary: comprehension of how words are structured into sentences.
2. Discourse competence it is the knowledge of discourse markers and how they fix parts of the text to one another.
3. Sociolinguistic competence as knowledge about different type of texts and their usual structure and content.
4. Strategic competence it is the ability to use top down strategies as well as knowledge of the language (Bryners 1998, 2).

Moreover, reading and the type of text have the purpose to determine the specific knowledge, skills and strategies that the reader need to apply to achieve reading comprehension. Because reading comprehension is more than decoding, it results when the reader knows which skill and strategies are suitable for the type of text, and understands how to relate them to complete the reading purpose (Bryners 1998, 2).

Skill and strategy both are sounded similar, but in fact, they have different usage and function especially for teachers and students. As Robb (1996, 7) states that “skill has described a set of helpful tools that students practiced in order to improve reading. (They include, but are not limited to: vocabulary in context, sequencing, making inferences, coping with unfamiliar words, and many more).”

Robb (1996, 7) also states that the understanding of skills and strategies are shades of the same thing, but representing different stages of development. A skill becomes a strategy when the learners can use it independently. When she can reflect on and understand how it works and then apply it to new reading materials when it occurs, the student has become a strategic reader.

READING STRATEGIES

Good reading strategies help the student to read in very efficient way. By using those strategies, the student aim to get the maximum benefit from the reading with the minimum effort. Many researches discuss about the reading strategy. This paper should review the strategies which are applied by Luis (2007) and, Pinnel, Su and Foutas (2006).

Luis states that there are six strategies that should be done for teaching reading in ESL classroom. They are:

1. Knowing what you want to know.

You have to know why you are reading the text. What do you want to know after reading it? Are you reading with purpose or just pleasure?

If you know this, you can examine the text to see whether it is going to move you towards this goal.

A simple way of doing this is to look at the introduction and the chapter headings. The introduction should let you know at whom the book is targeted, and what it seeks to achieve. Chapter headings will give you an overall view of the structure of the subject.

Ask yourself whether the book meets your need. Ask yourself if it assumes too much or too little knowledge. If the book isn't deal, would it be better to find a better one?

1. Knowing how deeply to study the material

Where you only need the shallowest knowledge of the subject, you can skim material. Here you read only chapter headings, introductions and summaries.

If you need a moderate level of information on a subject, then you can scan the text. Here you read the introductions and summaries in detail. You may then speed read the contents of the chapters, picking out and understanding key words and concepts. At this level of looking at the document it is worth paying attention to diagrams and graphs.

Only when you need detailed knowledge of a subject is it worth studying the text. Here it is the best to skim the material first to get an overview of the subject. This gives you an understanding of its structure, into which you can fit the detail gained from a full, receptive reading of the material. Where you are reading a document in detail, it often helps if you highlight, underline and annotate it as you go on. This emphasizes in your mind, and helps you to review important points later. Doing this also helps to keep your mind focused on the material and stops it wandering.

This is obviously only something to do if you own the document. If you own the book and find that active reading helps, then it may be worth photocopying information in more expensive texts. You can read and mark the photocopies. If you are worried about destroying the material, ask yourself how much your investment of time is worth. If the benefit you get by active reading reasonably exceeds the value of the book, then the book is disposable.

The most effective way of getting information from magazines is to scan the content tables or indexes and turn directly to interesting articles. If you an article useful

then cut it out and file it in a folder specifically covering that sort of information. In this way you will build up sets of related articles that may begin to explain the subject.

Here are some information should be given in detail to make students understand more.

1. Reading Aloud.

Here, the teacher or tutor reads a text loud to students. This allows tutors to model reading, engage students in a text that may be too difficult for them to read on their own, and let students sit back and enjoy the story.

2. Shared Reading.

In Shared Reading, tutors and students read together, thus allowing student to actively participate and support one another in the process. Tutors point to text as they read to build word recognition. And tutors also read slowly to build a sense of story.

3. Guided Reading.

Guided reading prepares tutees with strategies that allow for more independent reading. In guided reading, tutors create purposeful lessons that extend beyond the story. These lessons challenge tutees in a number of areas: vocabulary building, character comparisons, story structure comparisons, relating text to personal experience, and so on. The goal is to provide tutees with strategies that they can repeat independently.

4. Independent reading.

Even those who support transactional definitions of literacy typically also engage students in independent reading since successful independent reading strategies will help them succeed in school. Students read by themselves or with partners, choose their own texts, and employ strategies that they have learned through other reading activities.

Conclusion

As one of the language skills, reading has a main role to achieve language competency. It has changed for many periods about its strategies, as many researchers study the best strategies to be used in reading activities. According to Luis (2007, 3), reading activities have different strategies and techniques that students can use to read more effectively. These are: 1). Knowing the needs to know, and reading appropriately, 2) Knowing how deeply to read the document; skimming, scanning or studying, 3). Using active reading techniques to pick out key points and keep your mind focused on the material, 4). Using the table of contents for reading magazines and newspaper, and clipping useful articles, 5). Understanding how to extract information from different article types, 6). Creating table of content for reviewing material, and 7). Using indexes of table contents, and using the glossaries to help the students to assimilate technical

information. Those strategies can be adopted by students to achieve the purposes of reading comprehension if they study this subject themselves. While the teacher cannot use these strategies because they have some disadvantages. First, only strong student can apply those strategies while the weak one cannot use those strategies because of lack of vocabularies. It is suggested for the students who want to apply those strategies to enrich their vocabularies then they can apply those strategies in English learning. Second, there is no interactivity using those strategies, because they are applied individually as the teacher cannot do his function as an instructor for learning English. Besides the advantage of these strategies is the full achievement of students' comprehension about their reading.

References:

1. Gorina V. A. Assessment of the level of proficiency in a second foreign language in the context of international standards. Bulletin of the MGLU. 2016; Issue 4 (743):
2. Ҳасан, А., & Умиров, И. Э. (2021, June). КОННОТАТИВ КОМПОНЕНТЛАРНИНГ КЎЧИМ АСОСЛИ МЕТАФОРАЛАРДА ИФОДАЛАНИШИ. In Conferences.
3. Ahmedov, H. (2021). Paralingvistik (imo-ishoraga asoslangan) frazeologizmlar. Academic research in educational sciences, 2(2), 852-856.
4. Lugovaya N. A., Maryanovskaya D. A. Reproductive and productive exercises with a differentiated approach to students, taking into account their level of training. Electronic pedagogical forum. 2018 Available at: [open figure Russian Federation/articles/613376/7](https://openfigure.ru/articles/613376/7)
5. Makhmudov, K. (2022). The Role, Competences and Methods of a Teacher in Learner's Forming Intercultural Communication. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, 11(3), 2688-2691

Information technologies in teaching a foreign language

Ochilova Madina

Chirchik State Pedagogical University

(Supervisor: Elmurodov Ulugbek)

Annotation. The following article deals with development of education, which organically linked with an increase in the level of its information potential. This characteristic feature largely determines both the direction of the evolution of education itself and the future of the whole society. For the most successful orientation in the global information space, it is necessary for students to master information culture, as well as computer-screen culture, since the Internet is increasingly given priority in the search for information. The creation of the Internet, or World Wide Web, has become one of the most revolutionary achievements of the last decades, affecting the educational process on a global scale.

Key words: choice of techniques, speech activity, age-related psychological characteristics, low-grade information products

The use of Internet technologies is a new direction of general didactics and private methodology, as the ongoing changes affect all aspects of the educational process, from the choice of techniques and work style to changing requirements for the academic level of students.

The basis for the use of telecommunication capabilities in teaching a foreign language is that they not only represent an effective means of optimizing the conditions of intellectual labor in general, in any of its manifestations, but also offer a wide range of opportunities for the development of speech activity in all its directions: listening, speaking, reading, and writing.

The language learning process is aimed at forming students' communicative competence, the ability to freely express their thoughts on any topic of interest to them, to take part in a conversation, discussion – whether written or oral communication; to vary the structure and style of utterance depending on the social characteristics of communication. In this sense, the Internet fully meets the tasks of language teaching, since it itself is primarily a means of communication and live situational communication. The Internet allows not only simulating a communication situation in the classroom, but also offers a lively and relevant dialogue with native speakers and representatives of other cultures.

Communicating in a true language environment provided by the Internet, students find themselves in authentic life situations. Involved in solving a wide range of significant, realistic, interesting and achievable tasks, schoolchildren learn to

respond spontaneously and adequately to them, which stimulates, instead of template manipulation of language formulas, the creation of original statements.

Often, the teacher faces the problem of finding authentic, modern and interesting information for students on the topics provided in the curriculum. This problem can also be solved with the help of the Internet, which is not only a means of communication, but also the most extensive information resource.

As an information system, the Internet offers its users a variety of information and resources. A standard set of services provided on the World Wide Web:

- * E-mail (e-mail);
- * Reference directories (Yahoo!, InfoSeek/UltraSmart, LookSmart, Galaxy);
- * Search engines (Alta Vista, HotBob, Open Text, WebCrawler, Excite, and such well-known Russian search engines as Yandex, Rambler);
- * Echo conferences (message boards);
- * Teleconferences (usenet);
- * Video conferences;
- * Access to news and information resources;
- * Online conversation (Chat) – text and voice.
- * The ability to publish your own information, create your own homepage and place it on a Web server:

All these possibilities, which are composed of the Internet, can be successfully used in the lesson.

The use of Internet resources in a foreign language lesson in terms of mastering communicative and intercultural competence, which is impossible without the practice of communication, is simply irreplaceable: the virtual environment of the Internet allows you to go beyond the time and spatial framework, giving its users the opportunity to communicate authentic with real interlocutors on topics relevant to both sides. However, we must not forget that the Internet is only an auxiliary technical means of teaching, and in order to achieve optimal results, it is necessary to competently integrate its use into the lesson process.

Some possible difficulties when using the Internet.

First of all, it is necessary to remember that the Internet is only an auxiliary technical means of teaching, and in order to achieve optimal results, it is necessary to competently integrate its use into the lesson process. The use of Internet resources in teaching in the absence of a methodological basis cannot be successful or useful.

The Internet is accessible and rich in resources, but these advantages are also a source of problems: an almost unlimited amount of unstructured information

significantly complicates the search for the necessary material, and the lack of control over the quality and content of documents placed in the virtual space leads to the appearance (along with high-quality materials prepared by professionals) of low-grade information products. It is difficult to cope with these problems even for experienced Internet users, while newcomers spend a lot of time and relatively low search results form a stable belief in the advantage of traditional methods of education.

The only way out in such a situation is to increase the computer literacy of the teacher, first of all – the development of the skill of using search engines (IPS).

The most reasonable search strategy is to choose two or three well-known and well-proven IPS and learn how to use them effectively. IPS can be classified by the type of information they find on general and special purpose IPS. Special purpose IPS include, for example, Ditto (<http://www.ditto.com/>) and StreamSearch.com (<http://www.streamsearch.com/music/home.asp>), specializing in the search for graphic, audio, video and multimedia materials on the World Wide Web; Daypop (<http://www.daypop.com>), which searches for news; Topica (<http://www.topica.com/dir/?cid=0>) and Publicly Accessible Mailing Lists (<http://paml.net>), indispensable when searching for teleconferences, mailing lists, discussion groups; Complete Planet (<http://www.completeplanet.com/>), InvisibleWeb.com (<http://www.invisibleweb.com>), which open access to the resources of the "invisible Network", etc. general-purpose IPS are such well-known systems as Yahoo!, AltaVista, Google or Go.com. They are perfect for even a novice user. Each of these sites has a detailed description of the virtual resource search methodology, which should be carefully read before starting the search.

Conclusion

The use of telecommunication technologies also implies providing students with a greater share of independence, which is especially important, for example, at the middle and senior stages of learning English, when, in accordance with age-related psychological characteristics, students increasingly need partial independence from the teacher. The use of the Internet, in addition, in many cases is closely related to the method of project work (for example, the creation of presentations, websites based on the material typed on the web on a given topic), which provides an opportunity for creative self-expression. Thus, another important aspect of using computer technology in a foreign language lesson is creating a favorable socio-psychological atmosphere and maintaining motivation to learn a foreign language.

References:

1. Ahmedov, H. (2021). Paralingvistik (imo-ishoraga asoslangan) frazeologizmlar. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(2), 852-856.
2. Baisov, A. S. (2021). The Effectiveness of the Method TALK for Writing in Developing Writing Skills of EFL Students. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(2), 727-730.
3. Makhmudov, K. (2021). Effective methods of teaching reading in english language lessons. *Academic research in educational sciences*, 2(3).
4. Makhmatkulov, K., Kushnazarova, Y., Makhmudov, K., & Abdumalikova, S. (2021). Interference in English and Uzbek languages and its elimination. *Academic research in educational sciences*, 2(3)

UDK 691.322

BETON TO'LDIRUVCHILARINING G'OVAKLIK XOSSASI HAMDA G'OVAK TO'LDIRUVCHILARNING HOZIRGI KUNDA QO'LLANILISHI

Ametov Rasul, *assistent*,

Husanov Lazizjon, *talaba*

Djo'rayeva Husniya, *talaba*

Jizzax politexnika instituti, QM vaK kafedراسي

E:mail zavaclash@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada oddiy g'ovak betonlardagi g'ovakliklar, bo'shliqlar, beton tarkibidagi g'ovaklikning uning sifatiga va xossalariga ko'rsatadigan ta'siri haqida. O'zbekistonda Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23 maydagi PQ-4335-sonli "Qurilish materiallari sanoatini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida" gi qarori Respublikamizda raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilish bo'yicha barqaror o'sish suratlarini ta'minlash, shuningdek, korxonalarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga qaratilgan qurilish materiallari sanoatidagi tarkibiy o'zgartirishlarni yanada chuqurlashtirish yuzasidan tizimli ishlar bajarib kelinmoqda."

Kalit so'zlar: Beton, beton to'ldiruvchilar, beton konstruksiyalar, to'ldiruvchilarning g'ovakligi, dona g'ovakligi, suv shimuvchanligi va hk.

Hozirgi kunda zamonaviy qurilish materiallarini ishlab chiqarish, mavjud materiallarni esa xossalarini yanada yaxshilash borasida ko'plab izlanishlar hamda tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa, zamonaviy qurilish materiallari beton tarkibi qo'shimcha va to'ldiruvchilarining sifatini takomillashtirish, istiqbolli loyihalarni olib borish korxonasi va sanoatni texnik-texnologik jihatidan takomillashtirish, yangilash, ulardagi muammolarni kompleks o'rganish hamda ilmiy yechimlar topishni taqazo etadi.

Shunday qilib, beton tarkiblari va xossalari ilmiy laboratoriyalarda o'rganilmoqda. Beton ratsional tarkibda tanlangan mineral bog'lovchi, suv, to'ldirgichlar, maxsus qo'shimchalardan iborat qorishmani aralashtirib, zichlashtirilib olingan sun'iy kompozitsion tosh materialdir. Beton tuzilishi va xossalarini uning tarkibidagi mineral bog'lovchilar va to'ldirgichlarning turini o'zgartirib, mustahkamligi, deformativligi, turli sharoitlarga moslashgan, O'ta og'ir, yengil, o'ta yengil, olov bardosh, radiatsiyani o'tkazmaydigan va boshqa beton xillarini yaratish

mungkin. Beton tarkibiga sement massasiga nisbatan 0.01-1.2% polimer qo'shimchalar hamda 15-40% yuzasi aktivlashtirilgan dispers materiallar, minerallar va turli xildagi xususiyatni beradigan to'ldiruvchilar kiritib xossalarini yaxshilash va sementni tejash mumkin. Beton to'ldiruvchilar turiga nisbatan zich, g'ovak va maxsus to'ldirgichli bo'ladi. Hozirda biz beton to'ldiruvchilari hamda ularning g'ovaklik xossasiga qarab chiqamiz. To'ldiruvchilar – bu ma'lum zarrachalar tarkibiga ega tabiiy yoki sun'iy materiallar bo'lib, bog'lovchilar va suv ratsional aralashmasi bilan beton xosil qiluvchi materialdir.

Beton uchun ishlatiladigan to'ldiruvchilar fizik va mexanik xususiyatlari, texnik-iqtisodiy samaradorligi va ishlatilish soxasi bo'yicha ajralib turadi. Narxi beton va temir-beton konstruksiyalarning 30...50 % ni tashkil qiladi, shuning uchun ularni o'rganish, to'ldiruvchilarni to'g'ri tanlash, ularni me'yorida ishlab chiqarish va ishlatish xalq xo'jaligida katta ahamiyatga ega. Betonning asosiy aktiv qismi bu sement. To'ldiruvchilar betonning 80% gacha hajmini tashkil qiladi, sement va boshqa bog'lovchilarni sarflanishini keskin kamaytiradi, qaysiki ular beton tarkibida yuqori baholi va defitsit material xisoblanadi. To'ldiruvchi beton tarkibining to'rt dan uch qismini tashkil qiladi, shu sababli ham uning sifati katta ahamiyatga ega. To'ldiruvchilarning hususiyatlari nafaqat betonning mustahkamligiga, balki uning uzoq muddatga chidamliligiga va eksplutatsion xossalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Demak sifatli beton hosil qilish uchun to'ldiruvchilarning xossalari bilan yetarlicha bilimga ega bo'lishimiz kerak.

Beton tarkibidagi chaqiqto'shning g'ovaklik xossasi quyidagicha sinaladi

G'ovaklik - to'ldiruvchi donasidagi barcha g'ovaklarning xajmlari yig'indisini dona xajmiga nisbatiga aytiladi. Ko'pincha xar bir donaning aloxida g'ovakligi emas, balki olingan namunadagi donalarning o'rtacha g'ovakligi aniqlanadi. Agar donalar zichligi – ρ_3 va to'ldiruvchi modda zichligi – ρ ma'lum bo'lsa, u xolda g'ovaklik quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$V = \left(1 - \frac{\rho_3}{\rho}\right) * 100\%$$

Agar formuladagi ρ_3 o'rniga sement qorishmasidagi donalar zichligini qo'ysak, u holda barcha g'ovaklik emas, balki uning qismi aniqlanadi, yani betonda sement qorishmasi to'ldirmaydigon g'ovaklik aniqlanadi.

Umumiy g'ovaklikdan kelib chiqib ochiq g'ovaklarni aniqlaymiz va natijada betonning to'ldiruvchilarining ochiq g'ovaklarini to'ldirish uchun sarflanadigan qo'shimcha sement qorishmasi xajmi aniqlanadi. To'ldiruvchilarning aynan g'ovaklik

xususiyati uning boshqa xossalari ham bog'liq. Masalan uning namligiga, suv shimuvchanligiga, strukturasiga va mustahkamligiga bog'liq bo'ladi. To'ldiruvchining g'ovaklik xususiyati uning mustahkamligiga ta'sirini olib qaraydigan bo'lsak, to'ldiruvchilar tog' jinslarini maydalash orqali hosil qilinadi. Bunda uning mustahkamligi bo'yicha tekshiruv o'tkaziladi. Buning uchun tosh kesuvchi stanokda diametri va balandligi 40-50 mm o'lchamdagi slindr yoki kub shaklidagi namuna tayyorlanadi. Namuna suvga solib, ma'lum vaqtdan so'ng suvdan chiqariladi va gidravlik pressda siqilishda mustahkamlik chegarasi (MPa) aniqlanadi:

$$\sigma = \frac{P}{S},$$

P- pressning bosim kuchi ,m\N;

S-namunaning ko'ndalang yuzasi m*kv;

Biroq har doim ham bunday sinovni o'tkazib bo'lmaydi. Ba'zi hollarda maydalash jarayonida zaruriy tog' jinslarida yoki xom ashyoda materiallari yirik g'ovaklar va yoriqlar hisobiga kuchsizlanadi. Natijada bunday tog' jinsi asosida standart namuna olib bo'lmaydi va mustahkamligi tushib ketadi.

Hozirgi kunga kelib yengil g'ovak to'ldiruvchilarni issiqizolyatsiya, devor panellari, yaxlit devorlar va turli yuk ko'taruvchi samarali yengil betonlarni olish mumkin. Og'ir to'ldiruvchilarning yengil to'ldiruvchilarga almashishi natijasida betonning xususiyatlarini kerakli darajada o'zgartirish, zichligini kamaytirish, issiqlik o'tkazuvchanligi va boshqa xossalari yaxshilash mumkin. Biroq hozirgi kunda Respublikamizda tabiiy g'ovak to'ldiruvchilar zahirasi yetarli bo'lmaganligi sababli sun'iy g'ovak to'ldiruvchilar olishga ehtiyoj seziladi, ayniqsa sanoat chiqindilari asosida to'ldiruvchi ishlab chiqarish katta ahamiyatga ega. Ishlab chiqarilayotgan sun'iy g'ovak to'ldiruvchilarning bir qator afzalliklari bor. Masalan, tannarxi jihatdan o'zimizdagi tabiiy to'ldiruvchilardan yuqori bo'lishi mumkin, lekin chetdan keltirilayotgan to'ldiruvchilardan arzon hisoblanadi. Qolaversa sanoat miqyosida hosil bo'ladigan chiqindilardan ham unumli foydalanish mumkin. Bir so'z bilan aytadigan bo'lsak qurilish materiallari sohasida sun'iy to'ldiruvchilarning qo'llanila boshlanganligi sohani jadal rivojlantiribgina qolmasdan, balki, Jahon standartlariga to'la javob bera oladigan qurilish inshootlari barpo etishimizni ham ta'minladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Asqarov B.A., Akramov X.N., Nuritdinov X.N. "Beton texnologiyalari" O'quv qo'llanma, 1-2-qism, Toshkent-2005y.
2. Akramov X.N., Nuritdinov X.N. "Beton to'ldiruvchilari ishlab chiqarish texnologiyasi" O'quv qo'llanma, 1-2- qism, Toshkent-2007y.
3. ХАКИМОВ, О. М., Курбанов, З. Х., & Мухаммедов, Ф. (2021). Реализация возможностей получения легких наполнителей на основе меньше пластиковых почв в нашей республике. *Science and Education*, 2(5), 176-181.
4. Парсаева, Н. Ж., Курбанов, З. Х., & Бобокулова, Ш. (2021). Исследование физико-механических свойств бетонных изделий используемые промышленные отходы. *Science and Education*, 2(5), 417-423.
5. Курбанов, З. Х. угли Холбоев, СО (2021). Микроарматурализация сухих строительных смесей волластонитом. *Science and Education*, 2(5), 410-416.
6. Курбанов, З. Х., & Сулайманов, Ж. Ж. (2021). Подготовка зданий к отделке местными материалами из натурального камня. *Science and Education*, 2(5), 403-409.
7. Курбанов, З. Х., Мамиров, А. Х., & Махкамов, М. З. У. (2021). Улучшение процесса горения керамической плитки на заводе строительных материалов. *Science and Education*, 2(5), 395-402.
8. Khamidulloevich, K. Z., Begalievich, A. K., & Sanjarbek, K. (2021). TECHNOLOGY OF PRODUCTION OF EARTH WORKS WITH THE APPLICATION OF GEOGRAPHS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 267-271.
9. Курбанов, З. Х., Ганиев, А., & Усанова, Г. А. (2022). ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТАВА СУХОЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ СМЕСИ НА ОСНОВЕ МРАМОРНЫХ ОТХОДОВ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 299-304.
10. Парсаева, Н. Ж., Курбанов, З. Х., & Расулова, Н. Б. (2021). Технология производства земляных работ с применением геосеток. *Science and Education*, 2(12), 324-333.
11. Ганиев, А., Курбанов, З. Х., Усанова, Г. А., & Назаров, Ж. Ж. Ў. (2022). Тоғ-кон саноати чиқиндилари асосида олинадиган майда донали бетонлар. *Science and Education*, 3(3), 258-263.
12. Ганиев, А. угли Турсунов, БА, & Курбанов, ЗХ (2022). Особо легких бетонов полученных на основе сельского хозяйственных отходов. *Science and Education*, 3(4), 492-498.

13. Ganiev, A., Tursunov, B. A., & Kurbanov, Z. K. (2022). Prospects for the use of multiple vermiculitis. *Science and Education*, 3(4), 409-414.

14. Kurbanov, Z., & Parsaeva, N. (2022, June). Strong grinding based on local raw materials getting stones. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030104). AIP Publishing LLC.

15. Хакимов, О., & Курбанов, З. (2022). ПЛАСТИКЛИГИ КАМ ТУПРОҚЛАР АСОСИДА ЕНГИЛ ТЎЛДИРУВЧИЛАР ОЛИШ ИМКОНИАТЛАРИНИ ЎРГАНИШ. *Solution of social problems in management and economy*, 1(5), 58-64.

16. Шоқосимов, И. К., & Курбанов, З. Х. (2021). ТЕХНОЛОГИЯ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕМЛЯНЫХ РАБОТ С ПРИМЕНЕНИЕМ ГЕОСЕТОК.

17. Расулова, Н., & Бобоқулова, Ш. (2022). ЗАМОНАВИЙ ПЕЧЛАР ЁРДАМИДА СОПОЛ БУЮМЛАР ИШЛАБ ЧИҚАРИШ УСУЛЛАРИ. *Solution of social problems in management and economy*, 1(4), 122-127.

18. Rasulova, N., & Boboqulova, S. (2022). BETONNING SUV O 'TKAZUVCHANLIGINI VA UNING MUSTAXKAMLIGINI YAXSHILASH USULLARI. *Solution of social problems in management and economy*, 1(4), 128-133.

19. Botirqulovna, R. N. (2022). KIMYOVIY QO 'SHIMCHANING YENGIL BETONLARNING FEZIK-MEXANIK XOSSALARIGA TA'SIRINI O 'RGANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 54-56.

20. Баходиров, А. А., & Абдусаматов, К. Б. (2020). перспективы использования асбестоцементных отходов в качестве микрофибры при производстве газобетона. *IEJRD-Международный междисциплинарный журнал*, 5(7), 5.

21. Begalievich, A. K., & Abdulazizovich, B. A. (2022). Efficiency of Obtaining Wall Materials from Industrial Waste. *International Journal of Formal Education*, 1(7), 134-139.

22. Shodmonov, A. Y., & qizi Boboqulova, S. R. (2022). Issiqbardoshli beton tarkibini hisoblash. *Science and Education*, 3(2), 193-197.

23. Boboqulova, S. R., & Zokirova, D. (2022). GRINDING METHODS AND THEIR APPLICATION. COMPARISON BETWEEN JAW CRUSHER AND CONE CRUSHER. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(7), 39-42.

24. Jumanov, I., & Botirov, I. (2022). CHAQIQTOSH-MASTIKALI ASFALTBETON QORISHMASI TARKIBIDAGI QO'SHIMCHALARNING

SIQILISHGA BO'LGAN MUSTAHKAMLIGI. *Science and innovation in the education system*, 1(6), 49-55.

25. Jumanov, I., & Botirov, I. (2022). CHAQIQTOSH MASTIKALI ASFALTBETON QORISHMASINING FIZIK-MEXANIK XOSSALARINI ANIQLASH. *Solution of social problems in management and economy*, 1(6), 20-27.

26. Азимов, Б. С. (2022, September). ИЗВЕСТКОВЫЙ СТРОИТЕЛЬНЫЙ РАСТВОР ДЛЯ ОТДЕЛКИ СТЕН ЗДАНИЙ ИЗ ГАЗОБЕТОНА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 73-79).

27. Rasul, A. (2022). KO'PCHITILGAN VERMIKULITNING YENGIL BETONLARDA QO'LLANILISHI VA BETON KIRISHISHI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 50-53.

28. Nazirboyevich, A. R. (2022, September). SELECTION OF THE OPTIMAL COMPOSITION OF FIBER CONCRETE BASED ON BASALT FIBERS AND ANALYSIS OF PHYSICAL MECHANICAL PROPERTIES. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 57-65).

29. Nurmatov, N. R. (2022). Bazalt armatura ishlab chiqarishdagi chiqindi asosida fibrabeton tarkibini tanlash va xossalarini o'rganish. *Science and Education*, 3(3), 146-152.

30. Nurmatov, N. R., & Tilavov, E. N. O. G. L. (2022). Bazalt tolasi asosida fibrabeton optimal tarkibini tanlash va fizik mexanik xossalarini taxlili. *Science and Education*, 3(3), 153-160.

31. Нурмамамов, Н. Р. (2022). Изучение процесса получения пенобетона на основе местного синтетического сырья. *Science and Education*, 3(3), 291-295.

32. Istamov, Y., & O'roqboyev, O. B. (2022). YUQORI MUSTAHKAM BETONLAR OLISHDA KIMYOVIY VA MINERAL QO'SHIMCHALAR YORDAMIDA FIZIK-MEXANIK XOSSALLARINI TADQIQ ETISH. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 310-318.

33. Khursanovich, T. F., & Orologli, N. I. (2020). The study of physical and mechanical properties of construction gypsum and its study on the construction. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 1990-1995.

34. Tursunov, B. A. (2019). The usage of composite armature in construction.

35. Tursunov, B. A. (2019). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF COMPOSITE AND STEEL ARMATURE. In *Строительные материалы, конструкции и технологии XXI века* (pp. 87-88).

36. Yusuf, I., & Tursunov, B. A. (2022). SANOAT CHIQINDISI VA MINERAL QO'SHIMCHALAR ASOSIDA OLINGAN SEMENTLARNING FIZIK-MEXANIK XOSSALARINI O'RGANISH. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 324-329.

37. Ганиев, А. Г. (2019). Исследование влияния суперпластификатора на свойства бетона. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (12-1), 41-43.

38. Ганиев, А. Г. (2018). О гидратных новообразованиях в цементном бетоне при его циклическом замораживании. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (1-1), 6-11.

39. Ганиев, А. Г. (2017). Исследование структуры, температурной деформации и льдистости цементного камня. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (12-9), 6-8.

40. Botirova, N., Abdikomilova, M., Botirov, B., & Abdullayev, M. (2022). DEVELOPMENT OF CONCRETE COMPOSITION WITH THE HELP OF CHEMICAL ADDITIVES OF HIGH STRENGTH HEAVY CONCRETE. *Академические исследования в современной науке*, 1(17), 99-106.

41. Botirova, N., Abdikomilova, M., & Botirov, B. (2022). SANOAT BINOLARINI LOYIHALASHNING UMUMIY ASOSLARI. *Models and methods in modern science*, 1(17), 75-81.

42. Xolmirzo o'g'li, T. L., & Farhod o'g'li, B. B. (2022). FIGHT AGAINST NOISE AND VIBRATION IN INDUSTRIAL BUILDINGS. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 7, 79-83.

43. Бердиев, О. Б., Бозоров, И., & Парсаева, Н. Ж. (2016). К оценке напряженно-деформированного состояния конических оболочек. *Молодой ученый*, (7-2), 48-51.

44. Khakimov, O. M. (2022). Issiq-quruq iqlim sharoiti uchun asfaltbeton tarkibini tanlash. *Science and Education*, 3(2), 241-247.

YANGI O'ZBEKISTONNI KORRUPSIYASIZ QURAMIZ.

Abdug'aniyev Temurbek Alimardon o'g'li

Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi

2-bosqich talabasi

temurbekabduganiyuv402@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqola orqali biz korrupsiya nima va u keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan illatlar, muammolar va salbiy oqibatlarni keltirib chiqarayotganini tahlil qilish bilan birga bugungi kunda olib borilayotgan korrupsiyaga qarshi siyosatdan korrupsiya kamayyaptimi yoki aksincha shular haqida fikr yuritamiz. Bundan tashqari dunyodagi va yurtimizdagi statistika bilan bog'liq ma'lumotlarni ham keltirib o'tamiz. Shu bilan birga taklif va fikr mulohazalarimizni bildiramiz.*

Kalit so'zlar: *Korrupsiya, Halollik vaktsinasi, davlat apparati, AQSH olimlari, korrupsiyaga qarshi kurashning asosiy prinsiplari, qonuniylik, ochiq va shaffoflik.*

Abstract: *Through this article, we will analyze what corruption is and what it can cause, the problems and negative consequences it can cause, and we will think about whether the current anti-corruption policy is reducing corruption or not. In addition, we will also provide information related to the statistics of the world and our country. At the same time, we will express our suggestions and comments.*

Key words: *Corruption, Honesty vaccine, state apparatus, US scientists, main principles of fight against corruption, legality, openness and transparency.*

Аннотация: *В этой статье мы анализируем, что такое коррупция и к чему она может привести, какие проблемы и негативные последствия она может вызвать, а также подумаем, снижает ли нынешняя антикоррупционная политика коррупцию или нет. Кроме того, мы также предоставим информацию, связанную со статистикой мира и нашей страны, а также выскажем свои предложения и замечания.*

Ключевые слова: коррупция, вакцина честности, государственный аппарат, ученые США, основные принципы борьбы с коррупцией, законность, открытость и прозрачность.

Korrupsiya muammosi va unga qarshi kurash masalasi hozirgi davrning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki bu illatning keng quloch yoyishi o'ta salbiy oqibatlariga olib keladi. Korrupsiya, xususan, demokratik jarayonlarning amalga oshishiga to'sqinlik qiladi, iqtisodiy rivojlanishning sekinlashishi, kadrlar sifatining pasayishi va uning oqibatida barcha sohalarimizni oqsashiga, uyushgan jinoyatchilikning ildiz otishiga, hukumatga bo'lgan ishonch yo'qolishi va ijtimoiy-siyosiy beqarorlikka sabab bo'ladi. Korrupsiya haqida so'z yuritar ekanmiz, avvalo, bu so'zning lug'aviy ma'nosiga to'xtalsak. Korrupsiya lotincha «corrumpo» so'zidan olingan bo'lib, «poraga sotilish», «aynash» degan ma'noni bildiradi. Kengroq ifodalaydigan bo'lsak, mansabdor shaxsning mansabi bo'yicha berilgan huquq va vakolatlarini o'z manfaati yo'lida, shaxsiy boyish maqsadida suiiste'mol qilishidir. Korrupsiya davlat rivojiga va unda olib borilayotgan islohotlarga to'sqinlik qiladi. U davlatni nafaqat moddiy, balki ma'naviy-axloqiy jihatdan ham yemirib, ishonchsizlikni vujudga keltiradi. Bu esa Vatanga daxldorlik va ishonch tuyg'ularining so'nishiga olib keladi.

“Korrupsiya tushunchasini AQSH olimlari chuqurroq va har tomonlama o'rganganlar. Amerika tadqiqotchilari ushbu hodisani siyosiy arboblardan, davlat apparatining xodimlari, tadbirkorlar va boshqa shaxslarning shaxsiy, oilaviy yoki guruhviy manfaatlar yo'lida boyish hamda o'z ijtimoiy maqomini oshirish maqsadida o'zlarini rasmiy majburiyatlarini va davlat funksiyalarini bajarishdan bo'yin tovlashlari deb tariflaydilar¹„. Bundan tashqari yana bir olimning fikrini misol qilib keltirmoqchiman va unga o'zimni subektiv fikrimni qo'shimcha qilib o'tmoqchiman. Н.Ф.Кузнецова Korrupsiyani ”Davlat apparati va davlat

¹ Михайлов Матай А.В. Борьба с коррупцией в США (80-е годы) // Вопросы истории:--1994.-№5ю

tuzilmalarining xizmatchilarini sotib olinilishida ifodalanadigan ijtimoiy xavfli hodisa²” deb ta'riflagan. Meni fikrimcha korrupsiyani faqat sotilish, poraxo'rlikdan iborat bo'lmagan ijtimoiy hodisa sifatida kengroq tushinish to'g'riroq bo'ladi deb hisoblayman.

Shu o'rinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning fikrlarini keltirib o'tsam maqsadga muvofiq bo'lar edi. "Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha a'zolari, ta'bir joiz bo'lsa, «Halollik vaksinasi» bilan emlanmas ekan, o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz. «Halollik vaksinasi»ni qayerdan olamiz? Bu ta'bir majoziy, albatta, lekin biz shunday muhitni yaratishimiz kerak. Korrupsiyani ichki ishlar bilmaydimi, prokuratura, mahalla, nuroniylar bilmaydimi? Hamma biladi. Yonimizda yuribdi ular. Biz bu baloga vakcina qilib kurashmasak, kelajagimiz bo'lmaydi. Bu oyog'imizdagi kishan³,,. Demak yuqoridagi fikrdan ma'lumki yurtboshimiz takidlaganlaridek korrupsiyani ildizi bilan qurutmas ekanmiz korrupsiya bilan hech qachon o'z maqsadimizga erisha olmaymiz. Bu illat jamiyatni tanazzulga olib keladi, qonun ustuvorligiga putur yetkazadi. Bizga uzoq yillik tarixdan ma'lumki qonun ustuvor bo'lmagan jamiyat tez zavolga yuz tutadi va fuqarolar huquqlari bilan bog'liq muammolar ko'p uchraydi. Ushbu qing'ir yo'l jamiyatni, xalqni parokandalikka yetaklaydi. Mustaqillik yillaridayoq korrupsiyaga qarshi keng ko'lamli ishlar olib borilgani bunga yaqqol misol qilib <<Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida >> qonun qabul qilingani ham alohida e'tiborga loyiqdir. Bu qonundan birgina misol berib o'tsam "Korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

qonuniylik;

fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi;

² Криминология / Под ред. Н Ф Кулевой, Г. М. Миньковского-М.1994.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat MIRZIYOYEVning Oliy Majlisga Murojaatnomasidan, 2020-yil 24-yanvar.

ochiqlik va shaffoflik;

tizimlilik;

davlat va fuqarolik jamiyatining hamkorligi;

korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar ustuvorligi;

Javobgarlikning muqarrarligi⁴, bu prinsiplarga tayanib ishonch bilan aytishimiz mumkinki yurt boshimiz aytganlaridek yaqin kelajakda korrupsiyani ildizi bilan quritamiz. Agar korrupsiyani to'xtatmasak, uning ta'sirida milliy iqtisodiyotga putur yetadi, uyushgan jinoyatchilik kuchayadi, ma'naviyat izdan chiqib boshlaydi. Bundaylar hayotda hamma narsani sotish va sotib olish mumkin deb o'ylaydi. Bunday kimsalarga hayot uchun aziz sanaladigan hech bir narsani ishonib bo'lmaydi. Chunki ular otasonasi, qarindosh-urug'lari, yor-u birodarlarining yuzini yerga qaratishdan, boshini egishdan uyalmaydi. Ular farzandlariga harom luqma yedirayotganlarini anglamaydilar. Bunday oilada o'sgan o'g'il-qizlarning ham kelajakda halol yashashiga ishonish qiyindir. Bugungi kunda har bir davlatning eng asosiy muammolaridan biri bo'lib kelayotgan korrupsiyaga qarshi kurashda har bir davlatda o'ziga usullar bilan kurash olib borilmoqda. Har bir davlat o'z imkoniyat va ijtimoiy kelib chiqishidan kelib chiqqan holda o'ziga eng to'g'ri yo'lni tanlamog'i kerak.

Poraxo'rlikka ikki yoki undan ortiq shaxsning pora olish, pora berish bilan bog'liq bo'lgan g'ayrihuquqiy konfidentsiya bitimi, deb ta'rif berishimiz mumkin. Bitimdan pora oluvchi ham, pora beruvchi ham manfaatdor. Lekin bu manfaatdorlikdan uchinchi shaxslar, jamiyat va davlat zarar ko'radi. Pora olish, pora berish, pora olish-berishda vositachilik qilish, xizmatchini pora evaziga og'dirish, tovlamachilik bilan haq berishni talab qilish va boshqa yigirmadan ortiq korrupsiyaviy qilmishlar jinoyat deb e'tirof etilib, Jinoyat kodeksining tegishli moddalari bilan jazo belgilab qo'yilgan. Ichki ishlar va prokuratura xodimlari zimmasiga bu jinoyatlarni sodir etgan shaxslarning jinoyatini isbotlab, odil sudlovga topshirish vazifasi yuklatiladi. Tergov va sudlov amaliyotiga

⁴ O'zbekiston Respublikasining qonuni, 03.01.2017-yildagi 4-modda.

nazar tashlar ekanmiz, bu toifa jinoyatlarning juda ham ko'p ochilayotganining guvohi bo'lamiz. Bunga sabab korrupsiyaga qarshi kurashish vazifasi yuklatilgan idoralarning nazoratni susaytirib yuborgani, mas'uliyatni unutayotganidir, ehtimol. Eng achinarli holat bu Kadrlar masalasiga ham korrupsiyaning aralashishi islohotlar yo'liga va mamlakat taraqqiyotiga jiddiy xavf tug'diradi. Soliq, bojxona, moliya va boshqa muhim sohalarda bunday jinoyatlar sodir etilishi mamlakat iqtisodiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillardan biri. Rahbar yoki mas'ul kishi qanday qilib korrupsiyaga qo'l uradi? Bunga qanday omillar sabab bo'ladi?. Bu savollarga javob har xil bo'lishi mumkin. Lekin shunisi aniqki, sotadigan, sotiladigan odam hech bir vazifani sidqidildan bajarmaydi. Korrupsiyaga aloqador odam qonunni buzishdan tashqari, o'zining kimligi, e'tiqodi madaniyati qay darajada ekanini ham oshkor qiladi. Bunday odam nafaqat moliyaviy ziyon-zahmat yetkazadi, balki davlatni, demokratiyani behurmat qilib, obro'sini to'kadi, unga ilm-u hunar o'rgatgan, obro' va mansab, non-tuz bergan el-yurtning, ustozlari-yu ota-onasining yuziga oyoq qo'yadi. Bir misol, oliy o'quv yurtida talabadan yo uning ota-onasidan pora olgan, tamagirlik qilgan mansabdor shaxsda iymon, vijdon, insoniylik degan tuyg'ular bo'lmaydi. Ular farzandlariga harom luqma yedirayotganini tushunishmaydi. Mana shu haqiqatni oliy o'quv yurtlaridagi har bir mansabdor yaxshi bilib olishi zarur.

Korrupsiyaga oid statistika malumotlarni to'xtalsak va taxlil qilib ko'radigan bo'lsak, Respublikamizda 2020-yil davomida korrupsiyaga oid sodir etilgan jinoyatlar kuyidagi ko'rinishga ega. Agentlikning malumotiga ko'ra sudlar tomonidan 2020-yil davomida jami 2 270 nafar shaxsga nisbatan 1 502 ta jinoyat ishi ko'rib chiqilganligi achinarli holdir albatta. Korrupsiya jinoyati bilan bog'liq masalalar yuzasidan javobgarlikka tortish quyidagicha 610 ta shaxsga axloq tuzatish ishlari, 539 shaxsga nisbatan ozodlikni cheklash, 403 ta shaxsga jarima, 300 ta shaxsga ozodlikdan maxrum qilish, 13 ta shaxsga muayyan huquqdan maxrum qilish va 4 ta shaxsga majburiy jamoat ishlari qo'llanildi. Shuningdek 47 nafar shaxs shartli xukm qilingan, 151 nafar shaxsga jazo qo'llanilmagan va 56 nafar shaxs esa jazodan ozod qilingan. Bundan

ko'rinib turibdiki bizni oldimizda korrupsiya bilan bog'liq muommolar hali hanuz bor. Shu o'rinda shuni takidlash joizki o'tgan ikkiki yil davomida korrupsiya bilan bog'liq muammolar sezilarli darajada kamaygani quvonarli holdir.

Korrupsiyani yo'qotishga oid o'z takliflarimni berib o'tsam. Avvalo korrupsion holatlarni ikkiga bo'lib olish kerak shunda kurashish oson bo'ladi go'yo dushmanni qo'shinini bo'lib hujm qilib yengishday. 1-kadrlar bilan bog'liq korrupsion holat bo'lsa. 2-ijtimoiy hayotda uchraydigan barcha holatlarga bo'linsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Birinchidan. Kadrlar masalasida ochiqlik, oshkoralik va shaffoflikni ta'minlash kerak ya'ni qaysi sohaga bo'lmasin nomzodlarni suhbat jarayonini ham o'ziga xos tarzda tizmlashtirish kerak bo'ladi. Misol uchun suhbat jarayoniga savollarni avvaldan kompyuterga joylanishi va ular rendum tarzida nomzodlarga savollarni tizimni o'zi taqdim qilishi bundan tashqari aynan suhbat jarayonini onlayn ko'rish imkoniyatini yaratilishi orqali korrupsiyani kadrlar masalasida to'xtatishga erishamiz deb o'ylayman.

Ikkinchidan. Ommaviy axborot vositalarida korrupsion holatlarni reklamasini doimiy qo'yib borilishi kerak, va u bilan bog'liq bo'lgan sud tergov ishlarini ham kim bo'lishidan qat'iy nazar ochiq va to'laligicha yoritilishi orqali ham biz xalqni ko'ngliga kirib boramiz va korrupsiya qanday illat ekanligini yoshu-qarilarda birdek tasavvur uyg'ota olamiz.

Uchinchidan. Korrupsiya holatini keltirib chiqarayotganlarni demak ko'pchiligi bilamiz mansabdor shaxslarni tashkil etmoqda, shuning uchun biz hozirda oliy ta'limda tahsil olayotganlar bilan jiddiy ishlashimiz kerak boisi ular ertangi mansabdor shaxslar. Talaba yoshlar bilan faqat korrupsiyaga qarshi kurash kuni yaqinlashishi bilan emas muntazam ravishda turli xil tadbirlarni o'tkazib borish kerak deb hisoblayaman. Bundan tashqari korrupsiya bilan bog'liq jinoyat sodir etganlarni sud jarayonini tez tez oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilishi bilan ham korrupsiyani bo'lg'usi kadrlar ongida qabih illat ekanligini va ular kelajakda bunday ishga qo'l urmasliglarini ishonch bilan ta'minlagan bo'lamiz.

Xulosa qilib aytganda har bir uyning qurilishi, albatta, poydevordan boshlanadi, chunki poydevori mustahkam uyda nuqson bo'lishi mumkin emas. Yurt kelajagi, poydevori yoshlardir. Ma'naviyati butun, iymoni mustahkam, bilimi to'kis yoshlari bor yurt ertasiga hech qanday korrupsiya xavf sola olmaydi. Negaki, uning bunday dushmani yengishga qodir quroli tarbiyali yoshlari bor. Iymon darslarini yod olgan yoshlar halol va haromning farqini tushunadi. Ma'naviyat bulog'idan suv ichgan avlod sahrodagi sarob va korrupsiya bir narsa ekanligidan xabardor bo'ladi. Shu bois poraxo'rlikni yengmoqchi bo'lgan mamlakat, avvalo, kelajak umidlarini korrupsiyaga nafrat, uning ayanchli oqibatlarini anglash ruhida tarbiyalaydi. Zero, ma'naviyatli yoshlarga orzudagi mukammal olamni yarata olishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Михаѳлов Матай А.В. Борьба с коррупцией в США (80-е годы) // Воп- росы истории:--1994.-№5.
2. Криминогия / Под ред. Н Ф Кулевой, Г. М. Миньковского-М.1994.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat MIRZIYOYEVning Oliy Majlisga Murojaatnomasidan,2020-yil 24-yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasining qonuni,03.01.2017-yildagi. 4modda.

Bola tarbiyasida ota-onaning va tarbiyachining kamfikrligi, bolaga to'g'ri munosabatda bo'lish.

Urganch davlat universiteti talabasi

Avezova Mahliyo Sultonnazar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola farzandlarimizga ta'lim tarbiya berishda oilaning, ota-onani va tarbiyachilarni o'rni hamda ahamiyati haqida va bu borada bir qancha allomalarning qarashlari haqida azaldan fikr yuritilib boriladi. Tarbiyachilar mehnatini yuzaga chiqarishdi, tarbiyalanuvchilarga berilgan bilimlarning yuqori samara berishida oilaviy tarbiyaning muhim jihatlari muhokama qilingan.

Kalit so'zi: Farzand tarbiyasi, ota-ona burchi, ta'lim, tarbiyachi vazifalari, odob axloq, samara, mustaxkam xotira, muomala odobi.

“Vatan ostonadan boshlanadi degan naqlni ko'p eshitamiz”, shu o'rinda bu fikrga qo'shimcha qilib aytmoqchi edimki, “Tarbiya olish -oiladan boshlanadi “Bola 3yoshga to'lib maktabgacha ta'lim dargohiga qadam qo'yishdan oldin oilada ota-ona bag'rida ulg'yadi, atrof muhitni borliqni anglay boshlaydi. SHarq allomalari farzandlarga tarbiya va ta'lim berish, uni ma'rifatu madaniyatga yetaklash muammolarga e'tibor berganlar. Buyuk mutafakkirlar farzand tarbiyasi, go'zal axloqning inson kamolotiga sabab bo'luvchi yuksak fazilat ekanini ta'kidlaganlar. Jumladan Imom Buxoriyning “al-Adab al-mufrat hadislar to'plami, Abu Lays Samarqandiyning “Tanbehul g'ofilin “asarlarda inson farzandlarining yuksak insoniy fazilatlar asnosida kamol topishini tarannum etadi.

Yurtimiz ulamolari o'z asarlarida farzandlarning chiroyli odobidan umid qilgan ota -ona, uni muntazam ravishda husni xulq asosi bo'lgan muomala odobini quyidagilar bilan odobini tartibga keltirib turmog'i zarurdir

Farzandingiz odamlar bilan muomalada shirinso'z, muloyim, kamtar va bosiq bo'lishiga e'tibor qarating.

Yoshi ulug' kishilar, ustozlar ko 'ziga tik boqmay, savollariga javob berish, buyruqlarini sidqidildan bajarish ham bolalar qalbiga joylashtirishga e 'tibor bering.

Mirzo Ulug 'bek oila muhitini yaxshilash, sog 'lom tarbiya berish haqida quyidagi fikrlarni bildirgan. Bolani bilim olishga bo 'lgan qiziqish, havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muhit, yani oila muhim rol egallaydi. Oilada ota -onani o 'qimishli bo 'lishini, tarbiya berishda ota-onani o 'zini o 'rnak va hayotiy misollarni guvohi bo 'lishi juda yaxshi samara beradi.

Berdaq oilaning bola tarbiyasida, muhim o 'rin tutishini alohida takidlaydi, oilada ota -ona va farzand orasida o 'aro hurmat va yaqinlik bo 'lishi bola tarbiyasida yaxshi natijalarga erishish mumkinligini aytadi. Berdaqning ta'kidlashicha inson tug'ilgan kunidanoq tarbiyaga muxtojdir, unga ilk tarbiyachi albatta ota- onadir.

Fitrat jamiyat rivoji va yurt farovonligida, oila haqida fikr yuritiib, o 'zining "Oila asarida shunday deydi. "Har bir millat izzat va hurmati shu xalqning ichki intiomi va totuvligiga bog 'liqdir ".

Afsuski, hozirgi kunda oila davrasida bilim olish kitob o 'qish borasida suhbat yuritish, farzand olayotgan bilim darajasini muhokama qilish kundan kunga kamayotib boryapdi. Bularning o 'rnini zamonaviy texnologiyalar bilan masalan, uyali telefon ishlash, soatlab vaqtini ularga sarflash egalladi.

Albatta ular hayotimizda bir qatorda qulaylik imkoniyatini yaratmoqda, lekin yosh avlodlarning diqqat-e'tiborini jamlashda, zimmasidagi vazifalarini bajarish o 'rniga, o'z vaqtlarini behuda sarflashlariga sabab bo 'livchi va chalg 'ituvchi omil bo 'lib bormoqda. Bola xotirasidagi asosiy voqealar uyda sodir bo 'ganlaridir. Balkiy shuning uchun ham uyda ota -ona bilan dars qilgan yok iota -onasi bilan hamjixatlikda o 'qigan kitobning ahamiyati ular uchun kuchli va ta 'sirliroq. Bugungi kunda biz pedagoglarning bosh maqsadimiz – pedagogik ahamiyatda tarbiyachilarni mashg 'ulotlar hamda oilada ishlash orqali bolalar va ota-onalarning birgalikdagi faoliyatini yo 'lga qo 'yish orqali bolalar va ota- onalarning birgalikdagi faoliyatini yo 'lga qo 'yish orqali bilim berish va tarbiyalashdir.

Oilaviy o‘qish -bu ma‘lumot olish usuli emas, bu eng muhim va eng samarali aloqa usuli, kuchli ta‘sir va hissiyotga boy bo‘lgan tarbiya usuli. Ota-onalar oilaviy o‘qish orqali bolalarda o‘qish orqali bolalarda o‘qishga bo‘lgan, bilim olishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otishga yordam beradi.

Oilaviy o‘qish- bu ma‘lumot olish usuli emas, bu eng muhim va eng samarali aloqa usuli, kuchli ta‘sir va hissiyotg motivatsiyaga boy bo‘lgan tarbiya usulidir.

Ota- onalar oilaviy o‘qish orqali bolalarga o‘qishga bo‘lgan, bilim olishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otishga yordam beradi.

Oilada bolalarning muntazam o‘qishini targ‘ib qilish va rivojlanish bo‘yicha ota- onalar bilan hamkorlikda kuchaytirish, har bir ota – onani bolalarning o‘qishi va rivojlanish muommolarini hal qilishga jalb qilish muhim ahamiyat kasb qiladi. Oilaning, ota -onaning ko‘zgusi bu farzandir.

Bugungi kunda biz tarbiyachilar orqali har qanday ota -ona bo‘lish etikasini, oilda ota -ona va farzand burchlari nimadan iborat ekanini anglata olishimiz kerak. O‘qtuvchilarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash, maqsad qo‘ya olish va reja bilan ish ko‘rish ko‘nikmalarini rivojlantirish tarbiyachi bilan bir qatorda ota -onalarga bog‘liq ekanligini yana bir karra tushintirishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Haydarova H.B Yosh avlod tarbiyasida oila manaviyatini o‘rni. <https://buxdu.uz/index.php/ru/>
2. Fitrat “Oila”
3. Boboevaning D.R Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasining asosiy mezonlari //Pedagogik ta‘lim j. -T;2001 2- son 65-66-b
4. Oila pedagogikasi /O. Hasanboyevning umumiy taxriri ostida. -T;Aloqachi, 2007.-384b

The role of parents in children's early learning

Urganch State University

Student Avezova Mahliyo Sultonnazar kizi

Abstract. Early childhood is a critical period in a child's cognitive, emotional, and social development, and the importance of parents in this process cannot be overstated. Parents are their children's first teachers and role models, and their involvement in their children's education has a significant impact on their academic and overall success. This research paper investigates how parents can help their children's early childhood learning by creating a supportive learning environment, promoting positive attitudes toward learning, and actively participating in educational activities with their children. The paper also investigates the advantages of parental involvement in early childhood education and the impact it has on the child's later academic and life success.

Key words: children, ability, optimum, study.

Introduction

Early childhood, defined as the period between birth and the age of eight years, is critical in the development of a child's cognitive, emotional, and social skills.¹ During this time, children lay the groundwork for all future learning, and their interactions with the world around them mold their developing brain and set the stage for their future success. A parenting approach known as responsive parenting can best assist the development of children's cognitive and social abilities, which are required for eventual academic achievement.²⁻⁴ Responsiveness is a component of supportive parenting that is defined in numerous theories and research paradigms (e.g., attachment, sociocultural) and plays a crucial role in laying the groundwork for optimum child development. A responsive style's affective-emotional characteristics include parenting that instills positive emotions and high levels of warmth, as well as responding in a way that is contingently related with indications from a young child ("contingent responsibility").⁵ These characteristics, when paired with cognitively responsive behaviors to the child's demands, such as delivering rich verbal information and maintaining and growing the child's interests, provide the breadth of support required for numerous elements of a child's learning.⁶

Subject

When it comes to understanding the influence of the environment in child development, one of the most commonly mentioned parts of parenting is responsive parenting. According to research, it has the potential to promote normal developmental pathways for high-risk children, such as those from low-income families and/or those

born prematurely.¹¹ Unresponsive parenting, on the other hand, can jeopardize the development of children, particularly those most vulnerable to developmental difficulties.¹² Given the potential relevance of responsive parenting, a better understanding of the types of behaviors that are most useful in supporting key aspects of a child's learning may increase our understanding of how to assist good parenting practices.

Problem

Despite the central significance of responsive parenting in diverse study settings, descriptive studies provide much of what we know about this parenting style. As a result, we can only infer the significance of responsive parenting. Believing that responsive parenting has a causal influence on child outcomes would necessitate data from randomized controlled trials. A substantial amount of experimental research demonstrating how higher levels of responsive parenting produce higher levels of learning could provide a better understanding of the process by which responsive conduct increases a child's learning. Another topic that has to be addressed is whether there is any relationship between certain response actions and the assistance they give for specific areas of child development.

Context of the Study

Interactions with parents boost cognitive acquisition in early children. Some evidence suggests that the process through which responsiveness promotes cognitive development may be dependent on consistency throughout the development of this parenting style.^{11,13} Many factors might support or impact the parent's continuous employment of responsive behavior because the child and parent are part of a larger social context. Depression, unfavorable judgments of parents' own parenting history, or beliefs and attitudes that interfere with parents' sense of importance in their children's life are all personal variables that might influence parenting responsiveness. Other elements, such as increased social support from friends and family, can alleviate some of these unfavorable societal and personal issues.¹¹ In a recent study, parents' opinions of a positive social support network indicated that parents with intervention converted from an unresponsive to a responsive parenting style more than other criteria.¹⁵ This is a promising finding because parenting interventions can be tailored to give the social support that mothers from high-risk communities require to establish responsive parenting styles.¹⁶

Key Research Questions:

1. Does an improvement in parental responsiveness result in an increase in early children's learning?

2. Is parental responsiveness equally effective, or does it differ depending on the qualities of the child (e.g., cultural background, ethnicity, and biological risk factors)?
3. Can improvements in various dimensions of responsiveness explain favorable gains in many aspects of cognitive development?
4. Is there a critical period in a child's development when responsiveness is especially vital, or is consistency required throughout growth for more optimal learning?

Latest Study Findings

A recent randomized intervention trial investigated if maternal receptive behaviors might be aided and whether such behaviors would benefit the learning of early children.⁶ To investigate optimal intervention timing (e.g., infancy versus toddler/preschool versus both), families in the intervention and non-intervention groups were re-randomized at the conclusion of the infancy period to receive or not receive the responsive intervention at the child / preschool age.¹⁷ The intervention was intended to assist mothers in adopting crucial behaviors that are both affectively and cognitively appealing, as both sorts of support were believed to be required to enhance learning. Mothers who got the intervention exhibited significant gains in all response behaviors after infancy, and their babies showed higher scores and faster growth rates in a range of skills. For example, infants whose mothers got the intervention exhibited better gains in independent problem-solving during toy play than newborns whose moms did not get the intervention. The effect of the intervention on children's learning was mediated by affective-emotional and cognitively responsive behaviors, demonstrating that the effectiveness of responsiveness can be better understood when framed as a wide term. Furthermore, certain reaction behaviors were used to improve various areas of children's learning. Children's cooperation, for example, was improved by mothers' increased use of contingent responsiveness and verbal encouragement, as well as their less frequent restriction of children's activities, whereas children's verbal use improved when mothers directed children's attention to their interests more frequently. and label objects or behaviors.

Conclusion

According to several descriptive and less experimental studies, responsive parenting is a crucial process in supporting early children's learning. There is now evidence that responsive parenting has a causal role, because bigger advances in parenting practices linked with responsive style accounted for the effect of parental intervention on greater gains in young children's learning. Because both normal and

high-risk children benefited from affective-emotional and cognitive assistance, the effectiveness of responsiveness appears to be best understood when defined broadly. Emerging evidence suggests that specific responsive actions can give various sorts of learning assistance for children, and that this support might vary depending on the child's developmental needs. There are numerous new study routes that need to be explored, as well as questions raised in recent studies that merit additional investigation.

References

1. Bornstein MH, Tamis-Lemonda CS. Maternal responsiveness and cognitive development in children. In: Bornstein MH, ed. *Maternal responsiveness: Characteristics and consequences*. San Francisco, CA: Jossey-Bass; 1989:49-61.
2. Ainsworth M, Blehar M, Waters E, Wall S. *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum; 1978.
3. Grusec JE, Goodnow JJ. Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*; 1994:1-19.
4. Rogoff B. *Apprenticeship in Thinking*. New York, NY: Oxford University Press; 1990.
5. Stroufe LA. Infant-caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool: The roots of maladaptation and competence. In: Perlmutter M, ed. *Minnesota Symposia in Child Psychology*. Hillsdale, NJ: Erlbaum; 1983:41-83.
6. Landry SH, Smith KE, Swank PR. Responsive parenting: Establishing early foundations for social, communication, and independent problem solving. *Developmental Psychology*; 2006: 627-642.
7. Maccoby EE, Martin JA. Socialization in the context of the family: Parent-child interactions. In: Mussen PH, Hetherington EM, eds. *Handbook of child psychology*. 4th ed. New York, NY: Wiley; 1983:1-101.

MA'NAVIYAT – INSON VA JAMIYATNING NEGIZI SIFATIDA

Samiyev Baxtiyor Norbobo o'g'li

O'zDSMI "Madaniyat va san'at muassasalarini
tashkil etish hamda boshqarish" yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Xolmo'minov Mo'minmirzo Zokir o'g'li

O'zDSMI "Madaniyat va san'at menejmenti" kafedراسi katta o'qituvchisi
mominmirzoxolmominov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ma'naviyaning, inson va jamiyat hayotida o'rni, uning tashkil etadigan unsurlar haqida fikrlar yuritilgan. Undan tashqari ma'naviyat va madaniyat inson hayotining bir bo'g'ini ekanligi ham ta'kidlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: Ma'naviyat, madaniyat, inson, jamiyat, mezon, axloq, ma'naviy meros.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль духовности в жизни человека и общества, ее составляющие элементы. Также было подчеркнуто, что духовность и культура являются частью жизни человека.

Ключевые слова: Духовность, культура, человек, общество, критерий, нравственность, духовное наследие.

Abstract: This article discusses the role of spirituality in the life of a person and society, its constituent elements. It was also emphasized that spirituality and culture are a part of human life.

Key words: Spirituality, culture, human, society, criterion, morality, spiritual heritage.

*Bizning eng katta boyligimiz – bu xalqimizning
ulkan intellektual va ma'naviy salohiyatidir.*

SH.M.Mirziyoyev.

Ma'naviyat va madaniyat o'z-o'zidan paydo bo'lib qolgani yo'q, albatta. Bular xalqning, millatning asrlar davomida orzu qilib, intilib kelgan maqsad-muddaolarining natijasi sifatida shakllanadi. Lekin bu shunchalik murakkab va qiyin kechadigan jarayonki, uni to'liq tasavvur etish uchun o'sha xalqqa yoki millatning qadimiy tarixini ko'z o'ngimizdan o'tkazishimiz, tushunib, anglab yetishimiz kerak bo'ladi. Yana bir narsani yaxshi bilib olishimiz kerak. Ma'naviyat ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Bu degani uning paydo bo'lishi, takomillashishi, avloddan avlodga o'tishi inson faoliyati bilan bog'liq. Bundan ko'rinib turibdiki, ma'naviyat faqat insonga xos xususiyatdir. Chunki dunyodagi jonzotlar ichida faqat odamgina o'z oldiga maqsad qo'yib, o'ylab-fikrlab yashaydi. Ma'naviyatshunos olim A.Erkayev bu borada quyidagi mulohazalarni yozadi. "Tabiatda ma'naviyat yo'q. Biz hayvonot dunyosi turlari, xillari, nasli va

boshqa belgilarga qarab ularni odobli va diyonatli, nozik didli, xudojo‘y yoki vijdotsiz, kufri botqog‘iga botgan deya olmaymiz. Agar yanada aniqroq va jonli misol yordamida aytadigan bo‘lsak, mana bu to‘ng‘iz va eshak-nozik ta‘b, nafas oshuftalari, ana u ikkalasi o‘ta xudojo‘y, mana bulari esa noinsof va ta‘magir – degan iboralarga aql bovar qilmaydi” [1:19].

Bundan ko‘rinadiki, biz ma‘naviyat va u bilan bog‘liq tushunchalar haqida gapirganimizda, faqat insonga xos yuksak tuyg‘ular, hislar, ko‘nikmalar, hayotiy tajribalardan kelib chiqqan hollarda gapirishimiz va ular orqali amaliyotga sinashimiz mumkin. Albatta, ma‘naviyatning axloqiy mezonlari inson tarbiyasi va madaniyatida alohida o‘rin tutib, shaxs va jamiyat ma‘naviyatini yuksaltiruvchi, tafakkur rivojida beqiyos ahamiyat kasb etadigan qadriyat shakllaridir. Masalan, urf-odatlar, an‘analar, vatanni sevish, o‘z xalqi va millatni hurmat qilish, ota-onasini e‘zozlash, tinchlik va totuvlikni saqlash, o‘z ishiga ma‘suliyatli bo‘lish, o‘z vatanini taqdiriga daxldorlik hissi kabi yuksak ma‘naviy fazilatlar o‘zbek xalqining qon-qoniga singib ketgan.

Ma‘naviyatning axloqiy negizlari muayyan sharoitlarda shakllanadi va shu ma‘noda milliy muhit ularning yanada rivojlanishiga ko‘mak beradi, jamiyat a‘zolari bundan o‘zlariga kerakli sifatlarni oladi. Aynan shu belgilar kishilarni bir-biriga yaqinlashtiradi, ulardagi mushtaraklikni yorqin namoyon etadi. Ma‘naviyatning axloqiy mezonlari axloq, odob, insonparvarlik, ezgulik, mehr-muruvvat kabi insoniy fazilatlar tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shu ma‘noda ma‘naviyatning axloqiy fazilatlarini ma‘naviyat tushunchasi bilan uzviy bog‘liqdir.

Ma‘naviyat – inson, axloq, jamiyat va davlatning intellektual salohiyati, ma‘rifiy kuch-qudratidir. Buni quyidagilar mezonlar orqali o‘rgansak bo‘ladi:

1. jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar va insonlar o‘rtasidagi o‘zaro a‘loqalarni tartibga soluvchi talab va qoidalar majmui;
2. xalq va jamiyat hayoti bilan a‘loqador ma‘naviy qadriyatlar, urf-odatlar, an‘analar, ezgu g‘oya va maqsadlar tizimi;
3. axloq, madaniyat, ma‘rifat, din va ta‘lim tarbiya tizimidan iborat yaxlit ma‘naviy hodisalar majmui;
4. ma‘naviy jarayonlar, insonning o‘zini va o‘zi yashayotgan dunyoni takomillashtiruvchi ijodiy faoliyati;
5. inson kamoloti, shaxsiy-axloqiy xususiyatlar va ma‘rifiy fazilatlar;
6. komillik tuyg‘usi va ma‘naviy yuksalish;
7. moddiy, ma‘naviy, madaniy va ma‘rifiy poklanish va yuksalish kabi tuyg‘ular orqali insonning jamiyatdagi ma‘naviy qiyofasini ko‘rish mumkin [2:79].

Jamiyat ma'naviyatini shakllantiruvchi mezon va tamoyillarni qomusiy olimlarimiz yaratgan ma'naviy me'ros namunalari orqali anglaymiz, ular tomonidan yaratilgan axloqiy fazilatlarni o'z hayotimizga singdirib boramiz. Misol uchun, buyuk geograf Abu Rayhon Beruniy, matematika fanining asoschisi Al-Xorazmiy, tibbiyot olami sultoni Ibn Sino, buyuk astronom Mirzo Ulug'bek, islom dini olimlari Buxoriy, At-Termiziy, Ahmad Yassaviy, g'azal mulking sultoni Alisher Navoiy, shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqa ulug' allomalar ma'naviyati keng bilim darajasi yuksak insonlar bo'lishgan. Bizlar shu shaxslarning milliy ma'naviy va madaniy merosini o'rganishimiz va asrab avaylashimiz shart.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov inson ma'naviyati haqida juda yaxshi mulohaza yuritganlar ya'ni "Ma'naviyat insonning qon-qoniga, suyak-suyagiga yillar davomida ona suti, oila tarbiyasi, ajdodlar o'giti, vatan tuyg'usi, bu hayotning ba'zida achchiq, ba'zida quvonchli saboqlari bilan qatra-qatra bo'lib singib boradi" – deganlar [3:28]. Chindan ham ma'naviyat insonning qon-qoniga, suyak-suyagiga singadigan tuyg'ular, qarash va ko'nikmalar me'zoni ekan, demak ularni ko'z bilan ko'rib, qo'l bilan ushlab bo'lmaydi, rangi yoxud hidini bilish mumkin emas. Ma'naviyat inson ruhiyatida, qalbi va ongida shakllanib ulg'ayadi va inson ruhiyatini poklaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, ma'naviyat millatning, xalqning ma'naviy qiyofasidir. Ma'naviy qiyofasiz inson o'zligini yo'qotadi. Uning uchun na vatan, na ona yurt, na mahalla ko'y, na oila mavjud bo'ladi. Biz ma'naviyatimizni va o'zligimizni anglashimiz uchun doimo ma'naviy va madaniy ongimiz va saviyamizni boyitib borishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahim Erkayev. Ma'naviyat va taraqqiyot. –T. "Ma'anaviyat" nashriyoti, 2009-yil, 19-bet.
2. Qo'chqorov, Mahmudov, Zamonov. Ma'naviyat asoslari. –T. " Yangi yo'l poligraf servis" nashriyoti. 2017-yil, 79-bet.
3. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. –T. "Ma'naviyat" nashriyoti. 2013-yil, 28-bet.

Maktabni sevimli maskanga aylantiramiz

**Samarqand viloyati Samarqand shahar 39- umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi Tursunova Muxlisa Nosirullo qizi
Andijon viloyati Izboskan tumani 5-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'zbek tili
fani o'qituvchisi Ro'ziyeva Hilola**

Annotasiya: Ushbu maqolada ilm maskani hisoblanmish maktab haqida, unga bo'lgan e'tibor, Maktabni sevimli maskanga aylantirish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Maktab, sinfdoshlar, o'quvchi, pedagog

Maktab inson xotirasida muxrlanib qoladigan eng go'zal fasl. Maktab abadiy ko'nglimizda yashashiga sabab birinchi o'qituvchi, sevimli darslar, sevimli o'qituvchi, sinfdoshlar....

Maktabning har bir onini o'quvchi ongida muxrlash biz pedagoglarning yetakchi vazifasi.

Uchqun Nazarovning "Insho" hikoyasini o'qib, yuragimda og'ir yuk bo'lib yotgan savollarga javob topgandek bo'ldim [1].

Sakkizinchi sinf o'quvchisi Xurshid geografiya fani o'qituvchisi Daler Saidovich va tarix fani o'qituvchisi Tursun Sobirov haqida fikrlarini o'quvchiga hos soddalik bilan bayon qiladi. Bu hikoyachani o'qigan har qanday o'quvchi Daler Saidovich kabi uztozi bo'lishini xohlasa har qanday o'qituvchining qalbida shu hamkasbiga o'xshashlik havasi uyg'onadi.(Garchi hech kimga bildirmasa ham)

Shu hikoyani o'qib o'z-o'zimga savol berdim. Nimaga men shunday sevimli o'qituvchi bo'la olmayman? Ming shukrki, (nokamtarlik bo'lsa ham) o'quvchilarim qolgan hamkasblarimdan ko'ra meni ko'proq yaxshi ko'rishini aytishadi. Ularning aytishiga qaraganda men dars beradigan adabiyot fani o'zining sehrlilari bilan ularni o'ziga tortar ekan. Ona tili fani ham adabiyotga yondosh bo'lgani uchunmi darslarimiz qiziqarli bo'ladi.

Lekin...

Ming afsuski, darsga qiziqmaydigan bir chetda o'zining hayollari bilan band bo'lgan o'quvchilarni ham ko'raman. Ularni qanday darsga jalb qilishni o'ylayman. Uchqun Nazarov mening hamma savollarimga javob berdi. Har qanday o'quvchining ham o'zi juda ham qiziqadigan mashg'uloti bo'ladi. Agar shu mashg'ulotni siz ham uning darajasida uddalab bilsangiz siz u uchun ideal o'qituvchi bo'lasiz.

Shunday mashg'ulotlarni izlab topishga harakat qildim.

Bolalik xotiralari hamisha kishi qalbida eng aziz hissiyotlar uyg'onishiga turtki beradi. Uni olis va takrorlanmas yo'llarga yetaklaydi. Bu yo'llarda insonning inson bo'lib shakllanishida xizmat qiluvchi turli-tuman voqea-hodisalarga duch kelinadi, ota-bobolarning eng ulug' ma'naviy meroslari bamisoli daryoday yuragimizga oqib kiradi. Bu merosdan bebahra odam bolasi yashashdan mahrum bo'ladi, xalq esa tanazzulga mahkumdir[2].

Savollarimga javob izlar ekanman, sevimli buvijonim xotiramda gavdalandi. Har ikki gapiga maqol qo'shib gapirar, chiroyli xalq laparlarini aytar edi. U kishi bilan suhbatlashish insonga huzur beg'ishlar edi. Milliy an'ana va urf odatlar, milliy o'yinlar, go'zal laparlar, ohangi dilni yayratuvchi yallalar har qanday o'quvchining ko'ngil torlarini chertib o'tadi.

Hayolimdagi fikrlarni isbotini ko'rish uchun darslarimda xalq og'zaki ijodidan, xalqning merosidan foydalanishga qaror qildim.

8-mart xalqaro xotin qizlar kuni munosabati bilan qizlar o'rtasida alla aytish musobaqasini e'lon qildim. 7-sinf o'quvchilari bilan o'tkazilgan bu baxs o'zining ijobiy natijasini berdi. O'zim sevib o'ynagan qo'girchog'im hali hanuz menga hamrohlik qiladi. Uni quchib alla aytayotgan qizchalarning ko'zida mehr, qizlarga tug'ilganidanoq ziynat beradigan onalik tarovati namoyon bo'ldi. Bu alla ta'sirida sinfdosh yigitlar ham sho'xliklarini-yu, ozorlarini unutib o'zlarini, hayollarinida sinf xonasiga olib kelishdi. Burchakda darsga quloq solmay o'z hayollari bilan band o'tiradigan yigit ham alla haqidagi suhbatimizga qo'shildi. Filologiya fanlari nomzodi Mahmud Sattor

ta'kidlaganlaridek: "Alla axloqiy, tarbiyaviy, didaktik, an'anaviy va oniy ijod na'munalaridan iborat bo'lgan. Alla tinglagan bola onaga mehrni sut bilan o'z taniga, shuuriga singdiradi. Alla insonda, ong qatlamlarida bir umr mungli, hazin, nurli qo'shiq bo'lib saqlanib qoladi.[3]"

Alla haqidagi suhbatdan (Tashkiliy qismdan) so'ng yangi mavzuni boshladim. Bu sinf bilan yordamchi so'z turkumlarini o'rganayotgan edik.

Eng oxiri alla aytish uchun yozuv taxtasi oldida turgan o'quvchiga o'zi yod bilgan allani yozuv taxtasiga yozishini aytdim:

Alla aytay, jonim bolam,

Quloq solgin allayo, alla!

Shirin allam tinglab asta

Oromlar olgin allayo, alla!

O'quvchilarga ketma-ket topshiriqlar berdim:

1. Doskaga yozilgan "Alla" dagi so'zlarni qaysi so'roqqa javob bo'lishini ayting.
2. Gap bo'laklarini aniqlab tagiga chizing.
3. Yuqorida keltirilgan allada hech qanday so'roqqa javob bo'lmaydigan so'z bormi?

Mana shu savoldan so'ng osongina yangi mavzuga o'tib ketdim.

Dars men kutganimdan ham qiziqarliroq bo'ldi. Hatto eng to'polonchi o'quvchim ham butun vujudini quloqqa aylantirib meni tinglar edi.

Endi darslarimda xalq o'yinlaridan foydalanmoqchiman. Zero: "O'zingizga ma'lumki, bolalarni kattalar, yerga ursa ko'kka sapchiydigan koptokka o'xshatishadi. Chunki ular biror daqiqa ham harakatsiz, jim o'tirisholmaydi. O'yin ishqibozi, o'yinqaroqlar. Hayotni ko'chasiz, o'yinlarsiztasavvur qilasholmaydi. Aslida, bolalikning eng aziz, o'ziga xos tomonlari ham shunda-da! Jamiyatga, odamlarga foydasi tegadigan, dunyoda mashhur olim-u yozuvchilarning, shoirlarning bolalikda yerga ursa ko'kka sakraydigan o'yinqaroq bo'lganliklari bejiz emas. Bu hol ularda ijodiy tafakkurni o'sishi uchun benihoya katta ahamiyatga ega.[4]"

Hozirgi izlanishlarimdan shu xulosaga keldimki, darslarning mustahkamlash qismida “Oq terakmi – ko’k terak”, “Qushim uchdi” o’yinlarini qo’llash mumkun.

“Qushim uchdi” o’yinini qo’llash tartibini quyidagicha amalga oshirish mumkun: 10 nafar o’quvchi bilan o’yin o’ynaladi. Har bir yutkazgan o’quvchi savolga javob beradi. Oxirida qolgan o’quvchi mukofot tarzida savolsiz a’lo baho bilan baholanadi.

Biz darslarimizda ushbu metoddan foydalansak ham o’quvchilarni darsga qiziqтира olamiz, ham ularni milliy qadriyat va urf odatlarga hurmat ruhida tarbiyalay olamiz.

Zero, yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning 2018-yil 14-avgustda chiqarilgan qarorida ham aynan yoshlarni milliy an’ana va qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash nazarda tutilgan.

Ta’limda bunday usuldan foydalanishning foydali tomonlari bisyorligi bilan bir qatorda, agar o’qituvchi nazoratni, boshqaruvchanlikni qo’ldan boy bersa darsda shovqin-suronga sabab bo’lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. XX asr o’zbek hikoyasi antologiyasi. “O’zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat nashriyoti. Toshkent – 2016
2. O’zbek udumlari. Mahmud Sattor. Cho’lpon nomidagi nashriyot – matbaa ijodi uyi. Toshkent - 2016
3. O’zbek udumlari. Mahmud Sattor. Cho’lpon nomidagi nashriyot – matbaa ijodi uyi. Toshkent – 2016
4. O’zbek udumlari. Mahmud Sattor. Cho’lpon nomidagi nashriyot – matbaa ijodi uyi. Toshkent - 2016

DAUN SINDROMI BILAN TUG'ILGAN CHAQALOQLAR

Farmonova Ruxshona Farrukhovna

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Pediatriya fakulteti 104-guruh talabasi

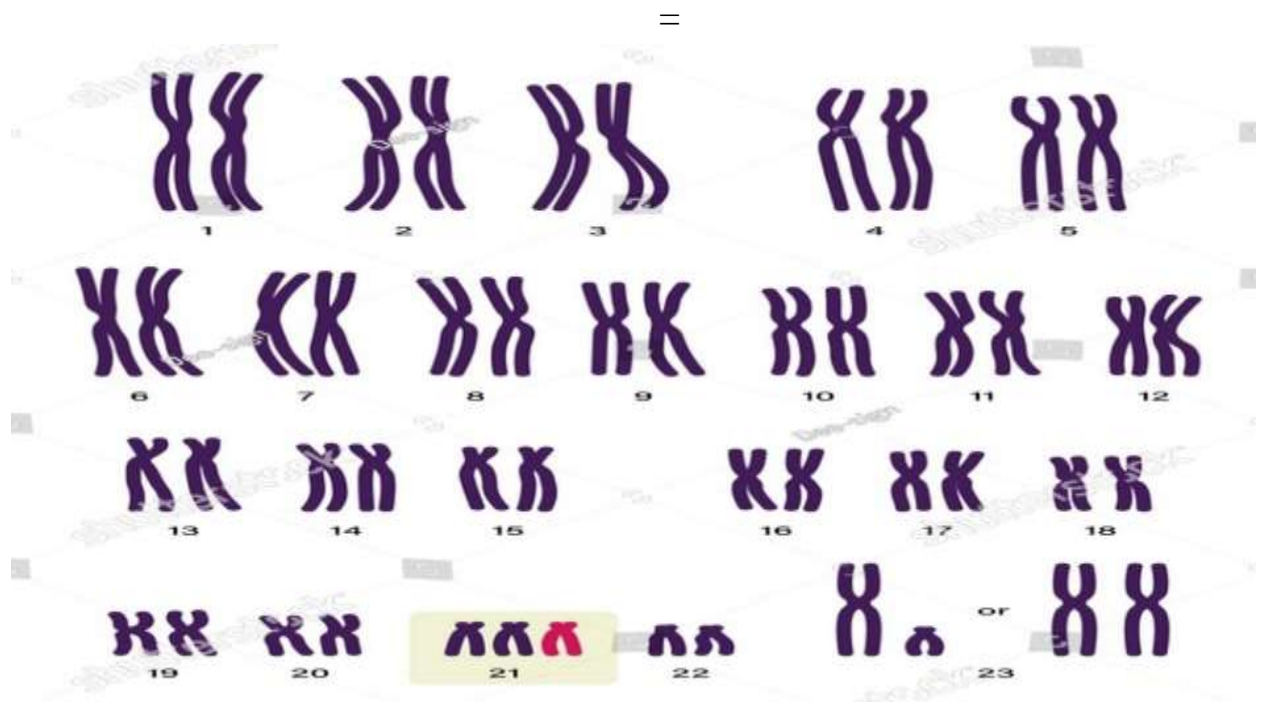
Daminov Muslimbek Asadullayevich

Tibbiy biologiya va umumiy genetika kafedrasida assistenti

Annotatsiya. Ushbu maqola Daun sindromi bilan tug'iladigan chaqaloqlar haqida o'rganilgan va qisqacha bayon etilgan.

Kalit so'zlar: daun sindromi, gipotenziya, braximezofalangiya, asfiksiya

Daun kasalligi. Bu kasallik angliyalik vrach L.Daun tomonidan 1866-yili aniqlangan edi. Bunday kasalliklarda 46 o'rniga 47 xromosoma kuzatiladi.

Bu kasallik autosomal sonining o'zgarishi bilan yuzaga chiqqanligi uchun erkaklarda ham, ayollarda ham kuzatiladi. Kasal bolaning bo'yi past, kallasi kichik va yumaloq, buruni kalta, ko'z kesimi egri, quloq suprasi kichik, og'zi yarim ochiq, og'zidan ko'pincha tili chiqib turadi. Til, teri, lablari quruq va ko'pincha ko'zida g'ilyalik bo'ladi. Tishlar bir tekisda bo'lmaydi. Boshida sochlari siyrak, silliq. Qo'l barmoqlari kalta va yo'g'on bo'lib, beshinchi barmoq juda ham kichik. Kaft terisida faqat ko'ndalang ketgan egatcha bo'ladi. Barmoq uchlari terisidagi chiziqlarning shakllari asosan ulnar tomonga ochiladigan ilmoqsimon bo'ladi. So'ngi ma'lumotlarga ko'ra, yangi tug'ilgan chaqaloqlarning 4-6%ida tug'ma nuqsonlar uchrayapti. Daun Sindromi(DS) - tug'ilmasdan oldin yoki tug'ilgandan keyin davolab bo'lmaydigan kasallikdir. Bu kasallik oila va jamiyat uchun katta muammo hisoblanadi.

Ishning maqsadi: Daun Sindromi bilan tug'ilgan chaqaloqlarda klinik-anamnestik tadqiqot o'tkazish.

Tadqiqot usullari: 13 nafar Daun Sindromi bilan tug'ilgan chaqaloqlarda tadqiqot ishlarini olib bordik. Biz klinik va anamnestik ma'lumotlarni o'rganib chiqdik va yangi tug'ilgan chaqaloqlarning klinik tekshiruvini o'tkazdik.

Tadqiqot natijalari: Daun Sindromi diagnostikasi anamnez, klinik va genetik ma'lumotlar asosida tadqiqot olib borildi. Biz tadqiqot olib borgan 5ta bolada (41,6%) bu kasallik irsiylanish tufayli kelib chiqqan, 6tasida (50%) irsiy bo'lmagan. Onalarning anamnezidan kasallikka olib kelishi mumkin bo'lgan xavf omillari aniqlangan: onaning yoshi 35dan kattaligi 5 bolada (41,6%), onadagi yomon odatlar tufayli 3 bolada (25%), surunkali kasalliklar tufayli 1ta (8,3%) onada, irsiy kasalliklar tufayli 3 bolada (25%) kelib chiqqanligi aniqlandi. Bolalarda tashqi belgilarida o'zgarishlar va tug'ma nuqsonlar aniqlandi. Shulardan 6 ta (50%) bolalar orasida tug'ma yurak nuqsonlari aniqlandi, 4 tasida (33,3%) bolada yurak qorinchasi septal nuqsoni, 2 tasida (16,6%) atriyal septal nuqsoni, 2 tasida (16,6%) o'n ikki barmoqli ichakning atreziyasi va stenozi, 3 tasida (25%) bronxosefaliya aniqlandi. Tashqi belgilar orasidan 10 bolada (83,3%) epikantus, 8 tasida (66,6%) bo'g'imlarning giperbilligi, 8 tasida (66,6%) mushak gipotenzivasi, 8tasida (66,6%) yassi ensa, 9tasida (75%) kalta qo'l-oyoqlar, 11 tasida (91,6%) braximezofalangiya kuzatildi. Tekshiruvdan o'tgan yangi tug'ilgan chaqaloqlar orasida 22-28 haftada 7 tasi (58,3%), 35-36 haftada 5 tasi (41,6%), o'rtacha darajadagi asfiksiya bilan 7 tasi (58,3), og'ir darajali asfiksiya bilan 3 tasi (25%) kasallanganligi aniqlandi.

Yangi tug'ilgan bolalar orasida Daun kasalligining uchrash chastotasi.
(Angliyada o'tkazilgan tadqiqotlar natijasi)

Onaning yoshi	DS ning uchrash chastotasi
15-19	3 : 10 000
20-24	4 : 10 000
25-29	4 : 10 000
30-34	11 : 10 000
35-39	33 : 10 000
40-44	124 : 10 000
45 va undan katta	312 : 10 000

Xulosa: Shunday qilib, olingan natijalar shuni ko'rsatdiki Daun Sindromi ko'pincha tug'ma yurak nuqsonlari bilan bog'liqligi va ular orasida eng keng tarqalgani yurak qorinchasi septal nuqsoni va atriyal septal nuqsoni ekanligi aniqlandi. Daun kasalligi bor bolalarda immunitet past bo'lganligi uchun ular har xil yuqumli

kasalliklarga bardosh bera olmasdan yoshligidayoq o'lib ketadilar. Hozircha bu kasallikning davolash usullari aniq emas.

ADABIYOTLAR

1. Tibbiy biologiya va genetika. P.X.Xolikov, A.Q.Qurbonov, A.O.Daminov, M.V.Tarinova
2. Pediatric Pharmacology 2020. Tom 17. N 4.

«CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023» VOLUME-1,
ISSUE-2 (28 February)
MUNDARIJA

1	MODERN INTERACTIVE METHODS IN LESSONS OF CHILDREN'S LITERATURE. Botirova Surayyo Furqat qizi, Badirdinova Nozima Jaloldin qizi, Mamayoqubova Shahlo	5-7
2	Milliy qadriyatlarni anglamoq Vatanni anglamoqdir. Omonov Fazliddin Asadulla o'g'li	8-9
3	Pragmatic goal and context relation Nuralieva Ozoda	10-18
4	BULUTLI TEXNOLOGIYALARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI Nurmatov Sardorjon Siddiqovich	19-21
5	Ta'limda bulutli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi Nurmatov Sardor Siddiqovich	22-24
6	SO'ZLARNING SHAKL VA MA'NO MUNOSABATIGA KO'RA TURLARI Jonbo'tayeva Zumradxon Abdujabborovna	25-28
7	СИНТЕЗ АДАПТИВНЫХ НЕЧЕТКИХ РЕГУЛЯТОРОВ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПАРАМЕТРАМИ КОТЛОМ В ТЕПЛОЭЛЕКТРОЦЕНТРАЛЬ. Турсунова Садокат Абдусалом кизи	29-32
8	Как цифровая экономика меняет нашу жизнь Турдиев Шахзод Махмуд ўғли, Абдуллаева Нилуфар Джавдатовна	33-37
9	INTERNET ODOB AXLOQI XOLYOROVA DILNURA	38-40
10	SPEECH ERRORS AND WAYS TO ELIMINATE THEM ALLANAZAROVA RUXSHONA VAHODIR QIZI	41-43
11	Hozirgi zamon psixologiyasi va uning boshqa fanlar tizimida tutgan o'rni XUDAYOROVA SHODIYA HAMDAM QIZI	44-46
12	Motiv va motivatsiya Bekchanova Charos Bohram qizi	47-50
13	DIAGNOSIS OF CHANGES IN PREGNANT WOMEN WITH VULVOVAGINITIS Yusufzoda Hosiyat Turon kizi, Khamidov Obid Abdurakhmonovich, Juraev Kamoliddin Danabaevich	51-55
14	SYMPHYSIOPATHY AND PREGNANCY Khasanova Diyora Zafarjon kizi, Khamidov Obid Abdurakhmonovich, Juraev Kamoliddin Danabaevich	56-60
15	OPTIMIZATION OF DIAGNOSIS AND TREATMENT OF POST-COVID PNEUMONIA Akbarov Sardor Ikrom ugli, Khamidov Obid Abdurakhmonovich, Juraev Kamoliddin Danabaevich	61-66
16	Система уроков и уроков математики в начальных классах ОТАБАЕВА ЭЛИНУР РУСЛАНБЕК КИЗИ	67-69
17	Qiyosiy pedagogika fanining tadqiqot bosqichlari Davlatova O'g'iljon Ihombek qizi	70-72

18	Turkiy tillarda soʻz turkumlarining umumiy xususiyatlari XUDAYOROVA SHODIYA HAMDAM QIZI	73-75
19	Ona tili oʻqitish metodikasining tamoyillari Xudayorova Shodiya Hamdam qizi	76-78
20	The role of social networks in the current era of globalization Jumayeva Dildora Parda qizi	79-81
21	Yerqalampir oʻsimligining shifobaxsh xususiyatlari Yuldasheva Aziza Azamat qizi	82-84
22	Dorivor tirnoqul – Calendula Officinalis L oʻsimligining shifobaxshlik xususiyatlari Yuldasheva Aziza Azamat qizi	85-87
23	Adonis oʻsimligining tarqalishi, tarkibi, shifobaxshlik xususiyatlari Yuldasheva Aziza Azamat qizi	88-90
24	HUQUQIY MADANIYATNING SHAXS VA DAVLAT BILAN UZVIY BOGʻLIQLIGI Samiyev Baxtiyor Norbobo oʻgʻli, Xolmoʻminov Moʻminmirzo Zokir oʻgʻli	91-93
25	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЁШЛАРНИ МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ОМИЛЛАРИ Т.О.Раҳманов., Г.Қ.Нарзуллаева	94-96
26	USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH Xurshida Tojmurudova Rashidovna	97-99
27	SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA INSONPARVARLIK FAZILATLARINING TARANNUM ETILISHI Ergasheva Muxlisa Abdulla qizi	100-101
28	STRESS Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi	102-104
29	Oila psixologiyasining asoslari. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi	105-107
30	Psixologiya Qurbanazarova Dinora Muzaffar qizi	108-110
31	Psixologiya tarixi Soliyeva Komila Gʻayrat qizi	111-113
32	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari Soliyeva Komila Gʻayrat qizi	114-116
33	Psixologiya fanining asosiy metodlari Soliyeva Komila Gʻayrat qizi	117-119
34	ПОЛИМОРФИЗМ ГАПТОГЛОБИНА У БОЛЬНЫХ С РЕВМАТОИДНЫМ АРТИРОМ Пулатов Улугбек Суннатович Суюнов Асрор Фарходович	120-123
35	AYOLLARDA SIYDIK AJRATISH TIZIMI KASALLIKLARINING TAʼSIRI Iskandarov Asliddin Husniddin oʻgli, Qurbonov Nizom Azimovich	124-128
36	GRAVITATIONAL STRESS INNOVATIVE TREATMENT METHODS Khazratov Alisher Isomiddinovich, Muminov Asliddin Yusupovich	129-133

37	Ёшларда экологик тарбия ва толерантлик ривожлантириш жамият тараққиётининг муҳим омили Азимов Адхамжон Солижонович	134-138
38	BOLALARNI HAR TOMONLAMA RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY FAOLIYATNING O'RNI. Xolmatova O'g'iloy Tojiddin qizi	139-141
39	GINEKOLOGIK BEMORLARNI TEKSHIRISH USULLARI Xurramova Kamola O'ktamovna	142-144
40	Konstruksion materiallarning mexanik xossalari Axmedov Dilshod Namoz óg'li	145-148
41	Sportni rivojlantirishda pedagogik va psixologik tamoyillar Bozorov Elbek Baxodir o'g'li, Toshpulatova Dilfuza Komiljon qizi	149-152
42	Psychological components of professional-pedagogical culture Zukhra Safarova Qurbon qizi	153-155
43	Abdulla Qodiriy ijodida millati va milliy o'zlik masalasi Madatova Mahliyo	156-158
44	ODDIY QALAMNING "BUYUK ISHLARI" Qosimova Nilufar Muratjon qizi, Qo'ziyeva Gulira'no Akramjon qizi, Qosimov Barkamol Solijon o'g'li	159-162
45	Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining mediamadaniyatini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari Umurzakova Bonukhon Azizovna	163-167
46	Bo'lg'usi xorijiy til o'qituvchilarining fanlararo hamkorlik asosida mediamadaniyatini rivojlantirishning dolzarbligi va ahamiyati Umurzakova Bonuxon Azizovna	168-171
47	THE ROLE OF MOTIVATION IN THE SPORTSMAN'S ACTIVITY Normuradova Dilshoda Alisher qizi	172-174
48	MALAKALI KURASHCHILARDA TEXNIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGINI INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH USULLARI B.Q. Erimbetov	175-181
49	Chet tillaridagi darslarni taqdimot usulida tashkil etish Olimjonova Gulnoza No'monjon qizi	182-184
50	NEFTNI BIRLAMCHI QAYTA ISHLASH TEXNOLOGIYASI VA UNI AMALGA OSHIRISH QURILMASI Xushboqov Abduvali Bahodir o'g'li, Nurmonov Suvonqul Erxonovich, Abduraxmonov Sayyod Toshtemir o'g'li	185-189
51	Dunyo tan olgan mutafakkir Omonov Fazliddin Asadulla o'g'li	190-191
52	THE IDEAS OF HUMANISM IN WILLIAM FAULKNER'S WORKS Akramova Sitora Ikrom qizi, To'rayeva Bakhor,	192-195
53	Камбағаллик феномени, унинг шакллари ва жамиятда намоён бўлиши. Мелибоев Азизжон Низомиддинович	196-199

54	Янги Ўзбекистонда камбағалликни қисқаритиш орқали фаровон жамият куриш истиқболлари ва йўналишлари. Мелибоев Азизжон Низомиддинович	200-203
55	БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ МАФКУРАВИЙ ОНГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ НАЗАРОВА МАФТУНА ФАРХОДОВНА	204-206
56	SUD TIBBIYOTI EKSPERTIZASINING PROTSESSUAL ASOSLARI. Rayimnazarov Shaxzot Muxiddin o'g'li	207-209
57	Developing reading skills and strategies Kholmurodova Madina, Elmurodov Ulugbek	210-214
58	Information technologies in teaching a foreign language Ochilova Madina, Elmurodov Ulugbek	215-218
59	BETON TO‘LDIRUVCHILARINING G‘OVAKLIK XOSSASI HAMDA G‘OVAK TO‘LDIRUVCHILARNING HOZIRGI KUNDA QO‘LLANILISHI Ametov Rasul, Husanov Lazizjon, Djo'rayeva Husniya	219-225
60	YANGI O‘ZBEKISTONNI KORRUPSIYASIZ QURAMIZ. Abdug‘aniyev Temurbek Alimardon o‘g‘li	226-232
61	Bola tarbiyasida ota- onaning va tarbiyachining kamfikrligi, bolaga to‘g‘ri munosabatda bo‘lish. Avezova Mahliyo Sultonnazar qizi	233-235
62	The role of parents in children’s early learning Avezova Mahliyo Sultonnazar kizi	236-239
63	MA’NAVIYAT – INSON VA JAMIYATNING NEGIZI SIFATIDA Samiyev Baxtiyor Norbobo o‘g‘li, Xolmo‘minov Mo‘minmirzo Zokir o‘g‘li	240-242
64	Maktabni sevimli maskanga aylantiramiz Tursunova Muxlisa Nosirullo qizi, Ro‘ziyeva Hilola	243-246
65	DAUN SINDROMI BILAN TUG‘ILGAN CHAQALOQLAR Farmonova Ruxshona Farrukhovna, Daminov Muslimbek Asadullayevich	247-249